

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Kulttuuri

Osallistumista ja aktivointia

KUULTO-toimintakokeilun matkassa

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:11

Anita Kangas, Olli Jakonen & Sari-Minna Havimäki

Osallistumista ja aktivointia

KUULTO-toimintakokeilun matkassa

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:11

Anita Kangas, Olli Jakonen & Sari-Minna Havimäki

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet

Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto /

Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen

PL / PB 29, 00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi>

<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut>

Taitto / Ombrytning: Erja Kankala, opetus- ja kulttuuriministeriö

Kansikuva / Omslagbild: Kuvaajat Anna Riski, Pirjo Saloranta, Tanja Härmä, Henri Niiranen, Laura Melkinen

ISBN 978-952-263-286-9 (PDF)

ISSN-L 1799-0343

ISSN 1799-0351 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja / Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2014:11

Esipuhe

KUULTO-toimintakokeilu on ainutlaatuinen kulttuuripoliittinen toimenpide. Sen sisällä 22 kokeilua ja 44 kuntaa tuottavat uutta tietoa siitä, miten kuntien asukkaille voidaan lisätä mahdollisuuksia osallistua kulttuuritoimintoihin, miten heitä voidaan aktivoida sekä osallistumaan toimintaan että kehittämään paikallista kulttuuria ja omaa toimintaympäristöään. Kokeiluihin sisältyy myös epäonnistumisia, jotka tuovat esiin monien kulttuurialojen toimijoiden usein kohtaamia ongelmia.

Käsillä olevan julkaisun kautta voidaan löytää paikalliselta tasolta nousevia perusteluja alueellisesti, sosiaalisesti ja sisällöllisesti tasapainoiselle kulttuuripolitiikalle. Julkaisussa analyysien keskipisteenä ovat KUULTO- kokeilusta paikallisesti vastuussa olevien henkilöiden kertomukset, haastattelut ja raportit; niiden kautta välittyy konkreettisia toimintamalleja kulttuurialoille.

Haluamme kiittää näitä henkilöitä erinomaisesta työstä, käydyistä keskusteluista ja arvioinneista. Toivottavasti mahdollisimman moni heistä osallistuu jatkoarviointiin tammikuussa 2015.

Ennen tämän toimintakokeilun aloittamista tarvittiin vaativia valmisteluja, joita käynnisti johtaja Paula Tuomikoski ja niitä jatkoi kulttuuriasianneuvos Kirsi Kaunisharju. Kokeilulle valittiin asiantuntijaryhmä ja projektityöntekijä, Anna Vilku, joka työskenteli maaliskuuhun 2013 saakka. Hänen työnsä jatkajaksi tuli Sari-Minna Havimäki.

Asiantuntijaryhmän jäsenet ovat olleet aktiivisia, muodostaneet monipuolisen ja hyödyllisen yhteyden ministeriöihin ja Suomen Kuntaliittoon. Näin paikallistasolla havaitut ongelmat ovat päässeet tunnistetuiksi prosessin eri vaiheissa.

Julkaisun kirjoittajana Anita Kangas on saanut apua Olli Jakoselta, joka on kirjoittanut lukua 4 ja Sari-Minna Havimäeltä, joka osallistui kaikkiin haastatteluihin ja on litteroinut sekä koonnut paikalliset materiaalit.

Suurkiitos heille samoin kuin käsikirjoitusta kommentoineille Kirsi Kaunisharjulle, Heli Talvitielelle, Esa Pirnekselle, Tiina Kavilolle ja Ditte Winqvistille sekä julkaisun taittajalle, Erja Kankalalle.

Anita Kangas
Professori
Jyväskylän yliopisto

Riitta Kaivosoja
Ylijohtaja
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Sisältö

Esipuhe	3
Toimintatutkimus	
1 Johdanto	6
3 Kuntien kulttuuritoiminnan ongelmat KUULTO-toimintakokeilun perusteluna	11
4 KUULTO-projekti pähkinäkuoressa	16
4.1 Ongelmakentän tunnistaminen ja päämäärät: tavoitteet	16
4.2 Kohti tavoitteiden toteuttamista: Toimenpiteet	18
4.3 Mitä tapahtui suhteessa entiseen: Muutos	18
4.4 Toimintakokeilun tuloksia: ylitetyt esteet ja jatkuvuus	20
Muutostyötä KUULTO-toimintakokeiluissa	
5 Alueelliset esteet ratkaistavana	24
5.1. Palvelut pyörille	24
5.2 Kulttuuritoimintaa kylille ja pieniin kuntiin	26
5.3 Taiteilijat kyliin	29
5.4 Kulttuuripolku ja -portaot systematisoivat tarjontaa	32
5.5 Valtakunnallisen toimijan alueellinen työ	35
5.6 Sosiaalisten esteiden poistaminen	38
6 Kuntalaisten osallistuminen toimintaan ja päätöksentekoon	47
6.1 Osallistuminen, osallisuus, asiakasosallisuus, asiakas-, käyttäjälähtöisyys, valtaistuminen	47
6.2 Osallistumista ja aktivointia	51
6.3 Aktivointi kulttuuritoimintaan osallistumiseen	59
7 Kunnat, hallintokunnat, kolmas sektori -yhteistyöllä uusia ratkaisuja	65
7.1. Kuntien ja hallintokuntien välinen yhteistyö	65
7.2 Kuntien välinen yhteistyö ja kuntaliitokset	66
7.3 Kolmas sektori	68
Johtopäätöksiä	
8 Pohdintoja	76
Lähdeluettelo	83
Liitteet 1–6	85

Toimintatutkimus

1 Johdanto

Kuntien kulttuuripalvelujen kehittämishanke, KUULTO-toimintakokeilu, syntyi vastaamaan eriarvoisuudesta lähteisiin ongelmiin. Useissa eri yhteyksissä on raportoitu eriarvoisuuden lisääntymisestä kuntien kulttuuripalvelujen ja toimintamahdollisuuksien tarjonnassa ja sen seurauksena palvelujen käytössä ja kulttuuritoimintoihin osallistumisessa. Kuntien erilaistuminen kulttuurin rahoituksessa ja kulttuuritoimen työntekijöiden määrässä on huomattavaa ja kaikki nämä yhdessä ovat lisänneet toiminnallista ja taloudellista polarisaatiota paikallisissa kulttuuritoiminnoissa. Kalevi Kivistön ja Anita Kankaan opetus- ja kulttuuriministeriölle laatima selvitys (2011) kuntien kulttuuritoiminnan tuki- ja kehittämispolitiikasta osoitti, että paikallisen kulttuuritoiminnan suuri haaste on kuntien erilaistuminen ja osittain sen seurauksena tapahtunut kulttuuripalveluiden saatavuuden eriarvoistuminen.

Yhtenä vastauksena tähän ongelmaan opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti toimintatutkimuksellisen kehittämishankkeen kulttuuripalveluiden kehittämiseksi ja tasavertaisen saatavuuden lisäämiseksi kunnissa. Projektin päätettiin keskittää erityisesti sellaisiin kuntiin, joiden nettokäyttökustannukset kuntien yleiseen kulttuuritoimintaan olivat vain 0-15 euroa/asukas. Liikkeelle lähdettiin avaamalla määräraha-haku, johon osallistui ideavaiheessa 188 hakijaa, joista mukaan KUULTO-toimintakokeiluun valittiin 22. Valinnan toteutti kokeilun asiantuntijaryhmä, jonka jäsenet olivat opetus- ja kulttuuriministeriön eri osastoilta ja yksiköistä, Suomen Kuntaliitosta, Museovirastosta, Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur ja Jyväskylän yliopistosta (Liite 1). Valintakriteereissä edellytettiin hakemuksiin sisällytettävän seuraavia painopisteitä: saavutettavuuden lisääminen, toiminnan monipuolisuus, vahva yhteistyö, idean uutuus, toteuttamiskelpoisuus ja toimintamallien kestävyys.

Kaikkiaan 22 toimintakokeilua käynnistyi eri puolilla Suomea. Toteuttajina olivat kuntien kulttuuritoimet, yhdistykset ja yritykset. Yhteistyö mitä erilaisimpien tahojen kanssa oli osa kokeilutoimintaa ja ideoidut kokeilut pyrkivät vastaamaan kokeilun tavoitteeseen eri tavoin.

Toimintatutkimuksellinen viitekehys toi kokeiluun omat erityispiirteet: Kokeilut, asiantuntijat ja tutkijat ovat toimineet vuorovaikutuksellisessa suhteessa ja pääosassa ovat olleet toimijat kunta-/maakuntatasolla. Tutkittavat ovat olleet aktiivisina toimijoina tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Kokeiluissa on pyritty muutokseen.

KUULTO-toimintakokeilun tavoitteena oli kulttuuripalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden parantaminen ja näin tasa-arvon lisääminen kuntien asukkaiden kulttuuriin osallistumisen mahdollistamisessa. Kulttuuriin, taiteisiin ja kulttuuriperintöön liittyvien aktiviteettien mahdollistaminen jokaiselle kansalaiselle, niin luovaan prosessiin osallistuminen kuin valmiiden kulttuurisisältöjen ja palvelujen käyttäminenkin, ovat kulttuuripolitiikan ydinkysymyksiä. Tässä kokeilussa tavoitteeseen pyrittiin (1) selvittämällä, mikä on kulttuuripalvelujen asema kunnan peruspalveluna sellaisissa kunnissa, jotka käyttävät yleiseen kulttuuritoimintaansa enintään 15 euroa sekä (2) luomalla toimintatutkimuksen lähestymistapaa käyttäen pysyviä käytäntöjä ja malleja kulttuuripalveluiden tuottamiselle kunnissa.

KUULTO-toimintakokeilun tutkimusasetelma

Toimintatutkimusta kuvataan usein spiraalina. Spiraalissa suunnittelu, toiminta, havainnointi ja reflektio sekä toiminnan uudelleensuunnittelu etenevät sykleinä. Tutkija ja tutkittavat käyvät yhdessä läpi kaikki tutkimuksen vaiheet: tavoitteiden muodostamisen ja niiden muuttamisen toimintasuunnitelmaksi, käytännön toteuttamisen sekä toiminnan arvioinnin. Toimintatutkimus voidaan määritellä reflektiiviseksi, käytännönläheiseksi ja yhteisölliseksi tutkimukseksi, joka pyrkii kehittämään käytänteitä, analysoi toiminnan kehittymistä ja tuottaa toiminnasta uutta tietoa eli teoriaa. Toimintatutkimuksessa sekä tutkitaan että yritetään muuttaa vallitsevia käytäntöjä. Tutkimuksen avulla etsitään ratkaisuja ongelmiin (yhteiskunnallisiin, sosiaalisiin, eettisiin, or-

ganisaation toimintaan liittyviin, ammatillisiin jne.). Tutkimuksen tavoitteena ei ole ainoastaan kuvata ja selittää aineistoa ja tuloksia vaan myös muuttaa sosiaalista todellisuutta. Muutos voi tapahtua tai olla tapahtumatta. Se voi olla myös toisenlainen kuin mitä tavoiteltiin. Toimintatutkimuksessa tuotetaan aineistoa ja sen pohjalta uutta tutkimuksellista tietoa, vaikka aiotut käytännön muutokset eivät onnistuisikaan.¹

KUULTO-toimintakokeilussa toimintatutkimuksen vaiheet olivat seuraavat:

I) Hakuprosessi oli kaksivaiheinen: ideahaku ja varsinainen haku. Ensimmäinen tiedote Kuulto-toimintakokeilusta lähti opetus- ja kulttuuriministeriön ja Suomen Kuntaliiton kautta kuntiin, alueellisiin taidetoimikuntiin, ELY-keskuksiin, maakuntien

Taulukko 1. KUULTO-toimintakokeiluun hakeneet ja hyväksytyt maakunnittain

Maakunta	Toimintakokeilua hakeneiden määrä	Niiden kuntien määrä, joissa yleisen kulttuuritoimen nettokustannukset enintään 15€/ asukas vuonna 2009	Toimintakokeilun aloittaneiden määrä	Maakuntien väkiluku
Pirkanmaa	15	16	3	488 821
Etelä-Pohjanmaa	7	15	3	193 828
Uusimaa	45	19	2	1 539 152
Keski-Suomi	15	17	2	273 561
Päijät-Häme	6	8	2	201 930
Lappi	6	15	2	183 348
Pohjois-Pohjanmaa	16	25	1	395 922
Pohjanmaa	11	13	1	178 117
Varsinais-Suomi	11	13	1	465 544
Pohjois-Karjala	8	12	1	165 747
Kainuu	6	8	1	81 751
Etelä-Karjala	5	9	1	133 371
Keski-Pohjanmaa	5	7	1	68 440
Kanta-Häme	6	10	1	174 833
Pohjois-Savo	14	17	0	247 628
Satakunta	7	19	0	227 031
Etelä-Savo	4	14	0	154 359
Kymenlaakso	1	4	0	182 226
Yhteensä	188	241	22	5 355 609

1 Kts. myös Kangas, Anita (1979) Toimintatutkimuksen käytäntö. Sosiaalipoliittika. Sosiaalipoliittinen yhdistys. 221-225; Kuula, Arja (2001) Toimintatutkimus: Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. Tampere, Vastapaino.

liitoille, maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän kulttuuriteemaryhmän verkostolle sekä kyläyhdistyksille 28.11.2011. Tiedotteessa kerrottiin toiminnan tavoitteista ja ideahausta. Monien tiedotusvälineiden (alueelliset ja paikallislehdet) kautta levisi tietoa. KUULTO sai myös omat kotisivut, joilla asiasta tiedotettiin sekä annettiin tarkempia tietoja.

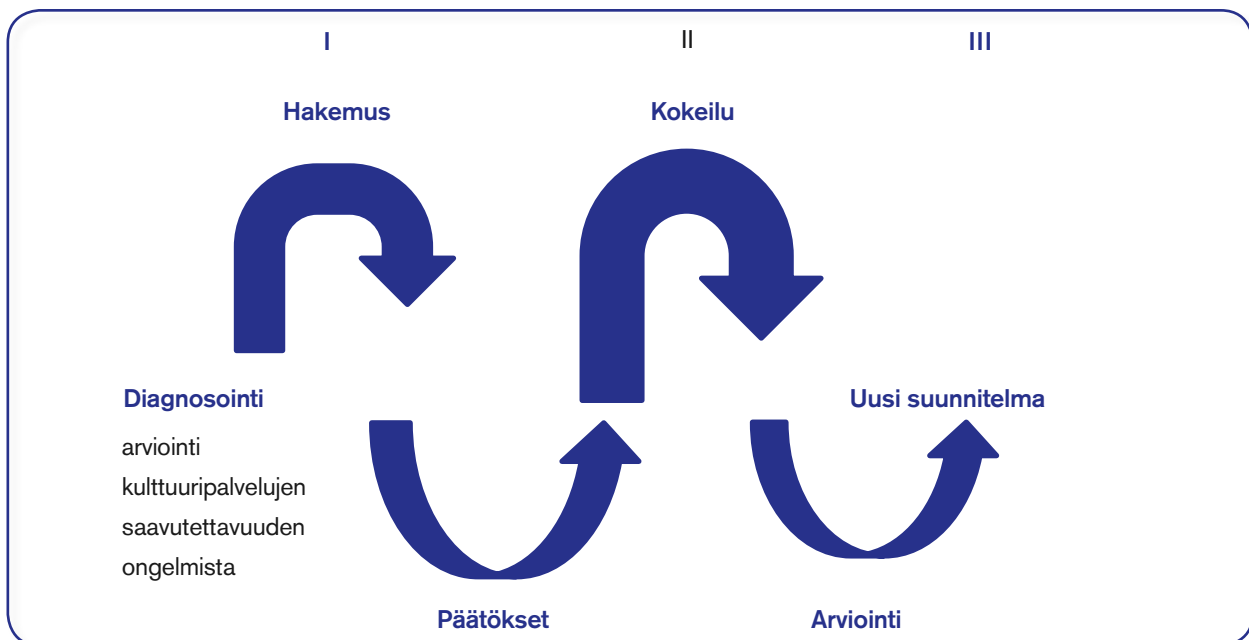
Määräraahahakujen avautuessa hakijat analysoivat kulttuuritoimintojen saavutettavuuden problematiikkaa, pohtivat toimenpiteitä saavutettavuuden lisäämiseksi ja tekivät ideahakemuksen. Hakukäytännöistä jaettiin tietoa KUULTO-kotisivujen kautta.

Yksi mahdollisuus hakua koskevaan keskusteluun oli kaikille hakijoille avoin ”Vauhtia kulttuuriin”-seminaari, joka järjestettiin 12.1.2012. Siellä hakijoilla oli mahdollisuus kuulla perusteluja toimintakokeilun käynnistämisestä, saada esimerkkejä aikaisemmista yksittäisistä onnistuneista kulttuurikokeiluista liittyen palvelujen saavutettavuuteen tai tarjonnan muotoihin sekä ihmisten osallistumisen mahdollistumiseen. Seminaariin osallistui runsas asiantuntijajoukko eri puolilta maata; kaikkiaan 124 kulttuurin ja taiteen eri alojen tehtävissä kunnissa, maakunnissa ja alueilla tai valtakunnallisissa organisaatioissa sekä julkisella että yksityisellä sektorilla työskentelevää henkilöä. Rajallisen tilan vuoksi kaikki halukkaat eivät mahtuneet mukaan. Tilaisuuden suosio yllätti järjestäjät täysin. Kaikki seminaarin materiaalit tallennettiin kotisivuille,

jonne seminaarin jälkeen tuotettiin myös oma osastonsa teemalla ”kysymyksiä ja vastauksia”. Hakijat saattoivat käydä sieltä tarkistamassa hakuprosessiin liittyviä asioita seuraavien otsikoiden alta: hakija, rahoitus, ideahakuprosessi, arviointikriteerit ja muuta.

Ideahaku päättyi 20.1.2012 ja hakemuksia tuli kaikkiaan 188 eri puolilta Suomea. (Taulukko 1). Lukumääräisesti eniten niitä tuli Uudeltamaalta (45 hakemusta), mutta useita hakemuksia tuli myös Pohjois-Pohjanmaalta (16), Keski-Suomesta, Pirkanmaalta (molemmista 15), Pohjois-Savosta (14), Pohjanmaalta ja Varsinais-Suomesta (molemmista 11). Lisäksi hakemuksia tuli Pohjois-Karjalasta (8), Etelä-Pohjanmaalta ja Satakunnasta (molemmista 7), Kainuusta ja Kanta-Hämeestä (molemmista 6), Etelä-Karjalasta ja Keski-Pohjanmaalta (molemmista 5), Etelä-Savosta (4) ja Kymenlaaksosta (1). Näytti siltä, että haku oli tavoittanut erittäin hyvin koko Suomen. Todennäköisesti ”Vauhtia kulttuuriin”-seminaarilla oli tähän positiivinen vaikutus.

Verrattuna siihen, kuinka monta ”hakukelpoista” kuntaa (yleisen kulttuuritoimen nettokustannukset olivat enintään 15€/asukas vuonna 2009) maakunnissa oli, erityisesti Etelä-Savossa ja Satakunnassa ei oltu aktiivisia haun suhteen. Sitä vastoin Pirkanmaalta, Keski-Suomesta, Pohjanmaalta, Varsinais-Suomesta ja Pohjois-Savosta hakijoita oli paljon.

Kuvio 1. Toimintatutkimuksellisen KUULTO-kokeilun vaiheet

Ideahaun jälkeen toteutettiin ensimmäinen karsinta eli asiantuntijaryhmä valitsi 32 hakemusta jatkoon. Sen jälkeen alkoi varsinainen haku, jota pohjusti hakemuksia laativien tahojen ja KUULTO-toimintakokeilun koordinaattorin ja asiantuntijaryhmän yhden jäsenen tapaamiset.

Toinen vaihe, varsinainen haku, ajoittui aikavälille 5.–30.4.2012. Vaikka ajatus oli, että valmistelevat tapaamiset vahvistaisivat hakemuksia monella tavalla varsinaista hakua varten, näin ei kuitenkaan käynyt. Hakemusten sisällöt eivät kehittyneet kovin paljon ideahaun ja varsinaisen haun välillä. Ei edes niissä hakemuksissa, joissa pyrittiin liittämään kaksi idea-haun hanketta yhteen. Hakemukset kyllä liitettiin teknisesti yhteen, mutta sisällöllinen kehittäminen olisi vaatinut enemmän aikaa. Näin kaksivaiheisen prosessin seurannaisvaikutus oli lähinnä toimintakokeilujan lyhentyminen. Varsinaiseen hakuun liittyvät päätökset tehtiin 21.5.2012, minkä jälkeen eri puolilla Suomea käynnistyi 22 kokeilua. Hakemuksiin verrattuna ainoastaan neljä maakuntaa (Etelä-Savo, Kymenlaakso, Pohjois-Savo ja Satakunta) jäi ilman kokeilukohdetta.

Kaikki kokeilukohteet saivat rahoituksen toimintakokeilujen käynnistämistä varten. (Liite 2)

II) Kokeilut käynnistyivät kesäkuussa ja toiminnan painopiste siirtyi paikallisille toimijoille, joilta odotettiin muutostyötä. He käynnistivät muutoksia paikallistasolla ja pyrkivät löytämään ratkaisuja ongelmiin.

Yhteys tutkimukseen oli elävä koostuen henkilökohtaisista yhteydenotoista ja viikkopäiväkirjojen kirjoittamisesta tutkimuksen käyttöön. Myös valokuvat ja muu dokumentointi tulivat tutkimuksen käyttöön. Vertaisarviointi ja reflektointikeskustelut toimintakokeiluja toteuttavien toimijoiden kanssa mahdollistuivat 6.–7.11.2012 Jyväskylässä järjestetyillä KUULTO-päivillä. Siellä perehdyttiin jokaiseen toimintakokeiluun, niistä käytiin keskustelua ja tehtiin arviointeja. Tilaisuus oli varsin paljastava ajatellen jokaista yksittäistä kokeilua; se näytti, miten eri tavoin kokeiluja käynnistettiin (muodostui kokeilukulttuureja), minkälaisiin vaikeuksiin kokeilujen aloituksissa saatettiin joutua ja minkälaisia ratkaisuja ongelmiin oli löydetty. Luonnollisesti esiin tulivat

myös onnistuneen aloituksen edellytystekijät.

Toimintakokeilut reagoivat päivien jälkeen hyvin eri tavoin: osan usko vahvistui omissa, heidän valitsemis-saan toimenpiteissä, osa löysi joitakin uusia ideoita, joita sovelsi omaan kokeiluunsa, osa teki selkeän suunnanmuutoksen toiminnassaan, ja siihen johtaneet syyt olivat hyvin erilaisia ja osa kopioi suoraan jonkun toisen kehittämän toimenpiteen. KUULTO-päivien aikaan tapahtui myös toivottua verkostoitumista toimintakokeilujen kesken.

III) Touko- ja kesäkuun aikana 2013 toteutettiin jokaisessa KUULTO-toimintakokeilussa arviointi ja toiminnan uudelleensuuntaaminen (analyysi ja reflektio). Arviointiin osallistuivat kaikki toimintakokeilua paikallistasolla toteuttaneet, tutkijat Jyväskylän yliopistosta sekä muutamissa kunnissa myös toimintaan osallistuneet kuntalaiset. Koska kokeilu koski pääosin sellaisten toimenpiteiden ja välineiden kehittämistä, joilla kulttuuritoiminnan saavutettavuutta pyrittiin lisäämään ja kuntien asukkaiden osallistumista toiminnan määrittelyyn ja paikalliseen kehittämiseen vahvistamaan, pääosassa olivat paikalliset toimintakokeilun toteuttajat. Kuntalaisten palaute tuli arviointikokouksissa esiin toteuttajien tulkitsemana. Tätä voitiin perustella sillä, että KUULTO-toimintakokeilu haki sekä uusia tapoja mahdollistaa kulttuuritoimintaa uusille yleisöille ja toimijoille että välineitä aktivoita ihmisiä osallistumaan toimintaan ja toiminnan kehittämiseen.

Arviointitilaisuuksia ennen lähetettiin paikallisille toteuttajille kyselylomake, jossa heitä pyydettiin vastaamaan seuraaviin teemoihin: Yleistä pohjatietoa toimintakokeilusta, muutosta koskevat tavoitteet ja toimenpiteet, toimintakokeiluun liittyvät käytänteet ja ratkaisut, koetut toiminnan esteet kulttuuripalvelujen saavutettavuuden (ja saatavuuden) lisäämiseksi (ongelmat ja ratkaisut) ja toiminnan tulokset sekä niiden lisäksi tieto toiminnan jatkumisesta ensimmäisen kokeiluvaiheen jälkeen.

Kyselylomakkeen kautta koottu aineisto tuo tärkeitä tuloksia koko toimintakokeilun sisällöistä. Niitä raportoidaan luvussa 4.

Arviointitilaisuuden työjärjestys oli seuraava: Toimintakokeilujen yhteyshenkilöitä oli ohjeistettu pyytämään tapaamiseen mahdollisimman monia

toimintakokeilun toteutukseen osallistuneita henkilöitä ja tutustumaan etukäteen ”Toimintamalli muutoksessa”-julkaisuun (Anita Kangas & Vilja Ruokolainen 2012). Tutkijat olivat tutustuneet ennen vierailuaan tarkasti jokaisen toimintakokeilun viikkopäiväkirjoihin, joita oli vuoden mittaan myös kommentoitu suoraan toimijoille. Keskustelujen pohja-aineistona käytettiin myös lähetetyn kyselyn vastauksia. Kysely oli muotoiltu vastaamaan loppuraporttia ja toimintakokeiluilla oli mahdollisuus täydentää vastauksiaan arviointitilaisuuden jälkeen. Arviointikeskustelussa käytiin läpi kaikki se aineisto, johon keskustelu ja arviointi pohjautuivat. Tilaisuuden aluksi kerrattiin, mistä toimintakokeilut olivat saaneet alkunsa (ongelmien diagnosointi ja muutostarve) ja mistä Kuulto-toimintakokeilussa toimintatutkimuksena oli kyse. Keskustelu käynnistyi tarkastelemalla toimintakokeilun hakemusta ja siinä asetettuja muutostavoitteita. Jokainen paikalla ollut kertoi itsestään ja omasta roolistaan kokeilussa. Seuraavaksi käytiin tarkkaan läpi toteutetut toimenpiteet ja niiden vaikutukset kulttuuritoiminnan saavutettavuuden lisäämisessä ja kuntien asukkaiden tai erityisryhmien osallistumisen mahdollistumisessa. Paljon tuli tietoa ongelmista, joita toimintakokeilut olivat kohdanneet, ja jotka saattoivat johtaa toteutettujen toimenpiteiden suuntaamiseen uudella tavalla. Viimeinen keskustelun teema oli toiminnan jatkuminen erityisesti toiminnan tavoitteiden, toimenpiteiden, henkilöresurssien ja taloudellisten resurssien osalta.

Dialogi toimijoiden kanssa oli erittäin tuloksellista ja kolmesta neljään tuntiin kestäneiden tilaisuuksien jälkeen kaikilla siihen osallistuneilla oli yhteinen käsitys toiminnan jatkumisen edellytyksistä ja käytännöistä joko niin, että toiminta oli kestävä ja jatkui tai toimintaa jouduttiin eri syistä suuntaamaan toisin ja löytämään uudenlaisia käytäntöjä tai perusteluja.

Käsillä oleva julkaisu perustuu edellä mainittuun aineistoon, minkä lisäksi aineistona ovat litteroidut tallenteet kaikista haastattelutilaisuuksista (Liite 3) sekä tilaisuuksien yhteydessä toteutettaviksi soveltuvien erillishaastattelujen aineistot. Raporttiin ovat myös vaikuttaneet kaksi seminaaria, joissa KUULTO-projektin ennakkotuloksia on esitelty (Kulttuurin Kaukametsä 2013, 5.9.2013 ja Kult-

tuurista harvassa 10.9.2013). Erityisesti niissä käydyt keskustelut ja toimintakokeilukohteiden niissä esittämät puheenvuorot ovat olleet tärkeä lisäaineisto. Julkaisussa pyritään tuottamaan uutta tietoa muutoksen avulla eli analysoimme toimintaa ja muutosta vastaten kysymyksiin siitä, miten ensinnäkin toimijat toimintakokeilussa saivat aikaan muutosta ja/tai muuttuivat itse sekä toiseksi miksi muutosta ei saatu aikaan. Tapahtunut tai tapahtumatta jäänyt muutos tuo esiin asenteita, työkaluita ja hallinnollisia tai muita valtarakenteita.

3 Kuntien kulttuuritoiminnan ongelmat KUULTO-toimintakokeilun perusteluna

Kunnallisen kulttuuritoiminnan suuri haaste on kuntien monenlainen erilaistuminen palvelujen ja toimintamahdollisuuksien tarjoajana.² Suomessa tapahtuvat yleiset väestölliset, taloudelliset, aluerakenteelliset, kulttuuriset ja yhteisölliset muutokset sisältävät paljon kulttuuritoiminnan palvelujen tarvetta lisääviä tekijöitä. Samat tekijät kuitenkin saattavat myös heikentää kuntien mahdollisuuksia kulttuuritoiminnan järjestämiseen. Julkaisun Kulttuurista kartalla (2012) mukaan valtionosuuslaitoksista museoiden palvelut olivat alueellisesti kattavimmin kuntalaisten saavutettavissa. Museota toimii myös maakuntakeskusten ulkopuolella. Useimmat valtionosuusmuseot sijaitsevat kuitenkin maakuntien suurimmissa kaupungeissa. Niiden tapaan valtionosuusteatterit ja -orkesterit keskittyvät pääasiassa maakuntakeskuksiin, joskaan julkaisun mukaan orkestereita ei ollut Kainuun ja Kanta-Hämeen maakunnissa (Kanta-Hämeessä huomattava kuitenkin yhteistyö Lahden kaupunginorkesterin kanssa). Pinta-alaltaan suurissa maakunnissa, kuten Lapissa ja

Kainuussa, kuntien keskuksissa olevat valtionosuuslaitokset eivät kovin hyvin tavoita välttämättä edes laitoksen sijaintikunnan aluetta.

Valtaosassa Suomen kunnista sijaitsee yksi tai useampi kirjaston ja kansalaisopiston toimintapiste³. Kirjastojen käyttö on ollut Suomelle tyypillinen kulttuuritoiminnan muoto. Jopa Pohjoismaista Suomi on ollut edelläkävijä, jota lähellä on lähinnä Tanska. Ruotsissa ja Norjassa käyttö ei ole ollut niin suurta. Yleisten kirjastojen käyttö on kuitenkin Suomessa lähtenyt voimakkaaseen laskuun vuonna 2004⁴. 1990-luvun alun lamassa, kuten myös aiemmissa lamoissa, kirjastojen käyttö lisääntyi Suomessa ja muuallakin. Mutta vuoden 2008 lopulla alkaneen talouskriisin myötä näin ei käynyt vaan käyttö jatkoi alenemista. Alasen (2011) mukaan käyttäytymisen muutos vaikuttaa enemmän rakenteelliselta kuin suhdanteisiin liittyvältä ja Internetin käytön kasvu on tärkein yksittäinen selittäjä asialle.

Suuressa osassa maan kunnista on myös taiteen perusopetuksen pää- tai sivutoimipiste (useimmiten

2 Haveri, Arto, Laamanen, Elina, Majoinen, Kaija (2003) Kuntarakenne muutoksessa? Tutkimus kuntajaon muutostarpeista tulevaisuudessa. Suomen Kuntaliitto;

Muutoksen Suomi. Ihmiset muutoksen tekijöinä, instituutiot ihmisten tukijoina. Antti Hautamäki (toim.) Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra. 2008. Helsinki.

Honkatukia, Juha, Ahokas, Jussi (2012) Suomen talouden rakenteellinen kehitys finanssikriisin jälkeen - Kysyntä- ja tuotantorakenteiden muutos vuosina 2012–2030. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus Government Institute for Economic Research. Helsinki

3 Kulttuurista kartalla Valtion osarahoittamien kulttuuripalvelujen sijainti ja kulttuurin kustannukset Suomen kunnissa: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2012/Kulttuurista_kartalla.html

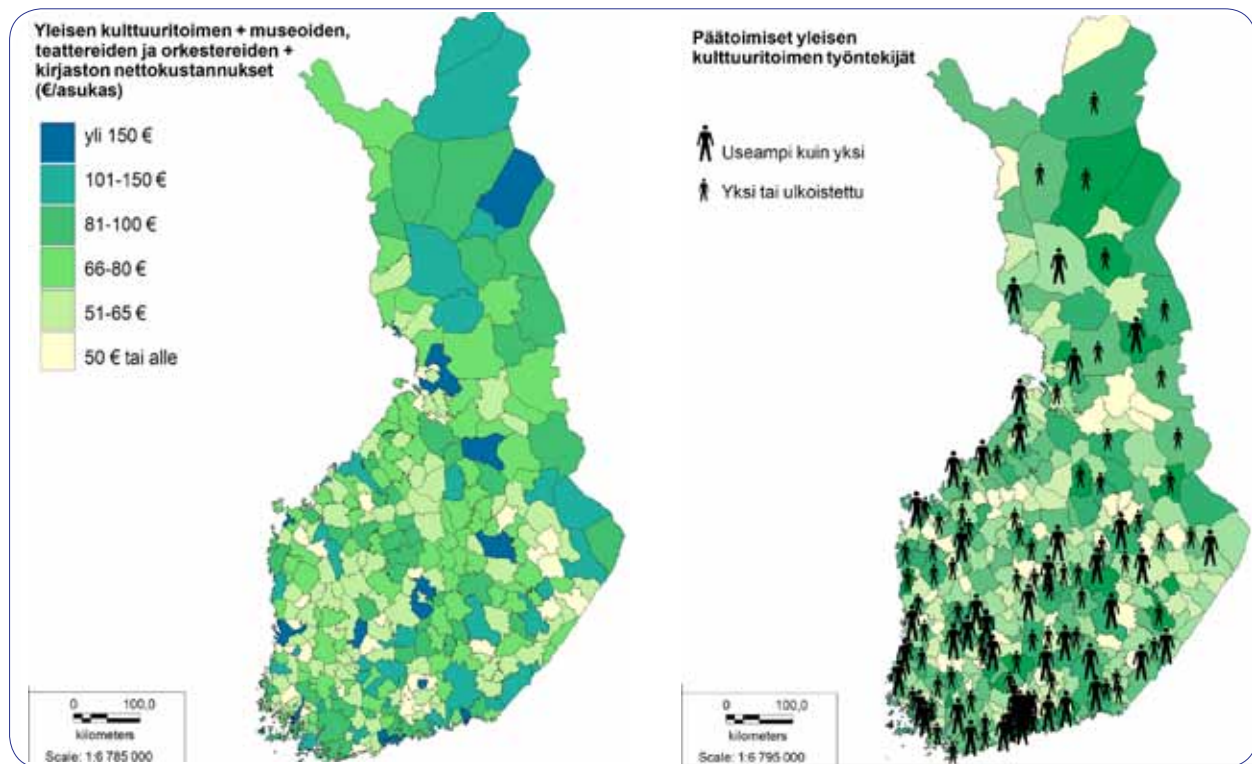
4 Alanen, Aku (2011) Suomi on kirjastojen käytön karkimaa. Mutta kuinka kauan vielä? Tieto & Trendit 4–5. Tilastokeskus, ss. 40–45.

musiikin tai kuvataiteen ala)⁵. Yleisen kulttuuritoimen kohdalla toiminnan keskeinen moottori on päätoiminen työntekijä. Yleisen kulttuuritoimen päätoimisia työntekijöitä työskenteli eniten asukasluvultaan suurimmissa maakuntakeskuksissa⁶. Yleisen kulttuuritoimen päätoimisten työntekijöiden määrä ei ole kuitenkaan suoraan verrannollinen asukasluvuun. Eri puolilla maata oli asukasluvultaan vähintään keskisuuria alueita, joissa ei toimi lainkaan yleisen kulttuuritoimen päätoimisia työntekijöitä⁷. Näitä olivat esimerkiksi Suomenselän alue ja Oulunjärven seutu. (Kartta 1)

Yhteenlasketut yleisen kulttuuritoimen, museoiden, teattereiden ja orkestereiden sekä kirjaston nettokustannukset olivat korkeimpia maakuntakeskuksissa, joissa etenkin kustannukset museoiden, teattereiden ja orkestereiden luokassa olivat usein muita

kuntia korkeammat. Kuitenkin esimerkiksi Lapissa yhteenlasketut kustannukset olivat maakunnan toiseksi korkeimmat maaseutumaisessa Savukosken kunnassa, jossa museoiden, teattereiden ja orkesterien kustannukset olivat matalat, mutta yleisen kulttuuritoimen ja kirjaston nettokustannukset korkeat. Maakuntakeskusten lähialueilla kunnat näyttäisivät myös tukevan kulttuuritoimintaa keskimääräistä vähemmän.

Vähiten kulttuuritoimintaa tuettiin Pohjois-Savossa, Etelä-Savossa ja Keski-Suomen pohjoisosissa sekä Pyhä- ja Oulujokilaaksojen kunnissa. Myös Satakunnassa ja Uudellamaalla sekä ns. Suomenselän alueella oli keskimääräistä vähemmän kulttuuritoimintaa tukevia kuntia. Mielenkiintoista on, että tulokset vastaavat Kankaan (1991)⁸ tekemän kartta-analyysin tuloksia (kulttuurilautakuntien menot/asukas vuon-

Kartta 1. Yleisen kulttuuritoimen, taidelaitosten ja kirjastojen nettokustannukset ja kulttuuritoimen päätoimisten työntekijöiden määrät kunnittain.

5 Mäkitalo, Tiina (2014) Taiteen perusopetuksen alueellinen saavutettavuus 2012, Aluehallintovirastojen peruspalvelujen arviointi. Etelä-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 28/2014.

6 Kulttuurilla kartalla, 2012.

7 Ulkoistaminen ei ole yleinen käytäntö kulttuuritoimen kohdalla. Yksittäisiä esimerkkejä on kuitenkin olemassa.

8 Kangas, Anita (1991) Kunta, taide ja markat. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja 11. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

na 1986). Siihen verrattuna erityisesti Etelä-Karjalan ja Hämeen alueen kunnat ovat vahvistaneet asemaansa kulttuurin tukijoina huomattavasti.

Kulttuuripalveluiden tarjonta pääkaupunkiseudun sekä maakuntakeskusten ulkopuolella on niukkaa. Eriarvoisuus näyttäytyy myös kuntien yleisen kulttuuritoiminnan rahoituksessa. Vuonna 2011 yhteensä 2,4 miljoonaa suomalaista asui kunnissa, jotka käyttivät 0–15 euroa/asukas yleiseen kulttuuritoimeen. Muu osa suomalaista asui kunnissa jotka käyttivät tarkoitukseen 16–74 euroa. Valtionosuus kuntien yleiseen kulttuuritoimeen on asukaskohtainen (noin euro per asukas).

Suomessa oli vuonna 2011 kaikkiaan 122 kuntaa, joissa oli yksityinen elokuvateatteri.⁹ Niistä tosin 21:ssä oli kävijöitä vuoden aikana alle 1000. Ainakin nämä teatterit ovat vaaravyöhykkeessä lähivuosina, vaikka monilla pienillä paikkakunnilla teatterin pito on jo nyt sivutoimista. Niiden kuntien määrä, joissa on elokuvateatteri, on pudonnut muutaman kunnan vuo-sivauhdilla. Lopettamisten taustalla ovat pääosin salien digitalisointivaatimukset. Saleja on tosin digitalisoitu osin julkisen tuen varassa vuodesta 2006. Tästä huolimatta kunnissa voi olla erinomaisia saleja tyhjillään, koska elokuvateatterin toiminta ei ole kuitenkaan kannattanut. Joissain kunnissa toimintaa on voitu jatkaa sosiaalisen yrittäjyyden ja kunnan koulujen kanssa tehtävän yhteistyön avulla.

Alueelliset erot kulttuurin kulutuksessa on todettu Suomessa olevan EU-maiden suurimpia. Suomessa on suhteellisesti vähiten asukkaita, jotka eivät ole viimeisen 12 kuukauden aikana käyneet yhtään kertaa kulttuurikohteissa, pohjoismaissa yleensäkin vähiten.

Myös asukkaita, jotka ovat käyneet yli 12 kertaa, on Suomessa eniten koko EU:n käsittävissä 34 maan vertailuaineistossa.¹⁰ Kulttuuripalveluihin osallistuminen (erityisesti museoissakäynnit) on Suomessa aktiivista, kun sitä on verrattu Euroopan laajuudessa tutkimuksessa muihin Euroopan maihin. Kuntalaiset eivät kuitenkaan koko Suomen laajuisesti ole tasavarvoisessa asemassa. Tilastokeskuksen analysoimien tietojen mukaan alue-erot kulttuurinkulutuksessa ovat Suomessa EU-maiden suurimpia, kun verrataan tiheään ja harvaan asuttuja alueita.¹¹

Kulttuuri- ja taidepalvelujen tarjontavalikoima, tarjonnan taso ja tarjonnan sisältö vaikuttavat ihmisten palveluihin osallistumisen asteeseen. Pelkkä saatavuuden lisääminen ei välttämättä ratkaise osallistumiseen liittyviä ongelmia. Osallistuminen laajenee myös saavutettavuuden käsitteen yli, sillä psykologiset ja sosiaaliset tekijät vaikuttavat osallistumiseen. Niiden tarkastelujen kautta osallistumisen on nähty kytkeytyvän muun muassa sukupuoleen, koulutukseen, tulotasoon, siviilisäätyn, ikään ja ”perittyyn” tapaan osallistua (lapsuudenkodin suuntautuminen). Osallistujien kyvyt ja valmiudet siis vaikuttavat olemassa olevaan toimintaan sisään pääsemiseen tai vaihtoehtoisesti omaan aktiivisuuteen pohjaavien uudenlaisten osallistumisen tapojen luomiseen. Hyvät tulot ja käytettävissä oleva aika ovat keskeisiä resursseja kulttuuriaktiiviteetteihin.¹²

Suomessa sukupuolella ja korkealla koulutustasolla on merkitystä kaikissa osallistumisen muodoissa.¹³ Suurin syy miksi ihmiset eivät käytä kulttuuripalveluja on ajanpuute, toiseksi suurin syy on kulttuuripalvelujen kalleus ja kolmanneksi tärkeimmäksi

9 Alanen, Aku (2012) Leffateatteri ei vedä suomalaista. Tieto & Trendit 6. Tilastokeskus, ss. 30-34.

10 EU framework to collect information on lifelong learning among the population aged 25–64 years. Eurostat yearbook of Cultural Statistics in 2011.)

11 Kuntien kulttuuritoiminnan tuki- ja kehittämisspolitiikka, Anita Kangas ja Kalevi Kivistö, Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:12

12 Kangas, Anita (1988) Keski Suomen kulttuuritoimintakokeilu tutkimuksena ja politiikkana. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 63, Jyväskylä; Bihagen, Erik & Katz-Gerro, Tally (2000) Culture consumption in Sweden: The stability of gender differences. Poetics, Vol 27, 327-349; Van Eijck, Koen (1997) The Impact of Family Background and Educational Attainment on Cultural Consumption: A Sibling Analysis. Poetics, Vol 25, 195–224. Kahma, Nina (2011) Yhteiskuntaluokka ja maku. Helsingin yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos; DiMaggio, Paul & Mukhtar, Toqir (2004) Arts participation as cultural capital in the United States, 1982-2002: Signs of decline? Poetics 32, 169-194; Liikkanen, Mirja (toim.) (2009) Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat. Gaudeamus, Helsinki; López-Sintas, Jordi. & Katz-Gerro, Tally (2005) From exclusive to inclusive elitists and further: Twenty years of omnivorousness and cultural diversity in arts participation in USA. Poetics 33, 299–319.

13 EU framework to collect information on lifelong learning among the population aged 25–64 years. Eurostat yearbook of Cultural Statistics in 2011.

syyksi todettiin kiinnostus kulttuuriin.

Taide- ja kulttuuripalvelujen tarjontaan osallistumista on tutkittu ja tilastoitu paljon, mutta kulttuuritoiminnan kehittämistä tai muotoja koskevaan päätöksentekoon osallistumista tai päätöksenteon mekanismeja ja niiden kehittämistä osallistumisen edellytyksinä on tutkittu hyvin vähän. Geir Vestheim (2010)¹⁴ toteaa, että osallistuminen institutionalisoituun taide- ja kulttuuritarjontaan ei ole EU:n tasolla tasa-arvoista. Hän kytkee taiteen tuotannon, levittämisen ja vastaanottamisen laajaan länsimaisten maku- ja laatuarvostelmien kehityskaareen ja valtatekijöihin. Hänen mukaansa taide- ja kulttuuritarjontaan osallistumiseen vaikuttavat monet kulttuurin ja taiteen sisältöä määrittelevät rakenteelliset tekijät. Vakiintuneet jakelukanavat ja eri sosiaalisille ryhmille mahdollistuneet valmiudet käyttää niiden tarjontaa ovat yksi esimerkki. Verkostojen merkitys korostuu erityisesti naisilla.¹⁵ Sokka et al (2014)¹⁶ totesivat, että perhetilanne on tärkeä tarkasteltaessa, mitä valintoja ihmiset tekevät. Pienet lapset rajoittavat osallistumista erilaisiin kulttuuri- ja taidetointoihin, mutta lisäävät mahdollisuuksia osallistua koko perheen tapahtumiin ja urheilutapahtumiin.

Kankaan ja Ruokolaisen (2012) tutkimuksessa kulttuuritoimen työntekijöitä pyydettiin listaamaan niitä ryhmiä, joita kuntien kulttuuritoimien on vaikea tavoittaa. Vastanneet arvelivat kulttuuritoimintojen saavuttamisessa olevan vaikeuksia vanhuk-silla (laitoshoidossa olevilla ja kaukana keskustasta asuvilla), nuorilla, liikuntakyvyttömällä, vammaisilla, yleensä syrjäkyllissä ja lähioissa asuvilla, vähävaraisilla, työssäkäyvällä väestöllä, vähemmän koulutetuilla ja maahanmuuttajilla. Esteet olivat siis alueellisia, sosiaalisia, kielellisiä, ikään ja ajankäyttöön liittyviä. Tuossa tutkimuksessa saavutettavuuden parantamiseksi kaavailtiin erilaisia ratkaisuja: Vastaajista joka kolmas veisi kulttuuripalveluja syrjäkylille, lähioihin

ja laitoksiin. Käyttö- ja asiakasmaksujen kohtuullistamista pidettiin myös tärkeänä, samoin kuin kaupungin myönteistä suhtautumista paikkakunnan ruohonjuuritason hankkeisiin.¹⁷

Katja Pynnösen ja Ritva Mitchellin (2012) tutkimuksen mukaan 50+ ikäisten kulttuuribarometrissa¹⁸ kulttuuripalveluihin osallistumisen keskeisimmiksi esteiksi nousivat sisäänpääsymaksujen korkeus ja tilaisuuksien etäisyys; yli kolmasosa koki matkojen pituuden keskeiseksi esteeksi ja viidesosa näki liikenneyhteyksien heikkouden ja/tai järjestetyn kuljetuksen puutteen osallistumisensa esteeksi. Erityisesti 80 vuotta täyttäneet kokivat pitkien matkojen, heikkojen liikenneyhteyksien ja järjestettyjen kuljetusten puutteen vaikeuttavan osallistumista.

KUULTO-projektin toimintakokeiluilla pyrittiin löytämään keinoja mahdollistaa kuntien asukkaiden osallistuminen kulttuuritoimintoihin. Se tarkoitti osallistumista rajoittavien esteiden tunnistamista ja niiden poistamista erilaisten kokeilujen avulla. Toimintakokeilukuntien valinnassa kiinnitettiin huomiota siihen, että kokeilujen avulla voidaan käydä keskusteluja erityyppisistä ratkaisuksista.

Suomalaisen kulttuuripolitiikan keskeinen tavoite on alueellinen tasa-arvo ja sen lisääminen. Saavutettavuuden lisääminen on kuitenkin sekä alueellisten esteiden poistamista että sosiaalisten esteiden voittamista ja erilaisten erityisryhmiksi nimettyjen ryhmien palveluiden saavutettavuuden parantamista. Kuitenkaan pelkästään ylhäältä alas -periaatteella toteutettuna palvelujen tarjonta ei juurruta ihmistä toimintaan. Tarvitaan osallistumiseen perustuvaa kommunikaatiota toiminnan järjestäjien ja siihen osallistuvien välille.

Opetus- ja kulttuuriministeriön toimenpiteenä KUULTO-projekti lisäsi jo käynnistyessään kuntien välistä tasa-arvoa mahdollistamalla palvelujen tarjon-

14 Vestheim, Geir (2010) "Trapped in Liberal Democracy." A paper presented in ICCPR2010 conference.

15 Kane, Danielle (2004) A network approach to the puzzle of women's cultural participation. *Poetics*, Vol 32, 105-127.

16 Sokka, Sakarias, Kangas, Anita, Itkonen, Hannu, Matilainen, Pertti & Raisänen Petteri (2014) Hyvinvointia myös kulttuuri- ja liikuntapalveluista. KAKS Kunnallisalan kehittämissäätiö

17 Kangas, Anita & Ruokolainen, Vilja (2012) Toimintamalli muutoksessa. Tutkimus kuntien kulttuuripalveluista. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore. Yliopistopaino.

18 Katja Pynnönen ja Ritva Mitchell (2012) Ikääntyvät ja ikääntyneet taiteen ja kulttuurin kentillä. 50+ -kulttuuribarometrin tuloksia. Cuporen julkaisuja 20.

nan kuntalaisille erityisesti sellaisissa kunnissa, joissa toimintamäärärahat olivat niukat. Toimintakokeiluk-
si valittujen alueiden sijainti oli koko maata ajatellen
hyvin edustava. (Kartta 2). Hajonta oli suuri. Kokei-
luja tehtiin hoitolaitoksissa, kylissä, kuntaryhmissä ja
kunnissa, joista osa oli kuntauudistuksen kokeneita,
osa siihen valmistautuvia ja osa sellaisia, joita uudis-
tus ei kiinnostanut.

Kartta 2. Kuulto-toimintakokeilujen sijoittuminen maantieteellisesti

4 KUULTO-projekti pähkinäkuoressa

Tässä luvussa analyysin tavoitteena on kyselylomakkeella (liite 4) kootun aineiston teemoittelun kautta selvittää, mitä KUULTO-toimintakokeiluun osallistuneet toimijat ja kunnat tavoittelivat ja mihin pyrkivät, minkälaisia toimenpiteitä näillä oli ja millaisia tuloksia kokeilussa saavutettiin. Pääongelma on siis selvittää paikallisille toimijoille lähetettyjen kyselylomakkeiden vastausten kautta, millä toimenpiteillä he pyrkivät kohti kulttuurin parempaa saatavuutta ja saavutettavuutta ja millaisia esteitä he matkalla ylittivät. Pääosin analyysi on kvalitatiivisesti teemoittelevaa, mutta muutamassa kohdassa aineistoa kvantifioidaan taulukoiden avulla.

KUULTO-toimintakokeilujen päätavoitteena on ollut luoda sellaisia järjestelyjä ja rahoitusmalleja, joiden avulla voitaisiin lisätä kuntalaisille tarjottuja kulttuuripalveluja ja taata niiden jatkuva saatavuus sekä mallintaa palvelujen tarjoamisen poikkihallinnollisia ja kunnan ulkopuolisten organisaatioiden kanssa toteutettuja monitoimijuuteen pohjaavia käytäntöjä. Toiseksi tavoitteena on ollut luoda malleja asukkaiden vaikuttamiselle palveluja kehitettäessä.

4.1 Ongelmakentän tunnistaminen ja päämäärät: tavoitteet

Kaikki kunnat toivat ilmi, mihin tarpeeseen ne toimintakokeilulla lähtivät vastaamaan. Tässä kohdassa hahmottui muutamia toisiinsa kytkeytyviä pääkohtia, joiden alle useimmat vastaukset voidaan sijoittaa. Yleisesti ottaen kulttuuritoiminta laajassa mielessä nousi erittäin keskeiseksi teemaksi – kaikki toimijat ylittivät ”vain taiteesta” puhumisen. Tämä toisaalta

liittyy jo 1970-luvulla alkaneeseen keskusteluun kulttuuritoiminnasta ja –aktiivisuudesta.

Pääteemoiksi hahmottuivat tarpeet, jotka olivat kulttuuritarjonnan lisääminen kunnassa/alueella ja kulttuurin saatavuuden parantaminen erilaisten käyttäjien keskuudessa sekä toisaalta kuntalaisten aktivoiminen, kulttuurisen osallisuuden lisääminen ja uusien yhteistoimintamuotojen sekä yhteistyömuotojen kehittäminen kulttuuripalveluissa. Haluttiin tavoittaa erityisyleisöjä ja viedä kulttuuria sinne, missä toiminta on ollut vaikeasti saavutettavissa. Myös maahanmuuttajien kotouttaminen ja kulttuuripalveluiden järjestäminen yli kuntarajojen mainittiin. Uusien toimintamallien, työkalujen ja yhteistyömuotojen luominen sekä kartoittaminen tuotiin esiin. Myös kulttuurin hyvinvointivaikutukset nousivat esiin, erityisesti Oulaisten ja Sodankylän kohdalla. Ähtärin vastaus kuvastaa kokonaisuudessaan yleistä siltä, millaisiin tarpeisiin toimintakokeilulla on lähdetty vastaamaan myös monien muiden toimijoiden kohdalla:

1. Kulttuuripalvelujen tasapuolinen tarjonta kaikille kuntalaisille tuomalla palvelut lähelle.
2. ...aktivoida ja osallistaa ihmisiä kulttuurikäyttäjiksi.
3. Kulttuurin merkityksellisyys ja hyvinvointivaikutuksen esilletuominen ja mittaaminen sekä käyttäjille että päättäjille.

Tässä nousi esiin erityisesti tahto saada kulttuuri osaksi kuntalaisten arkea ja uusien yhteistyön muotojen kehittäminen eri toimijoiden kesken. Kuntalaisten ja muiden toimijoiden kuuleminen ja osallistaminen nousivat yhdeksi vahvaksi teemaksi. Myös kotiseutuidentiteetin vahvistaminen sekä yhdistysten

ja taiteilijoiden osuus kulttuuripalveluiden järjestämisessä tuotiin esiin.

Toimintakokeilun tavoitteita koskevista kysymyksistä erittäin tärkeä oli kysymys, jossa tiedustellaan ”mihin ongelmaan/ongelmiin toimintakokeilulla haettiin ratkaisua?” Tämä liittyy koko toimintakokeilun ja tutkimusta ohjaavan ongelman tunnistamiseen. Kaikki kunnat hahmottivat enemmän ja vähemmän selkeästi kulttuurin saavutettavuuteen kytkeytyvän ongelman tai ongelmakokonaisuuden. Toisin sanoen kaikki kunnat täyttivät toimintakokeilun vähimmäisvaatimuksen jonkin kulttuurin saavutettavuuteen ja kulttuuripalveluihin kytkeytyvän ongelman hahmottamisesta. Toimintakokeilulla ratkaistaviksi ongelmiksi luettiin erityisesti kulttuurin saavutettavuuteen ja kulttuurin tarjontaan sekä toisaalta yhteistoimintaan ja vuorovaikutukseen liittyviä ongelmia.

Saavutettavuudesta ja kulttuurin tarjonnasta sanottua:

Saada kulttuuria sinne missä sitä on vaikeampi tavoittaa, tai jopa vierastetaan. Kunnan kulttuuri-toiminnan monipuolistamiseen ja maantieteelliseen tasa-arvoistamiseen.

Tasapuoliseen kulttuurin saavutettavuuden ongelmaan. Pyrittiin korjaamaan sitä ongelmaa, etteivät syrjässä asuvat ihmiset pääse kulttuuripalveluiden piiriin. Kulttuurin tarjoaminen eri ryhmille. Koettiin ettei kohderyhmien ääni tule riittävästi esiin ja kulttuuripalveluiden saavutettavuutta myös heidän osaltaan haluttiin parantaa. Kulttuuriesteet ovat suuria. Pitkät välimatkat kulttuurinäyttämöille. Kulttuuri keskittynyt kirkonkylään. Kulttuurin tekeminen on keskittynyt lähinnä keskustan alueelle. Elokuvia tarjolle myös lähipalveluksi. Parantaa reuna-alueiden osallistumismahdollisuuksia. Yhteistyötä järjestöjen, aktiivien ja eri hallinnonalojen kanssa. Miten ja missä voitaisiin järjestää elokuvatoimintaa myös sellaisissa kunnissa, joissa ei ole elokuvateatteria. Halusimme tarjota tasapuolisesti asuinsijaan katsomatta samoja palveluja kaikille ikäihmisille. Kulttuuri-toiminnan tuominen lähemmäksi kuntalaisia ja vapaaehtoistyön houkuttavuuden lisääminen yhdistyksissä. Hyödyntää yhdistysten osaamista tarjonnassamme lisäten tapahtumamme sisällöllistä antia yhä useam-

manlaisia kuntalaisia kiinnostavaksi. Kaikilla ei ole varaa osallistua kulttuuritapahtumiin ulkopaikkakunnilla. Kuntalaisten ääni ja toiveet saataisiin paremmin kuuluville. Kulttuurivajeen paikkaaminen. Nuorille ei kulttuuritarjontaa. Elokuvateatterit kaukana. Saataavuus ja tasa-arvo toteutuvat paremmin kaupungeissa, kenen asia on huolehtia (henkisestikin) monipuolisen ja mielekkään elämän edellytyksistä maaseutumaisilla alueilla? Osallistumisen esteiden poistaminen (liikkuminen). Tapahtumatarjonnan monipuolistaminen ja lisääminen.

Yhteistoiminnasta ja vuorovaikutuksesta mainittiin:

Kuntien kulttuuri-toimien yhteistyön lisääminen. Yhteistyötä kunnan eri toimialojen kanssa sekä löytää uusia tapoja kohderyhmien yhteistoiminnan lisäämiseksi. Vähäistä vuorovaikutusta kylien välillä. Eri kulttuuri-toimijoita, jotka eivät välttämättä edes tiedä toisistaan. Vuorovaikutusta kaupunkilaisten kanssa. Nuorten aktiivisuuden lisääntymisen. Kulttuuri ja taide ovat käsitteinä monille vieraita. uusi yhteistoimintamalli. Kehittää uusia tapoja kulttuuri-osallistamisen tuotteistamiseen ja taiteilijoiden palkkaamiseen. Työhyvinvointia haluttiin kehittää ja monipuolistaa yhteistyötä erilaisten luovien toimijoiden, yhdistysten ja yrittäjien välillä. Haluttiin myös löytää vastaus siihen, mitä työhyvinvointi tarkoittaa kaupungin työntekijöille. Lasten- ja nuorten kulttuuria tuottavien toimijoiden yhteistyö on lähes olematonta. Suunnitella ja toteuttaa kulttuuri-toimintaa kunnan, yhdistysten ja yrityksen keskinäisenä yhteistyönä.

Yli puolet (14) kokeiluun osallistuneista kunnista ja toimijoista ilmoitti pysyneensä hyvin tai melko hyvin alkuperäisessä toimintasuunnitelmassa. Akaa, Seinäjoki ja Lohja ilmoittivat, että toimintasuunnitelmaa on noudatettu ilman mitään muutoksia. Kahdeksan kuntaa puolestaan ilmoitti toimintasuunnitelmassa pysymisessä ilmenneen ongelmia ja muutoksia, Oulainen kertoi suunnitelman menneen jopa kokonaan uusiksi. Aikatauluongelmat (sekä muun muassa muutokset viranhaltijoissa/viroissa) mainittiin useimmin alkuperäisiin suunnitelmiin tulneiden muutoksien syyksi: asioiden organisointiin ei ollut riittävästi aikaa.

Tärkeimmät kokeilulle asetetut tavoitteet liittyvät kuntalaisten, harrastajien ja muiden toimijoiden sosiaalis-kulttuuriseen osallistamiseen, uusien yhteistyömuotojen ja vuorovaikutuksen kehittämiseen ja kulttuurin saavutettavuuden parantamiseen: kulttuuritarjontaa haluttiin lisätä, kuntalaisia osallistaa ja kehittää toimijoiden yhteistyötä ja yhteistoimintamalleja. Myös kulttuurin ”statuksen” ja tärkeyden kohottaminen mainittiin kokeilun tavoitteena. Tavoitteet voidaan teemoitella seuraavasti:

1. Kulttuuritarjonta lisääntyy.
2. Kuntalaiset osallistuvat toimijoina.
3. Kulttuurin (ja taiteen) saatavuus ja saavutettavuus kunnan kaikilla alueilla ja kaikille asukasryhmille.
4. Yhteistyömuotojen kehittäminen muun muassa paikallisten toimijoiden kesken.

4.2 Kohti tavoitteiden toteuttamista: toimenpiteet

Tässä luvussa käsitellään niitä toimenpiteitä, joilla kokeiluun osallistuneet toimijat pyrkivät kohti edellisessä osiossa mainittuja tavoitteita.

Toimenpiteiksi, joilla on pyritty kohti kokeilun tavoitteita, mainittiin erilainen kontaktointi eri välineillä ja henkilökohtaiset kontaktit, työpajat, kyselyt, tiedotus, medioissa esiintyminen, tapaamiset toimijoiden välillä, kulttuuriluotainten apu, kuntalaisten kuuleminen ja tapaaminen, toimijoiden perehdyttäminen ja motivointi, kartoitukset ja yhteistyön tekeminen, lisäksi on kerätty palautetta ja pyritty keskusteluyhteyteen toimijoiden kanssa. Erityisesti mainitaan suunnittelu ja yhteistyö eri toimijoiden välillä.

Toimintakokeiluun osallistuneiden mahdollisuutta osallistua on vahvistettu muun muassa antamalla osallistujien luoda sisältöjä ja menemällä ihmisten luo, kentän ja kuntalaisten kuulemisella, kartoittamalla kentän, kohderyhmien ja kuntalaisten mielipiteitä ja tiedottamalla.

Toimijatahot, joihin oltiin yhteydessä, muodostavat melko monipuolisen kentän: Päättäjiä koskevassa kysymyksessä vain kuusi kuntaa ja toimijaa mainitsi olleensa yhteydessä johtajatasen henkilöihin kulttuuri- ja sivistystoimessa sekä kulttuuri- ja vapaa- aikalautakuntaan. Valtuustot ja lautakunnat mainittiin myös melko harvoin.

Hallinnonaloista mainittiin useimmin sivistys- ja kulttuuritoimi. Hyvinvointiin kytkeytyvät sosiaali- ja terveyspalvelut, kuten terveystoimi ja vanhustenhoito, saivat useita mainintoja. Nuorisotoimi mainittiin kahdeksan kertaa. Yrityssektorista mainittiin useimmin taide- ja kulttuurialan toimijat ja myös matkailuala. Kolmannen sektorin toimijoista mainittiin kulttuurijärjestöjen lisäksi useimmin nuoriso- ja kyläyhdistykset. Yhteensä 14 toimijaa mainitsi olleensa yhteydessä kuntarajat ylittäviin toimijoihin.

Vuorovaikutuksen keinoiksi ja käytänteiksi luettiin usein palaverit, puhelimella soittaminen, sähköposti- ja muu viestintä, sosiaalisen median käyttö, tiedotteet, henkilökohtaiset kontaktit sekä toiminnan esittely eri yhteyksissä.

Seuraavassa tuodaan ilmi, miten toimintakokeilussa kehitetyt uudet toiminnot ja käytännöt lisäsivät ja vahvistivat vastaajien mukaan kunnan kulttuurista tasa-arvoa ja osallisuutta. Kysymyksessä pyydettiin vastaajia kertomaan, miten kulttuurinen tasa-arvo ja osallisuus lisääntyivät tai vahvistuivat. Kaksi painopistettä nousi esiin:

- Alueellisen tasa-arvon edistäminen ja ilmaisuus; kulttuuripalveluita on viety reuna-alueille ja kyliin, niitä on pyritty viemään lähelle kuntalaisia, pyritään maksuttomuuteen
- Ihmisten osallisuuden ja osallistumisen kasvattaminen; toiminnan räätälöinti ja suunnittelu kuntalaisten kautta

4.3 Mitä tapahtui suhteessa entiseen: muutos

Toimijoilta tiedusteltiin, millaisia uusia ratkaisuja he ovat testanneet kulttuuripalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden lisäämiseksi. Uusina ratkaisuuina voidaan hahmottaa kolme teemakategoriaa, joihin vastaajien vastaukset sijoittuivat. Ensimmäisenä mainittiin (1) yhdistysten - ja osuuskuntien - rooli kulttuurin tuottamisessa ja uudet yhteistyön muodot eri toimijoiden kesken. Yhdistykset olivat olleet mukana kulttuuripalveluiden suunnittelussa ja tuottamisessa. Oli myös etsitty uusia yhteistyömuotoja ja -kumppaneita ja pyritty yleisesti saamaan aikaan uudenlaista yhteistyötä eri toimijoiden kesken. Tilaaja-tuottaja -malli ja ostopalvelut tuotiin esiin

osana kehiteltyjä asioita. Toisena teemana mainittiin (2) kuntalaisten osallistaminen ja kuuleminen. Oli pyritty kuulemaan kuntalaisten tarpeita ja toiveita, puhuttiin muun muassa yleisölähtöisestä toiminnasta, myös asiakasilloista ja sekä kuntien asukkaiden ja toimijoiden tutustuttamisesta toisiinsa. Kolmantena pääteemana tuotiin esiin (3) kulttuurin vieminen lähelle kuntalaisia esimerkiksi sivukylille ja kunnan eri osiin pois keskustasta. Kulttuuripalveluita oli yritetty tuoda lähelle kuntalaisia ja niitä oli yritetty pitää maksuttomina. Palveluita oli tarjottu sinne missä ihmiset olivat, kuten vaikkapa sivukylälle tai vanhainkotiin. Näin oli pyritty ylittämään ”esteitä”, kuten ihmisten varattomuutta, pitkiä välimatkoja tai ihmisten kyvyttömyyttä (esim. vanhukset) saapua kulttuuripalveluiden luokse.

Toimiviksi käytännöiksi yksittäisistä käytännöistä toimijat listasivat muun muassa työpajat, ikäihmisten tarinankerronta, kulttuurin vienti palveluasumisyksikköön, kulttuuribussi, elokuvanäytökset, teatterivierailut, toiminnan paikallinen ja sisällöllinen hajauttaminen, kyläkarnevaali ja asiakasilta sekä kylien yhteiset keskusteluillat. Myös tuotteistamisen perusajatuksen sekä ohjausryhmän yhteissuunnittelun ja työnjaon kerrottiin toimivan.

Myös ongelmia esiintyi melko paljon. Seuraavassa käydään läpi käytäntöjä ja menettelytapoja, joissa oli vastaajien mukaan ollut ongelmia. Mainittiin ensinnäkin, että ensimmäinen kokeilu on usein sujuva ja ”juhlaa”, mutta tämän jälkeen tulee eteen neuvottelut yhteistyöstä ja rahoituksesta. Tiedotuksessa, tiedonkulussa ja yhdistysten innokkuudessa oli yleisesti välillä ongelmia. Mainittiin, että muun muassa työhyvinvointikokeilujen pitäisi lähteä liikkeelle työyhteisön ja työntekijöiden toiveiden pohjalta - väkisin tarjottua pakettia ei kannata tehdä. Monilla oli työhyvinvointitoiminnasta negatiivinen mielikuva. Joissakin kunnissa uskonnollisuus esti muun muassa lasten osallistumista kulttuuritoimintaan. Yritysten ja KUULTO-kokeilun intressit eivät aina kohdanneet, koska yritysten päätavoite on usein taloudellinen tuottavuus. Lisäksi mainittiin, että nuorten osallistaminen ei onnistunut aina. Kulttuurikerhot osoittautuivat toimimattomiksi yhdessä toimintakokeiluista. Tämän lisäksi tuotiin esiin, että taiteilijoiden ammattitaitoon ja kohderyhmän tuntemukseen tulee

panostaa enemmän. Sarjakuvatekniikan käyttäminen ei toiminut ja ihmisten tarinoiden tallentaminen sadutusmenetelmällä todettiin työlääksi.

Entä millaisia muutoksia saatiin aikaan ja kehen/mihin ne kohdistuivat? Kokeilun toimijoilta tiedusteltiin, millaisia muutoksia kunnan kulttuuripalveluissa ja kunnan kulttuuritoiminnassa oli saatu aikaan sekä keihin tai mihin muutokset olivat kohdistuneet. Muutokset olivat vastausten mukaan kohdistuneet ensisijaisesti kuntalaisiin ja eri väestöryhmiin, kuten lapsiin, nuorisoon ja ikäihmisiin (riippuen ketkä olivat kokeilun alkuperäisenä kohteena). Muutokset olivat kohdistuneet myös kuntien ja kaupunkien kulttuuritoimintaan sekä henkilöstöön ja hankkeen toimijoihin. Myös toimintamallien ja tekemisen tapojen muutokset sekä muutokset yhteistyössä saivat mainintoja. Lisäksi muutaman kerran mainittiin muutosten kohdistuneen kuitenkin nimenomaan kulttuurin aktiivikäyttäjiin.

Millaisia muutokset sitten ovat olleet? Vastaukset voidaan teemoitella seuraaviin pääryhmiin: yhteistyötä eri muodoissa koskevat muutokset, asenteiden, resurssien ja osaamisen muutos sekä palveluiden määrän lisääntyminen ja palveluiden tuottamisen uusia tapoja koskevat muutokset.

Vastaajien mukaan yhteistyö oli lisääntynyt ja syventynyt yleisesti kulttuuripalveluiden tuottamisen parissa sekä kulttuuritoimijoiden ja kunnan eri sektoreiden välillä. Erityisesti yhdistykset mainittiin tässä yhteydessä, kuten myös hallinto. Kerrottiin, että kulttuuripalveluiden määrä on lisääntynyt kunnassa / kunnissa. Lisäksi tuotiin ilmi, että asenteet ovat muuttuneet, on luotu ”tarvetta” kulttuurille, kuntalaisten resurssit ja osallisuus sekä jossain tapauksissa myös vaatimustasot kulttuurin suhteen ovat lisääntyneet. Puhuttiin myös ”yhteen hiileen puhaltamisesta”, suunnitelmallisuudesta ja osaamisen kasvamisesta. Kuntalaisten kuuleminen ja tiedottamisen parantuminen mainittiin. Myös kulttuurin kentän uudet tekijät ja uudet taiteen tuottamisen tavat tuotiin esiin. Viisi toimijaa kertoi toisaalta suoraan, että rakenteellisia muutoksia ei ollut syntynyt, mutta suurimmasta osasta vastauksia voitiin päätellä jonkinlaisia muutoksia olevan ainakin mahdollisesti syntymässä.

Vielä tiedusteltiin, millaisia uusia tapoja kulttuuripalveluiden organisointiin oli löydetty. Selkeästi useimmin vastaajat (noin 9-10 vastaajaa tuo tulkinasta riippuen tämän suoraan esiin) mainitsivat tässä kohdassa kolmannen sektorin (esimerkiksi kyläyhdistykset) roolin uutena yhteistyökumppanina ja palveluntuottajana. Lisäksi uutena tapana mainittin palveluiden tuottamisen asiakas- ja kohderyhmälähtöisyyden huomioiminen, vastuiden jakaminen laajemmalle pohjalle sekä sektoreiden raja-aitojen kaataminen. Erityisesti tuotiin esiin yhteistyön syveneminen eri tahoilla. Toisaalta neljä toimijaa vastasi, että mitään uusia organisoitintapoja ei ole löytynyt. Kaiken kaikkiaan kolmannen sektorin rooli kulttuuripalveluiden uusissa organisoitintavoissa oli vastaajien mukaan erittäin tärkeä.

4.4 Toimintakokeilun tuloksia: ylitetyt esteet ja jatkuvuus

Tässä osiossa tarkastellaan, millaisia tuloksia toimintakokeilulla on kokeiluun osallistuneiden mukaan saavutettu. Toisaalta ensin on pitänyt ylittää tiettyjä esteitä, jotka olivat tavoitteiden saavuttamisen tiellä.

4.4.1 Esteet

Kyselylomakkeella selvitettiin, millaisia esteitä/ongelmia/vastustavia asenteita toimijat ovat toimintakokeilun aikana kohdanneet. Vain muutama toimija vastasi, että mitään esteitä tai ongelmia ei oikeastaan ilmennyt. Muista vastauksista voitiin yleisesti teemotella seuraavia ryhmiä:

Ongelmiksi mainittiin sekä ajallinen että rahallinen resurssipula ja pitkät etäisyydet. Pitkät välimatkat olivat kustannuksiltaan kalliita ja veivät aikaa osallistujilta - myöskään jotkut kulttuuripalveluiden tuottajat eivät olleet valmiita matkustamaan kauas. Työaikaan liittyvä resurssipula ja taloudellisten resurssien puute mainittiin usein ongelmina. Aikaa suunnitella ja toimia oli joissain tapauksissa ollut liian vähän ja yhteisten aikataulujen suunnittelu oli haasteellista. Kunnilla ei ollut riittävästi resursseja tehdä yhteistyötä eri tahojen kanssa ja toisaalta rahoituksen niukkuus oli tehnyt yhteistyökumppaneista joissain tapauksissa skeptisiä toiminnan jatkuvuuden

suhteen. Toimijat toivat esiin, että ideoita olisi, mutta taloudelliset resurssit eivät useinkaan salli niiden toteuttamista. Lisäksi välillä jäi mysteeriksi tai aina ei ollut tietoa siitä, miten kunta yleisesti kohdensi rahoja ja kenen kanssa asiaa voisi selvittää.

Vastustavista asenteista voitiin tuoda esiin useita mainintoja saaneet ennakoasenteet ja epäily uusien asioiden, niiden käyttöönoton ja kulttuurin/taiteen suhteen: mitä kulttuuri tai osallistava taide on ja voi olla jne. Asenteisiin liittyivät myös kuntalaisten tiedon puute siitä mitä kulttuuri voi sisältää, toimijoiden oman osaamisen aliarvostaminen ja yleinen varovaisuus uusien toimintatapojen hyväksymisessä. Kuntalaisilta ei myöskään aina saatu tarvittavia vastauksia siitä, miten he haluaisivat kehittää kulttuuripalveluita ja niiden sisältöä – jossain tapauksessa tarjotun sisällön olisi toivottu olevan toisenlaista (esim. vääranlaiset elokuvat).

Yhteistyön vaikeus, haluttomuus ja aktiivisuuden puute muodostivat esteitä toiminnalle. Ihmisiä oli ollut vaikea saada liikkeelle yli taajamarajojen eikä aktiivista ja innostunutta väkeä löytynyt aina tarpeeksi. Yhteistyö oli joskus vaikeaa tiettyjen henkilöiden asenteista johtuen, verkostojen puuttumisen takia ja siksi, että ulkopuolisten yhteistyökumppaneiden oli vaikea välillä hahmottaa tietyn toisen toimijan toimintatapaa. Myös yritysten ja hankkeen intressien kohtaamattomuus tuotiin esiin. Sektorirajojen ylittäminen kunnassa oli myös vaikeaa.

Kilpailu ja kateus teemoina nousivat jossain määrin myös esiin. Toimintakokeilun hanke koettiin kulttuurin vakiintuneella kentällä ja jo olemassa olevan toiminnan piirissä kilpailijaksi, mikä oli vaikeuttanut hankkeen toteuttamista ja yhteistyötä. Myös kylien ja alueiden välinen kateus esteitä aiheuttavana seikkana nostettiin esiin. Eli yksi este on ollut vastakkainasettelu vakiintuneen kulttuurin kentän ja uusien toimijoiden/toimintatapojen välillä.

Lisäksi muutama toimija mainitsi ongelmaksi taiteilijoiden valinnan ja heidän työtapansa. Taiteilijoiden ”luovat” työajat ja toimintatavat sekä vaihtelevat ja erikoiset vaatimukset olivat aiheuttaneet jossain tapauksissa ongelmia. Myös teknisistä ongelmista mainittiin, kuten myös säästä ja vuodenajasta: kesä ei ollut hankkeen aloittamiselle otollinen aika muun muassa ihmisten lomien takia.

Vain kuusi toimijaa 22:sta ilmoitti, että eivät ole törmänneet oikeastaan minkäänlaisiin kuntien hallintoon ja hallintokäytäntöihin liittyviin esteisiin kokeilun aikana. 16 toimijaa puolestaan toi esiin ongelmia, jotka voidaan jakaa seuraaviin kolmeen teemaan:

(1) Kommunikointi ja tiedonkulku. Kunnan huono kommunikoinnin kulttuuri ja keskustelukana-
vien puute kuntapäätäjien suuntaan olivat esteenä. Tuotiin esille, että heti alussa olisi hyvä luoda selkeät käytännöt toimimiselle tapaamisten kautta. Myös tiedon kulun ja rahojen allokoinnin salaperäisyyttä ja läpinäkymättömyyttä kritisoitiin. Eri vastuualueet kunnan sisällä eivät aina keskustelleet keskenään ja toisinaan virkamiesten tavoittaminen oli vaikeaa. Eri hallintokuntien toimintatavat olivat välillä hyvin erilaisia ja vaikeasti yhteen sovitettavia.

(2) Kuntaorganisaation jäykkä byrokraattisuus ja hallinnonalojen rajojen ylittäminen. Kunnan organisaatiota kuvailtiin jäykäksi ja byrokraattiseksi ja päätöksentekoa hitaaksi. Tämän lisäksi esteitä aiheutti eri toimijoiden pysyminen omien hallinnonalojensa suojissa: poikkihallinnollinen yhteistyö ei ole itsesäänselvyyttä. Sektorirajojen ylittämisessä olisi vielä parannettavaa.

(3) Ylityöllistetyt toimijat ja raha/budjetointi. Kolmanneksi esteiden kategoriaksi hahmottui ylityöllistetyt kuntatyöntekijät. Viranhaltijat toimivat hankkeessa oman työnsä ohessa ja toisaalta kuntien

kulttuurityöntekijät nähdään yleisesti ylityöllistetyiksi. Aikaa toimintaan ei ollut niin paljon kuin olisi haluttu. Myös raha-asioista muodostui esteitä: toimintaan varattu raha oli useissa kunnissa olematon, ongelmana oli myös yhteisbudjetoinnin puuttuminen (määrärahat olemassa, mutta eri hallintokuntien omissa budjeteissa). Tämän lisäksi varojen käyttö yli hallinnonalojen oli hankalaa.

Seuraavassa on taulukon (taulukko 2) avulla esitetty, mitkä olivat toimijoiden mukaan suurimmat esteet kulttuurin saavutettavuuden ja saatavuuden parantamisen tiellä. Kysymys kuului: ”Kohtaamanne esteet kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi”. Vastaajien piti valita yksi este kaikkein tärkeimmäksi esteeksi, yksi toiseksi tärkeimmäksi ja yksi kolmanneksi tärkeimmäksi – eli yhteensä kolme estettä.¹⁹ Taulukon numerot tarkoittavat mainintojen määrää (n=kuinka monta kertaa kyseinen este mainittiin tärkeimmäksi tai toiseksi/kolmanneksi tärkeimmäksi esteeksi). Taulukkoon on siis koostettu, kuinka monta kertaa mikäkin este sai maininnan joko tärkeimmäksi tai toiseksi/kolmanneksi tärkeimmäksi esteeksi. 1=tärkein este, 2=toiseksi tai kolmanneksi tärkein este.

Tärkeimmiksi esteiksi (1) mainittiin useimmin alueelliset esteet, taloudelliset resurssit ja toiminnan organisoinnin esteet. Toiseksi ja kolmanneksi tärkeimmiksi esteiksi (2) mainittiin useimmin hallin-

Taulukko 2. Suurimmat esteet tavoitteiden toteuttamiselle. (N=mainintojen lukumäärä vastauslomakkeissa.)

Este	suurin este (1)	toiseksi tai kolmanneksi suurin este (2)	yhteensä mainintoja
taloudelliset ja muut vastaavat esteet	7	6	13
toiminnan organisoinnin esteet	5	8	13
alueelliset esteet	7	4	11
hallinnon toimintatapoihin liittyvät esteet	1	8	9
kunnan sisäisen yhteistyön esteet (päättöksenteossa ym.)	3	4	7
sosiaaliset esteet	1	6	7
käyttäjädemokraattiset esteet	3	2	5
lainsäädännölliset esteet	2	3	5

¹⁹ Taulukossa olevien vastausten (n) lukumäärä on eri kuin toimijoiden oletettujen vastausten määrä (yhteensä siis oletuksena 22 toimijaa x 3 vastausta = 66 vastausta), koska jotkut tahot nostivat useamman kuin yhden esteen tärkeimmäksi esteeksi tai toiseksi tärkeimmäksi jne. Nämä kaikki on kuitenkin laskettu mainintoina mukaan taulukkoon. Toisaalta jotkut toimijat eivät vastanneet tähän kysymykseen mitään, mikä tietysti vähentää vastausten määrää suurimmasta mahdollisesta.

non toimintatapoihin liittyvät esteet ja toiminnan organisoinnin esteet.

Taulukossa mainitut keskeisimmät esteet olivat seuraavanlaisia esteitä (toimijoiden vastauksissa lueteltua): Esitysoikeudet kalliita ja hankalia saada. Kuntatalouden realiteetit ja siihen yhdistettynä rahojen allokoinnin mysteerit. Toiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi tarvitaan rahaa. Taloudelliset resursit. Taloudelliset esteet: uusi, ennen järjestämätön toiminta tarkoittaa monesti myös rahoitusta, jota ei ole ennalta olemassa. Taloudelliset esteet. Raha. Toimintakokeiluun myönnetty rahasumma oli pienempi kuin haettu summa, palkkakuluja piti saada alemmaksi. Kuntakeskuksen ulkopuolelta ei tahtonut löytyä tiloja talvella. Lyhyt- ja dokumenttielokuva on tuntunut vieraalta. Kulttuuritoiminnan vaikutusten osoittamisen hankaluudet. Onko kuntien palveluksessa työskentelevillä ihmisillä aikaa paneutua kiinnostaviin impulseihin ja kehittää yhdessä, pitkäjänteisesti? Asenteet.

4.4.2 Keinoja esteiden ylittämiseen

Keinoiksi mainittujen esteiden ylittämiseen viisi toimijaa ei vastannut mitään tai kertoi että keinoja ei löytynyt.

Esteet voitetaan muiden toimijoiden mukaan olemalla avoimia ja kysymällä, asiallisella tiedotuksella ja osallistamisella, henkilökohtaisella lähestymisellä, kärsivällisyydellä, neuvottelutaidolla ja ratkaisuvaihtoehtojen runsaalla esittelyllä. Myös asenteisiin vaikuttaminen, ohjeistukset ja hierarkioiden hyödyntäminen sekä yhteistyö mainitaan.

Hieman yli puolet eli 12 toimijaa kertoi, että ylitsepääsemättömiä esteitä ei ole kohdattu toimintakokeilun aikana. Yleisesti ottaen vaikutti, että ylitsepääsemättömiä esteitä ei ollut kovin paljon ja ne liittyvät usein yleisön vähäiseen kiinnostukseen.

Ylitsepääsemättömiksi esteiksi listattiin:

1. Kulttuuritapahtumien pienet kävijämäärät ja yleisön vähäinen osallistuminen tai kiinnostus tapahtumiin.
2. Hankeajan lyhyys, missä ei voida saavuttaa vakiintunutta toimintaa.
3. Kuntien kulttuurin määrärahojen pienuus sekä henkilöstöresurssien puute.

Millä muutoksilla toimijat sitten näkivät päästävän yli näistä ”ylitsepääsemättömistä” esteistä? Tässä kohdassa ratkaisuna mainittiin

1. kunnan budjetoinnin tekeminen avoimemmaksi ja ymmärrettävämmäksi,
2. ihmisten kulttuurikasvatuksen aloittaminen jo varhaisessa vaiheessa (esim. päiväkodissa),
3. yhteistyötapojen maltillinen rakentaminen (pikkuhiljaa),
4. valtakunnallinen muutosprosessi, millä ilmeisesti viitataan kokonaisvaltaisen muutoksen tarpeeseen.

Kysyttäessä, millä tavoin kulttuuripalvelujen saavutettavuutta oli toimintakokeilun aikana pyritty lisäämään, vastaajat toivat ilmi tiivistetysti, miten oli ratkaistu toimintakokeilun alussa tunnistettuja ongelmakenttiä kulttuurin saavutettavuuden suhteen. Selvästi suurin osa vastaajista korosti kulttuurin viennin erilaisten ihmisryhmien / kuntalaisten luo, kuntalaisten ja kulttuurin lähentämistä keskenään. Tässä puhutaan siis kulttuuritarjonnan viemisestä kunnan eri osiin, syrjäseuduille ja kylille. Oli menty sinne, mistä kulttuuria on yleisesti vaikea tavoittaa (vaikkapa vanhainkoti ja syrjäkylä) ja toisaalta missä ihmiset jo valmiiksi ovat. Keskeisenä teemana korostettiin kulttuurin saavutettavuuden parantamista kulttuuria ja kuntalaisia lähentämällä – voidaan puhua kulttuuripalveluista lähipalveluina. Tämän pääteeman lisäksi korostettiin kulttuuripalveluiden ja -tapahtumien ilmaisuutta. Oli järjestetty ilmaistapahtumia ja -näytöksiä, millä oli varmistettu kaikkien mahdollisuus osallistua taloudellisista esteistä huolimatta. Myös tiedotuksella ja kuulemisella oli pyritty parantamaan saavutettavuutta. Tässä yhteydessä puhuttiin muun muassa kuntalaisten kuulemistilaisuuksista, palaverista ja kohdennetusta tiedottamisesta tietyille ryhmälle. Näiden lisäksi mainittiin myös yhteistyö, uudenlaiset kulttuuripalvelut ja kulttuuripalveluiden lisääminen. Oli pyritty järjestämään monipuolisia, uudentyyppisiä kulttuuripalveluita (vaikkapa matalan kynnyksen lauluryhmä) ja toisaalta lisäämään palveluiden määrää kunnassa/kuntien alueella (esimerkiksi elokuvatarjonnan lisääminen kunnassa).

Muutostyötä KUULTO-toimintakokeilussa

Seuraavissa luvuissa analysoidaan KUULTO-toimintakokeilussa toteutettuja muutokseen tähdänneitä toimenpiteitä eli muutostyötä, sen tavoitteita ja tuloksia. Aineistona ovat kokeilua toteuttaneiden laatimat päiväkirja-aineistot, touko- ja kesäkuussa 2013 toteutetut haastattelut ja niiden yhteydessä saadut dokumentit. Tavoitteena on kuvata ja reflektoida toimintaa ja muutosta mahdollisimman tarkasti; vastata kysymyksiin, miten toimintakokeilu on saanut aikaan muutosta, minkälaista muutosta ja mitkä ovat kokeilun vaikutukset, sekä miksi muutos on jäänyt tapahtumatta. Kysymys on myös toiminnan jatkumisesta ja sen edellytyksistä tai jatkumisen estävistä tekijöistä.

5 Alueelliset esteet ratkaistavana

Alueellisia esteitä kulttuuritoiminnan saavutettavuudessa pyrittiin vähentämään viemällä toimintaa kuntalaisten lähelle ja mahdollistamalla myös syrjemmällä asuville kulttuuri lähipalveluna. Tästä esimerkkeinä olivat Ähtäri, Kainuu, Kontiolahti, Lohja, Kannonkoski-Kivijärvi. Toinen tapa toteutettiin lähinnä Korsnäsin toimintakokeilussa. Siellä taas ihmisiä vietin perinteisesti kulttuurin luo, mahdollistamalla kohtuuhintaisia kuljetuksia kulttuuripalveluiden äärelle. Yksi toimija, Suomen elokuvakontakti ry. kehitti toimintakokeilussa omaa alueellisen toiminnan strategiaansa. Toimintakokeilualueista erityisesti Orimattila ja Toholampi toimivat heidän kanssaan yhteistyössä ja mahdollistivat ulkoisen laboratorion Suomen elokuvakontaktin strategian kokeilemiselle.

5.1 Palvelut pyörille

Ähtärin toimintakokeilulla pyrittiin kulttuuripalvelujen tasapuoliseen tarjontaan kaikille kuntalaisille. Pyrittiin ratkaisemaan kauan esillä ollut ongelmaa syrjäkylillä asuvien lähes mahdottomasta osallistumisesta taajamassa tarjottaviin kulttuuripalveluihin. Heille ongelmia tuottavat monet asiat: asukkailla ei ole välttämättä omaa autoa tai edes ajokorttia ja jul-

kisen liikenteen aikataulut ovat koululaisia palvelevia ja aamupainotteisia.

Kulttuuria vietin kirjastoauton mukana haja-asutusalueille kirjastoauton vakiintuneille pysähdyspaikoille. Kirjastoautosta kehitettiin kulttuurikeskus, kulttuuribussi, jonka varusteluun sisältyivät dataprojektori, tietokone, valkokangas, matto, tyyntyä, tuoleja, pöytä ja äänentoistolaitteet, jotka mahdollistavat myös auton ulkopuolella toteutettavan toiminnan ja sen seuraamisen. Kulttuuribussin kuukausittaiset teemat rakentuivat yhdessä kuntalaisia kuunnellen. Tarjolla oli elokuvia, kirjailijaesittelyjä, kirjavinkkejä, satuhetkiä, tietokilpailu, musiikkia, nukketatteria, luontoretki ja kotiseutukierros. Varjotatterista tuli ainakin yhdellä pysäkeistä jo omaa vahvaa toimintaa.

Kirjastoautotoiminnan historia osoittaa vahvaa pyrkimystä kehittää sellainen toimenpide, joka vie kulttuuria ihmisten luo ja alentaa kynnyksiä, jotka johtavat kulttuurin luo. Jo 1950-luvulla tehtiin kirjastoautokokeiluja, jotka toteutettiin täysin kunnan omalla kustannuksella. Toimintana kirjastoautot lisääntyivät ja vahvistuivat aina lamavuosiin 1990-luvun alussa saakka.²⁰

Konseptina kirjastoauto määritellään yleensä seuraavasti: ”Kirjastoauto on pieneen lähikirjastoon

²⁰ Vuonna 1961 voimaan tullut kirjastolaki ja sitä seurannut vuoden 1962 kirjastoasetus mahdollistivat varsinaisen kirjastoautotoiminnan alkamisen Suomessa ja niiden mukaan maalaiskunnat saivat 2/3 mm. kirjastoautojen hankinta- ja korjauskuluista ja kaupunkikunnat 1/3 osan näistä menoista. Ensimmäisen alun perin kirjastoautoksi rakennetun auton hankki Turku omalla kustannuksellaan kirjastolain voimaantulovuotena eli 1961. Ensimmäiset kunnat, jotka hankkivat kirjastoauton valtionavun turvin vuonna 1963, olivat Lohjan mlk ja Urjala. <http://www.kirjastot.fi/fi-fi/kirjastoautot/kirjastoautohistoria/> Kirjastoautotoiminta vakiintui vähitellen. Autojen hankkiminen oli erittäin perusteltu toimenpide ns. hyvinvointivalttiollisen kirjasto- ja kulttuuripolitiikan aikana, jolloin lähtökohtaisesti pyrittiin mahdollistamaan kaikille suomalaisille tasa-arvoiset mahdollisuudet osallistua kulttuuritoimintaan. Erityisesti 1980-luku oli tavoitteen kannalta erittäin merkittävä: monet 1960- ja 1970-luvuilla kehitetyt, erityisesti alueellisten esteiden vähentämiseen liittyneet paikallisten kulttuurien tukimuodot, olivat silloin vahvoja (kirjastoautojen ohella vahva kuntien kulttuuritoimi, taide- ja kulttuurilaitosten sekä valtakunnallisten kulttuurialan järjestöjen alueellinen toiminta). 1990-luvun lama katkaisi tämän kehityspolun myös kirjastoautojen kohdalla. Niiden määrä oli maksimissaan (234) vuonna 1991, jonka jälkeen hidas väheneminen alkoi.

verrattavissa oleva liikkuva kirjasto, josta ne ihmiset, joilla ei ole mahdollisuutta käyttää kiinteää kirjastoa, saavat mahdollisimman samanlaiset kirjastopalvelut, mitä kiinteän kirjaston käyttäjät saavat”.²¹

Tätä konseptia Ähtärissä pyrittiin laajentamaan kulttuurisektorin sisällöt laajemmin huomioonottavaksi. Yksittäisiä kokemuksia kulttuuribusseista toki löytyy 1970-luvulta lähtien, ja ns. monipalveluautoista 1990-luvulta, mutta ne ovat olleet lähinnä erilaisia projekteja. Myös erilaisiin erityisryhmiin (lapset ja ikääntyneet) painottuneita kirjastoautotoimintoja on toteutettu.

Ähtärin kirjastoautotoiminnan lähtökohta oli kaupungin kirjasto- ja yleisen kulttuuritoiminnan saumaton ja hedelmällinen yhteistyö, mikä takasi sen, että kulttuuribussi rakennettiin molempien toimintalueiden resurssein (talous, henkilöstö, asiantuntemus). Kulttuuribussin kulttuuriosioden edelleen kehittäminen mahdollistui, koska kaupungin keskustassa on voimakas kulttuurielämä ja kulttuurikeskukset, jotka toiminnallaan voivat ruokkia kulttuuribussia. Lähtökohtana oli ajatus, että kun syrjäkyliltä ovat loppuneet kaupat ja koulut, kirjastoautojen/kulttuuribussien merkitys nousee voimakkaasti.

KUULTO-toimintaa koskeneessa arviointikustelussa tulokset näyttivät pääosin erittäin hyviltä. Paljon oli tehty työtä. Monet uusiin käytäntöihin liittyneet yksityiskohdat veivät toimijoilta paljon (turhaakin) aikaa, mikä oli yllättävää koska nykyteknologiaan pohjautuvien ratkaisujen ja kehittyneiden kirjastoautokonseptien olisi uskonut helpottavan ’hyvän idean’ kehittäneiden ja resurssivien toimijoiden työtä. Positiiviset tulokset saivat toimijat pohtimaan konseptinsa kehittämistä nykyistä laajemmalle pohjalle:

Jatkossa pyrimme saamaan mukaan musiikkiopiston, kansalaisopiston ja kolmannen sektorin toimijoita. Pyrimme myös kustannusten jakoon esim. sote-puolen kanssa, jotta voimme vastata pyyntöön palvelutalo-pysäkeistä. Kokeilun jälkeen toiminta jatkuu ja tarkoituksena on laajentaa bussissa tarjolla olevaa kulttuuritoimintaa ja liittää siitä osia myös kirjastoauton normaalikierrokselle.

Ylpeänä toimijat totesivat, että jopa Ähtärin taajamasta lähdettiin sivukylille, jotta päästiin kulttuuribussin tarjontaan mukaan. Syrjäisten kylien asukkaat ottivat innoissaan kulttuuribussin vastaan. Kulttuuribussi konseptina osoittautui todella tärkeäksi yhteisölliseksi tekijäksi Ähtärin kylillä.

Pysähdyspaikat ovat paikkoja, joissa on tietty kirjastoauton asiakaskunta, missä on esim. taloja lähekkäin.

Työtä tehdään persoonalla (bussin kuljettaja ja kulttuuritoimijat), ja toiminta tulee tarpeeksi lähelle ihmistä.

Ihmisillä on tunne, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa. Täältä keskustasta on ollut liikettä jopa sivukylille, että päästiin bussiin.

Pyrimme menemään sinne mihin toivotaan, ja on muutettu pysähdyspaikkoja asukkaiden toiveesta. Aloitettiin suunnitelluilla pysäkeillä, pysäkit lisääntyivät toiveesta ja edelleen on toivottu lisää mm. palvelutalon pihaan kirjastoauto toiminnan lisäksi myös tätä kulttuuritoimintaa. Myös taiteilijavierailut kulttuuribussissa ovat vähän jo lähteneet elämään omaa elämäänsä. Yhdellä pysäkillä tuli esiin, että sen pysäkin asiakkaat voisivat tarjota kulttuurikierroksille myös omaa toimintaansa.

Lähikunnat ovat olleet erittäin kiinnostuneita ja haluaisivat toimintaa myös heidän alueelleen, mutta Ähtärin kirjastoauton resurssit eivät sinne riitä. Kulttuuripalveluiden kysyntä ja vastaanotto on ollut niin hyvää, että jatkossa kulttuuritarjontaa pyritään lisäämään osaksi kaikkia kirjastoauton kierroksia.

Vaikka kerran oli hirveä lumimyräkkä ja bussi joutui pysähtymään raappaamaan ikkunaa monta kertaa, niin ihmiset vain odottivat sitkeästi, että kyllä se sieltä tulee.

Kulttuuribussitoiminta kohtasi kuitenkin myös hyvin konkreettisesti kaupungin toteuttaman ”aluepolitiikan” seuraukset:

Alussa kohtasimme myös vastoinikäymisiä, kun Alastaipale-Peränne, joka on ollut hyvin vilkas kylä, ei lähtenytkään mukaan kuten olimme ajatelleet. Sieltä oli viimeisimmäksi lopetettu kaksi koulua. Koska siellä on kuitenkin aktiivisia ihmisiä paljon, suurin toivein ajattelimme, että tämä on juuri heille kuin nappi silmään. Toisin kävi: alkuvaiheessa Peränteellä ei kukaan osallistunut ja Alastaipaleellakin hyvin vähän. Kylissä

21 Kyöstiö, Antero (2009) Kirjastoautotoiminnan historiaa: Peräkärystä monitoimiautoihin. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Kustannus, 711-737.

oli luultavasti tietynlaista kapinaa kunnan palveluja kohtaan tai alistumistakin. Ihmiset olivat käyneet hyvin kiivasta poliittista debattia esim. Peränteen koulun lopettamisesta.

Sitkeydellä olemme kuitenkin voittaneet heidän sydämensä puolellemme ja on ehkä löydetty oikeanlaisia lähestymistapoja. Esimerkiksi kirjastoautonhoitaja on suoraan ottanut kontaktia näihin ihmisiin. Sanonut, että tulkaa katsomaan, ja sitten aivan pikkuhiljaa on tullut lisää ihmisiä, ja nyt siellä on aivan valtavasti porukkaa. Se on osallistujamäärältään paras paikka. Ehkä ihmiset ajattelivat ensin alkuun, että tämä on koulun lakkauttamisen korvaavaa toimintaa, että ne nyt yrittää meitä lepytellä. Sisältönä Kotiseutukierros oli aivan huikea menestys joka paikassa, mutta erityisesti Alastaipale-Peränteellä.

Kulttuuribussi saavutti hyvin syrjässä kotona asuvat vanhukset. Toiveita kulttuuribussin pysähtymispaikasta tuli myöhemmin myös kunnan taajamassa sijaitsevasta palvelutalosta. Koska kirjastoauto käy jo siellä ja sitä on totuttu käyttämään, vanhukset toivoivat myös kulttuuribussitoiminnan palveluja. Vaikka kunnan taajamassa on monia kulttuuripalveluja, ne ovat harvoin palvelutalon asukkaiden käytössä. Niitä ei saavuta huonokuntoisena ja ilman apua. Tämähän on tilanne useissa kunnissa ja useissa kuntien keskuksissa sijaitsevilla hoiva- ja hoitolaitoksissa. Siksi palvelutalon pihaan tuleva kulttuuribussi oli Ähtärin palvelutalossakin toivottua toimintaa.

Kirjastoauton kehittäminen monipalveluautoksi, jonka palvelukonseptiin kuuluisi myös kuntien muiden palvelujen jakelu, on mielenkiintoinen kysymys. Kuten Vesa Sarajärvi (2010) tutkimuksessaan²² osoitti, kysymykseen suhtaudutaan monella tavalla. Yleensä johtopäätös on se, että lisäresurssit (taloudelliset, koulutukselliset, henkilöresurssit) mahdollistamalla toimintaa on perusteltua laajentaa. Toisaalta ajatellaan, että vaikka palvelut tulevat auton avulla lähemmäksi, toimintaa ei uskalleta haluta, koska palvelujen pelätään sen myötä etääntyvän ja tietyllä aikavälillä kuitenkin vähentyvän. Kiinteitä palvelupisteitä pidetään parempina kuin monipalveluautoa. Ähtärin toimintakokeilijatkin pohtivat asiaa monelta kannalta. Periaatteessa kulttuuribussi voisi kulttuu-

ritarjonnan lisäksi mahdollistaa asukkaiden osallistumisen ja osallistamisen myös kaupungin yleiseen toimintaan liittyviin toimenpiteisiin. Kulttuurikortti (josta luvussa 6) on myös tärkeä tässä yhteydessä.

Kulttuuribussi on innostanut myös kaupungin muita sektoreita pohtimaan oman toimintansa jalkauttamista bussin avulla. Alustavasti on keskusteltu kaupungin yhteispalvelupisteen joidenkin toiminnan osioiden tuomisesta kirjastoautoon, virastojen lomakkeiden jakelusta ja vastaanotosta. Tämä vaatii pitkäjännitteisyyttä. Haluaisimme nähdä toiminnan entistä monipuolisempana ja laajentua palvelemaan myös muilla tavoin tavoin sivummalla asuvia.

5.2 Kulttuuritoimintaa kylille ja pieniin kuntiin

Toimintakokeiluista moni mahdollisti kulttuuritoimintoja alueille, joilla tarjontaa ei ollut tai oli varsin vähän. Näitä toimenpiteitä kehitettiin erityisesti Kannonkoskella ja Kivijärvellä, Kainuussa, Kontiolahdella, Lohjalla, Orimattilassa ja Toholammilla.

Kannonkoski ja Kivijärvi olivat esimerkki kuntaryhmäkokeilusta, jossa pieniin, etäällä maakuntakeskuksista sijaitseviin kuntiin haluttiin tuoda erilaista kulttuuritoimintaa. Näissä kunnissa kirjaston ja kansalaisopiston toiminta on vahvaa, mutta muuta kulttuuritoimintaa on vähän. Kaikilla kuntalaisilla ei ole pitkistä etäisyyksistä ja taloudellisista syistä johtuen mahdollisuutta osallistua kulttuuritapahtumiin oman paikkakunnan ulkopuolella.

Kannonkoski ja Kivijärvi ovat tyypillinen kuntakokonaisuus, johon on perustettu yhteisiä päätoimisia ja/tai osa-aikaisia kulttuurialan työntekijöitä. Toimintakokeilun arviointikeskustelussa Kannonkoskella kirjastonjohtaja, jolle myös yleisen kulttuuritoimen tehtävät kuuluivat (10 % työajasta), korosti useaan kertaan, että hän on amatööri kunnan kulttuuritoimintaa koskevissa kysymyksissä. Kuitenkin kävi ilmi, että hän oli käynnistänyt ja organisoinut noin 30-paikkaisen kunnallisen elokuvatoiminnan, jossa näytetään isompien teattereiden tarjontaan vertautuvia kotimaisia ja ulkomaisia elokuvia. Elokuvien kanssa samanaikaisesti on kirjastossa esillä elokuvien teemoihin/ohjaajiin

²² Vesa Sarajärvi (2010) "Tässäpä nämä kirjat – ja mitataanko verenpaine?". Kirjasto monipalveluautona. Pro gradu-tutkielma. Informaatiotutkimus. Oulun yliopisto.

jne. liittyvää näyttelytoimintaa. Paikallinen elokuva-kerhokin oli perustettu ja yhdessä sen kanssa tehdään ohjelmistosuunnittelua. Tämä esimerkki tuo esiin sen, että yksittäinen kulttuurin sisällöistä kiinnostunut ja tietävä henkilö on suuri voimavara kuntien kulttuuritoiminnalle riippumatta siitä, minkä ”sektorin” työntekijä hän on. Tällaisten henkilöiden toiminnan jäljet saattavat näkyä myös kuntien kulttuuritoiminnan taloustilastoissa, kun ihmetellään pienen kunnan luokittumista kooltaan vahvempien joukkoon.

Kannonkosken ja Kivijärven toimintakokeilu perustui 4H-yhdistyksen ja kuntien yhteistyöhön. Roolijako oli seuraava: Kannonkosken ja Kivijärven 4H-yhdistys ry hallinnoi hanketta, kutsui toimijoita koolle, huolehti raportoinnista, dokumentoinnista ja tiedotuksesta, sekä toimi linkkinä ammattilaisten ja harrastajien välillä. Yhdistys tuki kuntien välistä yhteistyötä sekä osallistui kaikkiin palavereihin ja työryhmiin. Arviointikeskustelussa tuli esiin monia toiminnalle asetettuja tavoitteita ja perusteluja, onnistumisia ja ongelmia.

Toimintakokeilun alkuvaiheessa koordinaattori raportoi: *Tulin perustaneeksi kulttuurikeskuksen.* Kysymys oli kunnan asukkaiden aloitteesta lähteneestä entisen suojeluskunnan talon, Vartiolinnan, saamisesta kulttuurikäyttöön. Vartiolinnasta tuli keskeinen toimintakokeilua merkitsevä tila, jossa sukupolvet kohtasivat. Siellä järjestettiin uusia yhteisöllisiä tapahtumia ja viikoittaista toimintaa.

Toimintakokeilussa lähtökohta oli se, että koska rahaa kulttuuripalveluihin käytettiin kokeilukunnissa vain vähän ja resursseja oli ylipäättäänkin vähän, täytyi löytää toisenlaisia tapoja kulttuuripalvelujen järjestämiseen.

Tavoitteeksi tuli kulttuuripalvelujen määrän lisääminen, monipuolistaminen ja kynnyksen osallistua kulttuuripalveluihin madaltaminen. Koska etäisyydet/ matkat muualle ovat pitkät, palveluja tuli tuoda lähelle kuntalaisia, että aina ei tarvitse lähteä.

Meillä voisi olla tarjolla täällä sellaista kulttuuria, jota ei ole totuttu näkemään. Se voisi omalta osaltaan vaikuttaa siihen, että myös sellaiset ihmiset, jotka eivät tule yleensä lähteneeksi kauemmaksi, niin tulisivat osallistumaan lähellä olevaan tarjontaan.

Osallistumisen kynnystä madallettiin tilaisuuksien maksuttomuudella ja kulttuurin käsitteen ymmärtä-

misenä laaja-alaisesti. 4H-yhdistys ja kunnat toimintakokeilun toteuttajina olivat aktiivisia:

Esimerkiksi joulukuussa 2012 keväälle 2013 suunniteltu tarjonta osoittaa hyvin, miten perustelut muuntuivat toiminnaksi:

Joulukuu sisältää kulttuurisia ostopalveluita sekä Kannonkoskella että Kivijärvellä. Lisäksi Kannonkosken Lau-lava Joulukortti aloitti kulttuurivaihdon kahden kunnan välillä ja kuntalaisia osallistettiin yhteislaulujen kautta. Toivottu bingo pyörähti ensimmäisen kerran käyntiin Vartiolinnassa. Lisäksi viikoittain kokoontuivat koiraharrastajat ja kantritanssijat Vartiolinnassa ja rumpali käytti treenikämppeään oman aikataulunsa mukaisesti.

Tammikuussa alkaa showkuorokurssi Vartiolinnassa Kannonkoskella

Helmikuussa Kehran ja KYT:n yhteistyössä järjestämä koulutus järjestöille; laskiaistapahtuma yhteistyössä MLL:n, Isoäidin aikaan hankkeen ja Kannonkosken nuorisotoimen kanssa; Ilmaisukoulutus yhteistyössä Piispalan ja Kulttuuriosuuskunta Hyst:n kanssa (Kannonkoski ja Kivijärvi); helmi-toukokuussa Kulttuuripläjäys–kiertue kyläkunnilla (alustavan suunnitelman mukaan bingoa, karaoketansseja, näytelmiä, iltamia ym.).

Maaliskuussa kierrätystaidetta –päivä Vartiolinnassa koululaisille yhteistyössä koulun Vihreä lippu –työryhmän kanssa; maaliskuussa ja huhtikuussa Kannonkoskella ja Kivijärvellä showtanssikurssit; tuliteatteri Kivijärvellä.

Huhtikuussa Linnan juhlat Vartiolinnassa + taidenäyttely; ympäristötaidetta Kannonkoskelle ja Kivijärvelle.

Toukokuussa Taiteiden yö Vartiolinnassa Kannonkoskel-la ja Kivijärvellä (kuvataide, sanataide, musiikki, draama, sirkustaidetta ym.)

Kulttuuritoimi on perinteisesti järjestänyt Kannonkoskella kunnan juhlia ja yksittäisiä tapahtumia. Nyt tavoitteeksi asetettiin toimintakokeilussa mukana olevien jalkautuminen kuntalaisten pariin ja heidän kuuleminen. Toiveita todella kuultiin ja mitä erilaisimpien tapahtumien järjestämisellä pyrittiin saamaan kuntalaisia hereille ja osallistumaan. Paitsi kulttuuritiloissa ja kunnan keskuksessa tilaisuuksia järjestettiin myös yhdistysten kanssa ja yhteistyössä kylätaloilla. Toiveena oli tavoittaa myös sellaisia henkilöitä, jotka eivät yleensä osallistu kulttuuripalveluihin.

Kokeilua toteuttaneet pohtivat, että kulttuuri ja taide ovat käsitteinä monille vieraita ja tästä syystä ne eivät välttämättä kiinnosta. Ihmiset täytyy yllättää

jollakin positiivisella tavalla. Yksi idea oli elämystuoli, joka oli samalla tapa markkinoida toimintakokeilua.

Toimintakokeilusta kerrottiin Kannonkoski-päivillä käyttämällä ”Elämystuolia”. Vilkkaan tapahtumapäivän keskelle toteutettiin rauhallinen ja rentouttava ”keidas”, elämystuoli. Tuoliin istuva sai kuulokkeet korvilleen ja niiden kautta välitettiin tuolissa istuvalle luonnon äänimaisema. Silmät voi halutessaan peittää keskittymisen parantamiseksi, ja samalla rentoutumista edistettiin käsihieronnalla.

Paikalla olleiden työntekijöiden mukaan porukkaa oli paikalla tapahtumassa paljon huonosta kelistä huolimatta. Kaikki halukkaat eivät ehtineet ”elämystuoliin”. Asiakkaita oli tulossa jo ennen tapahtuman virallista alkua ja vielä tapahtuman päättyessä. Työtä oli jatkuvasti - jopa taukoja oli vaikea pitää.

Alkujännitys siitä, uskaltautuvatko kuntalaiset ”elämystuoliin” oli turha. Tuolissa kävi niin naisia kuin miehiäkin.

Paikallislehtien toimittajia oli paikalla. Toiminnanjohtaja esitteli toimintakokeilua lavalta. ”Elämystuolin” työntekijät kertoivat asiakkaille toimintakokeilusta valmistellessaan heitä rentoutukseen. Heiltä pyydettiin myös palautetta kunnan kulttuuritoiminnasta ja kyseltiin mitä kulttuuri- ja taidemuotoja he toivoisivat paikkakunnalle. Esiin nousivat mm. tuliteatteri ja sirkustaide. Osa heistä koki vaikeaksi nimetä toimintamuotoja.

Arviointikeskustelussa nousi esiin paljon onnistumisia, mutta samalla myös ongelmia. Toimintakokeilu sai paljon aikaan, mutta sen jatkuminen jäi täysin auki. Varmoa oltiin siitä, että kuntien välinen yhteistyö jatkuu, että 4H-yhdistys on edelleen aktiivinen yhteistyökumppani kuntien kanssa ja että kunnan johto pitää kokeilun aikana tuotettuja sisältöjä keskeisenä kuntalaisten hyvinvoinnille ja toivoo löytyvän uusia hankkeita toiminnan jatkorahoitukselle. Vanhan suojeluskunnan talon, Vartiolinnan, toiminnan jatkuvuus jäi auki sekä riippuvaksi kunnan ja yhdistysten sopimuksesta. Kuitenkin liikkeelle lähdettiin ja kunnan kanssa yhdessä päätettiin ryhtyä rakennuksen kuntokartoituksen tekemiseen.

Ongelmalliseksi toimintakokeilussa koettiin se, että taiteentekijöitä tai kulttuuritoimintoja (esimerkiksi tuliteatteri) oli vaikea saada tulemaan Kannonkoskelle. ”Te olette niin kaukana”, oli toimintako-

keilun koordinaattorin saama tyypillinen vastaus. Muutamia pettymyksiä tuli myös esiintyjien myöhästymisistä. Pohtia luonnollisesti voi myös, vaikuttiko taiteilijoiden suhtautumiseen se, että kysyjänä oli 4H yhdistys maaseudulla eikä maakunnan keskuskäypungin kulttuuriorganisaatio.

Suuri ongelma oli myös löytää toimivia yhteistyökumppaneita. Luovilla taiteilijoilla oli välillä turhan-kin luovat toimintatavat ja työajat. Kuntien virkahenkilöstön tavoittaminen oli välillä vaikeaa. Koordinaattori oli yllättävänkin monessa asiassa varsin yksin etsiessään toimijoita ja pyrkiessään vastaamaan kuntalaisten toiveisiin. Vaikka monissa maakunnissa on rakennettu erilaisia asiantuntija-, esiintyjä- ja kulttuuritoimijapankkeja, ne eivät näytäneet aina-kaan tässä toimintakokeilussa auttaneen. Tietojen luotettavuus ja ajantasaisuus on niissä varsin heikkoa. Netti ja Google ovat nopea mutta samalla rikkau-
dessaan varsin ongelmallinen tapa löytää toimijoita, jos heitä ei lähikunnissakaan ole. Monin eri tavoin kulttuuripalvelujen tuottaminen näyttäisi kuitenkin onnistuvan prosessina, mutta sisältöjä luovia tahoja on vaikeampi tavoittaa, kun ”asutaan niin kaukana”.

Sitä, miten paljon toimintakokeilu tavoitti uusia osallistujia, on aina vaikea arvioida. Kannonkoskella ja Kivijärvellä iloittiin siitä, että eri-ikäiset ja myös miehet tulivat toimintaan mukaan. Pienellä paikkakunnalla saatetaan puhua aktiivisista ja passiivisista kylistä, jopa suvuista. Toimintakokeilut ja projektit saattavat luoda tilanteen, joka viedään läpi aktiivisten voimin; nämä tilanteet kertautuvat ja kertauttavat käytäntöjä, ja lopputuloksena saattaa olla aktiivisten aktivoiminen ja aktivoituminen, jolloin toimintaan osallistumattomien on entistä vaikeampi osallistua ja tulla mukaan. Erilaisten roolien ja mahdollisuuksien/tilaisuuksien antaminen aikaisemmin osallistumattomille näyttää taitojaan vahvistaisi paikallista kulttuurielämää. Se edellyttäisi kulttuuritoimijoilta tilanteiden tunnistamista ja aktivointitoimien ottamista käyttöön. (Niistä enemmän kappaleessa 6)

Korsnäsin toimintakokeilussa haluttiin tarjota kuntalaisille aikaisempaa paremmat mahdollisuudet osallistua kulttuuripalveluihin. Korsnäs on pieni kunta, jossa on asukkaita 2259, ja joista ulkomaalaisia on noin 10%. Saavutettavuutta lisättiin yksittäisillä tapahtumilla, joita tuotiin kunnan keskukseen ja ky-

liin tai järjestämällä kuljetuksia kulttuuritilaisuuksiin.

Toimenpiteitä olivat monikulttuurinen ilta, jossa oli kutsuttuna kyläläisiä ja burmalaisia yhteisen ruokapöydän ääreen ja nauttimaan toistensa tanssi- ja musiikkiesityksistä, yhteistyökumppaneina olivat Martat ja 4H-yhdistys. Illasta koostettiin valokuvanäyttely kirjaston näyttelyhuoneeseen. Kokeilun avulla jatkettiin luovan kirjoittamisen perinteitä yhteistyössä Ordkonst i Korsnäs-ryhmän kanssa, mutta toiminta ei jatkunut kesän lopputilaisuuden jälkeen.

Elokuvatoiminnan uudelleenkäynnistäminen oli kokeilun pitkäntähtäimen tavoite, jonka ensiaskel olivat elokuvanäytökset kylissä. Elokuvia näytettiin kahdella eri kylätalolla, toisessa paikassa yhtä aikaa sekä lapsille että aikuisille. Myös päiväkodin lapsille ja nuorisolle hankittiin elokuvapaketit. Elokuvinäytökset tavoittivat parhaiten lapset. Elokuvista pidettiin, mutta toiminnan jatkumiselle ei tuntunut olevan tarvetta toteuttajan eikä kuntalaistenkaan taholta. Suurimmaksi ongelmaksi eivät koituneet tilojen puute, kuten monissa muissa kunnissa Suomen elokuvakontaktin yrittäessä yhteistyötä, vaan esteeksi koituivat asenteet, joita ei pystytty toimintakokeilun muutamilla näytöksillä vielä muuttamaan ja yhteistyön puute tiloja hallitsevien yhdistysten kanssa.

Nuoria ei toimintakokeilussa saavutettu. Ihmettelyn aiheena oli esimerkiksi musiikkiopiston nuorten osallistumattomuus konserttimatkoille. Yksi syy saattoi olla tiedottamisen tapa, koska tiedotus toteutettiin kirjaston ilmoitustaululla, kunnan nettisivuilla ja suullisesti kirjaston asiakaspalvelussa, eikä esimerkiksi musiikkikoululle suoraan otettu yhteyttä. Sen sijaan koululaisille tuotettu tarjonta koettiin tärkeäksi.

Olen muutenkin kerran lukukaudessa pitänyt tärkeänä yhden retken järjestämistä koululaisille. Tänä vuonna sain järjestettyä matkan balettiin, Young Russian ballet kävi Vaasan kaupungin teatterissa, koulujen opettajat saivat itse päättää, että ketä he sinne ottivat, siellä oli 100 oppilasta ja 10 opettajaa, kaikista kolmesta kyläkoulusta, joku koulu jätti pienimmät pois. Matkasta tuli hyvää palautetta.

Kuntalaisten toiveita pyrittiin kartoittamaan ennen toimintakokeilujen käynnistämistä.

Täällä on matalakynnys ottaa yhteyttä, tulla kuuluiksi. Kuuleminen tapahtuu suorana palautteena mm. kirjastossa. Kuntalaisten kuulemiseksi tiedotettiin kunnan kahdeksan kertaa vuodessa ilmestyvässä infolehtisessä, jossa kehoitettiin ennen aloitusta ihmisiä ker-tomaan ideoitaan ja kehoitettiin osallistumaan.

Kuulto-toimintakokeilua on pidetty kunnan päättäjien taholta merkityksellisenä näkyvyyden kannalta, mutta kokeilun toteutus jäi liiaksi yksin kirjastotoimenjohtajan ja hänen yhteyksiensä varaan; painopiste oli niissä toiminnoissa, joita hän pystyi itse järjestämään. Kirjastonjohtajan virkaan määritelty 8% kulttuuritoimeen ei riittänyt toimintakokeilun läpivientiin.

Toimintakokeilu koettiin hyvin tärkeäksi koko Korsnäsin kulttuuritoimelle. Toiminnan järjestämiseen ilman tällaisia hankkeita ei ole kunnassa resursseja. Kulttuurimyönteisyyteen toivotaan parannusta uuden kunnanhallituksen myötä.

Korsnäsin toimintakokeilussa pyrittiin poistamaan alueellisia ja sosiaalisia esteitä monenlaisin yksittäisin tapahtumin, mutta toimenpiteiden vakiintuminen jäi vähäiseksi. Toimenpiteet eivät kohdistuneet kaikilta osin kovin suurelle joukolle. Ainoa jatkuvan toiminnan kokeilu oli kulttuuribussi, joka tarjosi mahdollisuuden osallistua pääasiassa Vaasaan suuntauneisiin teatteri- ja konserttimatkoihin. Osallistujajoukko oli tiivis 10 hengen porukka. He olivat ylpeitä Kulturbussenista, pitivät sitä onnistuneena ja kyselyitä oli tullut myös naapurikunnasta. Saavutettavuuden koettiin parantuneen, kun välimatka kulttuuripalveluihin oli ”poistettu”. Kulttuurimatkat eivät kuitenkaan olleet maksuttomia.

5.3 Taiteilijat kyliin

Kainuun toimintakokeilussa pyrittiin tasapuoliseen kulttuurin saavutettavuuteen ammattitaiteilijoiden avulla. He veivät syrjäisessä kylässä toimivan valmiin ryhmän käyttöön työkaluja ja uusia ideoita toiminnan kehittämiseen. Kainuun toimintakokeilu perustui kahden opetus- ja kulttuuriministeriölle toimitetun hakemuksen yhdistämiseen. Kun hakijat kokoontuivat yhteisen pöydän ympärille pohtimaan yhteisen hakemuksen sisältöjä ja painopisteitä, tilaisuudessa oli aistittavissa suurta varauksellisuut-

ta. Vahvat hakijat miettivät, miten paljon he voivat sopeuttaa omaa toimintaansa yhteiseen konseptiin ja miten paljon luovuttaa päätoimija-asemaansa pois. KUULTO-toimintakokeilun tutkimusosio osallistui myös tähän tilaisuuteen ja pyrki innostamaan hakijoita yhteiseen hakemukseen. Sellainen tehtiinkin Elias Lönnrot-seuran toimesta. Hakemus muuttui ilmiänsuhtaan hallinnolliseksi kehittämisasiakirjaksi, jonka kirjoitustyö ilmeisesti mahdollisti jo aikaisemmassa ideahaussa mukana olleiden toimijoiden mukaantulon.

Arviointikeskustelussa toimintakokeilu osoittautui erittäin onnistuneeksi toiminnalliseksi yhteistyökentteeksi. Kokeilun tavoitteena oli: ”Kartoittaa yhdessä Kainuun kuntien kulttuuritoimien kanssa maakunnan kulttuuritilanne kunnissa sekä kolmannella sektorilla. Lisätä yhteistyötä Kainuun kuntien kulttuuritoimien sekä kuntien ja kulttuuritoimijoiden ja -yrittäjien välillä. Kuulla kuntalaisia toivottujen ja tarpeellisten kulttuuripalveluiden ja -tarjonnan osalta. Järjestää kulttuuripalveluja yli kuntarajojen ja lisäksi tarjota kuntalaisille mahdollisuus osallistua kulttuuritapahtumiin ja -tilaisuuksiin kuljetusten ja muiden toimivien käytäntöjen avulla. Päämääränä on kulttuurisesti toimiva maakunta, jossa jokainen kunta pystyy tarjoamaan kuntalaisilleen monipuolista ja tasokasta kulttuuritoimintaa sekä -palveluja.”

Ensimmäinen tavoite, toiminnan kartoittaminen tehtiin (vastaavia kartoituksia oli toki tehty jo aikaisemminkin), mutta toimintakokeilun tulos ei jäänyt siihen, vaan kokeilun toimijoina taiteilijat tuottivat monia käytäntöjä kulttuuritoiminnan alueellisten esteiden poistamiseen. Pyrittiin korjaamaan sitä ongelmaa, etteivät syrjässä asuvat ihmiset pääse kulttuuripalveluiden piiriin. Kainuun kuntakeskusten välimatkat ovat erittäin pitkiä, mistä syystä oli tarpeen luoda keinoja ja verkostoja kulttuuripalveluiden liikkumisen edistämiseksi. Kainuun maakunnan pinta-ala vuonna 2012 oli 24 451,77 km². Toimintakokeilun tärkeimmäksi asiaksi koettiin, että kulttuuripalveluja tulee viedä sellaisiin paikkoihin, joissa ihmisillä ei välimatkojen tai jonkun muun syyn vuoksi ole mahdollisuutta osallistua säännöllisesti järjestettyihin kulttuuritapahtumiin tai edes kohdata kulttuuripalveluita.

Kajaanissa toimivan Generaattori-yhteisön jäsenet Routa-ryhmä, Kajaanin Harrastajateatteri ja Kulttuuriosuuskunta G-voima pyrkivät kokeilun sisällä viemään kulttuuria Kainuun kyliin ja saattamaan kulttuuriseen kohtaamiseen kylissä asuvia lapsia, vanhuksia ja kainuulaisia taiteentekijöitä. Tavoitteena oli siis ”mennä syrjään, sinne, minne kukaan ei tänä päivänä mene, kohdata siellä elävät ihmiset ja asettua taiteen ja kulttuurin äärelle heidän kanssaan.”

He puhuivat hakevasta toiminnasta: kaikkiin kuntiin saatiin jotakin toimintaa kun keskeisin väline oli ammattiohjaajien vetämät toimintaryhmät. Ammattitaiteilijat menivät kyliin aktiivisiin ryhmiin, perustivat työpajoja. Kokemustietoa tuli siitä, miten toimintaryhmän koulutus ja ammattiohjaajan tuleminen yhden kylän harrastajateatteriin aktivoi myös naapurikylän sammunutta teatteriharrastusta.

Routa-ryhmä kertoi: On viety työpajoja kaikkiin kyliin, esim. Liesvaaran kylään Paltamossa, jossa ei muutoin ammattiohjaajia ole käynyt. Kaiken kaikkiaan näytelmän biomiseen olemme toteuttaneet työpajoja viisi kertaa, kansalaisopiston kautta pääsemme jatkamaan muutamalla lisäkerralla. Jatkumo toisi lisää ihmisiä näihin ryhmiin. Esitysten kautta sitten kaikki toiminta leviää laajemmaksi, kun ihmiset alkavat tietää, että mitä kaikkea täällä tapahtuu ja on. Jokaviikkoinen tai joka toinen viikko toistuva kokoontuminen toisi lisää jatkumoa ja tasaisempaa kehitystä, jos miettii oppimista, mutta suuri arvo olisi saada synnytettyä toimintaa, joka jää tuomaan ihmisten arkeen lisäsisältöä.

Generaattori: Pareittain ohjattiin ja työparit vaihtuivat; on opittu työparilta uutta ja opittu olemaan erilaisten ryhmien kanssa. Ristijärvellä eskari-pojat ja seniorit. Säräisniemellä runoryhmä. Hyrynsalmella päiväkotiryhmiä. Neittamalla Vaalassa teatteri-ilmaisua.

Generaattorille tämä oli tuotekehitysprojekti: saatiin valtava paketti työpajoja, joihin on nyt valmiit ohjeistukset. Yhteistyömme vahvistui Kajaanissa, sekä erityisesti maakunnassa, kun eri kuntien kulttuuritoimien edustajia oli samoissa tapaamisissa. Roolimme on ollut viedä ammattitaiteilija (taiteilijoiden vetämät työpajat) kyliin, että siellä toimiva ryhmä saa työkaluja omaan jaksamiseen ja uusia ideoita. Näissä kohtaamisissa jätettiin taitopääomaa kuntiin/kyliin.

Toimintakokeilun aikana taiteilijaryhmät pohtivat työnsä merkitystä ja sitä, miten he voisivat kehittää

toteutetusta toimintakokeilusta tuotekonseptin

Kun näkee, että tuolla on kylätaloja jne. se konkretisoi sitä, että työtä voi tehdä muuallakin kuin pelkästään saman neljän seinän sisällä Generaattorilla.

Alkuun oli vaikea se ajatus, että mennään syrjäkylille ja haetaan niitä, jotka eivät vielä ole toiminnassa mukana. Lähdimme siitä, että pyrimme vetämään heitä mukaan aktiiviryhmiin, joita alueilla on.

Työpajat on raportoitu ja valokuvattu päiväkirjoihin. Valmiista projektista tulee dokumentti-elokuva, johon on kuvattu kaikki työpajat. Päiväkoteihin on tehty työkalupakkeja hoitajille dokumentiksi ja muistutukseksi, että mitä työpajoissa on tehty. Päiväkotien ammatti-ihmiset ovat ottaneet toiminnan hyvin vastaan.

Kaikkiin kuntiin ja työpajoihin lähetetään dokumenttielokuvasta kopio.

Yksi konsepti muodostui teatteriharrastuksen parista. Toimintaryhmässä sovellettiin hahmoteatteria:

Teatteri-impro: asiat tapahtuu, asiat lähtevät syntymään, luovuus, omaan itseen tutustuminen, toisiin tutustuminen. Idea ja kulttuurin tekeminen täytyy lähteä ryhmästä.

Ideana se, että kun nuorten kanssa tehdään, niin kaikki syntyy tässä hetkessä mikä siellä tapahtuu, mitään ei varsinaisesti pyritä opettamaan, vaan se on, että miten pyritään asennoitumaan tilanteisiin, miten pyritään katsomaan itseä ja omia ideoita positiivisessa valossa. Sitä, että kaikki mitä tuotetaan, on oikein eikä niitä pyritä arvottamaan, että oliko tämä hyvä vai huono. Vaan asiat tapahtuu ja asiat on. Olet sellaisessa tilassa, että pystyt hyväksymään omat ideasi ja tietysti vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Että pyrit hyväksymään myös muiden ideat, ainoastaan silloin voi tapahtua mitään luovaa ja vain silloin voi lähteä asiat syntymään. Se on hyvä yhdistelmä omaan itseensä tutustumista, omiin toimintamalleihin tutustumista. Hahmoteatterissa voi huomata itsestä sellaista, että abaa toiminkin tällaisessa tilanteessa tällä tavoin, että lähdän lähtökohtaisesti painamaan itseäni alaspäin, sen sijaan että katsoisin jotenkin hyväksyvästi.

Arviointikeskusteluissa toiminta todettiin erittäin onnistuneeksi ja palaute osallistujilta oli erinomaista. Selkeimmin onnistumista mittaa se, että suurin osa toimintaryhmistä jatkuu kansalaisopiston tuella. Tosin kansalaisopistojenkin kohdalla taloudelliset

ongelmat voimistuivat loppuvuoden 2013 aikana, eivätkä kaikki suunnitellut ryhmät päässeetkään jatkumaan.

Yhteistyö maakunnassa vahvistui. Kaikkien kuntien kulttuuritoimialan edustajat ovat kokoontuneet useasti ja pohtineet yhteistyön muotoja.

Iso toive oli verkostoituminen ja saada ne omat ammatillaiset kuntiin käyttöön. Toimijat/taiteilijat ovat nähneet toisiaan ja konkreettisesti nähneet sen, mitä voitaisiin yhdessä tehdä. He ovat kokeilleet tekemistä yhdessä ja hyväksi sen havainneet.

Kuntien kulttuuritoimien yhteisistä keskusteluista on rakentunut Kulttuuria kuntalaisille -hanke, jossa kuntalaiset voivat hakea maakuntien kulttuuritoimen edustajista kootulta raadilta kulttuuriesityksiä, tapahtumia ja työpajoja omalle kylälleen. Kerätään tietoa, että minkälaista toimintaa kylille haluttaisiin ja vietään se esitys sinne. Toimitaan koko maakunnan alueella, koetetaan saada kuntalaisten aktiivisuutta esiin ja kunnan kulttuuritoimelle sitä tietoa lisää. Rahoitus on 36 000 ja se menee käytännössä kokonaan ostopalveluihin, matkakuluihin ja esitysten ja työpajojen vientiin.

KUULTO-toiminnalla voi olla vaikutusta siihenkin, että pienillä paikkakunnilla ihmiset alkavat antaa arvon sille omalle tekemiselle.

Kulttuurimatkailu ei ole kehittynyt, koska ei pidetä omaa kulttuuria sellaisena, että sitä kehdattaisiin muille näyttää, ei osata antaa arvoa omalle työlle. Kuitenkin kun se on paikallista kulttuuria, niin se on arvokasta ja vieraalle kiinnostavaa. Toiveena on, että paikallista kulttuuria tulisi myös kaupalliseen tarjontaan.

Oheisesta laatikosta voidaan lukea, että toiminta oli todella monialaista ja tavoitti kohderyhmät erittäin hyvin.

Taulukko 3. Kainuun taidetyöpajat

Kainuun taidetyöpajat 5 kertaa jokaisessa paikassa		Osallistujat yhteensä	Taiteilija
Hyrnsalmi	tanssi-medialeikki työpaja, päiväkotit	120	tanssija-koreografi, tanssija
Kuhmo	ohjauksellinen kylätyö, sukupolvien välinen, harjoituksia kyläpäivään	50	teatteri-ilmaisun ohjaaja
Otanmäki	tanssityöpaja, nuoret ja varhaisaikuiset	35	tanssija
Paltamo	ohjauksellista apua esitykseen, olemassa oleva ryhmä	60	tanssija-koreografi, laulunopettaja
Puolanka	etsivä nuorisotyö, ilmaisu-työpaja, syrjässä olevat nuoret	65	teatteri-ilmaisun ohjaajat (2)
Ristijärvi	sukupolvien välinen yhteistyö teatteri-ilmaisun keinoin, esikoululaiset ja seniorit	125	teatteri-ilmaisun ohjaajat (3)
Sotkamo	tanssi- ja teatterityöpaja, kyläyhdistys	50	tanssija, teatteri-ilmaisun ohjaaja
Suomussalmi	ilmaisutyöpaja, päiväkodit	65	teatteri-ilmaisun ohjaajat (2)
Vaala	laulun tekniikka -työpaja, ooppera-ryhmä	40	laulunopettaja
Vaala	ilmaisutyöpaja, kyläyhdistys, kesäteatteri-harrastajat, nuoret	40	teatteri-ilmaisun ohjaajat (2)
Vaala	runolausunta työpaja, kyläyhdistys, olemassa oleva harrastajaryhmä	45	teatteri-ilmaisun ohjaajat (2)

5.4 Kulttuuripolku ja -portaat systematisoivat tarjontaa

Käsitteen palvelumuotoilu lisäksi kulttuuripolku ja kulttuuriportaat näyttivät kunnissa olevan käsitteitä, joita toistettiin ja joiden kehyksissä toimintaa yritettiin esittää ja kehittää. Valtakunnallinen Taikalamppuverkosto ideoi vuosia sitten käsitteen taideopetuksen aikatauluttamiseksi ja resurssoinniksi, ja tarkoitti sillä koulujen tai päiväkotien ja kulttuuritoimijoiden välisen yhteistyön konkreettista kertomista eli vastauksia kysymyksiin, missä vaiheessa perusopetusta tai varhaiskasvatusta esimerkiksi tehdään vierailuja kulttuurilaitoksiin tai osallistutaan taidekasvatustyöpajaan.

Lohjan Kulttuuripolku -toimintakokeilussa lähdettiin ratkaisemaan kuntaliitoksesta aiheutuneita ongelmia. Kuntaliituksen jälkeen Lohjan kaupunki on maantieteellisesti suuri ja taajama-alueiden suhteen hajanainen. Kulttuuripalvelut ja -toimintamahdollisuudet ovat keskittyneet lähinnä keskustan alueelle. Kuntaliitos toi paitsi palveluiden keskitty-

miseen myös kuntaidentiteetin määrittelyyn liittyviä ongelmia, ja niihin uskottiin kulttuurin avulla saattavan apua. Lähdettiin rakentamaan kulttuuripolkua. Kulttuuripolussa pyrittiin ottamaan huomioon kaikki kuntalaiset ja ikäryhmät. Haluttiin aloittaa koko kaupungin kattava kulttuurin moni- ja tasapuolinen tarjonta kaikille kuntalaisille, syrjäseudut, vaihteleva sosiaalinen status ja esteettömyys huomioiden.

Kulttuuripolun markkinointi on käynnistetty nettisivujen kautta. Kulttuuripolun tavoitteiden mukaisia tapahtumia on järjestetty, mutta ei nimenomaan "kulttuuripolku"-nimen alla. Kulttuuripolku saa tulevaisuudessa jonkin nimen, joka ei ole vielä muotoutunut. Museotoimessa on otettu käyttöön nimi Roope, kotiseutuyhdistyksen perustajan mukaan ja kulttuuripolku brändätään mahdollisesti saman teeman alle.

Perusopetuksessa tavoitteena on, että jokaiset vuosiluokat saavat kulttuurielämyksen. Varhaiskasvatukseen ja kouluihin tullaan organisoimaan omat kulttuurivastaavansa. Käytännössä kulttuurivastaavat olisivat yhteyshenkilöitä tiedotuksessa mm. kouluihin järjestettävissä konserteissa. Perusteluna kulttuuripolun

tekemiseen on ollut koulujen eriarvoisuus kulttuuri-toiminnan mahdollistumisessa. Kouluissa on suuria eroja niiden toimintakulttuureissa ja niissä resursseissa mitkä ovat käytettävissä kulttuuriin. Toisissa kouluissa on luontevaa ja kuuluu toimintaan, että järjestetään paljon kulttuuritoimintaa ja tilataan konsertteja jne. Toiset sitten taas, lähinnä pienemmät koulut, ovat sen armoilla, mitä jostain sinne tuodaan. Keskeinen tavoite Lohjalla oli saada näistä eri yksiköistä tasavertaiset.

Kulttuuripolun eri ikäryhmät on hahmotettu palvelujen käyttäjinä. Kuntasektorin hallintokuntien välinen yhteistyö tunnistettiin hyvin tärkeäksi toiminnan mahdollistajaksi. Kuntaliitoksen vuoksi sektoriviranomaisia siirrettiin vapaa-ajan toimintojen eri toimintapisteisiin, mikä ilmeisesti avasi mahdollisuuden aikaisempaa avarampaan yli hallintosektorien tapahtuvaan yhteistyöhön. Niinpä kulttuuripolkua-kin roolitettiin ja määriteltiin vastuita eri toimijoille:

Aikuisiän osuus on tulossa työväenopistojen, Hiidenopiston toiminnan kautta ja tietysti kulttuuritoimi tekee koko ajan tilaisuuksia kohdistuen nimenomaan aikuisväestöön. Kulttuuripalvelujen ja Hiidenopiston palveluja tiivistetään. Nuorisopalvelun kautta tulevat nuoret mukaan. Nuorisopalvelut keskittyvät lähinnä nuorisokulttuurin tukemiseen, ja tähän asti on menty vähän omia latuja, mutta nyt haetaan yhteistä polkua muiden eri ikäryhmiin keskittyneiden toimijoiden kanssa. Nuorisotoimen kanssa yhteistyössä järjestettiin lasten laulugaalatapahtuma, ja lasten parlamentti, joka on yksi vaikuttamiskanava; se järjesti ruohonjuuritasolla gaalaan ilmoittautumisten keräämisen ja juoksevat asiat tapahtuman järjestämiseen. Nuorten työpajasta oli apua tapahtuman järjestämisessä.

Vanhuspuolella kulttuuripolkua on mietitty niin, että teemme kaupungin perusturvan vanhushuollon kanssa yhteistyötä. Me olemme jo aikaisemmin järjestäneet satunnaisia konsertteja palvelukeskuksissa ja museoihin on tehty vanhojen valokuvien katselukierroksia. Siltä pohjalta teemme säännöllisen ohjelman miettimällä, mitä lisätään. Ajatuksena on ollut, että esiopetus ja alakoulu voisivat viedä omia taidenäyttelyitä vanhusten palvelukeskuksiin. Järjestettäisiin lasten konsertteja, mutta järjestämispaikka olisi vanhainkoti. Kirjasto järjestää kirjat kotiin palveluna kotona oleville vanhuksille.

Toimintakokeilun aikana kulttuuritoimintaa toteutettiin koko uuden Lohjan alueella ja tavoitteessa

koettiin onnistuneen. Suunnittelua tehtiin tiiviisti eri toimijoiden välillä, ja kevään 2013 aikana pilotoitiin mm. kaupunginorkesterin koulu- ja vanhusten palvelukeskus –kiertueita. Tähän liittyi suuri muutos toimintamalleissa etenkin perusopetuksen kulttuuritarjonnan järjestämisessä: opettajien ei tarvinnut enää selvittää ja tilata kaikkea omin voimin, vaan kulttuuripalvelut suunnittelivat ja koordinoivat toimintasisältöä vastaamaan koulujen tarpeita.

Kulttuuripolun sisällä Lohjan toimintakokeilussa kehitettiin kuntaliitoksen aiheuttamiin ongelmiin vastausta kulttuurin sisällöin. Kohdeavustuksilla tuettiin kyläyhdistysten järjestämiä iltama-tapahtumia ympäri kuntaa. Niiden lisäksi kulttuurisektori löysi mainion tavan yhdistää kuntalaisia: kaikkien kaupunginosien yhteinen konserttisarja ”Suur-Lohja laulaa” (10.4.–26.5.). Tuo mittava tapahtuma osoitti, minkälainen kitti kulttuuri voi olla kunnanosien välisissä kiistoissa. Osallistujamäärät olivat suuret ja palaute tapahtumista oli erinomainen. Siihen liittyi Pohjois-Lohjalla toteutettu kaikille alakoululaisille avoin Lasten laulugaala – konsertti.

Kuorotapahtuma Suur-Lohja laulaa: 21 kuoroa ja pienemmillä kokoonpanoilla eri puolilla kaupunkia konsertteja. Kuorotapahtuma oli ensimmäinen todellinen yritys, että miten saamme liittyneiden kuntien väkeä mukaan. Tapahtumat eri puolilla onnistuivat oikein hyvin. Päätapauksessa oli 370 kuorolaista ja paljon katsojia. Erikseen oli lasten kuorotapahtuma ja viimeinen oli aikuisten. Ensi vuonna otetaan pieniä kuorjuttuja ja kolmen vuoden kuluttua taas iso tapahtuma.

Toimintakokeilun arvioinnissa pohdittiin kulttuuripolun haavoittuvuutta ja lääkkeitä siihen:

Jos saadaan innostus ympärillä säilymään (yhdistykset, seurak, järjestöt), niin sillä tehdään jo paljon. Jos esim. koululla ei vain ole rahaa mennä esim. konserttiin, luovia keinoja tulisi löytää käyttöön esim. etäopetustyökaluilla. Mahdollisuutena tulevaisuudessa olisi etäopetus stream-lähetysten, kestävää kulttuurin tarjoamisesta pienenevällä budjetilla.

Keuruulla ongelmaksi koettiin, että lasten- ja nuortenkulttuuria tuottavien toimijoiden yhteistyö on lähes olematonta. Samoin yhteistyötä koulujen ja päiväkotien kanssa olisi välttämätöntä kehittää. Toimintakokeilun tavoitteeksi Keuruulla määriteltiin

pyrkimys kehittää aikaisempaa kokonaistaloudellisempia tapoja tuottaa lasten- ja nuorten kulttuuria. Keskeiseksi välineeksi otettiin Kulttuuriportaakulttuurikasvatussuunnitelman rakentaminen. Suunnitelmaa varten toteutettiin ensin kulttuuritoiminnan kokonaiskartoitus eli selvitettiin toiminnan tuottajien tarjoama ja kohderyhmien toivoma toiminta. Lisäksi toteutettiin pilotteja Kulttuuriportaakokonaisuuteen ja rakennettiin välineitä yhteisbudjetointiin.

Koska hallintokunnat ylittävää toimintaa ei ollut aiemmin käytännössä paljoakaan, KUULTO-toimintakokeilusta haettiin mahdollisuutta uudenlaiseen asenteseen. Haluttiin luoda pitkäikäisen organisoitu malli yhteistyölle päiväkotien ja koulujen kanssa. Mallin tuli olla riippumaton henkilövaihdoksista ja tarjota palveluja koko kunnan alueelle. Kuten Lohjalla myös Keuruulla oli tiedossa, että koulujen mahdollisuudet kulttuuritoimintoihin poikkesivat paljon toisistaan; alueelliset ja taloudelliset esteet olivat suuret.

Kesken KUULTO-toimintakokeilun Keuruulla lähti liikkeelle myös uuden kulttuurihankkeen suunnittelu jo vuodenvaihteessa. Hankesuunnittelu vaikutti toteutettavaan kokeiluun niin, että sen toteutusta päätettiin rajata eli käytännössä uudella hankkeella haluttiin jatkoaikaa. Näinollen KUULTO keskittyisi enemmän Kulttuuriportaakonseptin luomiseen, ilman että kokeiltaisiin vielä toiminnallisia ideoita, saatikka kuultaisiin kohderyhmiä. Hakeamus jätettiin ja ministeriö myönsi uuden avustuksen, jonka jälkeen kokeilut alkoivat elää rinnakkain, toteutusvaiheessa olevan pohjustaessa tulevaa.

Kulttuuriportaak rakennettiin seuraavalla mallilla: keskeistä oli hallintosektorien yhteistyö ohjausryhmän muodossa ja uutena palkatun koordinaattorin työpanos. Toimintakokeilun arviointikeskustelussa perusteltiin toteutettua mallia: Koska kulttuurijohdajan työtehtäviin uusi tehtävä ei olisi mitenkään sopinut, hankkeeseen tarvittiin koordinaattori, joka toteutti hankkeen, pilotoi yksittäisiä toimintamalleja, kirjoitti Kulttuuriportaakesitteen ja laitoi asiat Internetiin. Kulttuuriportaak olivat samalla yksi Jyväskylän Taikalamppuverkoston, Kulttuuriaitan, toiminnan muoto. Keuruulle palkattu koordinaattori siirtyi sieltä toimintakokeiluun. Ohjausryhmä oli tapa sitouttaa koulut hankkeeseen, koska kouluille

valitut kulttuuriopettajat olivat sen jäseniä.

Arviointikeskustelussa nostettiin esiin kysymys, miten suunnitelmaa tehdessä oli kuultu kohderyhmää eli koululaisia. Vähän yllättäenkin kävi selville, että lapsilla ja nuorilla ei ollut ollut missään vaiheessa mahdollisuutta vaikuttaa sisältöjen ideointiin ja kehittämiseen. Vaikka koko hanke lähti ratkaisemaan ongelmalliseksi koettua lasten ja nuorten kulttuuritoimintoihin osallistamista, suunnittelu tapahtui vahvasti ylhäältä ja hallinnosta päin. Joitakin keskusteluja lasten kanssa oli käyty mutta esimerkiksi suunnitellut lastenkulttuuriraadit jäivät toteutumatta - ja siirtyivät seuraavaan hankkeeseen.

Arviointikeskustelussa sovittiin, että nuoria yritetään kuulla tilanteessa, jossa Kulttuuriportaaksuunnitelma tulee valmiiksi. Niinpä loppukeväästä lasten ja nuorten tarpeita haettiin hyvin konkreettisesti ja onnistuneesti seuraavilla menetelmillä:

Lasten ja nuorten toiveiden ja tarpeiden kuuleminen toteutettiin kolmen alakoulun luokan kanssa (Pohjoislahden alakoulun 1.-2. luokka ja Keuruun ala-asteen 2. luokka ja 5. luokka) sekä Keuruun Nuorisovaltuuston ja Haapamäen oppilaskunnan hallituksen kanssa keväällä 2013.

Alakoulun luokkien kuuleminen toteutettiin ns. kulttuuritunneilla, joilla juteltiin ensin yleisesti kulttuurista ja taiteesta ja siitä, miten kulttuuri on läsnä oppilaiden arjessa. Koordinaattori kävi toukokuussa 2013 vierailmassa luokissa, jutteli ja teki erilaisia toiminnallisia harjoituksia oppilaiden kanssa n. 1,5 tuntia. Teemasta siirryttiin tarkemmin erilaisiin kulttuurikohteisiin (Keuruulla ja muualla) ja käytiin läpi leikinomaisesti, miten oppilaat käyttävät kulttuuripalveluita. Erilaisten kulttuurikohteiden kohdalla py-sähdyttiin myös miettimään kehitysideoita ja toiveita. Oppilaat saivat myös ehdottaa sisältöjä ja taiteenaloja taidetyöpaja-kokonaisuuteen, mitä he haluaisivat oppia tai kenet he kutsuisivat koululleen taiteilijavieraksi. Kahden luokan kanssa pohdittiin myös kulttuuri- ja taide-elämystä omien mieleen painuneiden muistojen kautta. Harjoitusten muoto vaihteli hieman oppilaiden iästä riippuen, alaluokkien oppilaiden kanssa ote oli leikkisämpi, kun taas ylempien luokkien oppilaiden kanssa tehtiin myös ryhmässä töitä.

Mitä tulee mieleen sanasta... kulttuuri?

Mitä se merkitsee teille? Mietittiin yhdessä tavallinen koulupäivä, tuleeko kulttuuria tai taidetta vastaan?

Missä kulttuuri asuu?

Eri puolille luokkaa asetettiin papereita, joihin oli kirjoitettu eri kulttuurikohteita (mm. museo, kirjasto, kulttuuritalo jne). Lähdettiin ryhmänä liikkeelle ja käytiin vierailmassa jokaisessa kohteessa. Jokainen sai kirjoittaa tai piirtää paperille suosikkiasian kyseisestä kohteesta tai mitä tulee ensimmäisenä mieleen. Mietittiin samalla, missä paikat ovat Keuruulla ja ovatko oppilaat käyneet vastaavissa paikoissa muilla paikkakunnilla.

Missä, minne, mikä?

Eri kohteet olivat eri puolilla luokkaa ja lähdettiin liikkeelle ohjeen mukaan. Ohjaaja esitti kysymyksen: esimerkiksi missä olet käynyt viimeksi, ja oppilaat siirtyvät siihen kohteeseen vastauksena. Juteltiin auki yhdessä perustelut sille, miten oppilaat jakautuivat.

Nuorille esitettiin myös erityiskysymyksiä: *Tavoitteena oli, että nuoret vastaavat esitettyihin kysymyksiin lähinnä yläkoululle suunnatun ohjelman osalta, mutta lisäksi ensin jokaiseen askelmaan (myös varhaiskasvatuksen ja alakoulun), jotta saavat kokonaiskuvan portaista:*

1. Minkä portaan sisältö on suosikkinne / mielenkiintoisin? Miksi? (Voi myös äänestää). Tuntuuko, että portailta puuttuu jotain? Mitä?

2. Mikä portaista on tylsin / kiinnostaa vähiten? Miksi? Miten siitä voisi tehdä mielenkiintoisemman?

3. Taidetyöpajoissa ja niissä syntyvillä tuotoksilla on mahdollisuus vaikuttaa omaan kouluympäristöön, esim. tila- tai ympäristötaiteella – miten taide voisi parantaa viihtyvyyttä omassa koulussanne?

4. Taidetyöpajoissa on tarkoitus tutustua eri taiteen lajeihin, mikä taiteen laji kiinnostaa eniten? Mitä teemoja/aiheita taiteen ja kulttuurin kautta voisi käsitellä, esim. työpajoissa?

5. Taitelijatapaamisessa kutsutaan ammattitaiteilija vierailulle kouluun – kenet te kutsuisitte tai minkä taiteen lajin taiteilijan?

6. Mikä on paras / mieleenpainunein kulttuurimiesto tai -kokemus, johon olet osallistunut päiväkodissa tai koulussa?

Tiedonkeruu onnistui hyvin ja kesällä alkanut kulttuuritoiminnan jatkohanke suodattaa näiden

aineistojen tulokset ja vastaa projektin omiin tavoitteisiin. Keuruulla toiminta jatkuu monille kuntien ja yhdistysten toimijoille tyypillisellä tavalla: haettiin uutta projektia, käynnistettiin se ja taas päästään muutama kuukausi eteenpäin.

5.5 Valtakunnallisen toimijan alueellinen työ

Suomen Elokuvakontakti ry (SEK) otti toimintakokeilussaan tavoitteeksi löytää ratkaisuja siihen, miten se voisi järjestää elokuvatoimintaa myös sellaisissa kunnissa, joissa ei ole elokuvateatteria. Tärkeä oli myös kysymys, miten löydetään esityspaikkoja lyhyt- ja dokumenttielokuville niissä kaupungeissa, joissa on kaupallisia elokuvateattereita, mutta siitä huolimatta vähän esitysmahdollisuuksia vaihtoehtoisille elokuville. Perusteluna toimintakokeilun hakemiselle SEK esitti, että sen kontaktit kuntiin olivat vähentyneet, koska kunnissa kulttuurialan työntekijöiden määrä oli vähentynyt. Kysymys oli siis ”kuntien takaisin löytämisestä”. Toiminta-alueena heillä on koko Suomi.

KUULTO-projektissa SEK oli toimija, joka laati ja kokeili aluestrategioita erityisesti muutamassa kunnassa. Orimattila ja Toholampi olivat selkeimpiä esimerkkejä tästä toiminnasta.

Arviointikeskusteluissa Helsingissä kävi selville, että SEK toteutti kokeilun enemmän ns. kirjoitus-pöytätyönä. Kukaan sen henkilökunnasta ei jalkautunut tarkastelemaan tai suunnittelemaan toimintaa ja sen toteutusta alueilla. Sen sijaan toimintaa toteuttamaan palkattu työntekijä loi kontaktiverkostoa toimenpiteinään sähköpostien välityksellä tapahtuneet yhteydenotot kuntiin, kyläyhdistyksiin ja palvelutaloihin. Tuloksena syntyivät SEKin käyttöön sopivat sähköpostilistat. Toiseksi kokeilussa laadittiin kuntien kanssa tehtävää yhteistyötä varten elokuvasuunnitelmia ja näytöskokonaisuuksia. Tulevaa yhteistyötä varten tehtiin myös materiaalipaketteja, jotka sisälsivät informaatiota elokuvista ja tietoja mahdollisista ohjaajavierailuista. KUULTO-toimintakokeiluja toteuttaneita kuntia autettiin hyvin monissa käytännön asioissa sähköpostin ja puhelimen välityksellä. SEK laati toimintakokeilukuntien käyttöön myös kyselylomakkeen, jonka avulla niillä oli halutessaan

mahdollisuus pyytää palautetta elokuvatoiminnasta. SEK:n toiminnan kannalta uutena kohderyhmänä tavoiteltiin ikäihmisiä ja erityisesti heitä, jotka asuvat palvelutaloissa:

Olisimme halunneet myös jonkun palvelutalon keiluun, mutta niistä ei löytänyt sellaista, jonka kanssa olisi menty ihan esitykseen asti. Löytyi sellaisia, että kunnan puolelta ja ihan konkreettisesti palvelutalon henkilökunnalla oli kiinnostusta, mutta sitten asia aina jäi kehittelyasteelle, eikä menty konkreetiaan. Ei saatu tietoa, että mikä siinä loppujen lopuksi oli se syy.

Aktiivisia eläkeläisiä oli käynyt aikuisten näytöksissä. Päivänäytöksissä mm. Toholammilla kävi eläkeläisjärjestöjen aktiivi-ihmisiä. Palvelutaloihin tuntui olevan todella vaikea päästä. Helsingin kaupunginkin kanssa oli käyty keskusteluja, mutta siinä todettiin monta kompastuskiveä. Ylipäättään toiminnan organisointi henkilökunnan puolelta on ongelmallista, koska henkilökunta on niin ylityöllistettyä. Jotta pääsisi niin sanotusti sisään tällaiseen palvelutaloon, se vaatisi rahoitusta, jota on sinne vaikea saada. Ammattitaito sellaisen toiminnan rakentamiseen on toinen asia. Eikä sieltä löytynyt oikein sellaisia tiloja ja välineitä.

Kirjoituspöytätyö tuotti hieman standardin ja neutraalin toimintatavan, joka toimi kyllä hyvin rakenteellista ratkaisua pohjustavana; verkosto luotiin. Kunnissa SEK:in toiminta jäi etäiseksi ja toisaalta kuntien erityispiirteet jäivät SEK:in toiminnassa huomiotta. SEK samoin kuin monet valtakunnalliset toimijat ovat toiminnassaan paitsi valtiolta saadun yleisavustuksen myös monien erilaisten projektirahojen käyttäjiä. Projektipohjainen toiminta kiireisine rytmeineen saa todennäköisesti aikaan sen, että alueille jalkautuminen koetaan työlääksi eikä alueellista toimintaverkostoa välttämättä hyödynnetä/tunneta. Kuitenkin toimintaverkostojen rakentaminen paikan päällä voisi olla perusteltua. SEK:lle alueelliset elokuvakeskukset ovat luonnollinen yhteistyökumppani jalkautumiseen. Toiminnan kesätvyyden näkökulmasta alueellisia esteitä olisi hyvä lähteä poistamaan tutustumalla toiminta-alueeseen myös konkreettisesti paikan päällä.

Toholammin toimintakokeilussa tavoitteena oli saada kuntalaisille uutta tarjontaa elokuvatoiminnan muodossa, koska lähin mahdollisuus elokuvien katseluun on naapurikunnassa Sievissä (välimatka noin

20 kilometriä), ja sielläkin käy vain kiertävä elokuva-esittäjä kerran kuukaudessa.

Elokuvia on esitetty hyvin vähän täällä, nuorille on ollut joskus jotain, mutta aikuisille ei ole ollut koskaan. Toholammin toimintakokeilun aikana toteutetusta 32 näytöksestä toimivimpia ovat olleet ikäihmisten päivänäytökset, ja varsinkin päiväkeskuksen kautta kohderyhmä on saavutettu hyvin. Ikäihmiset ovat ottaneet hyvin vastaan nämä näytökset ja heiltä on tullut toiveita, mitä pitäisi näyttää ja milloin. Yhteistyön syventäminen sosiaali- ja terveystoimen kanssa on tässä teemassa tärkeätä. Sote-yhteistyötä hankaloittaa kuitenkin se, että sote-alueet ovat niin isoja.

Toinen KUULTO-tavoite oli saada uuteen osittain EU-rahoituksella rakennettuun isoon auditoriomaisen saliin lisää käyttöä.

Olemme pyrkineet lisäämään kulttuuripalveluja kunnassa tarjoamalla tilat myös muuhun kulttuuritoimintaan omien elokuvaesitysten lisäksi. Salia on voinut lainata omalla riskillä. Lisäksi joidenkin yhdistysten kanssa tehdään sellaisia sopimuksia, että kunta on mukana takuusummalla maksamassa erotusta, jos sali ei täyty, ettei se jää yhdistyksen niskaan. Salissa on ollut mm. laadukkaita konsertteja ja lasten teatteri-esityksiä.

Jos kuntaliitoksia tulee, täytyy varautua. Toholampi on niin kaukana Kokkolastakin, että varsinkin kun on tuollainen hyvä sali, niin täytyy olla täälläkin tarjontaa. Kaikki ei voi alkaa Kokkolassa kulkemaan. Flyygeli saliin hommattiin täysin talkoilla. Flyygelin ostoon tarvittavat 37 000 euroa saatiin kerättyä kuntalaisilta. Vaadittu summa on enemmän kuin yli 10 euroa/asukas kohti.

KUULTO-projektin aikana kouluille järjestetty elokuvaviikko kuljetuksineen sai suuren suosion.

KUULTO-toimintakokeilun alkuperäinen toimintasuunnitelmaan kirjattu kohderyhmä olivat nuoret. Heitä ja heidän tarpeitaan ei useista yrityksistä huolimatta oikein tavoitettu. KUULTO-arviointikeskusteluun houkuteltiin nuoria. Kolmen nuoren ja kunnan kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen työntekijöiden yhteinen keskustelu välitti selkeän kielellisen ja kulttuurisen eroavuuden asioiden käsittelyssä ja käsittämistavoissa. Elokuvatoiminnan käynnistäminen tuotti ongelmia. Ohjelmatarjonta ei oikein toiminut ja sitä yritettiin ratkaista ottamalla nuorisovaltuus-

ton edustajia mukaan elokuvien valintaan. Suomen elokuvakontaktin tarjonta ei ollut nuorten mielestä tarpeeksi tuoretta. Muista toiveista oli vaikea päästä selville, koska ongelmia tuotti se, että muilla tarjoajilla ei ole kattavia listauksia tarjonnastaan. Myös esitysjankohtia kritisoitiin, koska ongelmana olivat kulkuyhteydet keskustan ulkopuolelta. Koulubussien liikennöinnin päätyttyä iltapäivisin muita kuljetuksia ei ollut.

Elokuvien esittäminen herätti myös keskustelun: Erityisen kriittistä palaute oli niitä elokuvaesityksiä kohtaan, jotka näytettiin nuorisotilassa kohtuullisen pienen ruudun välityksellä. Se ei liene ollut myöskään SEKin ajatus elokuvien näyttämisestä. Nuoret kokivat tällaisten elokuvaesitysten olevan turhia, koska kehittynyt tekniikka mahdollisti elokuvien katselun kavereiden kanssa kotioloissakin, ja se oli heidän mielestään paljon mukavampaa. Nuorten tavoittaminen ja nuorten saaminen mukaan sisältöjä koskevaan päätöksentekoon oli Toholammin ja muutaman muun kokeilun alueen toimijoille ongelma. Menettelytapoja tähän ei oikein löytynyt. Sellaiset toimintakokeilut, jotka onnistuivat aktivoimaan heitä, käyttivät yleensä oppilaskuntia ja heidän kauttaan sosiaalista mediaa. Tosin oppilaskunnatkin olivat aktiivisuudessaan vaihtelevia, mikä vaikutti suoraan kokeilujen onnistumisiin nuorten tavoittamisessa.

KUULTO-toimintakokeilujen nuorille kohdenetut sellaiset toiminnot, joissa oli kysymys taiteen omakohtaisesta tuottamisesta, onnistuivat yleensä erittäin hyvin.

Orimattilan Elävää kuvaa etsimässä -toimintakokeilulla lähdettiin myös paikkaamaan puuttuvaa palvelua; Orimattilasta oli purettu elokuvateatteri, mutta elokuvanäytöksiä haluttiin tarjota sekä kunnan keskustassa asuville että lähipalveluna myös kyliin. Ajatus oli, että elokuva on matalan kynnyksen palvelu, jolloin osallistuminen elokuvaesityksiin voi aktivoida ihmisiä muuhunkin osallistumiseen. Toiminnassa onnistuttiinkin oikein hyvin. Näytöksissä oli kävijöitä 30–60 henkilöä, yhdessä lapsille suunnatussa näytöksessä jopa 120 katsojaa.

Orimattilan toimintakokeilu hoidettiin käytännössä kulttuuritoimenjohtajan työpanoksella (4 h/kk). Kulttuuritoimenjohtaja, joka oli tehtävänsä

vasta valittu, hyödynsi kylien näytännöt kulttuuritoimen tutustumis- ja esittäytymismatkoina.

Toimintakokeilussa erittäin tärkeä yhteistyökumppani kirjaston ohella oli kolmas sektori. Jokaisen elokuvan valintaan ja esitykseen pyrittiin saamaan mukaan yhteistoteuttajaksi jokin yhdistys. Yhdistyksen toimintakenttää ei rajattu, vaan ideana oli saada toimintaan mukaan mahdollisimman erilaisia tahoja. Yhdistyksiä oli toisaalta helppo saada mukaan, koska heidän roolinsa oli selkeä, eikä toimenkuvalla ollut liian työllistävä. Käytännössä toimittiin seuraavalla tavalla:

KUULTO-toimintakokeilun alussa hankittiin kuljetettava välineistö elokuvien näyttämiseen; välineistön 3000 euron hintaan sisältyi sen käyttökoulutus. Seuraavassa vaiheessa otettiin yhteyttä yhdistyksiin, joista yhteistyökumppaneiksi löytyi kolme Nuorisoseuraa, Teatterin ystävät ry, yhden koulun vanhempainyhdistys, Orimattilan yhteiset Martat, Walhalla ja Orimattilan Pohjolan Norden Ry. Muita yhteistyökumppaneita olivat Orimattilan kaupungin nuorisopalvelut, seurakunta ja MLL. Innokkaat yritysyhteistyökumppanit jätettiin tulevaisuuden mahdollisuuksiksi.

Elokuvat vuokrattiin Suomen elokuvakontaktilta, joten samalla Orimattilassa testattiin ja kehitettiin Suomen elokuvakontakti ry:n tuotantopaketteja. Elokuvat vuokrattiin projektin rahoituksella, eikä pääsylipputuloloja kerätty. Esityspaikka ja -aika määräytyivät yhdistyksen toiveiden sekä käytännön mahdollisuuksien mukaan. Yhdistykset tarjosivat tilat ja valitsivat elokuvat annetuista vaihtoehdoista. Yhteistyökumppaneita kehoitettiin järjestämään myös oheistoimintaa näytöksen yhteyteen, kuten buffet tai kertomaan toiminnastaan ja tapahtumistaan, Teatterin ystävät mm. esitteli rooliasuja. Kulttuuritoimenjohtaja itse kuljetti kaluston paikalle ja näytti elokuvan.

Yhteistyö yhdistysten kanssa toimi tavalla, jota Korsnäsissä (s. 29) toivottiin, mutta ei saatu käynnistettyä. Yhdistykset saatiin mukaan vastaamaan palvelun tuottamisesta omalta osaltaan.

Toimintakokeilun jälkeen elokuvien näyttämistä jatketaan, koska palaute oli hyvin positiivista ja projektirahoituksella hankittu laitteisto on myös hyvin toimiva. Esityskertojen määrää joudutaan kuitenkin supistamaan, koska toiminnan vakiinnuttaminen hankkeessa toteutetun kaltaisena edellyttäisi lisää

taloudellisia resursseja kulttuuritoimeen tai uusia yhteisrahoittajakumppanuuksia. Yksi vaihtoehto olisi elokuvanäytösten maksullisuus, ja sitä oli ryhdytty pohtimaan. Elokuviin näyttämiseen pyritään myös kouluttamaan muutamia innokkaita henkilöitä, esim. Elokuvan ystävästä, jotta henkilöstöresurssit pystyttäisiin turvaamaan ilman kulttuuritoimenjohtajan osallistumista näytöksiin. Taloudellinen minimiresurssi laajasti saavuttavissa maksuttomissa näytöksissä olisi 400 euroa/näytös.

Kaupungin strategiasta löytyvä painopiste ”Elävät kylät” puoltaa KUULTO-toimintakokeilulla käynnistetyin toiminnan jatkamista. Strategiaan perustuen toiminta voisi löytää tarvitsemiaan yhteistyökumppaneita. Orimattilassa on esimerkiksi elokuva-painotteinen kirjasto, jonka valikoimaa voitaisiin tulevaisuudessa hyödyntää elokuvanäytöksissä ja näin kirjasto- ja kulttuuritoimen yhteistyö vahvistuisi.

Palvelutalon ja vanhainkodin elokuvanäytöksiä pidettiin todella hyvinä ja toivottuina toimintoina, mutta niiden aloittaminen edellyttäisi toimivaa yhteistyötä sosiaali- ja terveystoimen kanssa, mikä oli osoittautunut vaikeaksi.

Hankkeen aikana saatiin vakiinnutettua yhteistyö kirjaston ja monien yhdistysten kanssa. Yhdistyksistä oli hankkeen aikana luotu uusi toimiva yhteistyöverkosto. Toiminta yhdisti erilaisia toimijoita ja saavutti kuntalaiset tarjotessaan matalankynnyksen kulttuuripalveluna elokuvia.

5.6 Sosiaalisten esteiden poistaminen

Alueellisten esteiden lisäksi ihmisten kulttuuripalveluihin ja kulttuuritoimintaan osallistumista vaikeuttavat erilaiset sosiaalisiin rakenteisiin liittyvät esteet. KUULTO-projektissa erityistä huomiota kiinnitettiin vanhuksiin, nuoriin ja lapsiin, minkä lisäksi toiminnassa tavoiteltiin yli sukupolvien tapahtuvia kohtaamisia. Myös työssäkäyvää aikuisväestöä pyrittiin tavoittamaan työpaikoille järjestettyjen toimintojen kautta. Monissa toimintakokeiluissa toteutettu palvelujen maksuttomuus toi uutta tietoa.

Arts in Hospital - hanke syntyi YK:n ja Unescon

kulttuurikehityksen vuosikymmenen aloitteena vuonna 1990 leviten kaikkiaan 18 jäsenmaahan. Hankkeessa pyrittiin taiteen avulla lisäämään hoitolaitosten viihtyisyyttä sekä integroimaan taide- ja kulttuuritoimintaa osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon hoitotyötä, kuntoutusta sekä työmenetelmiä. Liikanen (2003)²³ arvioi väitöskirjassaan hankkeen tuloksia Suomessa ja saattoi todeta toiminnan mahdollistumisen osoittautuneen erittäin haasteelliseksi. Erilaisten ammattikuntien asenteiden muuttaminen tasa-arvoisemmaksi toisiaan kohtaan, laitosten työ- ja kulttuurien joustavuuden lisääminen, hoitotyöhön liittyvä kuormittavuuden (kiire, joustamattomuus) vähentäminen jne. olivat asioita, jotka usein estivät kaikki hankkeen tavoitteen mukaiset toimenpiteet. Onnistumiset jäivät sellaisten harvojen yksittäisten yksikköjen projekteiksi, joissa henkilökunta innostui asiasta ja joissa toiminnalle tehtiin monin eri tavoin ja monien eri henkilöiden toimesta tilaa.

Vaikka toiminta ja siihen liittyvät ideat eivät enää ole olleet uusia, asian kehittämisessä on 2000-luvunkin Suomessa tarvittu monien projektien, työryhmien ja verkostojen tukea. Liikanen on ollut sitoutunut asian edistämiseen, mikä näkyy siinä, että hän on käynnistänyt alan verkostojen perustamiset ja kirjoittanut teemaan liittyvien politiikkaohjelmien perustelutekstit. Painava kannanotto asiaan oli, kun maan hallitus vuonna 2007 antoi periaatepäätöksen hallituksen strategia-asiakirjasta ja sen osana hyväksyttiin eri ministeriöiden yhteistyöhön pohjaava Terveystoimen edistämisen politiikkaohjelma. Tuossa 18-sivuisessa ohjelmassa oli vain kuusi riviä pitkä teksti, jonka otsikko oli Kulttuuritoiminta:

”Useat kansainväliset tutkimukset osoittavat, että taiteella ja kulttuuritoiminnalla on monin eri tavoin vaikutusta ihmisen hyvinvointiin läpi koko elämän. Ihmisten aktiivinen kulttuuritoiminta ja taideharrastukset edistävät myös yhteisöllisyyden kokemusta. Harrastuksissa syntyvät verkostot parantavat elämänhallintaa. Toimenpiteenä käynnistetään eri hallinnonalojen yhteistyönä kulttuurin terveydellisten ja hyvinvointivaikutusten edistämishanke”.

Jälleen siis ehdotettiin uuden edistämishankkeen käynnistämistä. Tavoite toteutui siten, että selvi-

23 Liikanen, Hanna-Liisa (2003): Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital-hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Suomen Mielenterveysseura. Otava. Keuruu.

tyshenkilö VTT Hanna-Liisa Liikanen tukeaan laajapohjainen asiantuntijaryhmä valmisteli uuden toimintaohjelman, ”Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014”²⁴. Sen jälkeen perustettiin Terveiden ja hyvinvoinnin (THL) laitokselle 5-vuotinen hanke, TAIKU, joka pyrkii edistämään toimintaohjelmaan kirjattuja toimenpiteitä. TAIKU on koordinaatiosyksikkö, joka kokoaa tietoa hyvistä käytännöistä, julkaisuista, tutkimuksesta, rahoitusmahdollisuuksista, osaajista ja tietopankeista.

Perustettiin siis väliaikainen rakenne, jonka toiminta-ala on hyvin laaja. Toimintaa tukee alan tutkijoiden verkosto. Aihepiiriä koskevaa tietoa on todella paljon sekä tieteellisen että soveltavan tutkimuksen kautta, käytännön projektien tuloksina ja pitkinä suosituslistoina. Kenelläkään ei pitäisi olla epäilyjä siitä, etteikö taiteen ja kulttuuritoiminnan keinoin voida lisätä laitoksissa tai laitosten ulkopuolella asuvien vanhusten hyvinvointia, lasten ja nuorten hyvinvointia sekä parantaa työpaikkojen työilmapiiriä ja työntekijöiden jaksamista²⁵.

Turun seudun Oikeesti jotakin -toimintakokeilussa 12 kunnan verkoston tarkoituksena oli tavoittaa erityisesti verkoston pienempien kuntien lähikulttuuripalveluiden ulkopuolella olevat perhepäivähoidossa tai kotihoidossa olevat ja kuntien keskustusten ulkopuolella asuvat lapset. Toimintaa vietiin konkreettisesti erittäin pieniin yksiköihin ja usein myös kuntien syrjäalueille. Valitut kummitaiteilijat kiersivät kokeilun aikana kaikissa kunnissa.

Etsimme kummitaiteilijoita, jotka voisivat viedä toimintaa haasteellisiin paikkoihin. Etsimme taiteilijoita, jotka tuotteistavat tietylle kohderyhmälle taidetoimintapäiviä. Tehdään sellainen tuote, joka sopii kohdeyleisölle ja aktivoi lapsia, ei ole vain taiteilijavierailu.

Kummitaiteilijahaku toteutettiin avoimena hakuna. Valinnan suoritti raati, jonka jäseninä olivat edustajat taidetoimikunnasta, varhaiskasvatuksen avoimen päivähoitotoiminnan kehittäjä Turusta ja hanketoimijat. Hakemuksia tuli kaikkiaan 19, ja niissä hakijat olivat vastanneet haussa esitettyyn kysymykseen: Meillä on 14 000 euroa, joka käytetään

taiteilijoiden kuluihin ja palkkoihin, miten taiteilijajsen käyttäisivät? Esitettävän toiminnan tulisi olla siirrettävää ja mahdollista toteuttaa kulloisessakin paikassa viikon aikana.

Kahden taiteilijan ryhmä valittiin. Valinta ei ollut helppo. Haluttiin jotain uutta, eli ei samoja taiteilijoita, jotka muutenkin tekivät kulttuuritoimien kanssamme työtä.

Ajattelimme, että kun taiteilijoiden työnkuva on sirpaleinen, niin sitä voisi koota nimikkeellä kummitaiteilija. Se ehkä tietäisi pitkäaikaisempaa työtä.

Kokemukset hausta ja kummitaiteilijan valinnasta olivat positiivisia. Toki koettiin myös ongelmia, joista todettiin otettavan oppia tulevia hakuja varten:

Kummitaiteilija-rekrytointiprosessi opetti paljon ja samalla tuli kerättyä taiteilijapankki, josta on ollut jo hyötyä esim. Turun kulttuuripalveluille. Taiteen edistämiskeskuksen alueellinen taidetoimikunta olisi jatkossa luontevin paikka taiteilijapankin koordinointiin.

Raati toimi hyvin, mutta sitä voisi kehittää, niin että toiminnan sisältö ja kohde tuotaisiin hakijoille valintaprosessissa esiin vielä paremmin. Nyt taiteilijoille tuli yllätyksenä se, että esim. kellonajat, joissa he toimivat, ovat hyvin tiukkoja. Myös taloudelliset kysymykset herättivät keskustelua.

Aiheutimme itsellemme paineen, kun halusimme jotain täysin uutta ja taiteellista.

Yksi uusi idea syntyi: raatia voisi täydentää kohdeyleisön edustajilla.

Uusi toimintatapa osoittautui vaikeuksista huolimatta toimivaksi ja tarpeelliseksi. Tärkeä tavoite oli, että lähikunnat ja seutukunnat oppivat tekemään yhteistyötä ja että alueella osattiin laittaa resursseja yhteen. Toimintaa oli 12 kunnan alueella monipuolisesti - myös pienet kunnat saivat saman palvelun kuin alueen suurimmat toimijat. Tiivistynyt yhteistyö kuntien kulttuuritoimien kesken toi monipuolisuutta pienten kuntien vähäiseen kulttuuritoimintaan. Lähtökohtana oli se, että kuntien rakenteellinen erilaisuus ja panostuksien erilaisuus tuli huomioitua yhteistyön avulla tasapuolisemmin kuin että vain yksi kunta vastasi kulttuuritoimesta.

24 Liikanen, Hanna-Liisa (2010) Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Taiteesta_ja_kulttuurista_hyvinvointia.html. 20.11.2013.

25 Hyyppä, Markku T. (2013) Kulttuuri pidentää ikää. Duodecim, Helsinki.

Yksi kunta voi aina jäädä toiminnassaan vanhoille urille tai joutua säästöpainneessa vähentämään rajusti toimintaansa. Alueellisen tasa-arvon lisäämiseen pyrkiessään kokeilu lisäsi samalla erilaisten yleisöryhmien palveluja. Perhepäivähoitajat olivat innoissaan; he kokivat saavansa omaan työhönsä inspiraatioita.

Kummitaiteilijuus pyritään jossain vaiheessa vakiinnuttamaan alueellisenä toimintatapana. Kunnat ovat sitoutuneet jatkamaan toimintaa, ongelmana on lähinnä varmistaa se, että kaikissa kunnissa joko kulttuurilla tai esimerkiksi päivähoidon tai vanhushuollon paikoilla on varoja uuden tarjonnan vastaanottamiseen. Toimintakokeilun jatkona mietittiin esimerkiksi yhteistyötä mm. seniorikoordinaattorin kanssa.

Keskustelu toiminnan jatkosta toimintakokeilun arviointikeskustelussa osoitti, miten varsin pienen rahan (17 000 euroa) kattaminen voi kuitenkin olla suuri ongelma.

Rahaan törmää. Me ja pari muuta kuntaa sanoo, että on meillä tonni, mutta sitten on lähemmäs 10 kuntaa, jotka sanovat, että meillä ei ole tuhatta euroa. Sitten voi alkaa löytymään, jos laitetaan asukasperusteiseksi ja sitten se menee isoksi poliittiseksi päätökseksi, joka on todella hankala, koska palvelut jaetaan kuitenkin tasan.

Kangasalan toimintakokeilussa pyrittiin vahvistamaan kotiseutuidentiteettiä. Menetelmällisesti ajatuksena oli järjestää kulttuurikohtaamisia ja -tapahtumia, joiden pohjalta syntyy kangasalalaista kulttuuria käsittelevää materiaalia, tarinoita. Kuntana Kangasala on kasvava muuttovoittokunta, joka on kokenut kuntaliitoksia. Tämä tuo haasteita paikallisen identiteetin muodostumiseen ja ihmisten kohtaamiseen paikallisissa tilanteissa.

Toimintakokeilussa haluttiin vahvistaa, levittää ja kehittää paikallista kulttuuria ja historiaa. Toiminnan erityisiksi kohderyhmiksi valittiin lapset ja ikäihmiset, joiden välistä vuorovaikutusta, yhteisöllisyyden kokemista ja sukupolvien kohtaamista haluttiin vahvistaa. Hankekauden aikana pääosa toiminnasta keskittyi päiväkoteihin ja päiväkeskuksiin kunnan eri puolilla.

Hanketta koordinoimaan palkattiin projektityöntekijä, joka kokosi ohjausryhmän, johon kuului varhaiskasvatuksen suunnittelija, Kangasala-Valkeakoski-opiston johtaja, kulttuuri johtaja, päiväkeskuksen ohjaaja ja esikoulun opettaja. Koska Kangasalalla on

erittäin aktiivinen ja kulttuuritarjontaa tuottava yhdistyskenttä, toimintakokeilussa tavoitteena oli vahvistaa kunnan kulttuuripalvelujen yhteistyötä sen kanssa. Yhtenä toimenpiteenä oli osallistuminen jo neljättä kertaa järjestettävään Kulttuuritori- tapahtumaan.

Tapahtuman takana on Kulttuuritori-työryhmä ja se on elin yhdistyksiin päin: säännöllisesti kokoonnutaan ja keskustellaan ajankohtaisista kulttuuriasioista ja yhdistykset ovat mukana kulttuuritorin järjestelyissä. Kulttuuritori on yhdistysten areena, jossa he pääsevät esittelemään aikaansaannoksiaan ja pitämään työpajoja. Vuoropuhelu on käynnistynyt hyvin ja kaikki yhdistykset voivat osallistua myös vähintään kerran vuodessa järjestettävään kulttuurifoorumiin, jossa on aina jokin ajankohtainen teema.

Sukupolvien välistä vuorovaikutusta pyrittiin edistämään tarinan kerronnalla, mikä oli keskeisin sovellettu menetelmä toimintakokeilun aikana.

Tarinan kerronta oli mukana läpi koko hankkeen. Sitä tuki taidetoiminta ja muistorasia-työskentely, johon liittyi myös koulutus henkilökunnalle.

Vanhusten ja lasten yhteistapaamisia yhteisten teemojen ympärille järjestettiin 5-6 kertaa. Kaikkein onnistunein muoto: Kun lapset esittivät varjoteatteria ikäihmisten tarinoista ikäihmisille. Ikäihmiset tykkäsivät todella paljon.

Kangasalan toimintakokeilu toi myös erittäin konkreettisella tavalla esiin sen, että kulttuuri- ja taidetoiminnan tuominen hoiva- ja hoitolaitoksiin ei ole yksinkertainen asia. Työmuodot näissä laitoksissa ovat ”kelloon sidottuja” ja joustamattomia. Arviointikeskustelun pääviesti oli: erittäin perusteltua, vaikuttavaa ja asiakkaiden hyvinvointia lisäävää mutta henkilökunnan ajan riittävyys on koko ajan ongelma. Tilannetta kuvattiin hyvin:

Toimintakokeilu on vaikuttanut omaan työhön, laitoksen arkeen: on lyhennetty raportteja ja omia kahvitaukoja, ja niistä jäänyt aika on käytetty jutteluun ihmisten kanssa ja kerätty heiltä tarinoita. Samoissa rakennuksissa toimivien työntekijöiden yhteistyö on ollut mutkatonta ja sujuvaa. Palautteena on kuitenkin tullut kysymys: Miten aika riittää jatkossa?

Toimintakokeilu lisäsi työmäärää, mutta vastapainona oli se, että oppi uusia menetelmiä; oli rankkaa, mutta myös antoisaa. Projektin jälkeen päästään sitten

tekemään vuodenaika juttuja, jotka ovat nyt jääneet pois. Kokeilussa opittuja on tarkoitus jatkaa vähän pienimuotoisemmin normaalin toiminnan ohessa.

Työntekijöiden yhteistapaamiset (varhaiskasvatus ja vanhustyö) olivat tärkeitä; mietittiin toimintakokeilun tapahtumien toteutusta ja ongelmakohtia.

Toimintakokeilun eri näiden tehtävien mm. muistotorasian²⁶ kautta on opittu tosi paljon asiakkaista ja asiakkaat ovat oppineet toisistaan. Ikäihmisten lisäksi ohjaajat innostuivat asiasta ja haalivat muistorasioiksi laatikoita (esim. kenkälaatikoita) ja sisältömateriaaleja vapaa-aikanaan. Myös ikäihmisten omaiset osallistuivat materiaalien hankintaan ja etsivät esineitä ja valokuvia mm. kotivinteiltään. Ohjaajat liittivät saneluista kirjoittamiaan ikäihmisten tarinoita rasiaan. Päiväkeskuksissa muistorasiatyöskentely toteutettiin teemallisesti ja aiheena oli ”Miten toimeentulo hoitui: ammattini tai mitä tein työkseni” tms. Ikäihmisten ja lasten yhteistapaamiset toteutettiin muistorasiatyöskentelyn ympärille. Kulttuuriperinteen jakamisen näkökulma korostui, ja ylisukupolvien tapahtuva kohtaaminen toimi myös lapsia osallistavana vastavuoroisena tapahtumana. Muistorasia-työskentely oli sukupolvia yhdistävää kulttuuri- ja senioritoimintaa. Läheisten päiväkotien lapset tulivat seuraamaan muistorasiatyöskentelyä ikäihmisten päiväkeskuksiin. Siellä entisajan ammatit kohtasivat tämän päivän lasten toiveammatit. Muistorasia konkretisoi lapsille ikäihmisen elettyä elämää ja herättäjätuksia ja kysymyksiä.

Toimintakokeilun organisatoriset johtopäätökset muistuttavat Liikasen (2002) aikoinaan saamia tuloksia.

Esimiesten sitouttaminen olisi tärkeää samoin laitojen henkilökunnan oma kiinnostus halu tehdä ja toimia. Meillä sosiaalijohtaja oli heti mielellään

mukana. On alettu ymmärtämään hallintoalojen välistä yhteistyötä ja sitä että ehdottomasti pitäisi lisätä kulttuurisen työn tärkeyttä sosiaalipuolella. Se on paljolti kiinni keskeisten viranhaltijoiden asenteista, että millaista esimerkkiä he näyttävät työntekijöilleen. Tämä hankkeen toiminta otetaan mukaan seuraavaan kulttuuriohjelmaan. Esikoulun opettaja ja sosiaalipuolen päivätoimintaohjaajat ovat aloittaneet yhteistyön ja toiminta jatkuu jollain tavalla. Niissä paikoissa, joissa on vain yksi ohjaaja, on vaikeampaa saada aika riittämään jatkossa toiminnalle.

Jäatiin pohtimaan, millä tavalla näitä töitä organisoitaisiin ja millainen se mahdollinen resurssi olisi, jolla olisi mahdollisuus tuoda tämäntyyppistä toimintaa näkyväksi. Arviointikeskustelujen jälkeinen viesti kertoo tilanteen.

*Kaupungin talouden tasapainottamisohjelma on käynnistynyt ja hankalan taloudellisen tilanteen vuoksi lisäresursseja (henkilöstöresursseja tai määrärahaa) ei KUULTO-hankkeen tyyppisen toimintaan tällä hetkellä ole mitenkään mahdollista saada. Toiminta jatkuu nykyisin voimavaroin yhden päiväkeskuksen ja päiväkodin välillä. Muissa kohteissa vastaavaan yhteistoi-
mintaan ei pystytty panostamaan. Ei ole aikaa ja eikä resursseja. On koko ajan kiire saada muut asiat tehtyä.*

Kangasalallakin ryhdyttiin tekemään uutta hankehakemusta, jonka teemoihin ei kuitenkaan voinut kirjoittaa toiminnan jatkamista saman kohderyhmän kanssa, koska se ei olisi ollut hankeohjeistusten mukaan mahdollista. Hanke tuli kohdistaa eri kohderyhmään ja toteuttaa aivan uudella ja innovatiivisella tavalla. Toimintojen osalta aikaisempien kohderyhmien tilanne palasi suurimman osan kohdalla aikaan ennen toimintakokeilua.

26 Muistorasia antaa ”kasvot” tekijälleen ja se tuo tekijänsä muistot näkyviksi. Muistorasia toimii yli sukupolvien välisen vuorovaikutuksen ylläpitäjänä ja kulttuurisen perimätiedon välittäjä erilaisissa kohtaamisen tilanteissa. Rasiaan koostetaan asioita ja esineitä omaan elämän johonkin merkitykselliseen asiaan tai elämänkerralliseen asiaan liittyvää, hetkeen, matkaan, ammattiin tms. Lopullisena tavoitteena oli saada muistorasiatyöskentely eheyttäväksi ja kuntouttavaksi työmenetelmäksi ikäihmisten kanssa toimimiseen sekä saada muutamia muistorasioita loppunäyttelyyn kulttuuritorille. -Kuulto mahdollisti Kangasalalla toimintakokeilun toimijan osallistumisen Kansalaisfoorumin järjestämään Tehräs tairetta, nääs -koulutukseen Tampereella. Yhtenä työpajana siellä oli muistorasia. Tämän koulutuksen myötä hänelle avautui mahdollisuus osallistua myös saman järjestäjän keväällä 2013 järjestämään luovan muistelutyön Voimaa muistoista -kouluttajakoulutukseen. Tämän myötä järjestettiin hankkeessa toimiville ikäihmisten ohjaajille muistorasiakoulutus. Koulutus järjestettiin kahden koulutuksessa olleen opiskelijan kanssa yhteistyössä, toimintakokeiluun palkattu koordinaattori suunnitteli koulutuksen ja oli toteutuksen vetovastuussa. Menetelmää voidaan käyttää kaikkien ikäryhmien kanssa, mutta tässä hankkeessa se yhdistetään ikäihmisten kulttuurisen hyvinvoinnin edistämiseen. Muistorasian tekeminen yhdessä ikäihmisen kanssa on yksi luovan muistelutyön työmenetelmä. Se soveltuu käytettäväksi myös muistisairaiden kanssa. - Ohjaajat kokivat, että saivat koulutuksesta hyviä välineitä ja kokivat oppineensa ikäihmisistä paljon uutta, joka toi heidän suhteeseensa uuden tason. Muistorasia työskentelystä tuli ikäihmisten keskuudessa toivottua toimintaa ja sitä jatketaan osana viriketoimintaa.

Kontiolahden toimintakokeilun tavoitteeksi määriteltiin sellaisen toimintamuodon luominen, jossa kulttuuri on pysyvä osa ikäihmisten hoitoa, hyvinvointia ja ongelmien ennaltaehkäisyä. Kulttuuri sisällytettiin ikäihmisten hoitosuunnitelmiin ja pyrittiin Kangasalaa monialaisemmin ja vielä selvemmin taiteen keinoin kehittämään uusia työmenetelmiä.

Toimintakokeiluun valitut Kulttuurikulkurit, taiteilijat eri taiteenaloilta, veivät kulttuuria moniaistisesti eri toimipisteisiin. Työpajoja toteutettiin palvelutaloilla ja päiväkodeissa; lisäksi esimerkiksi kylätaloilla.

Uutta oli erityisesti toiminnan vastavuoroisuus ja sukupolvien välinen vuorovaikutus ja yhteistyö. Päiväkodin lapsille kerrottiin tarinaa, joka oli ideoitu ikäihmisten kanssa. Tarinan päähenkilö Peppi-koira seikkaili sen jälkeen lasten piirustuksissa; aiheesta tehtiin maalauksia ja iso pehmokoiria, johon jokainen voi huovuttaa oman palansa sen vierailleissa kulttuurikulkureiden mukana palvelutaloissa, päivätoimintakeskuksissa ja päiväkodeissa. Sen jälkeen koira kiersi taiteilijoiden mukana eri paikoissa ja oli esillä myös keskustan tapahtumissa.

Arviointikeskustelussa Kulttuurikulkurit kuvasivat toimintaansa palvelutalolla:

Alkuun tervehditään, herättelemme osallistujia liikkeen ja musiikin avulla, hermotus alkaa ”pelaamaan”, musiikkia, liikettä, hierontaa, tanssia yhdessä maalattuihin apuna. Tästä siirrymme keskustelemaan päivän aiheesta/teemasta, ja jokaisen omat kokemukset ja tunteukset kuunnellen.

Keskustelun jälkeen on mukava aloittaa varsinaista toimintaa. Varsinaisen tuokion aihe sisältää aiheita luovasta tanssista kuvataiteen eri keinoihin, ja jopa leivontaa eri muodoissaan, tai ihan mitä ikinä keksimäkään, esim. mandala-kuvio kävyillä.

Yhteisötaideteokset ovat pääosassa, koska niistä saadaan elämyksellisiä, vaikka yhden ihmisen suoritus ei ole kovin iso. Yksi esimerkki on lähes kaikkien palvelutalon asukkaiden ja henkilökunnan kanssa yhdessä

toteutettu Elämän lanka- mobile, yhteisötaideteos. Sitä tehdessä keskustelu elämästä muodostui helmien pujottelun lomassa tärkeimmäksi ”taiteelliseksi” työvälineeksi. Valmis teos tarjosi tekijöilleen ja muille kokijoille mahdollisuuden moniaistilliseen kokemukseen; teoksen läpi sukeltaessa näköaisti saa värikyllä, kuuloaisti helmien rapinaa ja tunto- ja liikeaisti omat virikkeensä.

Tuokion päätämme yleensä palautekeskusteluun ja aika usein rentouttavaan hierontaan tai vaikka pensselillä kasvojen ja käsien siveelyyn.

Erittäin hyviä kokemuksia tuli siitä, että myös palveluasumisyksiköiden henkilöstöille järjestettiin taidelähtöisistä menetelmistä koostuvia työpajoja. Niiden tarkoituksena oli tehdä toimintaa ja työskentelymuotoja näkyväksi. Henkilökunnan kiinnostus osallistumiseen vaihteli yksiköittäin, ja asiaan vaikuttivat paljon työolosuhteet ja toiminnan mahdollistuminen.

Kulttuurikulkurit pyrkivät edistämään hoito-henkilökunnan työhyvinvointia niin virkistämällä kuin antamalla eväitä työhön. Heidän roolinaan oli omaehtoisen tekemiseen ohjaaminen ja virikkeiden antaminen. Tärkeäksi taiteilijat kokivat sen, että he voivat työskennellä pareittain: työpari on kestävän jaksamisen perusta.

Kontiolahden kunta on maantieteellisesti haasteellinen alue: kaksi suurempaa keskusta ja 17 pientä kylää, kuntakeskukseen voi olla matkaa 30 kilometriä, eikä julkinen liikenne toimi. Joensuun kaupungin läheisyys vaikuttaa myös kunnan toimintaan ja erilaiset yhteistyömuodot omaavat jo pitkät perinteet. Tällä hetkellä ovat kehittyisissä yhteiset työsuhteet. Toivottavasti sen kautta löytyy ratkaisu myös mahdollisuuteen jatkaa Kulttuurikulkurien toimintaa. Se on koettu kunnassa niin tärkeänä, että yhden taiteilijan työtä jatkettiin vuoden 2013 loppuun. He taas kokivat työparityöskentelyn niin tärkeänä, että neuvottelivat molemmille jatkon (60 %).

Työhyvinvoinnin ja kulttuuri- ja taidetoiminnan yhteyksistä on olemassa tutkimustietoa²⁷. KUULTO-

27 Liikanen, Hanna-Liisa (2014) Taidetta ja työn iloa! KULTA-tutkimus 2012-2013. Etelä-Savon rahasto.

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset_ohjelmat_ja_hankkeet/hyvinvointi/liitteet/Anneli_Leppanen.pdf

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OPM1.pdf?lang=fi> :

Staricoff, R., Duncan J. & Wright, M. (2003) A Study of the Effects of Visual and Performing Arts in Health Care. Chelsea and Westminster Hospital.

Kilroy, A., Garner, C., Parkinson, C., Kagan, C. & Senior, P. (2007) Towards transformation: exploring the impact of culture, creativity and the arts on health and well-being. Arts for Health: Manchester Metropolitan University.

toimintakokeilussa erityisesti **Oulaisten kaupungissa** haettiin käytännöllisiä ja uusia ratkaisuja tähän teemaan. Kokemuksina saatiin sekä onnistumisia että törmättiin ongelmiin.

Toimintakokeilun suunnitelma ”KULTTUURIKURAATTORI – kulttuurista hyvinvointia työpaikoille ja järjestöjen vapaaehtoistoimijoille” oli hyvin kirjoitettu ja perusteltu:

”Noin 8 000 asukkaan Oulaisten kaupungilla on vahvana terveydenhuollon ja hyvinvointipalvelujen keskittymänä hyvä mahdollisuus kehittää omaa kulttuuritoimintaansa laaja-alaiseksi ja monimuotoiseksi eri kulttuuritoimijoiden, oppilaitosten, sosiaali- ja terveyspalvelujen, elinkeinoelämän ja kolmannen sektorin verkostoitumiselle rakentuvaksi elämänmittaiseksi kulttuuripoluksi.

Hankkeen perusajatuksena on toisaalta uudenlaisen työhyvinvointia tukevan kulttuuri- ja taidetoiminnan käynnistäminen julkisen ja yksityisen sektorin työyhteisöissä sekä toisaalta kolmannen sektorin vapaaehtoistomijoiden jaksamisen ja toimintaedellytysten tukeminen.

Tavoitteena on, että kulttuurista tulee vähitellen olennainen osa erilaisten työpaikkojen ja kaupungin eri hallintokuntien omaa työhyvinvointitoimintaa. Lisäksi hankkeen avulla luodaan malli kolmannen sektorin vapaaehtoistomijoiden motivoinnille ja jaksamiselle. Hankkeen jälkeen toiminnan koordinointi yhdistetään Taidetalo Väinölän kulttuurityöntekijän toimenkuvaan.

Hanke toteutetaan tiiviissä yhteistyössä kaupungissa aktiivisesti toimivien kulttuurijärjestöjen kanssa (liitteessä kaupungin sivistystoimen lisäksi yhdistyksiä: Matkanivan nuorisoseura, Teatteriyhdistys Rompooli, Oulaisten ns /kansantanssijat, Kulttuurikellari Näkäri, Vox Ardens, Oulaisten puhallinorkesteri, Pyhäjokialueen harmonikkakerho, Oulaisten karaokekerho, Oulaisten Valovoima, Weteraanimoottorikerho Wanha Woima, Liisa Alho / lausijat), Oulaisten kotiseutuyhdistys). Tällä yhteistyöllä tuetaan myös järkevällä tavalla järjestöjen toimintaa heidän tuottaessaan kulttuuri- ja taidepalveluja työpaikoille.

Yhteistyökumppaneina olivat myös Yritystalo, kaupungin TYKY-toiminta, kuntoutuskoti ja yksi kyläyhdistys.

Kaupungin asukkaiden ja toimintaan osallistuvien palaute- ja vaikutusmahdollisuudet varmistetaan työntekijä- ja osallistujakyselyiden sekä aloitekanava.fi-järjestelmän avulla. Hankkeessa mukana olevat hallintokunnat, järjestöt ja yritykset mahdollistavat omalta

osaltaan myös välittömän ja suoran palautteenantomahdollisuuden.”

Lisäksi hakemus liitettiin jo tapahtuneisiin toimenpiteisiin:

”Kulttuurikuraattori-hanke on osa kaupungin kulttuuritoiminnan aseman vahvistamis- ja kehittämiskokonaisuutta, joka alkoi syksyllä 2011 julkaistulla esiselvityksellä: Millä mallilla? – Esiselvitys Oulaisten kaupungin kulttuuritoimen tulevaisuuden toiminta- ja hallintomalleista. Vuoden 2012 aikana haetaan laajempaa EU-hankerahoitusta kulttuuri- ja hyvinvointikokonaisuuden kehittämiseksi, ja esillä olevan Kuultohankkeen tarkoituksena on testata kulttuurikuraattorimallin toimivuutta vuoden ajan.”

Asetelmallisesti lähdettiin siis liikkeelle tilanteesta, jossa kokeilulla oli valmiina selkeät tavoitteet ja toimenpiteiden kehikot. Piti löytää uusia tapoja tuottaa työpaikoille kulttuuritoimintaa ja hyvinvointia.

Kun kuraattori oli valittu, hän alkoi varsin pian saada käytännössä selville toimintansa rajoituksia ja samalla törmätä erilaisiin työpaikkakulttuureihin. Kaikki yhteistyökumppanit olivat kyllä yksimielisiä, että yhteistyö olisi paikallaan ja työ on tärkeää.

Kaupungin työpisteiden työaikasäännökset olivat hyvin tiukat, eikä hakemuksessa ajateltu toiminnan vieminen työpaikoille oikein onnistunut.

Mikäli olisin saanut käyttää edes tunnin työntekijöiden työaika kuukaudessa tämän toiminnan kokeiluun, olisi ollut lopussa jotain millä todeta jotain – joko hyötyä tai sitten ei.

Työajalla tapahtuvana virkistystoimintana voin tarjota työyhteisöille 5 – 10 min. mittaisen ”kulttuuriläjäyksen” silloin tällöin kahvitunnin yhteydessä – sen on henkilöstöjohtaja luvannut, muu työhyvinvointia tukeva toiminta tulisi järjestää työajan ulkopuolella tai sisällyttää ns. Kipinä-päivään, joita työyhteisö pitää kerran vuodessa ja johon anotaan avustusta työtoimikunnalta max. 40e/henkilö. Kipinä-päivä on siis työaikana tapahtuva virkistys/toimintailtapäivä.

KUULTO-toimintakokeilun lähtökohtana oli kuitenkin kokeilla erilaisia työhyvinvoinnin lisäämiseen pyrkiviä toiminnan muotoja. Rahaa tai sen puuttamista ei koettu toimintaa estäväksi, mutta kaupungissa määritellyt käytännöt hankaloittivat toimintaa myös siinä suhteessa.

Toimintakokeilun hakemus tuli kaupungin kulttuurisektorilta. Ilmeisesti yhteistyökumppaneiden sitoutuminen, erityisesti TYKY/TYHY-toimikunnan osalta, jäi ohueksi. Myöskään kokeilun ohjausryhmä ei ottanut vahvaa roolia toimintakokeilun käytännön ideoinnissa ja koordinaattorin toiminnan tukemisessa. Kovin suotuisa ilmapiiri hankkeen toteutukselle ei päässyt syntyään.

Kuraattori lähti kuitenkin liikkeelle toimintaympäristön nihkeydestä välittämättä.

Nyt alkuun olen odottanut ”sisään pääsyä” eri työyhteisöihin aloittamaan tiedottamisen eli kertomaan Kuulto-hankkeesta ja sen tuomista mahdollisuuksista hyvinvointia lisäämään. Sain selville, että minulla on käytettävissäni 2 000 euroa koko projektiin.

Rahan puuttuminen rajoitti suunniteltuja yhteistyökuvioita yhdistyksiin ja muihin palvelujen tarjoajiin. Se puolestaan johti yksinkertaiseen kuvioon: tuottamisen lisäksi kuraattori lähti itse myös toiminnan sisällölliseksi toteuttajaksi. Alkoi syntyä toimintaa ja kokemuksia:

Kuultohankkeen esittelyn jälkeen rohkaisin ideomaan toivottuja virkistystoiminnan muotoja. Sitten tanssillinen liikuntatuokio; opettelimme pienen, helpon koreografian

merenguen askelluksella kansanmusiikkiin. Toivottuja yhteislauluja haitarin säestyksellä. Sain kirjallisesti esitettynä toiveita: työpajoja hoitajille, vinkkejä käden- taitoihin ja leikkeihin, liikunnallisia ryhmiä, samantyylistä tanssi- ja lauluiltaa.

Esitin toiveen, että voisin järjestää palvelutalon henkilökunnalle työpajapäivän. Torstaille toivoin kokotalon välle eli kaikille osastoille yhteistä musiikillista hetkeä alakerran saliin, jonne tulisi myös lasten lauluryhmä esiintymään (syyslomaviikko).

Järjestin perhepäivähoitajille laulu-liikunta ja kädentaito-työpaja illan. Perhepäivähoitajille iltatapahtuma oli työaika. Hyvä että on joitakin esimiehiä, jotka oikeasti näkevät työhyvinvoinnin tärkeänä. Perhepäivähoitajien keski-ikä on yli 50 vuotta ja sairauspoissaoloja on aika paljon.

Opettajien veso-päivien toiveita: tanssiliikuntaryhmä, taikoliikunta työpaikalla ja paritanssikurssi iltana, melontakurssi, jooga, luento jaksamisen tueksi.

Kolmannen sektorin toimijoiden tutustumis-, virkistys- ja ideointi-ilta Käpylässä.

Lounasmusiikkia yritystalon ravintola Helmessä.

Metsolan päiväkodin ulkoiluun osallistuminen haitarin kanssa: lastenlauluja ja leikkejä n. 30 lapsen ja 5 hoitajan osallistuessa.

Sivistystoimen, kulttuuri- ja liikuntatoimen sekä yrityspalveluosaston yhteinen laulu- ja liikuntatuokio, osallistujia yht. 10.

Osallistuminen Vanhusten viikon tapahtumiin monin eri tavoin.

Tapaaminen perusturvatoimistossa, jossa läsnä perusturvajohtaja, sosiaali-, kehitysvamma-, päivähoitotoimen edustajat.

Musiikkitunti terveyskeskuksen osasto 1:llä (hoivaosasto) potilaille ja henkilökunnalle. Soitimme hanurilla ja vanhukset ja henkilökunta lauloivat ja tanssivat.

Palaveri terveyskeskuksessa johtavan hoitajan ja hoivaosaston osastonhoitajan kanssa.

Osastonhoitaja esitti toiveen, voisinko yrittää selvittää äänilehden kehittämistä paikallislehden kanssa, sillä hoitajat eivät tahdo ehtiä lukea 2 kertaa viikossa ilmestyvää lehteä kiireisen työrytmin takia. Lupasin tehdä asian eteen voitavani. Päädyin tilaamaan äänilehden, joka ilmestyy 2 kertaa viikossa, terveyskeskuksen vuodeosasto 1:lle Kuulto-hankkeen budjetista 2 kuukauden koeajaksi. Äänilehti tuo kulttuuria sekä henkilökunnalle että asiakkaille.

Ikäihmisten ja hoitohenkilöstön kahvikonsertti terveysalan oppilaitoksella.

Kiinteistönhoitajien kanssa joulujumpan harjoittelu (Oulaisten kaupungin joulunavaukseen) nuorisotalolla. Ja niin edelleen...

Virkistystoimintaa ja piristävää, liikunnallista, yhteislaulua, esiintymisiä, askartelua... ja välillä neuvotteluja. Sitä tarjottiin, mitä toivottiin. Kulttuurikuraattori ja haitari olivat hyvinvointia tuova ryhmä. Paljon saatiin aikaan. Toiminta oli kuitenkin sirpalemaista ja vähän suunnittelematonta; kysyntään vastattiin ja yritettiin tyrkyttääkin. Kuraattori ylitti moninkertaisesti työtuntinsa ja repesi yhtä aikaa moneen asiaan. Hän väsyi; ilmeisesti suurelta osin myös asenteelliseen ilmapiiriin, joka toiminnan edetessä paheni. Kulttuuritoimessa tapahtui henkilöstömuutos. KUULTO-toimintakokeilua ryhdyttiin painottamaan toisin. Haluttiin suunnitelmallisempaa toimintamallia ja pyrittiin enemmän yhteyteen yhdistysten (erityisesti kyläyhdistysten kanssa). Syntyi myös

tarve käynnistää uuden jatkohakemuksen laatiminen KUULTO-toimintakokeilun sisällä.

Kuraattori ei nähnyt itsellään olevan vahvuuksia uuden projektin painotuksiin ja koska asenneilma-
piiri oli perusolemukseltaan kuitenkin vaikea, hän
päätti erota. Asiasta käytiin monia keskusteluja kau-
pungin kulttuuritoimen kanssa. Kuraattori kirjoitti
päiväkirjoissaan:

*haluan keskittyä nyt tähän projektiin kaikessa rau-
hassa ja mikäli en saa tehdä tätä prosessia siinä järjes-
tyksessä kun mahdollisuudet toimimiseen avautuvat,
tämä hajoaa käsiin ja mahdollinen iso tuleva projekti
syö tämän pienen mutta tärkeän projektin.*

Uudet painotukset toteutettiin kuraattorin vaih-
duttua. Toimenkuva muuttui ja edellisen kuraattorin
käynnistämä toiminta pysähtyi.

Uusi kuraattori perusteli:

*Toimintasuunnitelma kirjoitettiin uusiksi minun
aloittaessa helmikuussa, kun syksyn hommista oli tullut
kritiikkiä, että suunta oli väärä.*

Toimintakokeilun arviointikeskusteluissa pyrimme
selvittämään, mistä suunnanmuutoksen vaatimus
oli tullut. Näkemykset toiminnan laadusta, hen-
kilösuhteet ja ohjausryhmän asema sekoittuneina
määrittelyvaltaan olivat mitä ilmeisimmin taustalla
kun suuntaa muutettiin. Kaupungissa viitattiin myös
KUULTO-koordinaattorin kannanottoihin.

Uusi toimintasuunnitelma kirjoitettiin täysin uu-
della tavalla:

*Tavoitteena oli koota luovien yrittäjien ja toimi-
joiden tarjoamia palveluja paketeiksi, joita voitaisiin
tarjota kaupungin työntekijöiden käyttöön. Tähän
palvelujentarjoamiseen haluttiin innostaa myös yhdis-
tyksiä, jotka voisivat saada siitä uutta virtaa ja uutta
toimintaa omaan arkeensa. Lisäksi haluttiin kehittää
kulttuuritilojen ja -kentän toimintaa, jota hyödynnet-
täisiin myös TYKY-toiminnan suunnittelussa.*

Toimintatavat muuttuivat lähes täysin. Palkattu
työntekijä raportoi:

*Olen soitellut ja tavannut paikallisia yrittäjiä ja
toimijoita ja kysellyt heiltä ideoita, voisivatko he tarjota
jotain palveluja TYKY-mielessä työntekijöille. Olen
myös kiertänyt kaikilla Oulaisten kylillä keskustelemas-
sa kylien kuulumisista ja toiminnan kehittämisestä ja
minkälaista palvelutuotantoa kylillä voitaisiin kehittää.*

*Lisäksi kevään aikana on järjestetty mm. teatterivierai-
lu koululle sekä luovia työpajoja koululaisille Taidetalo
Väinölässä. Lisäksi olen mahdollisuuksien mukaan ollut
mukana kaupungin kulttuuriin liittyvissä työryhmissä
ja kokouksissa ja verkostoitunut toimijoiden kanssa.*

*Kylillä on kerätty palautetta, jossa monet toivoivat
enemmän yhteistyötä muiden kylien ja varsinkin kau-
pungin päättäjien kanssa. Nämä asiat ovat lähteneet
etenemään toimintakokeilun myötä siten, että kaupun-
gin kyläpäällikkö aikoo tuoda Oulaisiin tänä vuonna
Haapaveden kyläfoorumi-mallin.*

*Työni painopiste on ollut sellaisissa toimintakokeilu-
sa, joista toiminta voisi jotenkin jäädä pysyväksi toimin-
naksi paikkakunnalle sekä uusien mallinnusten kehittä-
minen näiden kokeilujen kautta joiden kautta toimintaa
voidaan jatkaa edelleen. Loppuvaiheilla huomasin ongel-
mia TYKY-toiminnan palvelutarjoamisen kanssa, kun ei
enää tunnistanut tarvetta ja oliko sitä edes.*

TYKY-toimikunnan rooli säilyi myös tässä toisessa
vaiheessa ongelmallisena ja haasteena, eikä toiminta-
kokeilu saanut aikaan kunnollista neuvotteluyhteyttä
sen kanssa.

Oulaisten toimintakokeilun tulokset ovat erittäin
mielenkiintoiset, koska kokeilu törmäsi projekti-
toiminnan moniin karikkoihin vastuunjakamisesta
sisältöjen määrittelyihin. Toimintatutkimukseen
liittyneessä arviointikeskustelussa käytiin läpi perus-
asetelmaa: keiden tarpeesta/ongelmista on alun perin
lähdetty liikkeelle, kuka tarpeet/ongelmat on määri-
tellyt, entä toimenpiteet? Keskustelu näistä teemoista
olisi Oulaisissa perusteltua ennen seuraavia toimen-
piteitä ja hakemuksia – ja mielellään niin, että kaikki
toimintakokeiluun tai sen liepeille osallistuneet
osallistuisivat kriittiseen analyysiin. Kohdatut ongel-
mat ovat ymmärrettäviä sektoreihin jakautuneessa
kaupunkiorganisaatiossa. Useasti projektihakemusten
edellytyksenä on sektorit ylittävä yhteistyö. Joskus
tuo yhteistyö saattaa kestää vain hakuprosessin
ajan. Tässäkin toimintakokeilussa pohjustus yhteis-
toiminnalle oli jäänyt hieman puoliritteen, minkä
seurauksena työntekijä joutui varsin ahtaalle. Kun
pääosin kysymys oli kunnallisista työpaikoista, ilmei-
sesti uskottiin että kulttuuritoiminta otetaan vastaan.
Työpaikkojen työkalutuihin kuuluvat kuitenkin
tiukat aikataulut eikä esimerkiksi laitoksissa ole

mahdollisuuksia joustoon. Työpaineista kertoo saatu palaute:

On ollut ehkä väärä lähtökohta, että tarjotaan vain jotain... Toiveet olivat paremminkin, että saisi ilmaisen iltapäivän, että saisi levähtää ja olla hiljaisuudessa yksin kotona.

Sodankylässä lähdettiin vastaamaan ikäihmisten syrjäytymisen / erakoitumisen ongelmaan; haluttiin tarjota samoja palveluja asuinpaikasta riippumatta kaikille ikäihmisille. Sodankylässä välimatkat ovat pitkät ja mahdollisuudet osallistua palveluihin myös kaupungin keskusta-alueen ulkopuolella hankalat. KUULTO-toimintakokeilussa palveluja haluttiin turvata myös kirkonkylän ulkopuolisille ikäihmisille, joiden liikkumismahdollisuudet ovat rajalliset ja joille tarjontaa harrastamiseen ei ole juuri tarjolla. Musiikkiterapia oli väline, joka otettiin käyttöön ja sillä pyrittiin tavoittamaan kylien sekä kotona että palvelutaloissa asuvia vanhuksia. Musiikkiterapia menetelmänä ja toiminnallisesti kuuluu sosiaali- ja terveydenhuollon alaan. Musiikkiterapiayhdistys määrittelee toiminnan:

Musiikkiterapia on kuntoutus- ja hoitomuoto, jossa musiikin eri elementtejä (rytmi, harmonia, melodia, äänensävy, dynamiikka jne.) käytetään vuorovaikutuksen keskeisenä välineenä yksilöllisesti asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Musiikkiterapia voi olla yksilö- tai ryhmäterapiaa. Musiikkiterapiaa käytetään sekä kokonaisuhoiton osana muiden hoitomuotojen rinnalla että pääasiallisena hoitomuotona. Musiikkiterapialla voidaan saavuttaa myönteisiä tuloksia sekä fyysisten että psyykkisten oireiden ja sairauksien hoidossa.

Musiikkiterapiaan pääsee julkisen terveydenhuollon kautta, yksityislääkärin läheteellä tai olemalla yhteydessä suoraan terapeuttiin. Terapian aloittaminen edellyttää yleensä lääkärin lähetettä. Erikoissairaanhoidon yhteydessä asiakkaan terapiakustannukset ovat lähinnä nimelliset. Yksityispuolella terapiapalvelun maksajana voi asiakkaan itsensä lisäksi olla esimerkiksi sosiaalitoimisto, mielenterveystoimisto, perheneuvola tai vakuutusyhtiö.

Kulttuurisektorin toimintana Sodankylän KUULTO-toimintakokeilu pyrki levittämään musiikkitoimintaa alueille, joissa tarjontaa ei ole ollut. Musiikkiterapian kautta kokeilun tavoitteeksi määriteltiin myös ikäihmisten aktivointi kulttuuriharrastuksissa, minkä nähtiin vaikuttavan heidän aktivoitumiseen muutenkin. Vaikka tavoite on sama kuin monissa sosiokulttuurisen toiminnan projekteissa, terapian menetelmät ovat toisenlaisia kuin kulttuurityön menetelmät, eikä niiden sekoittaminen toisiinsa ole välttämättä perusteltua. Paljon keskustellaan musiikin tai yleensäkin taiteen terapeuttisista vaikutuksista, joita pidetään hyvinvointia tuottavina. Tällöin toimijana on taiteilija tai kulttuurityöntekijä. Kun palkattu henkilö on esimerkiksi musiikkiterapeutti, toiminnan luonne muuttuu ja tuloksia on voitava arvioida myös kliinisesti.

KUULTO-arviointikeskusteluissa Sodankylän tuloksista keskusteltiin lähinnä yhdestä näkökulmasta: miten toimintaan valitun työntekijän gradussaan kehittämä malli (terapeuttinen lauluryhmä vanhuksille) toimi Sodankylän toimintakokeilussa.²⁸ Työntekijän itsearvioinnin tulokset olivat positiivisia. Hänen kokemustietoonsa pohjaten voi sanoa, että toiminta oli haluttua ja se lisäsi ihmisten hyvää oloa. Se myös lisäsi ihmisten halua osallistua muuhunkin kulttuuritoimintaan.

Monenlainen toiminta voi olla terapeuttista, jos näin halutaan arkikieltä käyttäen ilmaista, mutta jos musiikkiterapia on toiminnan päämäärä ja työmetodi, siitä kulttuuritoimen ei pitäisi ottaa yksin vastuuta. Toiminta mahdollistaa luonnollisen yhteistyön sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa, kun sitä tietoisesti kehitetään siinä suunnassa – ja silloinkaan pääorganisoija ei välttämättä ole kulttuurisectori.

²⁸ Yli-Tepsa, Merja (2012) Lifespan singing. Working model for therapeutic singing group for the elderly. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto, musiikkiterapia.

6 Kuntalaisten osallistuminen toimintaan ja päätöksentekoon

Kuntalaisten osallistumiseen liittyvät keskustelut ovat vuosikymmenten aikana nousseet esiin erilaisen painotusten kautta uudelleen ja uudelleen esiin. 1960-70-lukujen vaihteessa kulttuuripolitiikan keskiössä olivat käsitteet kulttuurin demokratisointi ja kulttuuridemokratia. Kulttuurin demokratisointi tarkoitti ennen kaikkea kulttuuri- ja taidetoimintojen hajauttamista ”ylhäältä päin”, jotta ihmiset voivat saavuttaa toimintoja helpommin. Kulttuuridemokratia taas painotti määrittelyvallan kuulumista osallistumiseen ja sen kautta osallistuminen yhteisöllisenä toimintana oli tärkeää. Ymmärrettiin, että osallistuminen kulttuuritoiminnoissa lisää ihmisten mahdollisuuksia ja halua vaikuttaa lähiympäristöön muutenkin.²⁹

Koska toimintakokeilujen arvioinneissa ja niiden kehyskuntien strategioissa puhuttiin osallistumisesta, osallistamisesta, osallisuudesta ja asiakkaan asemasta monin eri tavoin, on perusteltua tarkastella sitä, miten osallistuminen ja sen lähikäsitteet on määritelty kuntien toimialojen kehittämisessä.

6.1 Osallistuminen, osallisuus, asiakasosallisuus, asiakas-, käyttäjälähtöisyys, valtaistuminen

6.1.1 Taustaa

Osallistuminen voidaan perustella arvoihin, moraaliiin ja oikeudenmukaisuuteen liittyvänä kysymyk-

senä. Yhteiskuntaa koskien kysymys on perustava. Käytännössä se saattaa pelkistyä ja jäädä sloganiin tai brändiin ”Kaupunkilaisten osallistumista päätöksentekoon vahvistetaan vuonna...”. Suomessa on toteutettu monia hankkeita tuohon tavoitteeseen pääsemiseksi; useimmat niistä ylhäältä ohjattuja (top-down), hallinnon eri tasojen toteuttamina ja usein erilaisten konsulttien avustamina.

Yksi merkkipaalu kuntien asukkaiden aktivoitumisessa oli suomalainen kylätoiminta 1970-luvulla. Sen hyödyt havaittiin kuntahallinnossakin; erityisesti kuntasuunnittelu hyötyi toiminnasta ja niinpä kuntien viranhaltijat ryhtyivät aktivoimaan kyliä tavoitteenaan uusien kylätoimikuntien perustaminen. Kuntasuunnitteluprosesseissa kuultiin näitä kylätoimikuntia ja myöhemmin myös kaupunginosia. Myös kuntien keskusjärjestöjen suunnitteluohjeissa suositeltiin niiden kuulemista. 1980-luvun lopulla käynnistyneen ja kuntien itsehallintoa vahvistamaan pyrkineen vapaakuntakokeilun yhteydessä pyrittiin hakemaan uusia tapoja kuntalaisten osallistumiseen ja vakiinnuttamaan esimerkiksi erilaisia kaupungin-osavaltuustoja.

Tämän jälkeenkin useina vuosikymmeninä on käynnistynyt erilaisia hankkeita, joissa kuntalaisten vaikuttamisen lisääminen on ollut keskeinen tavoite. Käynnistäjinä ovat olleet ministeriöt (sisäministeriö) yhdessä kuntien keskusjärjestöjen kanssa. Yksi maan hallituksen käynnistämä poikkihallinnollinen hanke, Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma, aloitettiin usean ministeriön välisenä yhteistyönä vuonna 2003.

²⁹ Kangas, Anita (1988)

Tavoitteena oli ”edistää aktiivista kansalaisuutta, kansalaisyhteiskunnan toimintaa, kansalaisten yhteiskunnallista vaikuttamista ja edustuksellisen demokratian toimivuutta.” Tätä oli jo edeltänyt vuonna 2000 valtiovarainministeriön käynnistämä ”Kuule kansalaista” - hanke³⁰, joka pyrki edistämään kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen yhteiskuntapoliittiseen valmisteluun osallistumisen mahdollisuuksia selvittämällä erilaiset foorumit ja tekemällä ehdotuksia uusista foorumeista. Tämä hanke käytännössä käänsi suomeksi OECD:n piirissä kehitetyt käsitteet ja siirsi käytännölliset ideat³¹ koskien kuntien asukkaiden sitomista osallistumisen kautta suomalaiseen kunnalliseen päätöksentekoon.

Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma yhdesä Suomen kuntaliiton kanssa käynnisti hankkeen ”Kuntien demokratiatilinpäätös”. Pyrkimyksenä oli luoda työkalu, jolla kunnat itse voivat arvioida ja kehittää paikallista demokratiaa. Tavoitteena oli jälleen lisätä kuntalaisten mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon.³²

Kaikkiin näihin hankkeisiin liittyen peruskysymys luonnollisesti on myös se, haluavatko kaikki kuntalaiset osallistua ja vaikuttaa. Osallistumismahdollisuuksien tarjoaminen aktiivisille ja vaikuttamishaluisille kuntalaisille on täysin toinen asia kuin niiden tarjoaminen passiivisille ja välinpitämättömille kuntalaisille. Aktiivisten kuntalaisten kohdalla voi odottaa asukaslähtöistä vaikuttamista ja toimenpiteitä kun taas passiivisempia olisi ensin aktivoitava

osallistumaan. Pikkala (2006, 12) toteaa, että kuntalaisille tarjottavat vaikutusmahdollisuudet voivat olla todellisia tai näennäisiä. Todellisina kuntalaisten osallistumisesta seuraa jotakin. Osallistamisprosessit pystytään silloin liittämään kunnan keskeisiin päätöksentekoprosesseihin (TTS, strategiat jne.) ja/tai viranomaisten työjärjestyksiin. Näennäisinä ne ovat lähinnä esittämistä ja näin osa kuntien imagon rakentamista ja brändäystä, ilman todellisia kanavia ja menettelyjä vaikuttamiseen.

Virallisesti kuntalain pykälät 27, 28 ja 31 paikantavat kuntalaisten osallistumismahdollisuuksia ja velvoittavat kunnanvaltuuston pitämään huolen, että kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on edellytykset osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan (27)³³. Lisäksi pykälissä (28, 31)³⁴ määritellään aloiteoikeuden ja kansanäänestysaloitteen raamit. Uudet erilaiset kuntauudistusmallit ovat perusteluissaan lähteneet rakentamaan kuntalaisille aikaisempaa parempia vaikutusmahdollisuuksia.

Kuntalaisten osallistumisen mahdollistumista on siis pidetty Suomessa erittäin tärkeänä. Monia toimenpiteitä tavoitteeseen pääsemiseksi on kehitelty ja toteutettu. Konkreettisimpina niistä voidaan listata seuraavia: 1) tiedottamisen avoimuus, 2) osallistuminen ja vaikuttaminen verkossa (erilaiset vuorovaikutteiset verkkopalvelut), 3) alueelliset osallistumistavat (esimerkiksi kaupunginosa- ja kyläyhdistykset, aluelautakunnat, lähidemokratiayksiköt, fokusryhmät, fokusraadit ja kansalaisraadit), 4) käyttäjien osallistu-

30 Kuule kansalaista: http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/04_hallinnon_kehittaminen/16818_fi.pdf.

31 Engaging Citizens in Policy-making; Information, Consultation, and Public Participation, July 2001, Paris: OECD <http://www.oecd.org/governance/public-innovation/2384040.pdf>. 25.6.2013.

32 Pikkala, Sari (2006): Kunta kuntalaisosallistumisen edistäjänä. Kuntien demokratiatilinpäätös: Kuntademokratian toimintatavat. Kuntaliitto. Helsinki, 12-13. <http://www.abo.fi/student/me dia/10044/kuntakuntalaisosallistumisen edistajana.pdf>

33 27 § Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet

Valtuuston on pidettävä huolta siitä, että kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on edellytykset osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Osallistumista ja vaikuttamista voidaan edistää erityisesti: 1) valitsemalla palvelujen käyttäjien edustajia kunnan toimielimiin; 2) järjestämällä kunnan osa-alueita koskevaa hallintoa; 3) tiedottamalla kunnan asioista ja järjestämällä kuulemistilaisuuksia; 4) selvittämällä asukkaiden mielipiteitä ennen päätöksentekoa; 5) järjestämällä yhteistyötä kunnan tehtävien hoitamisessa; 6) avustamalla asukkaiden oma-aloitteista asioiden hoitoa, valmistelua ja suunnittelua; sekä 7) järjestämällä kunnallisia kansanäänestyksiä

34 28 § Aloitteioikeus

Kunnan asukkaalla on oikeus tehdä kunnalle aloitteita sen toimintaa koskevista asioista. Aloitteen tekijälle on ilmoitettava aloitteen johdosta suoritettavat toimenpiteet. Valtuuston tietoon on saatettava vähintään kerran vuodessa sen toimivaltaan kuuluvissa asioissa tehdyt aloitteet ja niiden johdosta suoritettavat toimenpiteet. - Jos valtuuston toimivaltaan kuuluvassa asiassa aloitteen tekijöinä on vähintään kaksi prosenttia äänioikeutetuista kunnan asukkaista, asia on otettava valtuustossa käsiteltäväksi viimeistään kuuden kuukauden kuluessa asian vireilletulosta.

31 § Kansanäänestysaloite

Kansanäänestysaloitteen voi tehdä vähintään viisi prosenttia äänioikeutetuista kunnan asukkaista. Valtuuston on viipymättä päätettävä, toimitetaanko aloitteessa tarkoitettu kansanäänestys.

minen, käyttäjädemokratia (neuvostot, käyttäjäraadit, paneelit, asukas/asiakaskyselyt), 5) erityisryhmien osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet (nuoret, lapset, ikääntyneet: valtuusto, neuvostot, foorumit) ja 6) yhteistyö kolmannen sektorin kanssa. Vaikka edellä mainittuja toimenpiteitä kerrannaisvaikutuksineen näyttäisi olevan paljon, erilaisten tutkimusten tulokset tuottavat kuitenkin varsin kriittisen näkömän osallistumisen lisääntymiseen. Ihmiset kokevat kuitenkin osallistumismahdollisuudet vähäisiksi.

Näistä toimenpiteistä oikeastaan kaikki olivat sellaisia, joita myös KUUULTO-toimintakokeilun kunnat sovelsivat. Arviointikeskusteluissa pyrittiin pohtimaan kulttuuritoiminnan paikkaa osallistumisen eri muodoissa. Selkeä yleinen tulos oli se, että kunnallinen päätöksenteko ei pitänyt kulttuuritoiminnan asemaa ja mahdollisuuksia kuntien yleiseen kehittämiseen keskeisenä. Kuitenkin erittäin monet toimintakokeilut todistavat esimerkiksi kulttuuritoiminnan ennaltaehkäisevää roolia niin sosiaalisten ongelmien kuin kuntaliitosten aiheuttamien identiteettihäiriöiden kohdalla.

6.1.2 Käsitteiden täsmennystä

Kun puhutaan kuntalaisten osallistumisesta, on välttämätöntä määritellä käsitteen ”osallistuminen” käyttö. Yhteyksiensä kautta se tarkoittaa esimerkiksi kuntalaisten osallistumista kulttuuritoimintoihin tai heidän osallistumistaan kulttuuritoimintojen kehittämistä koskevaan keskusteluun tai niitä koskevaan päätöksentekoon. KUUULTO-projektissa on kysymys kaikista näistä osallistumisen ulottuvuuksista. Kuitenkin tämä luku keskittyy jälkimmäiseen eli kysymään, miten kuntalaisille mahdollistettiin osallistuminen aina päätöksentekoon saakka. Osallistumisen käsitteen lähikäsitteeksi määritellään joskus ”vaikuttaminen”, jolloin halutaan korostaa muutosten aikaansaamiseen tai tilanteen pysyttämiseen ennaltaan tähtäävää toimintaa. Vaikuttamiseen liittyvät valta ja oikeudet. Kysymys on lähinnä mahdollisuudesta osallistua asioiden kehittämistä koskevaan päätöksentekoon.

Osallisuus (social inclusion) määriteltiin 1990-luvun puolivälissä Euroopan Unionin yleiseksi tavoitteeksi. Tuolloin sillä korvattiin käsite köyhyys. Syrjäytyminen on osallisuuden vastakohta. Osallisuus käsitteenä merkitsi poliittisen ohjauksen tavoitetta, jolla valtiot velvoitetaan järjestämään kansalaisten syrjäytymistä ehkäiseviä toimenpiteitä ja kansalaiset osallistumaan oman osallisuutensa edistämiseen. Myöhemmin tämä keskustelu korostaa sosiaalista osallisuutta ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Vuonna 2013 julkaistu konsulttityö, Komission Sosiaalisen yhteenkuuluvuuden suosituksen täytäntöönpano Suomessa, Kansallista toimintapolitiikkaa koskeva selvitys, liittyy aihepiiriin lähes yksinomaan sosiaali-, terveys- ja työpolitiikan kysymyksiin.

Osallisuudesta yhdessä asiakas- tai käyttäjälähtöisyyden kanssa keskustellaan tilanteissa, joissa esillä on hyvinvointipalveluiden tuottaminen yhä tehokkaammin ja taloudellisemmin. Palvelujen käyttäjien ja asiakkaiden osallisuus on noussut esiin vahvasti erityisesti sosiaalipoliittisessa keskustelussa ja esimerkiksi sosiaalityön menetelmissä. Puhutaan asiakaslähtöisistä työtavoista, joissa ammattilaiset pitävät asiakasta kumppanina ja ratkaistavana oleva asiakkaan ongelma on yhteinen tavoite. Palvelujen tuottamisen näkökulmasta voidaan nähdä taas niin, että palvelun tuottaja lisää tuottavuutta asiakkaan osallisuuden ja panoksen kautta. Tavoitteena luonnollisesti on, että tuottavuus voi parantua palvelun tuottajan ja asiakkaan interaktiosta.³⁵ Palvelujen laadun arvioinnissa käsitteet asiakaskeskeisyys ja asiakaslähtöisyys ovat usein asiakastyytyvyyden indikaattoreita. Erilaiset konsultoivat palvelujen tuottamisen menetelmät (palvelumuotoilu yksi viimeisimmistä) painottavat avainsanaan asiakaslähtöisyyttä. Näissä yhteyksissä käytetty käsite, asiakasymmärrys, lienee toimintaa lähempänä kuin osallisuuteen perustuva asiakaslähtöisyys.

Sisäasiainministeriön valtakunnallinen osallisuus-hanke jaotteli osallisuuden käsitteen neljään eri muotoon³⁶ :

Tieto-osallisuus, joka tarkoittaa kuntalaisen oikeutta tiedon saamiseen ja tuottamiseen. Osallisuuden toteutumisen tapoina ovat tällöin kuntalaisille

35 Brax, Saara A. (2007) Palvelut ja tuottavuus. TEKES. Teknologiakatsaus 204. Helsinki.

36 Valtion hallinnon osallisuushankeen raportti (2000) Sisäasiainministeriön julkaisusarja 9/2000

tiedottaminen, kuntalaisten kuuleminen, kyselyt tai palvelusitoumukset.

Suunnitteluosallisuus, joka sisältää valmisteluun liittyvää vuorovaikutusta.

Päätösosallisuus on suoraa osallistumista palvelujen tuottamista tai omaa asuinalueita koskeviin päätöksiin.

Toimintaosallisuus on kuntalaisten omaa toimintaa elinympäristössään tai palvelu- ja toimintayksiköissä.

Kaksi viimeksi mainittua ovat sellaisia, joihin asiakasosallisuuden teemat voisivat muita syvemmin kytkeytyä.

Osallistumisesta ja osallisuudesta puhutaan nykyisin paljon ja usein niitä käytetään lähes synonyymeinä. Toisaalta niiden välille pyritään rakentamaan eroja. Esimerkiksi ajatellaan, että samalla kun osallisuuden kokemus motivoi asiakasta osallistumaan ja luo kumppanuuden tunnetta, lisää osallistuminen asiakkaan kokemusta osallisuudesta. Tai että käsite osallisuus pitää sisällään oletuksen siitä, että ihmisen toiminnalla, osallistumisella ja mielipiteillä on myös jotain vaikutusta. Paavo Viirkorpi³⁷ kärkehtää, että osallistuminen on mukanaoloa usein toisten määrittelemässä tilanteessa ilman omakohtaista panosta asiaan ja osallisuus omakohtaisesta sitoutumisesta nousevaa vaikuttamista asioiden kulkuun sekä vastuun ottamista seurauksista. Osallisuus perustuu asiassa mukana olevien tietämiseen, sitoutuvaan vastuunottoon sekä vaikutusvaltaan. Kun käännetään näkökulma, puhutaan asiakkaan osallistamisesta, jolla esimerkiksi Niiranen (1997, 187³⁸) tarkoittaa menettelytapoja ja toimintamalleja, joilla ylhäältä annetaan tilaa ja mahdollisuuksia osallistumiselle.

Osallistumista on tärkeää tarkastella sekä yksilöön että rakenteisiin liittyen. Ihmisen toiminta on osallistumisessa lähtökohta, mutta yhtä keskeistä ovat osallistumisen mahdollistavat kehykset, yhteiskunnalliset mekanismit, jotka liittyvät valtaan ja vallankäyttöön. Empowerment – käsitteelle on vaikea löytää suomen-

kielistä vastinetta. Tarjolla ovat olleet valtaistuminen ja voimaantuminen. Käsite kiinnittyy amerikkalaiseen eri vähemmistöjen epätasa-arvoa käsittelevään keskusteluun ja on alun perin ollut merkitykseltään poliittinen liittyen sortoa vastustavaan toimintaan³⁹.

Tässä raportissa osallistuminen määritellään toimintatutkimuksellisen lähestymistavan mukaan ja osallistumisen käsite tuotetaan freireläiseen ja Augusto Boalin⁴⁰ teoreettiseen ajatteluun pohjautuen. Näin ajatellen osallistuminen edellyttää toimintakokeilun toimijoilta uudenlaista ajattelua. Se edellyttää sitä henkilöstöltä, kuntalaisilta ja kokeilua arvioineilta. Käsite 'empowerment' on KUULTO-toimintakokeilujen kohdalla haaste ja kysymys. Onnistutaanko saamaan aikaan muutoksia kuntien asukkaiden osallistumisessa? Monien kokeilujen kohdalla nousi tilanteita, joissa oli kysyttävä, miksi muutosta ei saatu aikaan tai miksi toiminta ei vakiintunut. Braye ja Preston-Shoot⁴¹ kokosivat empowerment-prosesseissa kokemiaan esteitä, jotka ovat tunnistettavissa myös KUULTO-kohteita analysoitaessa. Yksi este liittyy palvelujen organisointiin ja suhteeseen kuntalaisiin, eli ns. "oikeaoppisuuden ja sovinnaisuuden valta". Sillä kuvataan tilannetta, jossa professorit pelkäävät asemansa ja valtansa menettämistä, ammattitaitonsa riittämättömyyttä ja kokemusta, että heidän asian-tuntemuksensa kielletään. He suhtautuvat epäillen asiakkaiden valmiuksiin ja kasvavaan kompetenssiin. Kuntalaiset voivat taas epäillä professioiden tarkoituksiperiä ja niiden aitoutta. He tuntevat muutospelkoa ja epävarmuutta siitä, mitä mahdollisen muutoksen jälkeen on odotettavissa. Siksi heidän on vaikea lähteä mukaan prosesseihin. Organisatorisella tasolla perinteinen ylhäältä-alas -byrokratia asettaa esteitä valtaistumiseen pohjaavalle osallistumiselle. Usein myös vedotaan siihen, että toivottuihin muutoksiin ei ole varaa. Organisatoriseen tasoon kuuluvat myös mekanismit, jotka vahvistavat (toimi)valtaa lainsäädännöllä ja hallinnon terminologioilla.

37 Viirkorpi, Paavo (1993) Osallisuus, yhteistyö, valta, muutos...- asuinalueen uusi suunnittelujärjestelmä. Suomen Kuntaliitto. Kuntatalon painatuskeskus, Helsinki, 22-24.

38 Niiranen Vuokko (1997) Kuntalaisten osallistuminen ja kunnallinen demokratia. Teoksessa Tuula Kivinen, Juha Kinnunen, Vuokko Niiranen ja Sari Hyvärinen (toim.) Kuntalaisten arviot ja osallisuus sosiaali- ja terveyspalveluihin. Kuopion yliopiston julkaisuja, 37–188.

39 Freire, Paulo (1972) *Pedagogy of the Oppressed*, Harmondsworth: Penguin.

40 Boal, Augusto (2002) *Games for Actors and Non-actors*. Routledge, New York.

41 Braye, Suzy & Preston-Shoot, Michael (1995) *Empowering Practice in Social Care*. Open University Press. Buckingham, Philadelphia.

6.2 Osallistumista ja aktivointia

KUULTO-projektin lähtökohtana oli kaksi havaintoa: kuntien kulttuuritoiminnan resurssit jakautuvat Suomessa epätasaisesti, koska kuntien halu panostaa toiminnan rahoittamiseen vaihtelee suuresti.⁴² Tämä on yhteydessä palvelujen tarjontaan ja toimintaan osallistumisen mahdollisuuksiin. Toinen havainto liittyi useiden raporttien tuloksiin, joiden mukaan kuntalaiset eivät tunne voivansa vaikuttaa omia asioitaan koskevaan päätöksentekoon kunnissa. Tämä voidaan liittää myös kulttuuritoiminnan kehittämistä koskevaan päätöksentekoon.

Useiden osallisuus- tai osallistumisen lisäämistä tavoittelevien projektien johtopäätöksissä todetaan, että kuntalaisten osallistumista kunnan eri sektorien toiminnan kehittämiseen ei ole mietitty riittävästi esimerkiksi siltä kannalta, miten osallistumisen tuotama informaatio voisi siirtyä kehittämisprosesseihin ja miten se voisi parhaiten palvella yhteisöllistä arvon- ja tahdonmuodostusta sekä kehittämisen tavoitteita. Osallistumisen käytännöt eivät myöskään tue toiminnan eri tasojen tiedonsaantia tehokkaasti. Erilaisiin tietotarpeisiin tarvitaan erilaisia tiedon keruun tapoja. Peruskysymys liittyy lisäksi siihen, miten kunnan sektorien toiminnassa tiedon eri muodot otetaan huomioon. Kunnan virkahenkilöstö omaa pätevyyksien kautta asiantuntijatiedon, jonka varassa palvelu yleensä tuotetaan. Kuntalaisten osallistuminen tuo prosesseihin mukaan kokemusperäisen ja arvoperusteisen tiedon, joiden sisällyttäminen kehittämistyöhön, erityisesti strategisissa ja operatiivisissa osioissa on välttämätöntä. ”Mitä” ja ”missä” kysymysten rinnalle tulevat kysymykset ”millaisia” ja ”miten”.⁴³ On selvää, että paikallisen kulttuuripolitiikan painopisteiden määrittely tulee näin selkeäm-

mäksi ja kuntalaisten osallistumisen mahdollisuudet voivat löytää muodon ja vakiintua.

Kuntalaisten osallistumisen kautta välittyvän tiedon paikka toiminnan kehittämisessä on tärkeä. Sen tietämisen kautta osallistumiseen välittyy realismi ja vastuullisuus. Usein näissä prosesseissa koetaan ongelmaksi se, että osallistujille ja osallistumiselle luodaan liian optimistinen käsitys mahdollisuuksista vaikuttaa. Esimerkiksi Gretschelin, Laineen ja Junttila-Vitikan tutkimuksessa⁴⁴, jossa käytettiin keskustelupäivää deliberatiivisen demokratian sovelluksena⁴⁵ ja hankittiin näin kuntalaisten kokemustietoa liikuntapaikkojen arvioinnissa, päädyttiin pohtimaan, miten päätöksenteossa voidaan reagoida kuntalaisten näkökulmiin palvelujen laadusta tai sektoripolitiikan kehittämisestä. Keinot siihen olivat vähäiset.

KUULTO-projektin yksi tavoite oli kuntalaisten osallistumisen lisääminen. Jokaisessa projektin arviointihaastattelussa nostimme esiin toimintatutkimuksen kannalta keskeisen kysymyksen, miten kuntalaisten tarpeita on kuultu ja tulkittu. Näytti siltä, että kaikessa kuntahallinnon sisäisessä koulutuksessa korostettu ”asiakaslähtöinen tapa toimia” oli omaksumattu ainakin retoriikkana ja sitä kaikki toimintakeilun kohteet korostivat. Monella tavalla he siinä myös onnistuivat, mutta yhtä usein voitiin kirjata myös ongelmia.

Kulttuuritoimintaan osallistumisen lisäämistä tavoiteltiin erityisesti heidän kohdalla, jotka eivät syystä tai toisesta olleet aikaisemmin osallistuneet tai voineet osallistua tilaisuuksiin. Heihin kohdistui erilaisia aktivoivia toimenpiteitä. Osallistumisen lisäämisessä tavoiteltiin myös kuntalaisten aktivointia osallistumaan toimintaa koskevaan päätöksentekoon ja toiminnan arviointiin Tällöin ajatuksena oli kuntalaisten sitoutuminen toimintaan ja sen kehittämiseen.

42 Kangas & Ruokolainen (2012), emt.

43 Sipilä, Maija, Bäcklund, Pia & Tyrväinen, Liisa (2009) Vaikuttamisen rajoilla. Onko koetulla luonnolla sijaa kaupungin suunnittelussa ja päätöksenteossa? *Alue ja ympäristö* 38: 1, 39–50

44 Gretchel, Anu & Laine, Sofia & Junttila-Vitikka, Pirjo (2013) Kuntalaisten kokemustieto liikuntapaikkojen laadun arvioinnissa. Helsinki: Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 1 & Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 60. http://www.liikuntaneuvosto.fi/files/245/Liikuntapaikkaraportti_11.10.2013.

45 Erityisesti OECD:n toimesta deliberatiivisten mallien soveltaminen on vahvaa Suomessakin. Tutkimuksellinen kiulu teoreettisen ja empiirisen analyysin välillä on vielä suuri. Muutamia konkreettisia esimerkkejä suomalaisista deliberatiivisen demokratian mukaisista osallistumismalleista on olemassa: Vaasan yliopiston toteuttamat kansalaisraadit, Åbo Akademin kansalaiskeskustelut, Kuluttajatutkimuskeskuksen deliberatiiviset kansalaiskuulemiset sekä Svenska Studiecentralin kansalaiskonsultaatiot. Myös vasta-perustettu Deliberatiivisen demokratian instituutti ry osoittaa deliberatiivisen käänteen vahvistumista Suomessa.

KUULTO-projektin kohteet voidaan osallistumisen teemassa luokitella seuraavasti:

- 1) Osallistuva tiedonhankinta
 - a. Diagnosoidaan osallistumisen esteitä ja kehitetään uusia välineitä saada tietoa kuntien asukkaiden arjesta ja juhlasta sekä niissä kulttuuritoimintojen paikasta ja toimintoihin kohdistetuista odotuksista. Lisäksi erilaiset vuorovaikutteiset palautejärjestelmät koetaan tärkeiksi.
 - b. Kehitetään kulttuurikortti
 - c. Kehitetään osallistuvia menetelmiä ongelmaryhmän osallistumisen esteiden ja toiveiden analysointiin (Kulttuuriluotain)
 - d. Toteutetaan kansalaisfoorumi
- 2) Aktivointi, eli aktivoidaan ongelmaryhmiä osallistumaan toimintaan ja päätöksentekoon; menetelmänä käytetään
 - a. yhteisöteatteria (freireläiset ja boalilaiset menetelmät)
 - b. taide työkaluna
 - c. muistojen paikkojen kokemusta
 - d. musiikkiterapiaa
- 3) Kehitetään uusia kanavia kuntalaisten osallistumisen mahdollistumiselle yhteistyökumppanuuksien kautta
 - a. kolmas sektori
 - b. Kaskassara (edustuksellisuuteen perustuva)
 - c. tilaisuudet ja tilanteet, joilla pyritään saavuttamaan uusia yleisöjä (etsivä/hakeva kulttuurityö, kiertävät kyläilmat, isot kuorotapahtumat liitännäisineen jne.)

6.2.1 Kuntalaiset vaikuttamassa

Toimintakokeilujen ideana oli tarkastella osallistumisen esteitä ja saada esiin kuntalaisten toiveita palveluihin liittyen. **Ähtärin** kokeilu tuotti tähän teemaan liittyen yhden kiinnostavan tavan saada kuntalaiset mukaan, osallistumaan enemmän ja esittämään tarpeitaan. He kehittivät kulttuurikortin varsin monimutkaisen kehittämistyön kautta.

Meillä oli ajatuksena, että pystyisimme antamaan kulttuurikortilla hyvin laajoja etuja ja palkitsemaan niitä, jotka käyttävät eniten. Tarkoituksena oli, että kortin käyttäjä olisi saanut heti alennusta lipuista, mutta ainakaan tänä vuonna emme vielä pystyneet sitä toteuttamaan. Kulttuurikortin käyttäjiä palkitaan vuoden lopussa, arvotaan joku käyttäjien kesken ja myös eniten käyttäneet voisivat saada esimerkiksi kulttuurimatkan palkinnoksi.

Tavoittelimme kulttuurikortilla myös sitä, että saisimme kerättyä käyttäjädataa ja –palautetta. Haluamme kehittää kulttuurikorttia siihen, että saamme vahvuutta ajamiemme asioiden taakse, eli että meillä on esittää kuntalaisten perusteluja talousarviolle ja toimintasuunnitelmille. Usean vuoden päässä voisi olla jo niin paljon kulttuurikortin omistajia, että pystyisimme sitä kautta pitämään kanavan kuntalaisten toiveisiin ja kehittämään toimintoja sen avulla; Näin pystyisimme paremmin palvelemaan ja tiedottamaan, ja viemään päättäjille viestiä siitä, mitä kuntalaiset haluavat; pystyisimme kehittämään toimintaa nimenomaan kuntalaisten toiveista lähtien, pois sattumanvaraisesta mutu-tuntumasta ja vahvistamaan kulttuurin asemaa kuntalaisten mukaan ottamisen kautta.

Perusteleva kulttuuripuolella on vaikeaa, kun ei oikein ole mittareita. Toivoisimme, että tätä kautta pystyisimme kehittämään myös sen tyyppisiä asioita ja osoittamaan kulttuurin tärkeyden.

Ensimmäisen vuoden aikana asiassa edettiin kortin käytön alkutekijöihin, ja siitä KUULTO-arviointikeskustelussa jatkettiin. Korttiin liittyy vielä joitakin teknisesti ratkaisemattomia ongelmia, joihin toimijat yhdessä teknologiayrityksen kanssa yrittivät ja yrittävät löytää ratkaisuja. Hyvä idea oli kortin kytkeminen kirjastokorttiin; kulttuuritoimen yhteistyö kirjaston kanssa entisestäänkin vahvistui kokeilun aikana. Kulttuurikortilla on kuitenkin oma logo, jolla se erottuu kirjastokortista.

Kortti herätti aluksi kuntalaisissa epäluuloja. Ajateltiin, että kortin hankinta heikentää kuntalaisen yksityisyyttä, koska sen kautta mahdollistuu heidän kulttuuritoimintoihin osallistumisensa seuraaminen. Kulttuuritoimi voisi siis seurata kuntalaisten toimintaa, ja sitä ei pidetty hyvänä. Erilaisia epäluuloja poistaakseen kulttuuri- ja kirjastotoimet tiedottivat kortista paikallislehdessä kiinnittäen huomiota ensinnäkin siihen, mitä hyötyä kortista kuntalaiselle on (saa tietoja tapahtumista, saa kyselyjä toiveista, saa palkinnon kortin aktiivisesta käytöstä) ja toiseksi niihin hyötyihin, joita kortista olisi viranhaltijoille ja päätöksentekijöille (yhteys kuntalaisiin toteutuu, kuullaan kuntalaisia, kehitetään toimintaa vastaamaan kuntalaisten tarpeisiin, kulttuurisektorin toiminta tulee strategisesti vakaammalle pohjalle).

Toimintakokeilun aikana kortin suosio ei vielä kasvanut kovin suureksi. Keskeisin syy siihen oli kortin liian vähäinen markkinointi ja jakelu. Sitä pidettiin liiaksi ”kulttuuripiirien” sisäisenä toimintana, eikä sitä lähdetty tarjoamaan sinne missä ihmiset liikkuvat. Arviointikeskustelussa ideoitiin paikkoja, erityisesti kulttuuritoimintojen ohella ihmisten arkeen liittyviä paikkoja (kaupat, pankit, postit jne.), joissa kortin voisi hankkia itselleen ja näin rekisteröityä sen käyttäjäksi. Vuosi 2015 näyttää, onko kortti löytänyt paikkansa ja osoittautunut hyödylliseksi.

Kortin käyttö mahdollistaa monipuolisen vuorovaikutuksen kuntalaisten ja kulttuuritoiminnan organisoijin välillä. Näitä vuorovaikutuksen erilaisia muotoja Ähtärissä vielä kehitellään. Teknologiset ratkaisutkin ovat vielä hieman kömpelöt.

Forssassa kuntalaisten kohtaamiseen ja osallistumisen ongelmien tai tarpeiden selvittämiseen kehitettiin uusi ja erittäin toimiva ratkaisu, joka toteutettiin luotain-tekniikalla. Vuodesta 2010 saakka Forssan kaupungin yleisistä kulttuuripalveluista on vastannut Wahren-keskus. Wahren-keskus on taloushallinnollinen yksikkö, joka koostuu viidestä kaupungin vapaa-aikatoimen palveluyksiköstä. Nämä viisi palveluyksikköä ovat kansalaisopisto, kaupunginkirjasto, kuvataidekoulu, museo ja musiikkiopisto, joilla jokaisella on oma esimiehensä. Yksiköt vastaavat itsenäisesti omasta perustoiminnastaan ja sen kehittämisestä. Yhdessä hoidetaan yleisen kulttuuritoimen työtehtäviä, joihin kuuluvat esimerkiksi kulttuuritoimen tapahtumien järjestäminen, kulttuuritilojen hallinnointi, kaupungin näyttelytoimen organisointi sekä yhteistyö seutukunnan muiden kulttuuritoimijoiden kanssa. Forssassa erityisesti yleisen kulttuuritoimen tehtäviin on käytössä yhteensä 0,35 henkilötyövuotta.

Keskuksen Kehräämö-rakennuksen perhelauantai-tapahtuma oli KUULTO-projektin kehittämis-kohteena ja siihen kulttuuritoiminnasta vastaavat toimijat halusivat sekä aktivoida uusia osallistujia että kuulla kuntalaisia toiminnan sisällöllisessä kehittämisessä. Tällaisissa tilanteissa usein valitun tyyppillisen kyselytutkimuksen sijaan lähdettiin kokeilemaan kulttuuriluotaimen käyttöä, koska tavoitteena oli osallistaa kuntalaisia, perheitä ja saada enemmän arvopohjaan liittyvää ja sisällöllistä tietoutta perheiden kokemusmaailmasta. Kauaskantoisempana suunnitel-

mana oli, että tuloksia ja luotainprosessista kertynyttä kokemusta voitaisiin käyttää apuna laajemminkin forssalaisten kulttuuripalveluiden kehittämisessä.

(Liite 5. Kulttuuriluotaimen esittely, Noora Oluikpe)

Kulttuuriluotaimen suunnittelu aloitettiin palaverilla Wahren-keskuksen yksiköiden esimiesten kanssa. Tapaamisessa määriteltiin toivekartoituksen kohderyhmäksi lounaishämäläiset perheet. Osallistujia päätettiin etsiä viiden kunnan, Forssan, Humppilan, Jokioisten, Tammelan ja Ypäjän alueelta, ja lukumäärä suhteutettiin väljästi kuntien asukaslukuun. Menetelmän tavoitteena on yleisesti, että luotain lähetetään ennestään tuntemattomalle alueelle, josta se sitten ajan kuluessa alkaa palauttaa keräämäänsä tietoa ja materiaalia takaisin tutkijoille. Kulttuuriluotaimen yhteydessä tuntemattomaksi alueeksi nähtiin erityisesti perheitten arkielämä sen jäsenten kokemana. Näitä kokemuksia on vaikea lähestyä perinteisin tutkimusmenetelmin. Luotain koostui Forssassa luotainpaketista, joka koottiin projektiin palkatun henkilön toimesta Wahren-keskuksen johdon kommentoimissa. Noora Oluikpe kertoi KUULTO-toimintakokeilun arvioinnissa luotainpaketin sisällöistä ja työvaiheista:

Kaikki valitut perheet tai heidän edustajansa noutivat luotainpaketin Forssan kaupunginkirjastosta. Tässä yhteydessä perheisiin saatiin luotua henkilökohtainen kontakti. Luotainpaketti koostui viidestä viikkotehtävästä sekä tehtävistä, joita sai tehdä koko heinäkuun ajan. Vastaukset saivat olla joko perheenjäsenten yhteisiä tai yksittäisten perheenjäsenten kirjaamia.

Kun perheet palauttivat luotainpakketteja, moni heistä ihmetteli, miten kunta oli onnistunut lähestymään heitä niin sympaattisella tavalla. Luotainmateriaaleja palauttaessaan kunkin perheen edustaja täytti myös toteutettua käytäntöä arvioineen palaute-lomakkeen.

Luotainpakettiin liittyvät viikkotehtävät olivat seuraavat:

1) Kartta. Paketti sisälsi Lounais-Hämeen kartan, johon pyydettiin merkitsemään erivärisillä tarroilla paikkoja, joissa perhe tai joku perheenjäsenistä oli käynyt viikon, vuoden ja koko elämän aikana. Kysymyksinä esitettiin, mitkä paikat olivat olleet mieleenpainuvimpia; mikä paikka oli ollut pettymys, miksi;

minne joku perheenjäsen haluaisi mennä, mutta ei ole vielä päässyt; mitä siellä on. Lisäksi perheitä pyydettiin numeroimaan poistumiset kartan alueelta eli Lounais-Hämeestä ja kertomaan, mitä perhe teki alueen ulkopuolella tai mitä sieltä haettiin.

2) Valokuvaustehtävä. Perheitä pyydettiin kuvaamaan itselle merkittäviä asioita, kokemuksia ja kohteita. Tehtävään oli annettu 15 teemaa (aarre, katse tulevaisuuteen, maisema, korjauksen tarpeessa, sininen sointu, jotakin punaista, mustaa valkoisella jne.), joiden mukaisesti valokuvat tuli ottaa. Lisäksi sai ottaa maksimissaan 15 kuvaa myös vapaavalintaisista aiheista. Valokuvat palautettiin USB-muistitikulla.

3) Valokuva-albumin kokoaminen. Perheiden ottamat valokuvat kehitettiin ja palautettiin perheille. Valokuva-albumissa oli valokuvaustehtävän mukaisesti otsikoidut paikat 15 kuvalle, joihin valokuvat pyydettiin kiinnittämään. Lisäksi kääntöpuolelle sai lisätä ylimääräiset kuvat, jos niitä oli otettu. Perheitä toivottiin lisäävän kuvien alle selittäviä tekstejä.

4) Puu. Käsitekarttapuu, joka koostui A3-kokoisesta paperista sekä kirjekuoresta, jossa oli noin 150 liimapaperille tulostettua sanaa. Kirjekuoresta löytyi paljon erilaisia kulttuuriin liittyviä sanoja (musiikin kuuntelu, kulttuuriperintö, taide jne.) ja myös vastaavia kulttuuritoimintasanoja; sanoja Forssan strategiasta (esim. lapsiystävällisyys) sekä sukulaisuussuhteita kuvaavia sanoja. Mukana tullee paperiarkille oli hahmoteltu himmeästi puu oksineen, nimettyinä ”Hyvä elämä”, ”Unelmien vapaa-aika”, ”Identiteetti”, ”Elinvoimaa” jne. Tehtävänä oli kiinnittää käsitteitä puuhun, eli asettaa perheelle merkityksellisiä sanoja puun oksille. Perheet saivat lisätä itse sellaisia sanoja, joita ei ollut listoissa mukana.

5) Kalenteritehtävä. Kullekin perheelle jaettiin kolmen eri kuukauden sivut kalenterista, joihin pyydettiin merkitsemään kyseisen kuukauden merkittävimpiä tapahtumia sekä kertomaan, mitä tietyssä kuussa oli mieleenpainuvaa.

Lisäksi luotainpaketissa oli tehtäviä, joita sai tehdä koko heinäkuun ajan:

Postikortit. Kullekin perheelle jaettiin seitsemän postimerkillä varustettua korttia, joissa oli erilaisia kysymyksiä. Yhteensä kysymyksiä oli noin 15 erilaista, esimerkiksi milloin elämä on erityisen ihanaa; mitä tarkoittaa lapsiystävällisyys; mitä musiikkia

koko perhe voi kuunnella yhdessä; mikä tarina on jäänyt mieleen; minne on helppo mennä lasten kanssa; onko ruoho vihreämpää aidan toisella puolella. Korttien sisältämiin kysymyksiin tuli vastata ja palauttaa kortit postitse tai viimeistään lopputapaamisessa.

Päiväkirja. Päiväkirjoja kirjoitettiin heinäkuulta. Ohjeistus oli melko avoin. Perheitä pyydettiin kirjaamaan kaikenlaisia luotainprosessin aikana mieleen tulleita ajatuksia, joko toivekartoitukseen, kulttuuripalveluihin tai omaan arkeen liittyen. Tässä aineistossa heräteltiin muistoja ja tarkasteltiin, mitä ihmisillä oli jäänyt kokemuksena mieleen tai mikä herätti hämmennystä.

Leikekirja. Jokaiseen luotainpakettiin sisältyi A4-kokoinen kierrekansio, jonka välistä löytyi valkoista paperia sekä erityisesti lapsille ja nuorille suunnattuja pieniä tehtäviä. Leikekirjassa oli mm. ystäväkirjan sivuja täytettäväksi jokaiselle perheenjäsenelle; tarroja, joiden viereen sai kirjoittaa pieniä tarinoita; TOP10-listoja, joihin erityisesti nuoret saivat kirjata suosikkimusiikkiaan, -pelejään, -elokuviaan jne.

Kun perheiden tuottamat materiaalit oli koottu, Wahren-keskuksen yksiköiden esimiehet kokoonoutuivat analysoimaan tuloksia ja tekemään johtopäätöksiä tavoitteenaan Kehrämmön perhelauantain järjestelyjen ja kulttuuritoiminnan kehittäminen. Keskustelussa pohdittiin paljon sitä, millaisiin tapahtumiin ihmiset osallistuisivat tai mitä he kokivat osallistumisen esteiksi. Vastauksia saatiin myös kysymyksiin, miksi toimintoihin osallistuttiin, mistä kulttuuripalvelut haettiin ja mitä sisältöjä he pitivät tärkeinä. Lisäksi materiaali välitti paljon tietoa perheiden arkea kuormittavista tai iloa antavista tekijöistä ynnä asenteista ja arvostuksista vapaa-ajan toimintoja kohtaan.

Keskustelun päätteeksi valittiin perheiden ottamista valokuvista kokonaisuudet, joista koottiin KUULTO-valokuvanäyttely. ”Meidän Kuulto-kuvat”-näyttely kiersi kaikki ne viisi Lounais-Hämeen kuntaa, joista perheet osallistuivat luotainanalyysiin. Näyttelyt saivat aikaan keskustelevia yhteisöjä, joissa paitsi muisteltiin osallistumista analyysiin, myös reflektoitiin omia tuntemuksia näyttelyn esittämiä kuvia vasten.

Kulttuuriluotain osoittautui loistavaksi tiedonkeruun muodoksi perheiden arjesta ja kulttuuriin

osallistumisesta. Luotain antoi suuren määrän materiaalia, jota tulkitsemalla löydettiin uusia näkökulmia mukana olleiden organisaatioiden toiminnan kehittämiseen. Ihmisten arki ärsyккеineen tuli esiin, ja ihmisten toiminta ja siihen vaikuttavat tekijät pohdituttivat suunnittelupalaverissa. Miten perhelauantait voisivat tulla lähemmäksi ihmisten tärkeitä elämyksiä?

KUULTO-toimintakokeilun arviointikeskustelussa kävi myös selväksi se, miten vaikea on sitoa luotaimen avulla tuotettua materiaalia kunnan strategiseen kehittämistyöhön. Siinä tulivat esiin tämän julkaisun sivulla 57 esitetyt ongelmat: osallistuminen edellyttää toimintakokeilun toimijoilta uudenlaista ajattelua. Pohdittavaksi jää, miten professiot suhtautuivat uudenlaisen tiedon käyttöön? Millaista valankäyttöä siihen liittyi? Wahren-keskuksen yksiköt kokoontuivat toki miettimään materiaalin käyttöä. Samalla he kuitenkin kertoivat yksikköjensä omista asiakastutkimuksista, joita erityisesti taidemuseo oli tehnyt. Arviointikeskustelussa yhteinen käsitys taisi pelkistyä seuraavasti: luotaimen kautta saatu tieto vahvisti aikaisempia ennakkokäsityksiä perheiden tilasta ja loi laajempaa keskustelualustaa yhteistyölle ja sen perusteluille. Sen pitemmälle ei uuden tiedon annettu toimintaa viedä.

Kaupungin keskushallinto oli kiinnostunut toteutetusta innovatiivisesta luotaimen käytöstä, mikä puolestaan vahvisti kulttuuritoiminnan asemaa strategiapapereissa.

Luotaimen kautta tuli tietoa perheiden yleisistä arvoista. Kulttuuriluotain oli iso askel mahdollistaa perheiden osallistuminen perhelauantain suunnitteluun ja toteutukseen eli vaiheiseen, joihin eivät olleet ennen päässeet. Virkahenkilöiden päätöksentekoon luotaimella saatu aineisto vaikutti jotenkin. Lähinnä vain musiikkiopistossa koettiin, että he eivät toiminnassaan pysty hyödyntämään luotaimella saatua tietoa.

Luotaimella oli kevään aikana iso merkitys eri sektoreiden toimintaan ja perhelauantaiden järjestämiseen. Jatkossa tavalla tai toisella kartoitetaan lisää perheiden toiveita. Tuloksia voidaan jalostaa ja sen kautta lähestyä myös kunnan muita sektoreita.

Myös Seinäjoella kokeiltiin luotainta, mutta sen kohdennus oli toinen ja se kytkettiin palvelumuotoilun asiakasnäkökulman soveltamiseen. Luotauskokeilun tavoitteena oli kuulla kaupunkilaisilta palautetta Seinäjoen kulttuuripalveluista sekä kartoittaa heidän toiveitaan, tarpeitaan ja kehittämisideoitaan palveluiden parantamiseksi. Luotauskokeilu toteutettiin jakamalla vapaaehtoisille osallistujille materiaalikassit, jotka sisälsivät tehtäviä liittyen Seinäjoen kulttuuripalveluihin. Esimerkiksi yhtenä tehtävänä oli seurata mediaa ja kertoa, mitä kautta etsii tietoa harrastusmahdollisuuksista ja tapahtumista sekä ennen kaikkea, mitä kautta haluaisi saada tietoa palveluista.

Seinäjoen KUULTO-toimintakokeilun arviointikeskustelussa tuli esiin erittäin kiinnostava toinenkin osallistamisen toteutus, jonka ulkopuolelle kulttuuritoimi ja KUULTO olivat kuitenkin jääneet. Kaupungissa toteutettiin kansalaisraati. Raadin tavoitteena on aito vuorovaikutus kuntalaisten ja kunnan viranhaltijoiden kesken, käsiteltävänä olevan asian/asioiden yhdessä pohtiminen ja aito keskusteleminen. Kansalaisraadissa tavoitteena on kerätä ajankohtaista tietoa kuntalaisten ajatuksista. Käytössä olevat menetelmät varmistavat sen, että jokaisen raatiosallistujan mielipide huomioidaan eivätkä ryhmän yksittäiset jäsenet pääse hallitsemaan mielipiteen muodostamista ryhmässä. Yhdessä käydyn keskustelun jälkeen käsiteltävästä asiasta muodostetaan yhteinen näkemys.⁴⁶

KUULTO-arviointikeskustelussa pohdittiin, että raati toimintana oli tällä kertaa kulttuuritoimen kohdalla vähän ”hukattu” mahdollisuus, joka odotti löytämistä eli sitä, että kulttuuritoimenkin asiat olisivat tulleet esiin kansalaisraadissa toiminnassa. Kun raadin teemana olivat päivähoitopalvelut, vanhustenpalvelut ja aikapankkikokeilu on selvää, että kulttuuritoimen kautta olisi löytynyt monia toimenpiteitä ja mahdollisuuksia liittyä mukaan kaupungin toimintojen kehittämiseen näillä aloilla. Raadin toimintaan voi kuitenkin osallistua vain rajallinen määrä sektoreita ja kaupunki tekee sektorivalinnan yleensä hakien teemana olevan kysymyksen päätoimijoita ja -rahoittajia. Tällainen lähtökohta tuottaa varsin perinteisen

46 Kansalaisraati: <https://www.seinajoki.fi/seinajoenkaupunki/osallistujavaikuta/kansalaisraati.html> (27.10.2013). Katso myös: http://www.ncrc.fi/files/5760/2013_147_tyoseloste_kansalaisraati_loppuraportti.pdf

toimijarakenteen raadin sisään. Uudet näkökulmat toimintojen kehittämisessä olisivat tärkeitä ja ne usein mahdollistuvat uusien toimijoiden mukaan ottamisella ja joustavilla toimintakulttuureilla.

Koska KUULTO-toimintakokeilun tavoitteena oli lisätä kuntalaisten osallistumista sekä kulttuuritoimintaan että toiminnan kehittämistä koskevaan päätöksentekoon, kulttuurisektorin mahdollisuudet olisi voitu perustellusti liittää kansalaisraatiin. KUULTO - ohjausryhmässä oli kaupungin kehittämistoiminnan edustajia. Arviointikeskustelussa tilanne kirjattiin yhdeksi haasteeksi, mutta toisaalta myös menetetyksi mahdollisuudeksi, jossa toisin toimiminen olisi edellyttänyt sektoreiden toiminnan molemminpuolista tuntemista ja nykyistä parempaa tiedon kulkua.

KUULTO-keskusteluissa pohdittiin myös kansalaisraadin paikkaa kunnan kehittämispolitiikassa ja esitettiin kysymyksiä, miten raadin tulokset välittyivät esimerkiksi kaupungin talousarvioprosesseihin. Miten Seinäjoen kaupunki pystyi huomioonottamaan raadin tulokset/julkilausumat tulevaisuussuunnittelussaan? Minkälaisiin prosesseihin kansalaisraati päättyi ja miten siitä mennään eteenpäin?

6.2.2 Osallistuminen järjestöjen kautta

Suomessa yksi tärkeä osallistumisen muoto on ollut ja on kuuluminen järjestöihin. Kysymys on nimenomaan kuulumisesta, jäsenyydestä, eikä välttämättä aktiivisesta osallistumisesta järjestöjen toimintaan ja sen kautta vaikuttamisesta yhteiskunnassa laajemminkin. Suomessa ja Pohjoismaissa yhdistyksillä ja yhdistysaktiivisuudella on omat erityispiirteensä.⁴⁷ Yhdistykset ovat korostuneesti keskittyneet kansanvalistamiseen tai kasvattamiseen. Kansalaiset taas ovat liittyneet yhdistyksiin kuuluakseen johonkin eikä niinkään sen vuoksi, että ovat halunneet toimia aktiivisesti. Tällainen passiivisuus on ollut erityinen pohjoismainen piirre verrattuna muihin Euroopan maihin. Suomessa kansalaisten osallistumisessa mielenkiintoinen piirre on siinä, että myöskään kansalaisyhteiskunnan ja virkamieskunnan välillä ei

ole ollut vahvaa ristiriitaa, vaan virkahenkilöitä on pidetty ”yhtenä meistä”.

Yhdistysten toiminta on Suomessa hyvin monenlaista. On yhdistyksiä, joissa toimitaan poliittisesti suoraan jonkin ongelman ratkaisemiseksi. Kylätuomitaliike on tästä yksi esimerkki. 1990-luvulla se muuttui ja voimistunut kyläyhdistysten perustaminen on taas hyvä esimerkki toiminnasta, jossa lähtökohtana on aktiivisen kansalaisuuden tuottaminen ja johon kuuluu vastuun ottaminen kylälaisten hyvinvoinnista julkisen sektorin vetäytyessä.⁴⁸

KUULTO-projektissa yhdistysten rooli kuntalaisten osallistumisen alustana ja kokeilun tavoite lisätä kuntalaisten osallistumista kulttuuritoimintoihin yhdistysten toiminnan kautta tulee esiin Jyränkölässä, Alajärvellä, Pälkäneellä (Paku), Seinäjoella ja Luumäellä.

Tässä luvussa huomio kiinnitetään yhdistyksiin kuntalaisten aktivoitumisen ja osallistumisen muotona. Luvussa 7 tarkastellaan kuntien yleistä kulttuuritoimintaa ja palvelujen tuottamista yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa.

Jyränkölän kokeilun tavoitteena oli tuoda nuorten näkökulmaa Heinolan kaupungin kulttuuritoiminnan kehittämiseen ja luoda puitteita ja resursseja tuon toiminnan mahdollistumiseen. Hankkeessa aloitteentekijä oli Jyränkölän nuoret ry., joka toimii Jyränkölän setlementti ry:n sisällä. Kokeilulla oli oma johtoryhmänsä, jossa oli mukana kuntien kulttuuri- ja sivistystoimen edustajia, kirkkojen edustajia ja Jyränkölän setlementin edustaja. Lisäksi Jyränkölän nuoret ry:llä oli oma ohjausryhmänsä, jonka puheenjohtaja oli Kuulto-projektiin palkattu henkilö. Ohjausryhmän jäsenistä puolet oli nuoria 14-18-vuotiaita. Kokeilulla oli isot ja kunnianhimoiset tavoitteet luoda ensinnäkin kanava nuorille käydä keskustelua ja antaa palautetta Heinolan kaupungin kulttuuritoiminnoista ja toiseksi löytää uusia resursseja nuorten kulttuuritoiminnan vahvistumiselle kiinnittäen erityistä huomiota kulttuuri- ja nuorisotoimintojen ulkopuolelle jääneisiin nuoriin.

Kokeilun alussa käytiin varsin perusteellista teoreettista ja käytännöllistä keskustelua, miten

47 Risto Alapuro & Henrik Stenius (eds) (2010) Nordic Associations in a European Perspective, Baden-Baden, Nomos.

48 Kumpulainen, Kaisu (2013). Kylien asuttuna pitäminen vaatii paikallista aktiivisuutta ja yrittäjämäistä asennetta. Hyvinvointikatsaus 2. Tilastokeskus.

kohdejoukkoa voitaisiin määritellä ja tavoittaa. Sitä kävi lähinnä KUULTO-kokeilua varten perustettu ohjausryhmä. Jyränkölän nuoret ry:n ohjausryhmä oli pois näistä keskusteluista. Kokeilun käytännön toteutus ontui jo alusta lähtien. Kokeilu kiinnittyi liiaksi yhteen henkilöön, kokeiluun palkattuun toimijaan, jonka ensimmäiset tutkimuksen käyttöön kirjoittamat raportit (*www.kulttori.fi*) toivat selkeän viestin: nuoria ei tavoitettu. Tästä seurasi hätä, joka ilmeni kokeilun kokonaisuuden kannalta jäsentymätöminä toimenpiteinä ja työntekijän ajautumisena toimimaan yksin ilman, että hän olisi käyttänyt hyväkseen ohjausryhmää, vaikka siellä olisi nuorten ääni ollut lähellä. Kokeilun ohjausryhmää kyllä kuultiin ja heidän kanssaan ideoitin erilaisia yhteistyökumppaneita, joihin työntekijä otti yhteyttä. Paljon kohdattiin ihmisiä, joita kiinnostivat nuorten asiat. Nämä kohtaamiset eivät oikein johtaneet konkreettisiin toimenpiteisiin. Niissäkin perusviesti oli, että nuoria oli vaikea tavoittaa. Muutamia erittäin onnistuneita interventioita kuitenkin tehtiin.

Konkreettista yhteistyötä lapsi- ja nuorisotyö-kulttuuriviikko marraskuussa. KULT-tori oli muissakin tapahtumissa mukana nuorisotalolla ja oli bändityö koulun päättäjäisjuhlassa.

Olen ylpeä yhteistyöstä, olen kohdannut ihmisiä, jotka ovat aidosti kiinnostuneita nuorten kulttuurista ja välittävät nuorten toiminnasta.

Minuun ovat olleet henkilökohtaisesti yhteydessä yksittäiset nuoret. Yhteistyötä kaupungin nuorisotyön, seurakunnan ja helluntaiseurakunnan, kanssa. KULT-tori hanke on ollut yhdistyksen väline tehdä yhteistyötä kunnan nuorisotoimen kanssa.

Yhdistys on lähtenyt laajentamaan toimenkuvaansa.

Oheistavoitteet? Skidisti-elokuvapaketti varhaiskasvatukseen Kino-boxi hankkeen kanssa yhteistyönä.

20.7.2013 järjestettiin Heinolan Kylpylänrannan parkkialueella nuorten omaehtoisesti suunnittelema ja toteuttama monimuotoinen musiikki-/underground-tapahtuma.

Arviointikeskustelussa päähuomio kiinnitettiin kokeilun päätavoitteeseen ja pohdittiin, miksi nuorten ääni jäi vielä välittymättä. Kokeilun ohjausryhmä oli tyytyväinen toimintaansa, koska ryhmän kesken oli ollut mahdollisuus keskustella asioista ja suunnitella koordinoitusti toimintaa. Samalla ryhmä

oli kuitenkin pettynyt siihen, että ryhmän jäseniläkään ei ollut aikaa systemaattisempaan toiminnan kehittämiseen eikä vahvempaan yhteistyöhön kokeilusta vastanneen toimijaorganisaation, Jyränkölän Nuoret ry:n, kanssa. Itse asiassa vasta arviointikeskustelussa tuli ryhmän jäsenille itselleenkin selväksi se, että toiminnasta vastasi tosiasiaa kolmannen sektorin toimija, yhdistys. Samalla tiedostettiin se, että nuoret olivat kuitenkin jääneet sivuun, kohteeksi, eikä heille osattu mahdollistaa toimijan roolia.

Toimintakokeilun kannalta tärkeä yhteistyökumppani oli kaupungin kulttuuritoimintaa järjestävä kulttuuritoimi, jolle KUULTO-toiminnan suunniteltiin tuottavan nuorten palaute- ja vuorovaikutuskanavan. Yhteistyö sen kanssa jäi kuitenkin vielä alkuvaiheisiin eikä mitään mallia tähän rakennettu. Jyränkölän nuoret ry sai toimintakokeilun kautta monenlaista kokemustietoa jatkotyöskentelyjensä pohjaksi. Arviointikeskustelussa ideoitin erilaisia nuorten aktivoinnin kanavia, joita toivottiin vielä kokeiltavan, mutta ideoidut toimenpiteet jäivät vielä vaille toteuttajaa ja toteutusta.

Härkää sarvista!-toimintakokeilu Luumäellä tähtäsi uudenlaisen yhteistoimintamallin kehittämiseen. Mallissa korostettiin asukkaiden ja yhteisöjen kuulemista kulttuuritoimintaa suunniteltaessa ja järjestettäessä. Mielenkiintoista Luumäen kunnan kohdalla on se, että kunta on ulkoistanut kulttuuritoiminnan käytännön järjestelyt kulttuurialan yritykselle (Kaiku Ky). KUULTO-toimintakokeilulla yhteistoimintamallia pyrittiin kehittämään siten, että kunnan asukkaiden ääni saataisiin kuulumaan aikaisempaa paremmin yrityksen tuottaman kulttuuritoiminnan kehittämisessä. Samoin pyrittiin laajentamaan kulttuuritoimintaa järjestävien yhteistyöpohjaa. Yhtenä lisätavoitteena oli kehittää tappiotakuujärjestelmää yhdistysten ja yhteisöjen tapahtumatuotantoa varten. Tämä tavoite jäi vielä keskustelujen varaan ja sitä konkretisoidaan tulevaisuudessa. KUULTO-kokeilun toimijat ja hakijat olivat kunta ja Kaiku yhdessä.

Toimintakokeilun aikana yhteistyöpohjaa onnistuttiin laajentamaan ja Kaiku Ky kokosi useita yhdistyksiä ja kerhoja kulttuuritoimintaa vahvistamaan (esim. Luumäkiseura, Eläkeliton Luumäen yhdistys, Taito Etelä-Karjala ry, Kirjoittajapiiri Kursiivi, Luumäen Taideseura, Luumäen Fotokerho, Luumäen

Yrittäjät ja Luumäen 4H-yhdistys). Arviointikeskustelussa positiivisia kommentteja tuli myös kokemuk-
sista siitä, miten toiminta oli lisännyt yhdistysten
välistä yhteistyötä.

Toimintakokeilua varten Kaiku Ky perusti ns.
Käskassaran kutsumalla siihen yhdistysten edustajia.

*Ennakkoajatuksena oli, että tarvetta on erityisesti
jonkinlaiselle yhteistyöelimelle ja koordinaattorille, jon-
ka tehtäviin kuuluisi huolehtia yhteistyön sujuvuudesta
ja nimenomaan siitä, että asukkaiden ja kolmannen
sektorin ideat ja kehittämisajatuksat saadaan esille ja
niitä kuullaan. Ideana oli koota eri tahojen edustajista
eräänlainen yhteistyöelin, joka toimisi linkkinä asuk-
kaiden ja toimijoiden välillä. Lisäksi ajatuksena oli
testata ja kehittää yhteistyötä erilaisten kokeilutapahtu-
mien avulla. Toimintakokeilun päätavoite oli saada
aikaan edellä mainituin perustein ja toiminnan myötä
ns. Luumäen kulttuuritoimintamalli, joka olisi hyödyn-
nettävissä myös muualla.*

Käskassara oli Kaiku Ky:lle instrumentti kuulla
kuntalaisten ääntä ja mahdollisuus laajentaa yhteis-
työpohjaa toiminnan tuottamisessa jäsenten edus-
tamien yhdistysten ja ryhmien kautta. Tähän liittyi
myös tavoite kehittää kulttuurisuunnittelua niin,
että Kaiku Ky laatisi kunnan kulttuurisuunnitelman
lisäksi myös sellaisen kulttuurisuunnitelman, johon
sisältyisi yhdistystenkin toiminta. Tuota tehdessä
olisi järjestettävä toimijoiden välisiä keskusteluja,
ja keskustelujen kautta yhdistykset voisivat ottaa
omissa toimintasuunnitelmissaan huomioon toinen
toistensa toiminnot. Tavoitteena oli rakentaa toimin-
takalenteri, joka palvelee toimijoita. Siihen liittyneet
kokemukset olivat positiivisia ja erityisesti syksyisin
pidetty yhteinen suunnittelutilaisuus osoittautui hy-
vin toimivaksi.

Toisaalta muistutettiin myös, että kolmannelle
sektorille ei pitäisi työntää liikaa asioita, vaan niiden
pitäisi antaa tehdä sitä, mihin ne on tarkoitettu.

Käskassaran ajateltiin toimivan väylänä kuntalais-
ten ja toiminnan järjestäjien välillä. Sen kautta voi-
ttiin välittää kulttuuritoiminnan sisällöllisiä toiveita
toiminnan järjestäjille. Näin todettiin jo käyneenkin,
mutta edelleen Käskassaran uskottiin olevan aika
tuntematon toimija Luumäellä. Sen tunnettuutta
pyrittiin lisäämään tavoitteena se, että ”kaupan jo-

nossakin Käskässärän jäsen tunnistetaan ja hänelle
annetaan palautetta ja toiveita toiminnan kehittämi-
sen suhteen”. Käskassaraisille oli tullut toiveita mo-
nia eri kanavia pitkin (Eläkeläisten palautelaatikko,
kunnan info-piste, kunnan 370-vuotisjuhlia varten
perustettu työryhmä, oppilaskunnat) ja toiveet oli
välitetty edelleen Kaiku Ky:lle.

Tapahtumissa Käskassaran jäsenet hakivat suoraa
palautetta osallistujilta ja saivat sitä myös tavatessaan
kuntalaisia tapahtumien jälkeen. Myös Käskassaran
palautepalavereita pidettiin aina tapahtumien jälkeen.

Käskassara on mielenkiintoinen ratkaisu. Sen
asemasta todettiin, että Käskassara on täysin avoin;
siihen voi liittyä ja siitä voi lähteä. Sitä pidettiin
parempana ratkaisuna kuin kulttuurilautakuntaa,
koska mukana olevat ovat kiinnostuneita kulttuurista
ja ovat myös alan toimijoita. Arviointikeskustelussa
todettiin kuitenkin avoimuuteen liittyvä ongelma:
vaikka siihen voi liittyä, kynnys liittyä toimivaan
työryhmään on ehkä kuitenkin liian korkea. Ei riitä
se, että sen sanotaan olevan avoin vaan pitäisi löytää
yksinkertaisia tapoja mahdollistaa liittyminen. Ih-
meenä ei pidettykään sitä, että siihen ei ollut liittynyt
yhtään uutta jäsentä.

Ajatus siitä, että työryhmää pitäisi laajentaa, oli
KUULTO-arviointikeskustelun mukaan keskeisin
asia toiminnan kehittämisessä. Tärkeä kysymys oli
että, miten se tehdään. Luontevasti se toteutuisi ns.
itseään täydentävällä menetelmällä: Käskassara poh-
tisi, mitkä ovat ne asiantuntemusalueet, joiden edus-
tajat puuttuvat toiminnasta, ja miten heidät rekrytoi-
taisiin. Säännöllisesti järjestettävät järjestöpalaverit
näyttivät olevan yksi mahdollisuus keskustella uusista
jäsenistä. Toive nuorista jäsenistä ohjasi toimijat
keskustelemaan esimerkiksi koulujen oppilaskuntien
kanssa. Näkyvyys sosiaalisessa mediassa oli myös toi-
veena, ja uskottiin, että uusilta ryhmiltä voisi välittyä
toiveita sitä kautta.

KUULTO-projektin päätavoitteena oli osallis-
tumisen lisääminen erityisesti niiden kuntalaisten
kohdalla, jotka eivät olleet osallistuneet kulttuuri-
toimintoihin. Arviointikeskustelussa tuotiin tämän
tavoitteen kohdalla esiin sekä ongelmia että saavu-
tuksia. Kulttuuritoimintaan osallistumisen lisäämi-
sessä ei vuoden aikana kuitenkaan päästy vauhtiin
etäällä kunnan keskuksesta. Yhden kylän kohdalla

aktivoituminen saatiin liikkeelle ja sen menetelmät (tupailta, historia teemoina, nuorten toimintaryhmät) todettiin toimiviksi. Liian paljon toimintaa tunnustettiin kuitenkin jääneen taajamiin. Kulttuuritoimintaan osallistumattomuuden ongelmien tunnistamista kyettiin myös tekemään: nuorten kohdalla haluttujen toimintojen diversiteetti on suurta ja on vaikea löytää toiminnan muotoja, jotka keräisivät useita nuoria; ennakoasenteet kulttuurin ja taiteen sisältöihin ovat kielteisiä, ja niitä pyrittiin muuttamaan paketoimalla toimintaa viihteeksi; kunnan vapaa-ajan sektorien erillisyyks, jonka vuoksi erityisesti liikunnan kanssa suunnitellaan yhteistyötä.

Luumäen toimintakokeilu tuotti uutta tietoa sellaisesta kulttuuritoimintamallista, jossa kunta ostaa sekä kunnan yleisen kulttuuritoimen palvelut että yhteistyön koordinoinnin tuottajalta (Kaiku Ky.). Yhdistysten ja muiden tahojen yhteyshenkilöistä koottu Käskassara-ryhmä huolehtii yhdessä koordinaattorin kanssa siitä, että tiedonkulku toimii, erilaiset ideat ja ehdotukset tulevat kirjatuiksi ja käsitellyiksi, ja tarpeelliseksi katsottavat toimet toteutetaan resurssien puitteissa. Virve ja Jari Niiranen kuvailivat koordinaattorin roolia käytännön toiminnassa seuraavasti:

Koordinaattori vastaa mm. yhteistyökokousten koollekkutsumisesta ja siitä, että vuosittain tehdään yhteistyötä koskeva toimintasuunnitelma, jotta eri tahot pystyvät talousarvioissaan varautumaan toimintaan. Koordinaattori huolehtii myös yhteyksistä tarvittaviin alihankkijoihin ja toisiin yrityksiin kulttuuritoimintaan liittyvissä asioissa. Eri tahot voivat luonnollisesti olla yhteistyössä ja yhteyksissä myös suoraan keskenään tai kuntaan, mutta kulttuuritoimintaa koskevilla asioissa Käskassaran ja koordinaattorin tulee olla ainakin tietoinen erilaisista toimista ja suunnitelmista päällekkäisten toimien välttämiseksi. Esimerkiksi tapahtumia suunniteltaessa voi koordinaattorilta saada tällöin tiedon jo suunnitteilla olevista tilaisuuksista, jotta järjestävä taho voi puolestaan valita parhaan mahdollisen ajankohdan omalle tapahtumalleen. Koordinaattorin ja Käskassaran rooli on mallissa hyvin korostunut juuri siksi, että tieto kulttuuritoiminnasta olisi saatavissa tietyltä taholta, joka helpottaa kaikkien kulttuuritoimijoiden suunnittelua ja toiminnan järjestämistä. Koor-

dinaattorin valinta ja rooli on erityisen tärkeä, sillä koordinaattorista riippuu se, miten hyvin Käskassara ja toimintamalli käytännössä toimivat.

Koordinaattori huolehtii paitsi kunnan kanssa sovitusta kulttuuritoimen tehtävistä, myös Käskassaran toiminnan organisoinnista, päätösten toimeenpanosta, ehdotusten toimittamisesta eteenpäin sekä myös suorista yhteyksistä alihankkijoihin, yhdistyksiin ja kuntalaisiin. Koordinaattori huolehtii tarvittaessa myös sellaisten toimien ja tapahtumien koordinoinnista, joissa Käskassara ei välttämättä ole aktiivisena osapuolena mukana.

*Koordinaattorin tehtävänä on huolehtia paitsi aika-
taulussa pysymisestä myös pitää huoli siitä, ettei min-
kään mukana olevan vapaaehtoistahon taakka kasva
yhteistyökuviossa liian suureksi. Tällöin on vaarana,
että into yhteistyöhön lopahtaa. Koordinaattorin vas-
tuu on tässä suuri ja koordinaattorilla tuleekin olla ns.
pelisilmää tai tunneälyä, jotta hän huomaa ajoissa lii-
allisen kuormittumisen vaaran. Koordinaattorin pitää
olla valmis tekemään asioita myös tarvittaessa toisten
puolesta sellaisessa tilanteessa, että yhteistyössä mukana
olevan vapaaehtoistahon resurssit eivät lopulta riitä-
kään kantamaan vastuuta annetusta osa-alueesta.*

KUULTO-toimintakokeilun arvioinnissa todettiin, että koordinointiin tarvittava työmäärä saattaa joskus yllättää, eritoten silloin, jos yhteistyössä on mukana hyvin erilaisen taustan ja motivaation omaavia tahoja. Johtuen yhdistysten usein vapaaehtois-
pohjalla tapahtuvasta toiminnasta, koordinaattorin on usein kannettava oletettua suurempi vastuu ja tehtävä suunnitelmien pohjalta valmistelut hyvin valmiiksi yhteistyökumppaneita varten, jotta yhteistyökumppanin tehtäväalue ei ole liian suuri mahdollisesti pienen vapaaehtoisjoukon suoritettavaksi.

6.3 Aktivointi kulttuuritoimintaan osallistumiseen

1960- ja 1970-lukujen taiteessa puhuttiin paljon ihmisten aktivoinnista kulttuuritoimintaan (socio-cultural animation)⁴⁹. Kulttuuripolitiikka käsitteenä tunnustettiin yhteiskuntapolitiikan sektorina niin kansainvälisesti kuin kansallisesti. Ihmisten kulutuksen lisääntyminen ja lisääntynyt vapaa-aika mahdollistivat

49 Kangas, Anita (2003), Sosiokulttuurisesta animaatiosta sosiokulttuuriseen innostamiseen.. Teoksessa: Puhakka, Antero, Suutari, Minna ja Tedre, Silva (toim.), Notkea liike. Joensuun yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos, Joensuun yliopisto: Joensuu, 63-72

kulttuuripalvelujen kehittämiselle oman toimialansa. Toisaalta kulttuuripolitiikan toimenpiteet suuntautuivat mahdollistamaan ihmisille kulttuurin moninaisuuden. Rakennemuutoksen kokema sukupolvi haluttiin saada osalliseksi kulttuurin korkeimmasta tuotannosta kuten taiteista ja kulttuuriperinnöstä.

Uusi kulttuuripolitiikka tähtäsi ihmisten aktivointiin kulttuuritoiminnan eri muotoihin: osallistumaan kulttuuriesityksiin ja harrastamaan itse sekä osallistumaan kulttuuritoiminnan kehittämiseen sisältöjen määrittelyn ja toimenpiteiden suunnittelun muodossa. Ajatus oli, että osallistuminen kulttuuritoimintoihin saa ihmiset osallistumaan myös muuten oman asuinympäristönsä kehittämiseen. ”Kulttuuria kaikille ja kaikkien kulttuuria” oli lause, joka pelkisti uuden kulttuuripolitiikan ytimen ja toiminnallisesti tavoiteltiin sekä kulttuurin demokratisoimista että kulttuuridemokratiaa. Freireläinen pedagogiikka ja Augusto Boalin teoria ovat olleet keskeisiä lähtökoh-
tia aktivointimenetelmiä kehitettäessä sekä nykyisin että 1960- ja 1970-luvuilla.⁵⁰

KUULTO-toimintakokeilussa erilaisia sosiokulttuurisen työn menetelmiä käytettiin useissa hankkeissa, mutta selkeimmin aktivoinnin tavoitteeseen pyrittiin ja siinä myös onnistuttiin Akaassa, Posiolla ja Kontiolahdella. Kaikissa toimintakokeiluissa oli yhteneviä piirteitä siinä, että liikkeelle lähdettiin palkkaamalla (yhteisö)taiteilijoita, jotka ryhtyivät työskentelemään kuntalaisten kanssa. Niissä ei siis vain ryhdytty soveltamaan yhteisötaiteen menetelmiä kenen tahansa toimesta, vaan lähtökohtana oli löytää yhteisötaiteilija, joka aktivoisi kuntalaisia eli käynnistäisi prosesseja valittujen ryhmien kanssa. Kontiolahdella asiantuntijuutta lisäsi vielä kulttuuri-
maantieteilijän toiminta.

6.3.1 Kylien aktivointi Posiolla ja Kontiolahdella

Posiolla tavoitteena oli aktivoida yhden kylän, Sirniön, asukkaita osallistumaan kulttuuritoimintaan. Kylä oli siirtymässä väestöllisesti rakenteelliseen murrosvaiheeseen ja stagnaatioon. Toiveena oli löytää uusia välineitä kyläläisten hyvinvointiin. Yhteisötai-

teilijat muuttivat asumaan kylälle ja ryhtyivät yhdessä kyläläisten kanssa mahdollistamaan kyläläisille erilaisia kulttuuritoiminnan muotoja. Keskeisimmäksi yhteisöä kokoavaksi muodostui kylän perinteeseen (Miekka-Jussi) liittyvän musikaalin tekeminen. Taiteilijat sovittivat käsikirjoitusta kylässä ja elivät sitä siellä; kulttuuriperintöä kerättiin ja työstettiin musikaalin aineistoksi. He järjestivät monien eri taidealojen työpajoja. Kyläntaltoa kunnostettiin ja se otettiin entistä ehompana käyttöön. Uskoa siihen, että kylässä voi tehdä mitä tahansa, syntyi. Vuorovaikutus kyläläisten ja taiteilijoiden välillä oli monimuotoista:

Asuimme konkreettisesti Sirniön kylässä. Kylätalolla otimme myös konkreettisesti pensselit käteen ja maalasimme seiniiä. Perinteen/kyläkulttuurin elvyttämistä omalta osaltamme. Koko Sirniön kylätalo on kuin suoraan Kaurismäen elokuvasta, uskomaton paikka ja kyläläiset ovat pikkuhiljaa alkaneet myös itse ymmärtää sen.

Ennen musikaalin esityksiä kyläläiset tulivat siivomaan taloa ja näin me tutustuimme kyläläisiin. Ja taas esityksen jälkeen kyläläisten kanssa siivotessa kyselimme, että mitä talossa on tapahtunut ennen, niin siitä se sitten lähti. Istuimme siellä puolitoistatuntia ja kävimme läpi kylätalon historiaa. Se oli ikään kuin unohdettu ja se tuli takaisin. Tilanne oli elävä, kun siellä istuivat kertomassa kylän ikäihmiset. Oli tärkeää, että toiminta tuli takaisin ja ehdotimmeekin kuulemiemme kertomusten perusteella, että esityksen jälkeen olisi tanssit, joita kylätalolla oli ennen järjestetty paljon.

Lähden taiteilijana siitä, että yhteisössä itsessään on ne voimavarat. Se, että palkataan joku ulkopuolinen, jokin ammattitaito, yhteisön ulkopuolelta tuleva on usein hyvässä mielessä myös uusi tuore silmä. Me voimme tuoda hyviä käytäntöjä, mitä ehkä jossain muualla on ollut, tarjota niitä vaihtoehtoina.

Toiminta onnistui yli odotusten; syntyi musikaali, joka lähti kiertueelle. Jopa Rovaniemen kaupunginteatteri mahdollisti ryhmän esiintymisen omissa tiloissaan. KUULTO-arviointikeskustelun mukaan toimintakokeilun kannalta tärkeintä oli se, että kokeiluun pystyttiin rekrytoimaan kaksi taiteilijaa Rovaniemen teatterista ja se, että he siirtyivät asumaan kylään. He pyrkivät toimimaan siten, että toiminta ei ole täysin heistä riippuvaista, eli tekivät kokeilun

⁵⁰ Boal, Augusto (2002); Freire, Paulo (2004) Pedagogy of Hope. Continuum, New York.

aikana samalla itseään tarpeettomiksi. Kun hanke päättyi, taiteilijat siirtyivät pois. He olivat kuitenkin mukana muodostamassa kuntaan uutta toimintaryhmää, jonka toimesta koulutus- ja esitystoiminta jatkuu. Kyläläiset olivat saaneet vauhtia toimintaansa ja uskoivat kylän pystyvän käyttämään kokeilun tulokset myöhemminkin hyväkseen.

Yhteisötaiteilijoiden työskentelytapa Posiolla kertoo erittäin hyvin sen, miten taide työkaluna onnistuu, kun työkalua käyttää taiteilija, joka toteuttaa aktivoimiseen tähtäviä toimenpiteitä.

Konkreettisesti aloitamme tutustumisen paikkaan, jutellaan ihmisten kanssa. Se on mahdollisuuksien kartoittamista, että mitä siinä kylässä on, jossa ollaan. Kylämusikaali oli se raami, jonka sisällä toimimme, kokeilun aikataulu fokusoii toimintaamme. Asuimme kylässä; elämme sitä todellisuutta, josta musikaali kertoo. Näin voi tuoda paremmin oman panoksensa taiteilijan näkökulmasta.

Myös taiteilija saa itse tästä, ei se ole vain itsestä pois-päin ja sitten voi sitä omaa innostustaan välittää. Yhteisön ulkopuolelta tullessa tehtäväni on nostaa esiin hienoja asioita ja ihmisiä, joita siellä on ja innostua niistä.

Tärkeintä oli se, että taiteilijat toivat uskon siihen, että kylässä voi tehdä vaikka mitä, kun vaan virikkeitä on. Vaikka teemme tällaista fiktiivistä esitystä, niin vuorovaikutus ja ihmisten välinen kohtaaminen ovat totta ja voimaannuttaa myös arjessa.

Posiolaiset jatkavat toimintaa omin voimin hankerahoitusten päättymisen jälkeen; on muodostettu seitsemän vapaaehtoistyöhön perustuvaa erisisältöistä pienryhmää (tekstien tuottamiseen, säveltämiseen, laulajat, lausijat, tanssi/kehollinen ilmaisu, efektit, laulun tekniikka), joiden vetäjät ovat valikoituneet musikaalissa mukana olleista. Ryhmien toiminta on Posion kulttuuritoimen alaista ja maksutonta. Toiminta jatkuu myös kansalaisopiston ryhmissä, ja niistä toivotaan lisäpotkua ja toimijoita musikaaliryhmän pyörittämiseen. Toiminta muuttui vuorovaikutuksen kautta ja jatkui taiteilijoiden onnistuneen pohjatyon tuloksena.

Posion kunta ja sen kulttuuritoimi oli kuitenkin KUULTO-toimintakokeilun päätyttyä monella tavalla murrosvaiheessa. Kulttuurisihteeri oli hakeutumassa muualle, uusi sivistystoimenjohtaja oli vasta aloittamassa ja aktivoituneet toiminnan muodot

hakivat mahdollisuutta vahvistua edelleen. Kirjaston henkilötöyvuosia oltiin myös vähentämässä, mutta siitä silloin luovuttiin, tuloksellinen toimintakokeilu yhtenä perusteena.

Posion kokeilu pyrki tavoittamaan uusia, aikaisemmin kulttuuritoimintoihin osallistumattomia kuntalaisia ja kesämökkiasukkaita. Aluksi toiminta kohtasi ongelmia, koska vakiintuneet harrastajaryhmät tulkitsivat KUULTO-toiminnan kilpailutilanteeksi. Tilanne muodostui aluksi haasteeksi yhteisötaiteilijoille, mutta selkiintyi kokeilun myötä.

Emme lähteneet tavoittelemaan heitä, jotka jo tekevät, vaan aloitimme ihan ruohonjuuritasolta ja lähdimme tavoittamaan heitä, jotka eivät ole ennen osallistuneet.

Toimintaryhmä on jäänyt elämään. Seurasi lumipallo-efekti. Se mikä elää, pyörii ja voi hyvin on tämä lumipallo-toimintaryhmä. Asia ja idea etenee omalla painollaan ja siihen on liittynyt koko ajan väkeä. Pienellä paikkakunnalla se on lumipallo, miten asiat toimivat, hitaasti osallistaen. Suurimmalla osalla nykyisistä mukana olevista ei ole harrastajataustaa ennestään, mutta myös jo toimineista harrastajaryhmistä on osallistuttu työpajoihin, ja se taas on aktivoinut myös jo toimineita ryhmiä.

Myös **Kontiolahdella** löydettiin onnistunut tapa aktivoida ihmisiä. Siellä lähdettiin liikkeelle kulttuuriperinnöstä, sen vahvistamisesta ja käytöstä. Ajatus oli, että ihmisten aktivoinnissa yksi tapa on lähteä liikkeelle ihmisten muistoista ja niiden jakamisen mahdollistamisesta. Kylille ei viety ”kulttuuria”, vaan pyrittiin vahvistamaan jo kylillä olevaa, piiloon jäänyttä kulttuuria. Neljällä kylällä järjestettiin kyläiltoja, kerrottiin tarinoita, jotka liittyvät kylän omaan paikkanimistöön.

Tero Mustonen kuvasi heidän toimintansa lähtökohtia, jotka mielenkiintoisella tavalla sitoivat eri sukupolvet keskustelemaan kylään liittyvästä kulttuuriperinnöstä:

Selkien kyläyhdistys ja kyläkoulu ovat vuodesta 2008 alkaen elävöittäneet paikannimiin liittyneiden tarinoiden kertomista. Vaikka Suomen paikannimistössä on samankaltaisuutta halki ison maamme, joka kylän alueella ne ovat aina omanlaisiaan, ne muodostavat tarinallisen maiseman.

On tärkeää saada merkitykset kirjoihin ja kansiin, mutta vielä merkityksellisempää on kerrotun, suullisen perinteen elpyminen. KUULTO-rahoituksen toteuduttua vuonna 2012 laajensimme yhteistyössä Kontiolahden kunnan kanssa kehittämäämme toimintaa uusiin kyliin.

Paiholassa, Pielisjoen rannalla, sovelsimme kokonaan uutta ajattelua. Aluksi järjestettiin paikannimiin liittyviä tarinailta. Siellä kylän vanhimmat ja nuorimmat sukupolvet kohtasivat ja paikkoihin liittyviä tarinoita taas kerrottiin. Tämän jälkeen halusimme Paiholan kyläyhdistyksen kanssa kokeilla vielä pidemmälle menevää perinteen uudistamista. Osa paikannimistä oli jäänyt vesivoiman alle, ja ne olivat vaarassa jäädä unholaan. Lisäksi Paiholassa on pyydetty maailmankin mittapuulla ainutlaatuista järvioltoa, joka on vesivoimaloiden rakentamisen jälkeen äärimmäisen uhanalainen.

Syntyi ajatus siitä, että kylä maalaa omaa historiaansa ja paikkojaan. Niinpä keväällä 2013 yhdessä Kontiolahden Kulttuurikulkureiden kanssa järjestimme maalauskurssin, jossa inspiraatiota antoivat Matti Pihlätien valokuvat Paiholan seudusta ja Pielisjoesta. Kyläläiset maalasivat paikkojaan, ja lapset, jotka olivat kursilla mukana, maalasivat omia lähteitään ja heille tärkeitä paikkoja Paiholassa.

Huhtikuussa 2013 kylällä oli taidenäyttely, joka sai suuren suosion ja sieltä se lähti Kontiolahden kirjastoon jatkamaan elämäänsä. Näin siis muistetun ja unohdetun käsittely kyliemme elämässä sai aivan uusia muotoja, kun kylä maalasi, ja siten käsitteli menetyksen ja muutoksen teemaa. KUULTO-toiminnan aikana järjestimme vastaavia paikannimitarinailtoja myös Puntarikoski-Kunnasniemellä, ja myös siellä tarinat alkoivat pursuta - tarinallinen maisemamme alkoi taas elää.

Tässä ihmisten aktivoinnin perusta liittyi ajatuksen löytää universaaleja samaistumisen kohteita ja yhteisiä nimittäjiä, joihin liittyvät erityispiirteet saattavat olla kyläläisten keskuudessa kiistojenkin alaisia. Niihin liittyvien merkityksien ketjut saattavat olla muuttuneet eri aikoina niitä koskeneiden keskustelujen kontekstien muuttuessa. Paikannimien tarinat ovat erittäin hyvä lähtökohta aktivointityössä, koska niiden kautta paikannimi tulee kyläläisille myös erityiseksi, ja Paiholassa toteutetussa toiminnassa tällä erityisellä oli merkittävä paikka. Sukupolvien välinen

yhteistyö toi vielä uuden näkökulman keskusteluun: lasten kannanotto heille tärkeistä paikoista synnytti uusia merkityksiä.

Aktivoinnissa korostettiin kylien omia resursseja ja voimaa:

Kylien täytyy saada äänensä kuuluviin mieluummin kuin jotain sektoraalisia asioita. Jos toiminta on kylän indikoimaa, niin se toimii. Täytyy lähteä kylän todellisuudesta. Paikannimistön kerrottu todellisuus on tässä hetkessä. Eri todellisuudet; ihmisten eletty elämä ja hallinnollinen alue. Tyhjä maisema – elävä maisema; tarinallinen maisema. Tämä kaikki ei ole tuotantoperiferiaa.

6.3.2 Aktivointia Akaassa

Akaassa tavoitteena oli kuntalentiteetin vahvistaminen, koska alueella oli edelleen voimakkaita kriittisiä asenteita vuonna 2006 tapahtunutta kuntaliitosta kohtaan. Akaa nimenä oli vieläkin monelle kuntalaiselle sana, jota ei haluttu lausua.

Kylmäkoskella kun työpajaa tarjosin, etsin kaikki kylmäkoskelaiset järjestöt ja kävin tilaisuuksissa. Mutta alkaen siitä, että erehdyin sanomaan, että tämä on tällainen akaalainen hanke, niin siinä vaiheessa lensi kiviä jo päälle ja sanottiin, että me ollaan nyt Kylmäkoskella eikä Akaassa. Siellä ollaan ehkä katkerimpia siitä, että tästä paikkaseudusta on tullut tällainen Akaa. Siitä johtuen puheeni loppu meni jo vähän harakoille. Kun oli jo aggressiivista ilmapiiriä, niin siellä oli kaikkein vaikein löytää sitä yhteisöä, minkä kanssa tehdä kulttuuritoimintoja. Toki se mitä tarjosimme oli tietynlaista kulttuuria. He olisivat ehkä voineet olla kiinnostuneita muunlaisesta.

Kolme toivomusta Akaasta -niminen yhteisötai-deprojehti pyrki selvittämään kaupunkilaisten toivomuksia ja unelmia liittyen yhteiseen asuinpaikkaan. Projekti koostui kolmesta esittävän taiteen työpajasta ja kolmesta kulttuuriklubista syksyn 2012 ja kevään 2013 aikana. Augusto Boalin ajatusten inspiroimana Kulttuuriosuuskunta Kiito järjesti jokaisessa Akaan kolmessa taajamassa (Toijala, Viiala, Kylmäkoski) työpajan, jossa ryhmälähtöisiä menetelmiä käyttäen esityksellistettiin osallistujien toivomuksia ja unelmia liittyen Akaaseen. Kulloinkin työpaja huipentui esitykseen kulttuuriklubissa. Kerran jokaisessa

taajamassa järjestetty klubi oli avoin kaikenikäiselle yleisölle, ja työpajaryhmän lisäksi esiintyjinä oli paikallisia osajia yli taajamarajojen. Yleisön toivomukset tuotiin kuulluiksi ja nähdyiksi kun kuntalaisille mahdollistettiin niiden kirjoittaminen toivomuskirjaan, joka luovutettiin Akaan kaupungin päättäjille toimintakokeiluvuoden päätteeksi.

Riku Laakkonen pelkisti haastattelussa projektin työskentelymenetelmät ja niiden perustelut erittäin hyvin:

Toista ihmistä on vaikea ymmärtää. Olemme toisillemme aina vieraita, ja omaamme erilaiset todellisuuskäsitykset. Toisinaan voi kuitenkin kokea jotain yhdessä, ja tätä kautta saavuttaa hetkellisen ymmärryksen. Jos kokemuksen synnyttämiseen on vielä itse vaikuttanut, ollut aktiivinen toimija, niin tällaisen hetken vaikuttavuus syvenee. Näin minä uskon.

Tämän päivän ihmisen suhde maailmaan on usein kovin pään sanelema. Meillä kaikilla on koko joukko hyvin omaksuttuja ennakkoluuloja, pelkoja ja ajatuksia. Kehollisuus, ja itse tekeminen – asioiden konkretisoiminen omalla ruumiilla puuttuu. Ei ole olemassa tiloja, joissa voisi muotoilla omia tuntemuksiaan ja kokemuksiaan muille näkyväksi. Tällaisia tiloja haluan olla mahdollistamassa ja tuottamassa. Ja koen, että yhteisötaiteelliset menetelmät ovat näihin tarkoituksiin toimivia.

Yhteisötaide on yhteisötaiteilijan luotsaamaa toimintaa, josta tulee yhteisönsä näköistä ja jolla on omat, yhdessä sovitut, pelisääntönsä. Yhteisötaiteessa prosessi on usein tärkeämpi kuin lopputulos. Taiteen keinoin käsitellään yhteisölle tärkeää aihetta. Taiteelliset keinot, raamit, ovat taiteilijan suunnittelemaa, mutta sisältö nousee osallistujilta.

Yhteisötaiteessa prosessin lopputuloksen julkistaminen voi tapahtua tekijöiden kesken, omalle yhteisölle tai laajeta julkiseksi esitykseksikin. Yhteisötaiteellisista menetelmistä minä tunnen parhaiten draaman menetelmät (Suomessa on otettu käyttöön termi soveltava draama, mitä itse vierastan), ja eniten olen käyttänyt boalilaisia työkaluja.

Yhteisötaiteellinen draamatyöpaja alkaa aina draamasopimuksella, jossa kerron lyhyesti toiminnasta ja korostan vapaaehtoisuutta sekä sitä että katsominen(kin) on osallistumista. Draamatyökalut ovat voimallisia ja niiden käytössä on oltava koko ajan tarkkana. Yleensä

draamatyöpajan kaavio on seuraava: Aloitus, energian nostatus, itse sisältö, himmailu ja loppupurku. Tärkeää on antaa osallistujille eräänlaisia levähdyspaikkoja, joissa on mahdollista reflektoida ja nostaa asioita esille. Tällaisessa työssä taiteilijan rooli muuttuu: täytyy olla kuuntelevampi. Pitää olla kiinnostunut yhteisöstä, jonka kanssa työskentelee. Täytyy olla tietoinen omasta roolistaan. Minä aina korostan, että en ole terapeutti, vaan taiteilija. Kun pelisäännöt ovat kaikille selvät, niin on turvallisempaa toimia yhdessä.

Augusto Boalin kehittämät draamamenetelmät olen kokenut itselleni läheisiksi. Boalilaisessa draamassa on mielestäni hyvää konkreettisuutta ja selkeys. Pyritään muutokseen. Käsitetään muutos mahdolliseksi ja keksitään draamallisia työkaluja muutoksen tutkimiseksi. Boalilainen draama on asiakeskeistä. Siinä tutkitaan olosuhteita, ja pyritään tuomaan piilevät näkyväksi. Fiktiivisen kehyksen ja näin luodun kaksoistodellisuuden avulla osallistujat ovat minun mielestäni vapaampia muotoilemaan omia kokemuksiaan kuin olisivat ”pelkässä” keskustelutilaisuudessa. Tällainen työskentely mahdollistaa myös kaikkien, kuten lasten ja vanhusten, mukaan ottamisen, koska yhteisötaiteilijan tehtävä on suunnitella toiminta kaikille mahdolliseksi. Ja vain toimimalla yhdessä ihmisten kanssa voi saavuttaa jotain heidän kannaltaan autenttista.

Boalin ”sorrettujen teatteri” pyrkii aktivoimaan ja osallistamaan yleisöä. Hänen kolme lähestymistavoiltaan erilaista metodologiaa ovat mielenkiintoisia kulttuuritoiminnan aktivoiminnan kannalta ja niihin myös Akaan toiminta pohjasi. Forum-teatteri pyrkii murtamaan katsojan ja näyttelijän välistä kahtiajakoa ja synnyttämään teatteria katsojien omasta elämästä. Rakennettavassa näytelmässä tarkastellaan jotakin yhteisön ongelmaa, jossa kokeillaan esimerkiksi vaihtoehtoisia loppuja. Katsojat vaikuttavat siihen, mitä näytelmän henkilöille tapahtuu. Esitystä seuraa keskustelu ja vuoropuhelu yleisön kanssa juonen uudelleen rakentamisesta. Image-teatterin kohteena ovat ryhmä- ja yksilötason asiat. Draaman keinoin pyritään ratkaisemaan arkisten vuorovaikutustilanteiden ja sosiaalisten suhteiden tilanteita esimerkiksi muovailemalla osallistujia kuvaamaan tilanteita. Muutosta tavoitellaan teatterin keinoin niin henkilökohtaisen elämän, vuorovaikutussuhteiden kuin yhteisöjen ja yhteiskunnankin tasolla. Näkymätön

teatteri taas on arjen keskelle viety teatteriesitys, jonka tarkoitus on saada ihmiset provosoitumaan ilman, että he tietävät kyseessä olevan esitys.⁵¹

Näitä lähtökohtia soveltaen Akaan toimintakokelu käynnisti työpajatoimintaa ja synnytti prosesseja, joita kuvattiin onnistuneiksi.

Työpajoissa tehtiin aina kulloisenkin taajaman unelmat todeksi, unelmakupliksi. Unelmakuplat ovat esityksellistettyä unelmaa. Prosessi on tärkeämpi kuin lopputulos. Yhteisötaide lähtee yhteisön sisällöistä, taiteilija antaa tietyt raamit, raami oli unelmat. Työpajojen osallistujat voivat määritellä itse, että haluavatko tuotoksensa julkisiksi, esitettäväksi/esille klubeille. Klubeilla on esityksiä; tuodaan useamman työpajan tulokset näkyviksi.

Kylmäkoskella tehtiin yhteistyötä vanhainkodin ja päiväkodin kanssa. Ne ovat naapureita; he tekivät yhdessä unelmakuplia. Ideana oli se, että mennään sinne missä on akaalaisia ihmisiä, joilla ei välttämättä ole mahdollisuuksia sieltä lähteä tekemään jotain; mennään sinne ja järjestetään työpaja siellä. Siellä oltiin oikein iloisia siitä, että vanhukset ja lapset tekivät yhdessä.

Vanhukset yllättävät aina, yhdessä työpajassakin 83-v. Oskari, jolla on vasen käsi halvaantunut, heitteli kukkakeppiä, heitteli puolivolttia sillä, joka on aika haastava tempu ja tämä oli toka kerta, kun Oskarin kanssa tavattiin. Hän vaan hoksasi sen ja sitkeästi vaan heitteli pyörätuolissa istuen, ja hoitajat olivat ihmeissään. Teimme siitä esityksen ja veimme muiden vanhusten eteen ja muut vanhukset olivat haltioissaan ja pyysivät opettamaan heillekin. Paras osio oli, kun Oskari alkoi opettaa myös muita.

Ihmisiä ei voi pakottaa tekemään kulttuurial/taidetta. Pitäisi saavuttaa ne ihmiset, joita kiinnostaa, mutta jotka arkailevat. Tehdä heille kynnys matalaksi. Olemme löytäneet heitä hyvin, esim. Viialassa nuorisotilassa ne nuoret, joilla ei ole harrastuksia ja tarjosimme unelmakupla-työpajan heille. Nuorisotilassa siinä ei ollut mitään pakottamista, nuoret vaan tulivat siihen mukaan. Menetelmäni oli se, että ensin briiffasin aikuiset ja kun nuoria tuli, niin olimme itse asiassa siellä jo työntouhussa, ja aika äkkiä he toiminnan siitä vaan nappas ja lähtivät vahvoiksi toimijoiksi.

Toivottavasti tämä toiminta juurtuu niin, että kaupunki voi nähdä että sosiaali- ja terveystoimi voi yhdessä kulttuuritoimen kanssa tehdä semmoisia asioita ikään kuin tuottaa elämänhallinnan välineitä ja sosiaalista pääomaa.

Se, että kokeilun toteutti taideammattillisesti vahva ryhmä, mahdollisti toimintakokeilulle onnistuneet tulokset. Aktivoinnin kohdalla jatkotyöskentely on tärkeää. Sitä pohdittiin myös KUULTO-arviointikeskustelussa Akaassa:

Tämä on aktivoinnin menetelmä, jopa siinä määrin, että ihmiset pystyvät uskomattomiin fyysisiin suorituksiin ja henkisellä puolella aktivointi voidaan kääntää muotoon elävöittäminen, innostaminen. Tämä on menetelmä, joita käytetään kaikkeen tähän ja ne ovat ydinasioita koko kulttuuritoimen kehittämiseen ja ne ovat ydinasioita sote-, hoiva- ja päiväkotilaitoksissa. Tässä suuntaudutaan koko ajan pois lähettäjä-vastaanottaja ajatuksesta, yhdessä jakamiseen, esim. henkilökunta ja vanhukset yhdessä.

Tällainen yhteisötaiteellinen tapa toimia on hyvin olennainen juuri tämän alueen soten ja kulttuuripuolen yhteistyön kehittämiseen ja myös koko alueen kehittämiseen. Myös seutukunta tulee hyötymään Akaan kokemuksista siitä, että kulttuurilla ei ole mitään rajoja. Koko ajan puhutaan uusista kuntaliitoksista. Näissä kulttuuritoiminnot ovat yhteisöllisen rakentamisen aineksia.

⁵¹ Boal, Augusto (2002)

7 Kunnat, hallintokunnat, kolmas sektori -yhteistyöllä uusia ratkaisuja

7.1 Kuntien ja hallintokuntien välinen yhteistyö

KUULTO- projektissa tavoiteltiin kuntien kulttuuri-toiminnan vahvistumista erilaisen yhteistyön kautta. Vaikka esimerkiksi kulttuurilautakuntien ja muiden kunnan lautakuntien välisen yhteistyön vahvistumista toivottiin jo kulttuuritoimintalakia säädettyä 1980-luvulla, tavoite on edelleen relevantti. Aikoinaan Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilussa (1976–1979) kehitettiin erilaisia hallinnollisia yhteistyömuodostelmia (jaostoja, neuvottelukuntia ja työryhmiä), joiden kautta yhteistyön nähtiin mahdollistuvan. Samanaikaisesti kuitenkin kuntien sektorihallintojen eriytyminen ja professioiden kelpoisuuksien määrittelyt ynnä 1980- ja 1990-lukujen taiteessa alkanut talouden taantuma vetivät toimintaa toiseen suuntaan. Muodostui omaa sektoria puolustava työ- ja toimintakulttuuri, jota leimasi pelko esimerkiksi kunnan johdon sellaisia tavoitteita kohtaan, joissa pyrittiin yhdistämään kulttuurilautakunta muihin lautakuntiin ja muuttamaan virkoja yhdistelmäviroiksi. Pidettiin parempana vahvistua ja toimia erillisenä sektorihallintona.

Pelot toteutuivat erityisesti asukasluvultaan pienimmissä kunnissa 1990-luvulla ja tapahtuneet

rakenteelliset uudistukset olivat juuri edellä esitetyn suuntaisia. Toisin toimiminen olisi mahdollistunut aikana, jolloin kulttuuripoliittiseen keskusteluun nousi lähinnä Unescon ja YK:n maailmankomission toimesta ajatus kulttuurin aseman keskeisyydestä yhteiskuntien kehityksessä. Se ei kuitenkaan saanut kuntien kulttuuritoimijoita nostamaan valmiuttaan ja asiantuntijuuttaan käydä keskusteluun kuntien kehityksestä ja suuntautumaan yhteistyöhön kunnan muiden yksiköiden kanssa.

2000-luvulla yhteistyötä haettiin jälleen ja se perusteltiin erityisesti sosiaali- ja terveyssektorin sekä kulttuurisektorin välille. 2010-luvulla toiminta jatkui ministeriöiden yhteisellä toimintaohjelmalla ”Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia”.

Kangas ja Ruokolainen⁵² raportoivat tutkimuksensa tuloksena, että lähes kaikissa kunnissa neljä kulttuuritoimen kanssa säännöllisimmin yhteistyötä tekevää sektoria olivat koulutoimi, kansalais- tai työväenopisto, varhaiskasvatus ja nuorisotoimi. Tutkimusaineistoon⁵³ kuuluneista kulttuurilautakunnista ja vastaavista noin puolet oli yhteistyössä näiden sektoreiden kanssa. Yhteistyö sosiaalitoimen ja erityisesti terveystoimen kanssa ei ollut vielä kovin yleistä vuonna 2010. Kuntien välillä oli vaihtelua kunnan sisäisessä yhteistyössä. Erityisesti riippuen kuntien asukasluvuista (pienet kunnat eivät olleet yhteistyös-

⁵² Kangas, Anita & Ruokolainen, Vilja (2012) .

⁵³ Tutkimusaineisto koostui seuraavista alueista: Lapin, Pohjois-Karjalan, Keski-Suomen, Pohjanmaan, Pirkanmaan ja Itä-Uudenmaan maakuntien kunnat, Itä-Uudenmaan kunnat sekä Helsinki, Espoo ja Vantaa

sä niin säännöllisesti kuin suuret) ja eri maakuntien välillä kiinnostus yhteistyöhön oli erilaista.

Kuntien hallintokuntien välinen yhteistyö on ollut monien kuntatutkimusten analyysien kohteena; samoin se on tullut esiin kuntien hallinnonuudistuksissa ja kuntien yhdistymisten yhteydessä. Myös kuntalaisten osallistumisesta puhuttaessa ja korostettaessa kokonaisvaltaista näkemystä kuntalaisten tarpeista, kuntien hallintosektoreiden välinen yhteistyö nousee esiin. Vaikka näin on, ja sitä pidetään tärkeänä, lukuisat rakenteelliset tekijät vaikuttavat kunnissa toiseen suuntaan. Esimerkiksi strategioiden valmistelukäytännöt, kehittämistyö, kuntalaisten kuulemiset jne. lähtevät liikkeelle erillisten sektoreiden tunnistamisesta ja hierarkioiden rakentamisesta. Kulttuuritoiminta jää usein näissä huomioimatta, vaikka se voisi lähetyksellään (aktivointi, ennaltaehkäisevä ja etsivä työ, identiteetin ja yhteisöllisyyden vahvistus, kitti, luova asioiden toisin näkeminen) olla mukana erilaisissa kuntalaisten ongelmien ratkaisussa. Luonnollisesti se edellyttää myös kulttuurialan työntekijöiltä halukkuutta ja kompetensseja tähän työhön.

KUULTO-projektissa hallintokuntien välistä yhteistyötä korostettiin Keuruulla, Akaassa, Kangasalla, Varsinais-Suomessa (Oikeesti jotain), Seinäjoella, Lohjalla, Posiolla, Kannonkoskella ja Kivijärvellä, Kontiolahdella, Toholammilla ja Heinolassa (Jyväskylä). Yhteistyö oli tuloksellista ja näytti myös vakiintuvan joissain kunnissa. Valitettavan usein yhteistoiminnan ongelmat käytiin perinteisesti läpi (työkulttuurit toisenlaiset, työajan joustot vähäiset, toisen työn tietämys vähäistä, henkilöstiriidat, yhteistyötä tukevien rakenteiden puuttuminen jne.). Eteenpäin kuitenkin päästiin koulutusten, yhteisten työpajojen, yhteisbudjetoinnin ja yhteisen suunnittelun muodoissa.

7.2 Kuntien välinen yhteistyö ja kuntaliitokset

Kankaan ja Ruokolaisen⁵⁴ mukaan kuntien välinen yhteistyö oli lisääntynyt kun tuloksia verrattiin 1980- ja 1990-luvuilla tehtyjen tutkimusten tuloksiin.

Kulttuuripalveluja järjesti yhteistyössä toisen kunnan kanssa joka toinen kunta. Yhteistyötä oli erittäin paljon pienimmissä ja suurimmissa kunnissa. Kunnan etäisyys lähimmästä suuresta kaupungista vaikutti siten, että suuret kaupungit ja niiden lähikunnat tuottivat palveluja yhteistyössä. Suuret kunnat ylläpitivät esimerkiksi kansalaisopistoja, taiteen perusopetuksen yksiköitä sekä kulttuurilaitoksia, joissa muut kunnat olivat taloudellisesti osallisina. Yhteistuottaminen oli vähäisintä kunnissa, joiden etäisyys oli yli 50 mutta alle 100 km lähimmästä suuresta kaupungista; vain puolet näistä kunnista teki yhteistyötä toisen kunnan kanssa. Yli 100 kilometrin etäisyydellä suuresta kaupungista sijaitsevista kunnista kaksi kolmesta tuotti kulttuuripalveluja yhteistyössä toisen kunnan kanssa.

KUULTO-projektissa kuntien välistä yhteistyötä toteutettiin onnistuneesti Varsinais-Suomea koskeudessa 12 kunnan projektissa ”Oikeesti jotain”. 12 kunnan yhteistyö tuotti hyötyjä kaikille kunnille ja erityisesti monipuolisuutta pienimpien kuntien kulttuuritoimintaan. Kunnat myös sitoutuivat jatkamaan yhteistyötä samankaltaisen (kummitaiteilija) konseptin pohjalta. Rahoitusvastuiden jakautuminen kuntien kesken herätti arviointikeskusteluissa vielä kysymyksiä. Näytti kuitenkin siltä, että kokeilun jälkeen oli jo onnistuttu muotoilemaan selkeitä kysymyksiä ja vaihtoehtoja asian ratkaisemiseksi. Lopullinen vastaus jäi poliittisen tahon muotoiltavaksi.

Myös Kainuussa saatiin aikaan erittäin hyvää yhteistyötä kuntien välille. Yhteistyö näytti jatkuvan ja kehittyvän organisoidusti. Päättiin muun muassa varata alueellinen määräraha, jota voidaan hakea kulttuuritoiminnan järjestämiseen eri puolilla maakuntaa. Arviointitilaisuudessa pohdittiin myös sitä, voisiko valtio helpottaa kaukana keskuksista olevien kuntien toimintamahdollisuuksia aloittamalla uudelleen taidelaitosten ja taidekeskusten alueellisen toiminnan tukemisen. Myös taiteilijoiden nykyistä parempi työllistyminen alueellisissa toiminnoissa maakunnan eri kunnissa oli keskustelussa toiveena ja keinoja siihen pohdittiin.

KUULTO-toimintakokeiluista Kannonkoski-Kivijärvi, kaksi pientä keskisuomalaista kuntaa piti

54 Kangas, Anita & Ruokolainen, Vilja (2012)

yhteistyönsä jatkumista tärkeänä. Sitä tukivat jo yhteiset virat; kulttuuritoiminnan järjestämiseen käytävissä olevat taloudelliset resurssit ovat molemmissa kunnissa vähäiset, jolloin kuntien välinen yhteistyö ja kuntien sekä 4H-yhdistyksen välinen yhteistyö on tärkeää.

Myös Keuruu naapurikuntineen sekä Kontiolahti ja Joensuu kehittivät KUULTO-toimintakokeilun aikana yhteistyölleen edellytyksiä ja suunnitelmia.

Kaikissa KUULTO- arviointikeskusteluissa oli esillä kysymys siitä, minkälaista yhteistyötä toimintakokeilukunnilla on alueen keskuskaupungin kanssa eli kunnan, jossa sijaitsevat valtionosuutta saavat taidelaitokset. Oletus oli, että koska toimintakokeilut toteutettiin kunnissa, joilla oli vain vähän taloudellisia resursseja kulttuuritoiminnan järjestämiseen, alueen keskuksen taide- ja kulttuurilaitoksia käytetään paljon. Tulos oli yllättävä: alueilla toimivien taidelaitosten toiminta ei ollut ulottunut toimintakokeilukuntiin.

Yhteistyö alueen keskuskaupungin kanssa oli yllättävän vähäistä. Joissakin keskusteluissa nousi varsin kriittisiä kommentteja keskuskaupunkien omahyväisestä toimintatavasta ja esityksien kalleudesta, mikä sai kokeilualueet suuntautumaan yhteistyössään esimerkiksi naapurimaakuntiin. Tällaiset asetelmat eivät, luonnollisestikaan, hyödytä ketään. Yllättävää on se, miten vähän alueilla sijaitsevat taidelaitokset pyrkivät legitimoimaan ja perustelemaan omaa toimintaansa koko alueen kuntien ja niiden asukkaiden kiinnostuksella. Siihen ei uskoisi yhdelläkään taide- tai kulttuurilaitoksella olevan varaa nykyisissä talouden kehyksissä.

Kulttuuri- ja taidelaitosten alueille eli oman toimipaikan ulkopuolelle suuntautunut toiminta tiedettiin tai ainakin tulkittiin päättyneen silloin kun alueelliseen toimintaan varattuja määrärahoja ei voinut enää hakea ministeriöstä. Kainuuta lukuunottamatta arviointikeskusteluissa ei juuri pohdittu tämän avustusmuodon käyttöönottoa uudelleen, vaikka se olisi varsin keskeistä pyrittäessä alueellisesti tasapainoiseen taiteellisten elämysten mahdollistumiseen kuntien asukkaille.

KUULTO-toimintakokeilussa oli mukana myös ns. kuntaliitoskuntia, joissa kuntaliitoksia oli tehty joko äskettäin tai jo vuosia sitten. KUULTO-hake-

muksissaan nämä kunnat kirjoittivat tavoitteenaan olevan myös kuntaidentiteetin vahvistaminen. Kulttuurilla ja taiteella uskottiin olevan voimaa kunnissa tunnistettuun yhteisöllisyyden puuttumiseen. Kriittisimmin yhteisöllisyyden ongelmista ja ylipäättään kuntaliitoksen ongelmista puhuttiin Akaassa ja Alajärvellä. Perussyynä oli koettu palvelujen siirtyminen (kaupunki)kuntakeskukseen Alajärvellä ja kunnan yhteisöllinen rikkonaisuus Akaassa.

KUULTO-toimintakokeilun arviointikeskustelu käytiin Alajärvellä entisen Lehtimäen kunnan hienossa ja haastatteluhetkellä myytävänä olleessa kunnantalossa. Talo tuotti kaupungille varsin suuret nettotappiot vuosittain. Lähellä oleva kirjastorakennus oli vielä toiminnassa. Onnistunut talon vuokraus tai myynti olisi todennäköisesti molempien rakennusten ja toimintojen kannalta tärkeä. KUULTO-toimintakokeilussa pyrittiin alueelliseen kattavuuteen ja ajattelemaan kuntakokonaisuutta, vaikka toisaalta tunnistettiin se tosiasia, että mielikuvissa Alajärveltä on pitempi matka Lehtimäelle kuin päinvastoin. Mielikuva ohjaa palvelujen sijoittumista asukas pohjien rinnalla.

Akaassa vahvistettiin kuntaidentiteettiä yhteisötaitteen keinoin. Toivomuskirjaan koottiin toivomuksia eri puolilta kuntaa ja se luovutettiin kunnan johdolle. Kirja vertautuu kansalaisraatien julkilausumiin. Se ei ole kuitenkaan niin strukturoitu muodoltaan tai toteutukseltaan kuin julkilausumat. Sitä ei myöskään ohjattu kunnan hallinnosta ja konsulttien toimeksiannolla. Se on kirja ruohonjuuritasolta kuntalaisten toiveista.

Lohjan kaupunki lähti myös KUULTO-toimintakokeilun tavoitteissa vahvistamaan kuntaliitosten seurauksena syntynyttä tarvetta yhteisölliseen kokemukseen. Suur-Lohja laulaa kuorotapahtuma oli ideana hyvänä ja toteutuksena vaikuttava. Se todella sekä kokosi toimijoita että antoi uusia merkityksiä kokoontumisille. Tavoitteen kannalta tapahtuman jatkuvuus on tärkeää.

Seinäjoella KUULTO-toimintakokeilussa jatkettiin aikaisemman Tulisielut-hankkeen kehittämää Kyläkarnevaali-toimintaa. Kyläkarnevaali on kylää kiertävä tapahtuma, jossa järjestöt ottavat vastuun sisällön tuotannosta ja järjestämisestä ja kaupunki antaa niille avustuksena pienen porkkanarahan mark-

kinointiin ja tiedotukseen. Kaupungin ja yhdistysten suunnitelmallinen yhteistyö on ollut hedelmällistä. Kyläkarnevaalin kautta on toivottu eri kunnanosien tulevan koko kaupungin asukkaille tutuksi. Karnevaali on yhteistyömahdollisuus Seinäjoen Seudun Kehittämisyhdistys Liiveri ry:n ja sinne palkatun kyläasiamiehen kanssa.

Seinäjoen toimintakokeilussa alueen kyliin (entisiin lähikuntiin) on viety taidepajoja ”Kulttuurihurautus”-nimikkeen alla. Käytännössä se tarkoitti kädentaitoihin ja musiikkiin painottunutta toimintaa. KUULTO-toimintakokeilun loppuvaiheessa pajojen kohderyhmänä olivat lasten ja nuorten lisäksi ikäihmiset, ja heille suunnatuista pajoista halutaan myös saada pysyvä käytäntö. Pajoja vietiin palvelutaloihin, ja toiminta oli erittäin onnistunutta.

Kyliin viedyt askartelu- ja laulutapahtumat eivät tavoittaneet kovinkaan paljon ikäihmisiä. Kun kysyttiin, mitä he itse haluaisivat työpajan sisällöiksi, kutomapiiri nousi toiveissa ensimmäisenä esille. Toiveen toteuttamisessa jouduttiin kuitenkin ongelmiin: vaikka saatiin kangaspuutkin, toiminnan järjestämiseen ei löytynyt tiloja.

KUULTO-arviointikeskustelussa muodostui selitysten kehä: Toimintaan ei ilmeisesti osallistuttu, koska ihmiset eivät ole tottuneet siihen, että kunta järjestää kylillä kulttuuritoimintaa. Sitä ilman oli totuttu olemaan liian kauan.

7.3 Kolmas sektori

Kolmas sektori käsitteenä viittaa toimintalohkoon, joka jää markkinoiden, julkisen sektorin ja kotitalouksien väliin. Kolmannen sektorin organisaatioiden toiminta on leimallisesti voittoa tavoittelematonta ja perustuu vapaaehtoisuuteen.

Petri Ruuskanen, Kirsikka Selander ja Timo Anttila⁵⁵ osoittavat kolmannen sektorin toimijoille yhteiskunnassamme kahtalaisen roolin: Ensinnäkin organisaatiot ovat keskeinen osa kansalaisyhteiskuntaa, jossa ihmiset ja ryhmät toimivat vapaaehtoisesti ja

julkisesti yhteisten arvojensa, päämääriensä ja intressiensä pohjalta. Toiseksi kolmannen sektorin organisaatiot tuottavat erilaisia palveluja, jotka täydentävät yksityistä ja julkista palvelutuotantoa.

Pohjoismaissa on ollut tyyppillistä, että järjestöt toimivat edustamiensa kansalaisryhmien intressien pohjalta. Mielenkiintoista on ollut esimerkiksi se, että kulttuurialan järjestöt ovat olleet kehittämässä monia palvelumuotoja, jotka sitten ovat siirtyneet julkiselle sektorille toteutettavaksi ja rahoitettavaksi. Tätä palvelutuotantoa kolmas sektori on sitten taas täydentänyt tietyillä erikoispalvelujen osa-alueilla⁵⁶.

Pohjoismaisen universalistisen hyvinvointivaltion rakentamisen kaudella kolmannen sektorin palvelutuotantoon liittyi ajatus siitä, että palveluja ei tuotettu ammatillisesti/ammattimaisesti ja että ne tuotettiin vain oman intressiryhmän tarpeisiin. Myös Kulttuuritoimintakomitea (1974:2) lähti tästä kolmannen sektoriin liittyneestä ajatuksesta, ja vastauksena sille luotiin julkinen kunnallinen kulttuuripalvelujärjestelmä viranhaltijoineen. Järjestelmän muodosta ja viranhaltijoiden kelpoisuuksista esitettiin säädettävän asetuksessa. Se vilkas kansalaistoiminta, minkä sisällä oli erilaista kerho- ja koulutustoimintaa sekä tapahtumia, määriteltiin tällöin epäammattimaiseksi.

Liikuntalainsäädäntöön kirjattiin voimakkaasti yhteistyö kolmannen sektorin kanssa ja moninaiset yhteistoiminnan muodot lähtivätkin kehittymään. Kulttuurisektorin lainsäädännössä kansalaistoiminta oli harrastamista ja harrastelua, mitä julkisen palvelun kautta voitiin tukea, mutta laadullisesti korkeatasoista ja professionaalista kulttuuritoimintaa merkitsi lähinnä kunnan tuottama kulttuuritoiminta. Asetelma näiden kahden sektorin välillä oli aluksi kilpailullinen⁵⁷, mutta myöhemmin ja erityisesti järjestötoiminnan kokeman rakennemuutoksen myötä järjestöjen tai niiden toiminnan vähentyessä, kuntien kulttuuritoiminta palveluineen vahvistui. Kahden talouden laskusuhdanteen (1990-luvun alku ja 2000-luvun loppu) seuraukset ovat näkyneet siinä, että kuntien kulttuurialan henkilöstöä

55 Petri Ruuskanen, Petri, Selander, Kirsikka ja Anttila, Timo (2013) Palkkatyössä kolmannella sektorilla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 20, 9-10.

56 Sokka, Sakarias & Kangas, Anita (2007) At the Roots of Finnish Cultural Policy: Intellectuals, Nationalism, and the Arts. The International Journal of Cultural Policy, Vol 13, 185-203.

57 Kangas, Anita (2008)

on vähennetty. Myös määrärahojen väheneminen ja hallinnolliset ratkaisut yhdistelmälautakuntineen ovat vähentäneet kulttuurisektorin asemaa varsinkin pienissä kunnissa.

Kuntien kulttuuritoiminnan järjestämisessä on enenevässä määrin kiinnostuttu järjestöjen, yhdistysten ja säätiöiden roolista kulttuuripalvelujen tuottajana. Vaikutusta on ollut myös luovien alojen voimakkaalla nousulla, jonka yhteydessä korostetaan sekä yrityssektorin että kolmannen sektorin toimijaroolia. Samaa suuntaa vahvistivat EU-ohjelmat, joista sekä kulttuuriohjelmien että rakennerahasto-ohjelmien merkitys kolmannen sektorin toimijaroolin kehittämisessä on ollut huomattava.

Käytännössä kulttuuripolitiikan sisällä kolmannen sektorin toiminnan kehittämisen yksi keskeinen viitekehys on ollut ”Kolmas lähde”. Se on ESR-rahoitteinen hanke, joka koordinoi vuosina 2007–2013 toteutettua ”Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisoalojen kolmas sektori hyvinvointipalvelujen tarjoajana kehittämisohjelmaa”. Sen tavoitteena on ollut kehittää kolmannen sektorin toimijoita niin, että ne entistä paremmin kykenevät tuottamaan ja tuotteistamaan hyvinvointipalveluja. Paitsi palvelutuotannon muotojen, toimijoiden ja työtapojen kehittäminen, tavoitteena on ollut myös selvittää, miten näiden palvelujen kautta järjestöt, seurakunnat ja yhdistykset voivat vahvistaa kansalaistoiminnan sosiaalista pääomaan tuottavaa yhteisöllistä ydintoimintaansa. Lähtökohtana on, että kolmas sektori tuottaa hyvinvointipalveluja. Kyse on laajasta käsitteestä, joka usein liitetään sosiaali- ja terveydenhuoltoon, ja johon erityisesti kulttuurisektorin, mutta myös liikunta- ja nuoriso-sektorien osalta toimintaa ei niin itsestään selvästi ole liitetty. ”Kolmas lähde” tuottikin aluksi käsiteanalyysijä, joissa kehittämisohjelman sisällöllisiä yhteyksiä hyvinvointiin avattiin. Projektin loppuraportissa⁵⁸ todettiin, että sen aikana ymmärrys oli lisääntynyt siitä, että hyvinvoinnin edistämiseksi ja erityisesti ennaltaehkäisevään työhön tarvitaan kaikkia aloja ja toimintasektoreita.

KUULTO-toimintakokeiluun kuului monissa kunnissa yhteistyö yhdistysten kanssa. Se oli syste-

maattista Orimattilassa, Luumäellä, Kannonkoskella ja Kivijärvellä.

Yhdistysten toiminnan kehittämiseen ja uusiin toimintapoihin keskityttiin erityisesti Pälkäneellä **Pakun** toimesta ja Alajärvellä Kulttuurihautonimikkeen alla.

Paku on mielenkiintoinen esimerkki siitä, miten yhdistys voi vastata ammatillisesti tuotettavan palvelun tarpeeseen. Vapaa kulttuurituotantopaja Paku on taustayhdistystensä, Mikkolan Navetta ry ja Muodonmuutoksia ry, ammattimaisesti toimiva instrumentti, työryhmä, joka on yhteistyössä kuntien ja Aitoon koulutuskeskuksen kanssa. Pakua kuvattiin yhdistystoiminnan päällä kelluvaksi toimijaksi, jolla tarkoitettiin sitä, että kumpikaan yhdistys ei voisi toimia tarpeeksi ketterästi monimutkaisessa yhteistyöverkostossa. Tarvitaan siis Paku. Toisaalta sitä kuvattiin riippumattomaksi niveltoimijaksi, joka on yhteyksissä erilaisiin toimijoihin, yksilöihin, yhteisöihin, instituutioihin, kuntiin, maakuntaan jne.

KUULTO-toimintakokeiluun osallistuivat seuraavat toimijat:

Vapaa kulttuurituotantopaja Paku –työryhmä, sen taustayhteisö: Kulttuuriyhdistys Mikkolan Navetta ry (hakija- ja hallinnoiva taho, sisällölliset ideat) sen taustayhteisö: Muodonmuutoksia ry (sisällölliset ideat, tieteilijät, taiteilijat).

Pälkäneen kunta: sivistystoimi, kulttuuritoimi, vanhustyö.

Kangasalan kunta: kulttuuritoimi, vanhustyö.

Pajoihin ja taidetoimintaan osallistuneet ihmiset: koululaiset, opettajat, kouluavustajat, vanhainkodin asukkaat, hoitohenkilökunta.

Pakun tuottaman toiminnan ohjaajat/toteuttajat.

Paku-työryhmän sparraajat

Muut yksittäiset yhteistyökumppanit verkostoista; toimintakokeilua lähdettiin toteuttamaan vanhojen luottokumppanien kanssa, mutta toimintakokeilun aikana löydettiin uusia kumppaneita.

PAKU-työryhmä toimi ammatillisesti ja tuotti kulttuuripalveluja. KUULTO-arviointikeskustelussa pohdittiin PAKUn aseman jännitteistä suhdetta sen kahteen taustayhdistykseen. Yleistäen ja käytännössä

58 <http://www.kolmaslahde.fi/ajankohtaista/118-raportti-hyvistae-kaeytaennoeistae-kulttuuri-liikunta-ja-nuorisoalojen-kolmannen-sektorin-hyvinvointipalveluissa>

pöydällä oli kysymys, miten yhdistykset ratkaisivat ulkopuolelta tulevan toiveen/mahdollisuudet toimia ammattimaisesti. Tästä seuraa lisäkysymys, miten yhdistykset säilyvät edelleen osana kansalaisyhteiskuntaa ja noudattavat sääntöjensä tarkoituspöytäkirjää? Kulttuuriyhdistys Mikkolan Navetta ry:n tavoitteena on lähikylien elinvoimaisuuden ja kylälaisten kulttuuriharrastuksen edistäminen kestävässä kehityksessä periaatteiden mukaisesti. Yhdistyksessä on eri alojen osaajia, ja joiden resurssit ovat käytössä ja jalkautuvat käytännön toiminnaksi. Paku-työryhmä on erityistapaus ja siinä on mukana sellaisia ihmisiä, jotka haluavat kehittää toimintaansa kulttuurin osalta professionaaliksi. Ryhmän jäsenet pohdiskelivat myös suhdettaan kunnan yleiseen kulttuuritoimintaan:

Emme halua 3. sektorin toimesta turhentaa kunnan kulttuuritoimea, vaan päinvastoin. Kunnallista kulttuuriyhtiä tarvitaan, tämä voi olla vaan tukena ja kunta voi ostaa palveluina.

Mielenkiintoinen kysymys oli, miten PAKUn toiminta liitetään osaksi yhdistysten toimintaa.

Millä tavalla tällainen ryhmä voitaisiin eriyttää emäyhdistyksestä professionaalisemman toiminnan suuntaan? Ikään kuin kulttuurintuottajaksi tms. Tähän asti toiminta on toteutettu yhdistyksen kirjanpidon ja rahoituksen kautta. On siis ollut tiettyjä hankkeita koko ajan. Pysyvämpi toimintamalli ja sen luominen on edessä, mutta miten? Meitä kiinnostaisi esimerkiksi kuulla, että pyrkiikö ministeriö siihen, että ei olisi vain hankkeita hankkeiden perään, vaan että se rahoitus mahdollistuisi pitkällä tähtäimellä.

Pakun myötä yhdistyksen toiminta on laajentunut ja varojen hankinta monipuolistunut. Taloudellisessa mielessä tällainen toiminta on ollut yhdistykselle merkittävä.

PAKU-työryhmä on tuonut yhdistysten sisään uusia toiminnan muotoja, ja vahvana hankerahoitusta saavana, ammattimaisesti toimivana työryhmä on välttämättä muuttanut yhdistysten toimintaa. Mikkolan Navetta ry:ssä on pohdittu, että tuleeko tämä toiminta jatkumaan yhdistyksen puitteissa vai lähteekö omille teilleen. Muuttuuko emäyhdistyksen toiminnan tarkoitus, jos toiminta jatkuu ja laajenee siellä? Onko sitä tarvetta muuttaa? Ei kukaan ole Pakua yhdistyksestä uloskaan heittävässä. Ei missään tapauksessa. Yhdistyksen toiminnassa on myös muita kuin kulttuu-

ritoimijoita ja sisällölliset painopisteet menee vähän sen mukaan, että kuka sattuu olemaan hallituksessa. Strategiatyön selkiyttäminen on tulevaisuudessa tärkeää.

Mitä ammattimainen toiminta oli ja mitä ongelmia kohdattiin? Paku-työryhmässä koettiin tärkeäksi kirkastaa toimintaan liittyen kolmea konseptia: työskentelytavat, palvelutuotanto ja tulonmuodostus. KUULTO-toimintakokeilu mahdollisti heille ideoiden testaamisen ja palautekeskustelun. He pohdiskelivat paljon toimintansa kehittämistä, omia työskentelytapojaan, taloudellisia toiminnan edellytystekijöitä ja työnsä vaikuttavuutta.

Työskentelytavat:

Työryhmän kesken jyvitetty osa-aikatyö on meidän tapamme toimia.

Koemme tämän joustavaksi ja haavoittuvuudelle vastustuskykyiseksi tavaksi. Työskentely ryhmässä on sosiaalista ja motivoivaa, eikä homma kaadu, jos yksi on syystä tai toisesta väliaikaisesti pystymätön osallistumaan aktiivisesti. Mielestämme tämä malli on (ainakin meille) myös inhimillisesti kestävä. Varjelemme itseämme ja toisiamme "väärin" perustein kertyvältä kuormitukselta. Osa-aikaisuus voi tarkoittaa parempaa mahdollisuutta terveeseen kriittisyyteen vallitsevia käytäntöjä kohtaan.

Työtapaan liittyy sisäänrakennettua luontaista hidastamista. Tämä voi olla hyvä asia, kun pyritään kehittämään kestävä malli. Työryhmässä työskentely tarkoittaa jatkuvaa merkityksistä ja asioiden tärkeysjärjestyksestä neuvottelua.

Epähierarkkisen työtavan kääntöpuolena voi olla seuraavaa: suoritettavien tehtävien valmiiksi saattaminen on toisinaan takkuillut. Työtahti perustuu paljolti kunkin itsesääteelyyn ja omien töiden itsenäiseen järjestelyyn. Ongelmaksi on joissakin tilanteissa tullut se, että tehtävien jaon jälkeen voi kulua aikaa, ennen kuin huomataankin, että jokin homma on jäänyt hoitamatta. Tätä voimme vastaisuudessa parantaa esimerkiksi käyttämällä jotakin töiden edistymistä havainnollistavaa seurantatyökalua. Työryhmämalli toimii, kun pohjana on työn ilo ja keskinäinen luottamus.

Talous ja tulonmuodostus:

Olemme ymmärtäneet niin, että monessa organisaatiossa on totuttu siihen, että kulttuuritoimintoja tarjotaan heille ilmaiseksi, koska toiminnasta sisällöllisesti vastaavat ovat saaneet vähän hankerahoitusta tai pie-

niä apurahoja. Tämä johtaa epäterveeseen tarjoamisen ja vastaanottamisen kulttuuriin. Se ei välttämättä edellyttä vastaanottajalta juurikaan oppimista, reflektointia tai pitkäjänteistä suunnittelua yhteistyökumppaneille kanssa. Hankemaa ilmaan liittyy uutuuden korostaminen, mikä on omiaan lisäämään lyhytjänteisyyttä.

Olemme alusta alkaen päättäneet, ettemme tarjoa toimintaa vastikkeetta. Pitkäjänteisyyden kannalta hankalaa on se, että koemme jokaisen uuden askeleemme tarkoittavan taas uutta rahan "kerjuuta" kunnan joltain sektorilta.

Miksi meistä tuntuu vaivaannuttavalta puhua raha-asioista kunnan viranhaltijoiden kanssa? Miksi aina tulee jotenkin likainen lobbariolo? Olemmeko toisaalta olleet liian arkoja? Kuitenkin meille on tärkeintä säilyttää yhteistyökumppanien luottamus, se on pääomaamme.

Meiltä puuttuu tietoa siitä, miten kunta ylipäätään kohdentaa rahat. Kuka kunnassa auttaisi meitä tässä? Sopimuksia on ollut tästäkin syystä vaikea saada aikaan. Tietoa ei ole. Aiesopimuksen jatkosta on nyt ollut sivistystoimen kanssa puhetta.

Ulkopuolisten ja potentiaalisten yhteistyökumppanien voi olla vaikeaa hahmottaa Pakun (organisaatio, monialaista) toimintatapaa. Meidän pitää opetella rajaamaan viestimme sopivan tarkasti, kuhunkin tilanteeseen tarkoituksenmukaiseksi, sen mukaan, mikä on vastapuolelle olennaista tietoa.

KUULTO-toimintakokeilun arviointitilaisuudessa käytiin perusteellista keskustelua myös PAKUn ja kunnan kulttuuri/sivistystoimen kanssa siitä, mitä edellämainittuun aiesopimukseen kirjoitetaan sopimusta koskevaksi toiminnaksi. Miten PAKU määrittelee tuotteensa? Mihin toimintoihin voidaan pitkäaikaisesti sitoutua? Mikä on taustayhdistysten asema? Tarkkoja vastauksia ei arviointitilaisuudessa rakennettu, mutta tavoitteeksi asetettiin kunnassa käytävä keskustelu ja aiesopimuksen solminen. Mikkolan Navetta kertoi pyrkivänsä täsmentämään toimintakonseptiaan ja osallistuvansa Luovien alojen liiketoiminnan kehittämisyhdistys Diges ry:n sparraukseen. Digeshän pyrkii "edistämään luovien alojen pk-yritysten valmiuksia kannattavaan liiketoimintaan, auttamaan alkuun alan uusia yrityksiä sekä edistämään alan tuotekehitystoimintaa sparraamalla ja jalostamalla luovien alojen yrityksiä, yrittäjiä aikovia sekä innovatiivisia t&k-hankkeita".

Tehdäkseen toimintaansa läpinäkyväksi PAKU laati käsilläolevan julkaisun käyttöön kuvion siitä, miten se toteutti KUULTO-toimintakokeilun ensimmäisen vuoden. Kuvioon 2 (Liite 6) on sisällytetty tieto siitä, kenen kanssa toimittiin, mitkä olivat sisällöt ja ketkä olivat vastaanottajia. Toinen kuvio 3 (liite 7) kuvaa PAKUn toimintakonseptia ja –ideologiaa toimintakokeilun kokemusten pohjalta.

Alajärven kaupungin KUULTO-toimintakokeilu korosti yhdistysmuotoisen toiminnan kehittämistä ja asetti hyvin konkreettisen tavoitteen: sopimusmallin kehittäminen yhteistyölle yhdistysten ja kaupungin välillä. Toimintakokeilussa yhteistyötä yhdistysten kanssa perusteltiin seuraavasti (1) yhdistysten tuottama toiminta nousee alhaalta, ruohonjuuritasolta, (2) yhdistysten toiminnan kautta kaupungin kulttuuritoiminta monipuolistuu ja (3) kulttuuritoimijat monipuolistuvat. Näinollen yhdistysten aktivointi on paikallisen kulttuuripolitiikan keskeinen tavoite.

KUULTO-toimintakokeilun tavoitteena oli kulttuuritoiminnan tuominen lähemmäksi kuntalaisia ja vapaaehtoistyön houkuttavuuden lisääminen yhdistyksissä. Kulttuuripalvelujen uudenlaista tuottamista kehiteltiin Kulttuurihautomossa.

Toiminta aloitettiin lähettämällä kysely kulttuuri-toimijoille. Kyselyn tulos johti toimenpidesuosituksiin: kulttuuripalvelutuotannon valmiustason saavuttamiseksi alueen yhdistystoimijoiden aktiivisuutta ja toimintakykyä täytyy parantaa. Ensimmäiseksi päätettiin organisoida yhdistysten ilta ja siellä yhdistykset tekivät monia konkreettisia ehdotuksia:

Yhdistysten välistä yhteistyötä toivottiin tiivistettävän. Alueelle muuttaneille yhdistysaktiiveilla ei ole valmista verkostoa, jonka kautta voisi kysellä asioita ja lähteä kehittämään yhteistyötä. Uusia vastuunkantajia tarvittaisiin. Matalan kynnyksen tutustumisillat olisivat tarpeen. Voimavarat yhdistämällä yhdistysten tekemä tärkeä työ saa enemmän näkyvyyttä ja arvostusta. Visioitiin Väinölästä "järjestöä" -tyylistä mallia. Erittäin tärkeäksi koettiin yhdistysten yhteystietojen saattaminen ajan tasalle ja kaupungin nettisivuille. Erilaisten hankkeiden myötävaikutuksella yhdistysten välinen yhteistyö on saanut tuulta siipiensä alle.

Käytännössä toimintakokeilussa järjestettiin monenlaista toimintaa, joilla yhdistysmuotoista ja vapaaehtoistyötä pyrittiin vahvistamaan. Toiminta

sisälsi monta sellaista tekijää, jotka merkitsevät kes-
tävien käytäntöjen mahdollistumista. Esimerkiksi
yhdistysten iltatapahtuman organisoinnissa päästiin
sellaiseen ratkaisuun, että siitä tuli yhdistysvetoinen
tapahtuma. Toimintakokeilun aikana kehitettiin
myös ja yhteistoimintasopimusmalli ja sitä sovellet-
tiin onnistuneesti.

*Yhdistysten ilta – kokoontumiset jatkuvat toistaiseksi
yhdistysvetoisesti. Kuulto-toimintakokeilussa rakennet-
tua toimintaa eteenpäin vie Aisapari ry. Aisapari Ry
on luvannut ottaa jatkossa vastuun myös Kulttuuri-
hautomo-hankkeen ja KAMPA-hankkeen aloittamien
yhdistysten iltojen koordinoinnista. Kunta tarjoaa tilat
ja yhdistykset ovat päävastuullisia toimijoiden kutsumi-
nessa verkostoitumaan.*

Organisoitiin Hyvinvointia Maaseudulla -messujen
kulttuurikulma yhteistyössä Järvi-Pohjanmaan kir-
jastopalvelujen kanssa. Kulmaukseen tuli valopajoista
koostettu valokuvanäyttely. Kaikissa yhteistoiminta-
alueen kunnissa oli järjestetty valotyöpajat, jonka
rahoitukseen osallistuivat Kulttuurihautomo-hankkeen
lisäksi KAMPA-hanke ja Järvi-Pohjanmaan vapaa-
aikapalvelut. Kulmauksessa oli esillä myös nuoren
yrittäjäharjoittelijan ”Sydämeellinen valotaideateljee”.
Kulttuurihautomon valopajoista kipinän saanut nuori
on vetänyt kevään aikana valotaidepajoja päiväko-
deissa. Hän myös perusti oman 4H-yrityksen, jossa
13-28-vuotiailla on mahdollisuus kokeilla 4H ohjaa-
jan tuella, miltä yrittäjyys maistuu.

KUULTO-toimintakokeilu järjesti alueen kulttuu-
ritoimijoille Kulttuuriseminaarin. Aiheina seminaarissa
olivat: Miten saada kulttuuritapahtumalle näkyvyyttä?
Miten piristää yhdistys- tai osuuskuntatoimintaa? Oli-
siko alueen toimijoiden kesken mahdollisuuksia tehdä
yhteistyötä? Olisiko kulttuuritoiminnassa yritysidea?
Esimerkiksi luovien alojen yrittäjyydestä kiinnostu-
neille oli tarjolla tietoisuus Roihu-toiminnasta. [http://
www.rytmikorjaamo.com/roihu/](http://www.rytmikorjaamo.com/roihu/) Kulttuurihautomo sai
seminaaripäivästä olennaisia toimintavälineitä työkalu-
pakkia: Linkit Kolmas lähde -hankkeen toukokuussa
julkaistavaan palvelutuotannon case-bookin ja syyskuussa
julkaistavaan yhdistystoimijoille suunnattuun toiminta-
oppaaseen jaettiin Kulttuurihautomon Facebook-sivuilla
sekä Alajärven kaupungin kulttuurisivuilla.

Kyläelokuvafestivaali-konsepti on KUULTO-
toimintakokeilun aikana kehitetty onnistunut

tapahtuma, johon Kulttuurihautomosovelsi suun-
nittelemaansa yhteistoimintasopimusta. Sopimus
osoittautui hankalaksi ja aikaa vieväksi tehtäväksi.
Yhdistystoimijat usein esittivät kysymyksen, miksi
asiat täytyy kirjoittaa sopimukseen näin tarkkaan.

Kyläelokuvafestivaali-konseptin ([http://kylaelokuva.
nettisivu.org/](http://kylaelokuva.nettisivu.org/)) yhteistyökumppaneina olivat vuonna
2013 Luoma-ahon kyläyhdistys, Aisapari ry, Kult-
tuuriaurinko-hanke ja Alajärven kaupunki. Yhteistoi-
mintasopimus vuodelle 2013 (Liite 8) ja aiesopimus
vuodelle 2014 laadittiin yhteistyössä ”Kolmas lähde”-
hankkeen projektipäällikön Elina Vanhapihan kanssa.

*Kaikki tapahtumaan osallistuneet tuottajat lähtivät
mukaan talkoohengessä. Tapahtuma oli osallistujille
ilmainen, eikä tuottoa kerätty kuin kahvi- ja pulla-
myynnillä Luoma-ahon kyläyhdistyksen tilakuluihin.
Kaikkiin tapahtuman tarpeisiin löydettiin tarvittavat
resurssit:*

*Kyläyhdistys ja talkootyöllä toimiva kylätalo, kylätoi-
mintaa ja tiedottamista tukeva Leader-yhdistys Aisapari
ry, alueen kulttuuripalveluita koordinoiva kaupungin
työntekijä ja kaksi hanketta, joista Kulttuurihautomol-
la oli resurssit käytännön suunnitteluun sekä sopimus-
puoleen ja Kulttuuriauringolla tapahtumatekniikkaan
ja Kylähenkipuhujan. Yhteistoimintasopimus, jonka
mukaan liitettiin kaikkien osapuolten toimintasuunni-
telma tapahtuman toteuttamiseksi. Jokaisesta porukasta
löytyi myös oman osuutensa koordinoiva ihminen, joka
allekirjoitti yhteistoimintasopimuksen tai oli sopimuk-
sessa vastaavaksi henkilöksi ilmoitettu.*

Kolmas sektori oli KUULTO-toimintakokeilussa
mukana monissa kohteissa. Näinollen toimintako-
keilun tulokset toimintatutkimuksen ensimmäisen
arvioinnin jälkeen tuottavat hyvin monipuolisen ja
samalla haasteita täynnä olevan kuvan yhdistysten ja
kuntien kumppanuudesta kulttuuritoiminnan jär-
jestämisessä. KUULTO-toimintakokeilussahan läh-
tökohtana oli se, että kaikki avustuksen saaneet toi-
mijat olivat jollakin tavalla yhteydessä kuntien kult-
tuuritoiminnan järjestämisestä vastaavaan tahoon.
Tavoitteena oli lisätä kuntalaisten mahdollisuuksia
osallistua kulttuuritoimintoihin ja vahvistaa mahdol-
listumisen tasa-arvoa. Kunnallinen palvelu tarvitsee
tähän työhön yhteistyökumppaneita. KUULTO oli
ja on yksi alusta kehittää yhteistyömalleja.

Johtopäätöksiä

8 Pohdintoja

KUULTO-toimintakokeilun tavoitteena oli kulttuuripalvelujen saatavuuden ja saavutettavuuden parantaminen ja näin tasa-arvon lisääminen kuntien asukkaiden mahdollisuuksissa osallistua kulttuuritoimintaan. Erilaisten toimenpiteiden kautta tavoiteltiin onnistuneita ratkaisuja ja pysyviä käytäntöjä. Käsillä oleva julkaisu on ensimmäinen KUULTO-toimintatutkimuksen osa, ja se keskittyy aineistollisesti toimintatutkimuksen ensimmäisen spiraalin jälkeiseen arviointiin, reflektointiin ja toimintakokeilujen suunnitelmien mahdolliseen uudistamistarpeeseen. Liikkeelle lähdettiin ongelmien tunnistamisesta; useat tutkimukset, tilastot ja ministeriölle tuotetut arvioinnit osoittivat, että kahden laman jälkeen kunnat ovat eriarvoistuneet kulttuuritoiminnan resursoinnissa ja järjestämisessä, jonka seurauksena toimintaan osallistuminen ja palvelujen saavuttaminen ovat olleet niiden asukkaille vaikeita. Erityisesti ne kunnat, joissa kuntien kulttuuritoiminnan määrärahat ovat keskimääräistä huomattavasti alemmalla tasolla, eivät pysty mahdollistamaan kuntalaisille kulttuurin peruspalveluja. Kuitenkin monien tutkimusten ja gallupien kautta kuntien asukkaat puhuvat kulttuuritoiminnan julkisen tuen puolesta, jotta palvelujen käyttö olisi mahdollista kaikille.

KUULTO-toimintakokeilut määrittivät ensimmäiset palvelujen saavutettavuuden lisäämiseen tähtäävät tavoitteensa ja toimenpiteensä keväällä 2012, tarkensivat niitä syksyllä 2012 ja toteuttivat toimintakokeilun syksyn 2012 ja kevään 2013 aikana. Tuona aikana he tuottivat tutkimuksen ja oman arvioinnin käyttöön päiväkirjamateriaaleja, blogeja, facebook-sivustoja, erilaisia dokumentteja ja lehti-

artikkeleita. Merkittävä arvioinnin kannalta oli toimintakokeilun toteuttajien, hankekoordinaation ja tutkimuksen edustajien yhteinen arviointikokoontuminen ja siihen liittyvä kyselyaineiston keruu. Tuossa tilanteessa oli esillä neljä kysymystä: miten tavoitteen saavuttamisessa onnistuttiin, mitä ongelmia oli, millaisia onnistuneita toimenpiteitä kehitettiin ja miten jatketaan.

Toimintakokeilun aloittaminen oli opetus- ja kulttuuriministeriöltä tärkeä kulttuuripoliittinen teko. Olihan osoitettu, miten suuret erot olivat ihmisten osallistumismahdollisuuksissa kulttuuritoimintaan maan eri osissa ja erityyppisissä kunnissa. Se, että toimintakokeiluja lähti liikkeelle 22 eri puolilla maata, mahdollisti näkökulmien moninaisuuden ja työmenetelmien eroavaisuuksien tunnistamisen.

Vuoden kestäneen toiminnan tarkastelu on perusteltua toimintatutkimuksellisessa lähestymistavassa, kun arvioinnin pääajatus on paitsi kuluneen vuoden arviointi myös toimenpiteiden jatkumisen mahdollistumisen pohdinta ja siihen liittyen toimenpiteiden kehittäminen ja niiden muuttaminen, jotta saavutetaan paremmin tavoitteeksi asetetut tulokset. Tällä konseptilla KUULTO-arvioinnit tehtiin. Joidenkin kuntien kohdalla tuli pieni ongelma siinä, että ministeriö oli myöntänyt heille syksyllä 2012 uuden määrärahan hieman eri tarkoitukseen. Koska kunnissa sama yksikkö vastasi molemmista toiminnoista, kaksi projektia oli käytännössä pakko sulauttaa yhteen. Tavoitekokonaisuus luonnollisesti vähän muuttui ja projektien aikataulut yhtenäistyivät. Näissä kunnissa käydyissä keskusteluissa hankkeet pyrittiin pitämään erillään.

KUULTO-toimintakokeilujen vaikuttavuutta voidaan avata sen kautta, miten hyvin ne saavuttivat tavoitteitaan. Vaikuttavuutta voidaan tässä tarkastella perinteisellä kaavalla: vaikuttavuus on tuotoksen ja vaikutusten suhde. Tuotoksia ovat toteutetut toimenpiteet ja vaikutuksia aikaansaadut muutokset. Vaikuttavuutta arvioidaan myös toimintakokeiluun osallistuneiden yhteistyön kannalta. Molemmissa tapauksissa vaikuttavuuden arviointi tehdään sen suhteen, miten päästiin toimintakokeilun tavoitteisiin.

Vaikuttavuuden arviointi kulttuuripoliitiikassa on paljon puhuttu mutta vähän toteutettu asia. Se on hyvin kompleksinen ja edellyttää arviointimenetelmien ja –mittareiden kehittämistä. On tärkeä huomata, että mittareiden valinta on poliittinen ja perustuu toivottuun tulokseen, jolloin toiminnan lähtökohdan erittely on olennaista.

Tässä julkaisussa keskustelu vaikuttavuudesta perustuu ylläkerrottuihin lähtökohtiin ja aineistoihin ja toimintakokeilun ensimmäisen vaiheen analyysiin. Kaikki käynnistyneet toimintakokeilut kehittivät ja toteuttivat useita toimenpiteitä tavoitteenaan kulttuuritoiminnan ja kulttuuripalvelujen saatavuuden lisääminen kuntalaisille. Aktiiviset toimijat saivat paljon aikaan eri puolilla maata. Muutoksia voitiin todeta sekä numeerisin arvioin että osallistumisen sisältöjen ja palautteen kautta. Useissa kunnissa muutoksia tapahtui myös hallintokuntien, kuntien ja yhdistysten välisessä yhteistoiminnassa sekä kunnan kulttuuritoimen aseman vahvistumisessa kunnan sisällä.

Toinen hankkeen tavoitteista liittyi kestävien käytäntöjen aikaansaamiseen. Tavoite itsessään on tärkeä ja vahva, mutta se on kokenut inflaation kun sitä on toistettu liikaa. 'Kestävien käytäntöjen aikaansaaminen' tavoite toistuu eri ministeriöiden ja tutkimusta rahoitavien organisaatioiden määrärahoja koskevissa hakuteksteissä koskien jopa puolen vuoden määräraahakujia. Myös KUULTO-toimintakokeilun pitää tuottaa kestäviä käytäntöjä. Niin kirjoitettiin hakutekstissä. Päästiinkö tuohon tavoitteeseen? Käytännössä asiaa voidaan selvittää yksinkertaisella kysymyksellä: Kuinka monet toimintakokeilussa aloitetut toimenpiteet jatkuivat yhden vuoden jälkeen?

Yhden vuoden rahoituksen pohjalta hankkeiden on vaikea päätyä kestäviin käytäntöihin, varsinkin kun mitkään erilaisten julkisten ja yksityisten ra-

hoittajien rakenteelliset tukijärjestelmät eivät sitä tue. Käytännössä vuoden jälkeen on haettava uusia projekteja, joissa on tavoiteltava täysin tai osittain erilaisia päämääriä, pyrittävä (jälleen) luomaan uusia ja innovatiivisia käytäntöjä ja ratkaisuja. Kuten muutkin sektorit kulttuuripoliittinen hallinta hallintojen eri tasoilla käyttää sanoja ohjelma, projektit ja arviointi, ja niissä tulosten mittauksen suuntia ovat uutuus, innovatiivisuus ja tehokkuus. Usein tämän aselman kanssa on ristiriidassa pyrkimys kestäviin käytäntöihin. Erityisen ongelmallista tällaiseen hanketyöhön keskittyminen on alueilla ja kunnissa, joissa perusrakenteet kulttuuritoimen/sektorin/toiminnan järjestämisen osalta ovat rikkiäiset. Esimerkiksi henkilötyövuosia ei ole käytettävissä ja toiminnan resursointi on jopa kokonaan uhattuna. Yhden aktiivisen, monia hankehakemuksia tehneen ja hankkeita toteuttaneen sekä KUULTO-toimintakokeilussa paljon aikaansaaneen toimijan ajatukset avaavat tilannetta:

Ei enää ikinä yhtäkään hanketta.

Oli suuri virhe lähteä mukaan jo nyt käynnissä oleviin, koska jousto ei toimikaan omaa työkuvaan rikastuttavasti vaan päinvastoin ajaa täydelliseen kaaokseen.

Hanketyöskentely antaa kuntaan signaalin, että toiminta voidaan toteuttaa ja rahoittaa "ulkoa", joten kunta voi karsia oman panostuksensa osin tai kokonaan.

Hanketoimintaan osallistuneet kuntalaiset ovat turhautuneita, pettyneitä, vihaisia kun toiminta ei jatkuakaan siinä laajuudessa kuin hankkeen aikana.

Olen puhunut hankkeiden kuormittavuudesta useita kertoja esimiesteni kanssa, ja meillä oli muun muassa kolmen ja puolen tunnin keskustelu asiasta koko henkilökunnan ja ylimmän esimiehen kanssa. Keskustelu ei kuitenkaan tuonut mitään uutta, koska työtilanne on mikä on: henkilökuntamäärä on sama kuin aikanaan, kun esimerkiksi minulla tehtävänä oli pelkästään kirjastotoimen pyörittäminen. Nyt pääkirjaston lisäksi samalla henkilömäärällä pyöritetään koulukirjasto ja koko kulttuuritoimi, missä siis aikanaan oli oma teki-jänsä. Itse asiassa koen, että ylhäältä - kunnan johdosta tai "teiltä" – tuleva sympatia, kiitos ja kannustus vain pahentaa omaa oloa, koska se asettaa tilanteeseen, jossa pitäisi jaksaa vastata, että no me yritämme joustaa, ja onhan tämä hienoa mitä on saatu aikaiseksi, jne.

Teidän suuntaanne me olemme kulttuuritoimen hanke, meille kyseessä on kirjastotyön ohessa toteutettu osio. Jokseenkin epärealistista on odottaa mitään muutosta tilanteesta, jossa juuri on lakkautettu viimeinen kyläkoulu ja sivukirjasto, ja jossa ollaan ajamassa alas sote-puolen palvelujakin.

Yhden vuoden jälkeen KUULTO-toimintakokeilussa on uskaliaasta puhua kestävien käytäntöjen saavuttamisesta, ja siksi toimintakokeilukunnissa tehdään analyysyjä vielä vuonna 2015. Jotakin kuitenkin kertovat kyselylomakkeeseen toukokuussa 2013 kirjoitetut vastaukset. Henkilöstöresurssien suhteen vain neljä toimijaa 22:sta ilmoittaa, että toiminnan jatkamiselle ei ole resursseja. 16 toimijaa kertoo jonkinlaisista selkeistä ratkaisuista henkilöstöresurssien ja jatkuvuuden suhteen. Tilaratkaisuissa ei ole ongelmaa 17 toimijalla. Hallinnollisia uusia käytäntöjä mainitaan jatkettavan yhteensä 13 kunnassa. Yhteistyön kautta toiminta jatkuu jollain tavoin 20 toimijalla, vain kaksi ilmoittaa yhteistyön jatkumisen olevan epäselvää. Toiminnan jatkuminen siis mainitaan yhteistyönä, tiloina ja henkilöstöresursseina.

Kesä ja syyskuu 2013 muuttivat tilanteita kunnissa. Kunnissa läpikäytyjen vaikeiden keskustelujen jälkeenkin suurimmassa osassa toimintakokeilukuntia toiminta jatkui.

Erilaisten erillisrahoitusten, ohjelmien, hankkeiden ja projektien asema kulttuuripolitiikan instrumenttina on tärkeä; se oli sitä erityisesti 1990-luvulla, jolloin koettiin, että uudelle toiminnalle ei kulttuuripolitiikan julkisessa rahoituksessa ollut tilaa. Nyt 2010-luvulla, kun projektiyhteiskunnan vahvistumiseen liittyvät ongelmat alkavat nousta yhä voimakkaammiksi ja toteuttaa liian vaihtoehtottoman toimintamallin, uudet instrumentit ovat haussa. Mikäli tavoitellaan kestäviä käytäntöjä, haettavana olevien hankkeiden kriteerejä on syytä arvioida sen suuntaisesti. Monilla kunnan sektoreilla, kulttuuri-toiminta mukaan lukien, ollaan tilanteessa, että ne eivät kunnallisena peruspalveluna selviydy taloudellisesti tehtävistään. Siinä hankkeet ja projektit ovat ainoina keinoina kuitenkin vääriä instrumentteja.

KUULTO-toimintakokeilussa tavoiteltiin kuntien hallintosektorien, kuntien ja naapurikuntien/alueen kuntien sekä kunnan osien välisen yhteistyön lisääntymistä, kun tavoitteena on kulttuuritoiminnan

ja -palvelujen saatavuuden parantuminen. Tämä on tavoite, joka on kirjoitettu jo 1960-luvulla paikallisen kulttuurihallinnon kehittämistä koskeneisiin suunnitelmiin ja tutkimuksiin. Myöskään toinen tavoiteltu toiminnanmuoto eli yhdistysten ja kunnan yhteistyön lisääminen ei ole uusi lähtökohta.

Näissäkin asioissa päästiin KUULTO-kunnissa eteenpäin. Yhteistyötä pidettiin sujuvana ja osana arkea monien yhteistyökumppaneiden kohdalla: yhdistykset (sopimusmalli laadittiin), sivistystoimen kokonaisuus, sosiaali- ja terveyssektori, kunnan osat ja naapurikunnat. Toki kokeilu toi esiin myös ongelmia, jotka johtivat siihen, että kestäviä käytäntöjä ei kaikilta osin pystytty luomaan. Yllättäen alueilla sijaitsevien taide- ja kulttuurilaitosten kanssa KUULTO-kunnilla ei ollut ollut yhteistyötä muutamien viime vuosien aikana eikä sitä toimintakokeilussaakaan viritelty.

Yhteistyön jatkuminen toimintakokeilun jälkeen näytti erityisen hankalalta sosiaali- ja terveyssektorin kanssa johtuen sektorien toimintojen erilaisuudesta ja työkalukulttuurien joustamattomuudesta. Sinänsä tämä yhteistyö olisi sellaista, jonka eteen kunnissa kannattaisi voimakkaasti työskennellä. Monet projektit ja hankkeet ovat vuosikymmenten ajan pyrkineet löytämään tapoja, menetelmiä ja tilaa tälle yhteistyölle – ja tuottaneet erittäin hyviä tuloksia, kuten KUULTO-toimintakokeilukin, mutta yhteistyön vakiintuminen on ollut vaikeaa. Projektien jälkeen on ilmeisesti huokaistu helpotuksesta ja palattu vanhaan työjärjestykseen.

Eri hallintokuntien ja kuntien välinen yhteistyö on siis vuosikymmenien ajan ollut monien rahoittajien hanke-, ohjelma- ja projektihaikujen kohteena. KUULTO-toimintakokeilunkin pohjalta voi kirjoittaa onnistuneen yhteistyön perusytälön: välineet ja tila yhteistyöhön löytyvät siellä, missä henkilökunnan keskinäiset suhteet sen mahdollistavat. Tästä syystä voidaan perustellusti sanoa, että tästä eteenpäin hankkein, ohjelmin ja projektein on tuloksellista tukea vain jo osoitettua vakiintunutta yhteistyötä kuin uusia ja taas uusia temppejuja.

Yksi keskeinen KUULTO-toimintakokeilun tulos voidaan kirjoittaa lauseeseen: Taiteessa on voimaa. Taide työkaluna taiteilijan kädessä johti onnistuksiin, uusiin ja rohkeisiin toimenpiteisiin ja niistä

seuranneisiin selviin muutoksiin kunnissa kokeilulle asetettujen tavoitteiden suunnassa. Jos kunnilla olisi mahdollisuuksia palkata taiteilijoita vetämään työpajoja, käynnistämään aktivointiprosesseja, opettamaan, osallistumaan yhteistyöhön sosiaali- ja terveyssektorin kanssa ja esiintymään, kuten KUULTO-toiminnassa oli, se loisi erittäin vahvaa pohjaa ja resurssia kunnan kulttuuritoiminnalle. Jotta tähän päästäisiin, se edellyttäisi voimakkaita toimenpiteitä eri tahoilla. Erittäin tärkeää olisi, että taiteilijakoulutuksessa huomioidaan tämänkaltaisen toimintaprofiili ja tuetaan sitä sekä opetuksella että tieteellisellä tutkimuksella. Yksi esimerkki tärkeästä tempauksesta on Taideyliopiston projekti⁵⁹, jossa kulttuuribussi kiertää Kainuuta ja nostaa teemaa esiin. Kysymys, miten asia voidaan liittää systemaattisemmin taiteilijakoulutukseen, on tärkeä.

Kunnissa ja maakunnissa olisi edelleen tehtävä asennustyötä alueiden taiteilijoiden toiminnan tunnistamisessa, resursoinnissa ja taiteilijoiden työllistämisen edistämisessä. Tätä työtä on erilaisina luovuushankkeina ja projekteina viety läpi useina vuosina. Niiden tulokset ovat ilmeisesti jääneet suosituksiksi ja suositusten jalkautuminen käytäntöön on jäänyt puolitiehen. Taiteilijoita koskien erilaiset hallinnolliset sopimusmallit ja asiakirjat sekä tulonmuodostukseen liittyvä neuvontatyö tulisi olla helposti saatavilla eri puolilla Suomea. Se, mitä taiteilijat KUULTO-toimintakokeilussa saivat aikaan, antoi erittäin hyvän näytteen heidän työstään ja sen pohjalle rakentuneiden toimenpiteiden vaikuttavuudesta.

KUULTO-toimintakokeilussa pyrittiin lisäämään kulttuuritoimintojen saatavuutta ja saavutettavuutta. Tähän liittyy ihmisten osallistuminen ja aktivointi. Puheessa kuntien asukkaiden osallistumisesta ja ihmisten osallisuudesta näkökulmat kohdentuvat eri sukupolviin ja sukupuoliin, erilaistuneisiin kuntiin, kunnanosiin ja alueisiin sekä maahanmuuttajaryhmiin. Tutkimus, hallinto, politiikka ja yhteiskunnan eri sektoreiden käytännöt määrittelevät osallistumista ja osallisuutta sekä käsitteinä että tavoitteina usein

ikään kuin uuteen käyttöön. Niiden toteuttamiseksi kehitetään erilaisia menettelytapoja ja menetelmiä. Kansalaisten osallistuminen on ollut jo pitkään esimerkiksi OECD:n tavoitteena⁶⁰ ja sen johdannaisina myös Suomessa on kehitetty monia muotoja osallistumiselle. Kulttuuripolitiikassa tälle keskustelulle voidaan juuret löytää esimerkiksi 1960- ja 1970-lukujen UNESCO:n ja Euroopan Neuvoston konferensseissa määritellystä ja käytännön projekteissa konkretisoidusta kulttuuridemokratian tavoitteesta.

Tällä hetkellä erilaiset asiakas- ja kansalaisraadit sekä uudet palautejärjestelmät ja verkko-osallistuminen ovat lisääntyneet erityisesti kunnissa. Niiden kohdalla voidaan esittää peruskysymys, miten uudet osallistumistavat ja niiden tulokset voivat siirtyä kunnallisen edustuksellisen demokratian kautta toimivien käytäntöjen sisään vai miten paljon niissä on kysymys vain hallinnollisista toimenpiteistä eli osallistamisesta ja sen kautta vain legitimitetin tuottamisesta hallinnolle. Miten esimerkiksi raadin julkilausuma tosiasiaa siirtyy kunnallisiin talousarvioprosesseihin?

KUULTO-toimintakokeilussa osallistumisen ja aktivoinnin teemoja lähestyttiin kolmella tavalla. Toimintakokeilujen tavoitteena oli 1) innostaa kuntien asukkaita ilmaisemaan tarpeitaan ja kiinnostustaan osallistua toimintaan ja tapahtumiin, 2) aktivoida heitä osallistumaan kulttuuritoimintaan ja sen kautta vaikuttamaan laajemminkin ympäristönsä kehittämiseen ja 3) lisätä kuntien asukkaiden osallistumista toimintaan ja tapahtumiin sekä antaa palautetta niistä. Tuloksena syntyi uusia tapoja analysoida osallistuvien menetelmin esimerkiksi perheiden kulttuuritoimintaan osallistumisen esteitä ja toimintaa koskevia toiveita. Forssassa toteutettu Kulttuuri-luotain toi sekä uutta tietoa perheiden elämästä ja toiveista että uuden menetelmän, jossa osallistumisen kautta innostetaan perheitä ilmaisemaan tarpeitaan. Akaan, Posion ja Kontiolahden kokeilujen kautta saatiin uusia kokemuksia sekä aktivoinnin menetelmien kehittämisestä ja tuloksien monipuolisuudesta

59 Taideyliopiston Ihmebusi X suuntasi marraskuussa 2013 Helsingistä kohti Kainuun ala- ja yläkouluja. Ihmebusi X kiersi Kainuussa viiden päivän ajan 25.–29.11. tarjoten kaikenikäisille koululaisille mahdollisuuden tehdä taidetta yhdessä. Kiertueen aikana Taideyliopiston musiikkikasvatuksen ja teatteripedagogiikan opiskelijat ja opettajat kiersivät 21 koulussa pitämässä työpajoja yli tuhannelle lapselle ja nuorelle.

60 <http://www.oecd.org/gov/focusoncitizenspublicengagementforbetterpolicyandservices.htm#Video>

että aktivoinnin edellytystekijöistä ja perusteluista. Akaassa, Posiolla ja Kontiolahdella toteutetut yhteisötaiteisiin ja antropologisiin lähestymistapoihin perustuvat menetelmät onnistuivat murtamaan asukkaiden kohteistamisen ajattelun ja mahdollistamaan osallistuvat toiminnan muodot.

Useissa toimintakokeiluissa kulttuuritoimintaa vietiin uusiin paikkoihin, lähelle kuntien asukkaita. Viemällä kulttuuritoimintaa ja -palveluja kyliin, kaupunginosiin, hoito- ja hoivalaitoksiin voitiin lisätä kuntien asukkaiden osallistumista ja osallisuutta. Tavoitettiin myös uusia yleisöjä. Toiminta oli onnistunutta ja toivottua ja siihen sitouduttiin. Joissakin kunnissa asukkaita vietiin esityksiin muihin kuntiin, kuntien ja maakunnan keskuksiin. Saattoi huomata, että uusien yleisöjen tavoittaminen oli näin vaikeampaa. Kulttuurin demokratisointiin (toiminnan ja tapahtumien viemiseen lähelle kuntien asukkaita) liittyi myös yhteistyö yhdistysten kanssa, jolloin sopimusmenettelyin pystyttiin laajentamaan toimintaa tuottavien ja järjestävien yksikköjen määriä.

Yhteiskunnallisena kokeiluna KUULTO vahvisti sen, että muutoksia on mahdollista saada aikaan ja kulttuuritoimintoihin osallistumista lisätä. Kokeilu loi toimintaa ja toiminta vaikutuksia. Sitä, miten pitkäaikaisiin muutoksiin kokeilu johti, voidaan analysoida tulevina vuosina. Tässä julkaisussa keskityttiin toimintatutkimuksen ensimmäisen spiraalin arviointiin ja uusien kokeilun tavoitteisiin kiinnittyvien toimenpiteiden kehittämiseen. KUULTO onnistui saamaan aikaan muutoksia. Muutokset eivät kaikki olleet asetettujen tavoitteiden kannalta toivottuja, mutta kaikki toimintakokeilut yhdessä onnistuivat tuottamaan uutta tietoa siitä, miten kuntalaisten kulttuuritoimintoihin osallistumista voidaan lisätä, miten heitä voidaan aktivoida osallistumaan ja miten heille mahdollistetaan osallistuminen toiminnan kehittelyyn ja sisällölliseen määrittelyyn. KUULTO-toimintakokeilujen avulla kulttuuriala voi myös osallistua moniin kuntien tulevaisuutta rakentaviin ratkaisuihin. (Taulukko 4)

Taulukko 4. KUULTO-toimintakokeilujen keskeiset toimenpiteet ja muutokset

Diagnoosi	Toimenpiteet	Aikaansaadut muutokset	
		Onnistumiset	Uusia kysymyksiä ja ongelmia
Alueelliset esteet	1) Toimintaa ja tapahtumia kylillä ja kaupunginosissa. 2) Taiteilijoiden ohjaustoimintaa ja esityksiä. 3) Kuljetuksia taide-esityksiin yhteistyö taidelaitosten kanssa.	1) Kulttuuribussi, kiertävät tapahtumasarjat (elokuvat, kuorolaulu, kyläilamat) 2) Taiteilijat, yhteisötaiteilijat, kulttuurikummit, kulttuurikukurit 3) Bussikuljetuksia lähikaupunkeihin taide-esityksiin koululaisille ja kuntalaisille.	1) Toiminnan vakiinnuttaminen 2) Taiteilijoiden muutoksia aikaansaaneen toiminnan jatkuminen: paikka? rahoitus? taiteilijoiden kiinnostus yhteisötoimintaan? koulutus? 3) Taidelaitosten käynnit keskusten ulkopuolella.
Sosiaaliset esteet	1) Toimintaa vanhustentaloille, sairaaloihin ja päiväkoteihin 2) Toimintaa kodeissaan asuville vanhuksille ja perhepäivähoidossa oleville lapsille 3) Toimintaa ongelma-alueilla asuville (syväläiset kylät, kaupunginosat) 4) Työhyvinvointia työpaikoille	1) Taiteilijoita ja/tai projektityöntekijöitä laitoksiin, sukupolvien kohtaaminen, yhteistä tekemistä vanhuksilla ja lapsilla. Muistorasia, leikit, leipominen, kertomukset, elämänlanka-teos. Työntekijöiden sitoutuminen. Sukupolvien kohtaaminen. 2) Toiminnan liikuttaminen kylille ja kaupunginosaan 3) Yhteisötaiteilijat asuivat kylissä, aktivoivat asukkaita kehittämään kylää. Paikkatietoja ja muistoja esittämällä vahvistetaan kylä- ja kaupunginosaidentiteettiä. Sama tavoite oli kuorolaulujuhlan perustamisella, jota kaupunginosien kuorotapahtumat valmistavat. 4) Erilaisia aktiviteetteja työpaikoille	1) Toiminnan väliaikaisuus. Esimiesten sitouttaminen toiminnan mahdollistamiseen. Taiteilijoiden ja muun henkilökunnan keskinäinen ymmärrys/kieli. Laitosten tiukat aikataulut, ohjelmat ja ohjeistukset. 2) Yhteistyökumppaneitten löytäminen. Toiminnan jatkuminen projektien jälkeen. 3) Taito tuottaa bottom up -tapahtumia vaatii aikaa. Vaikea tuotteistaa. 4) Yhteistyö tyhy-toimikuntien kanssa. Esimiesten suhtautuminen vakiinnuttaminen vaikeaa.
Vaikuttaminen: kulttuuri-demokratian toteutumisen esteet	1) Nuorten kuuleminen toiminnan suunnittelussa ja organisoimisessa 2) Kuntalaisten kuuleminen	1) Yhdistyksen käynnistämä etsivä työ yhteistyössä nuorisotoimen ja seurakuntien kanssa. kotisivut ja blogit 2) Työryhmä, käskassara, perustettiin kutsumalla siihen yhdistysaktiiveja. Itseään täydentävä. 3) Kuntien asukkaiden kuulemisen menetelmät: luotain, kansalaisraati	1) Toiminta liiaksi ylhäältä johdettua. Liaksi projektin vastuuhenkilön oma hanke. Nuoren äänen mahdollistuminen. 2) Ratkaisu toimi, koska samalla luotiin yhteydet yhdistyksiin. Ongelma työryhmän valintamenettelyt. 3) Asukkaiden kokemukseen pohjautuvan materiaalin välittyminen kuntien strategioihin ja toimintasuunnitelmiin. Kulttuurisektorin tunnistaminen keiskeisenä toimijana kunnan kehityksessä.
Rakenteelliset esteet	1) Kulttuurin saavutettavuuden lisääminen	1) Hankerahoitus. Uusia resursseja. Toimintarahoitus. Työntekijän palkkaus. Taiteilijoiden palkkaus. Yhteistyö kunnan eri sektorien kanssa. 2) Toiminnan vakiintuminen: toimintatutkimus	1) Projektirahoituksen katkonaisuus. Taiteilijoiden työlle paikan löytäminen. Sektorien välisen yhteistyön ongelmat. 2) Muutoksen aikaansaaminen ja toimijoiden roolien muotoutuminen. Refleksiivisen bottom-up kehittämisprosessin jatkuminen.

Lähdeluettelo

- Alanen, Aku (2011) Suomi on kirjastojen käytön kärkimaa. Mutta kuinka kauan vielä? Tieto & Trendit 4-5. Tilastokeskus, ss. 40-45.
- Alanen, Aku (2012) Leffateatteri ei vedä suomalaista. Tieto & Trendit 6. Tilastokeskus, ss. 30-34.
- Alapuro, Risto & Stenius, Henrik (eds) (2010) Nordic Associations in a European Perspective, Baden-Baden, Nomos.
- Bihagen, Erik & Katz-Gerro, Tally (2000) Culture consumption in Sweden: The stability of gender differences. Poetics, Vol 27, 327-349
- Boal, Augusto (2002) Games for Actors and Non-actors. Routledge, New York.
- Boal, Augusto (2002) Games for Actors and Non-actors. Routledge, New York.
- Brax, Saara A. (2007) Palvelut ja tuottavuus. TEKES. Teknologia katsaus 204. Helsinki.
- Braye, Suzy & Preston-Shoot, Michael (1995) Empowering Practice in Social Care. Open University Press. Buckingham, Philadelphia.
- DiMaggio, Paul & Mukhtar, Toqir (2004) Arts participation as cultural capital in the United States, 1982-2002: Signs of decline? Poetics 32, 169-194
- Engaging Citizens in Policy-making; Information, Consultation, and Public Participation, OECD, July 2001, Paris. OECD at <http://www.oecd.org/governance/public-innovation/2384040.pdf>. 25.6.2013.
- EU framework to collect information on lifelong learning among the population aged 25-64 years. Eurostat yearbook of Cultural Statistics in 2011.
- Freire, Paulo (1972) Pedagogy of the Oppressed, Harmondsworth: Penguin.
- Freire, Paulo (2004) Pedagogy of Hope. Continuum, New York
- Gretchel, Anu & Laine, Sofia & Junttila-Vitikka, Pirjo (2013) Kuntalaisten kokemustieto liikuntapaikkojen laadun arvioinnissa, Helsinki. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 1 & Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 60. http://www.liikuntaneuvosto.fi/files/245/Liikuntapaikkaraportti,_11.10.2013
- Haveri, Arto, Laamanen, Elina, Majoinen, Kaija (2003) Kuntarakenne muutoksessa? Tutkimus kuntajaon muutostarpeista tulevaisuudessa. Suomen Kuntaliitto.
- Honkatukia, Juha, Ahokas, Jussi (2012) Suomen talouden rakenteellinen kehitys finanssikriisin jälkeen - Kysyntä- ja tuotantorakenteiden muutos vuosina 2012–2030. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus - Government Institute for Economic Research. Helsinki
- Hyypä, Markku T. (2013) Kulttuuri pidentää ikää. Duodecim, Helsinki.
- Kahma, Nina (2011) Yhteiskuntaluokka ja maku. Helsingin yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos
- Kane, Danielle (2004) A network approach to the puzzle of women's cultural participation. Poetics, Vol. 32,2, 105-127
- Kangas, Anita & Ruokolainen, Vilja (2012) Toimintamalli muutoksessa; Tutkimus kuntien kulttuuripalveluista. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore. Yliopistopaino.
- Kangas, Anita (1979) Toimintatutkimuksen käytäntö. Sosiaalipoliittika. Sosiaalipoliittinen yhdistys, 221-225.
- Kangas, Anita (1988) Keski Suomen kulttuuritoimintakokeilu tutkimuksena ja politiikkana. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 63, Jyväskylä
- Kangas, Anita (1988) Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu tutkimuksena ja politiikkana. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 63, Jyväskylä.
- Kangas, Anita (2003) Sosiokulttuurisesta animaatiosta sosiokulttuuriseen innostamiseen. Teoksessa Puhakka, Antero, Suutari, Minna ja Tedre, Silva (toim.), Notkea liike. Joensuun yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos, Joensuun yliopisto: Joensuu, 63-72.
- Kilroy, A., Garner, C., Parkinson, C., Kagan, C. & Senior, P. (2007) Towards transformation: exploring the impact of culture, creativity and the arts on health and well-being. Arts for Health: Manchester Metropolitan University.
- Kulttuuria kartalla Valtion osarahoittamien kulttuuripalvelujen sijainti ja kulttuurin kustannukset Suomen kunnissa: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2012/Kulttuuria_kartalla.html
- Kumpulainen, Kaisa (2013) Kylien asuttuna pitäminen vaatii paikallista aktiivisuutta ja yrittäjämäistä asennetta. Hyvinvointikatsaus 2. Tilastokeskus.

- Kuntien kulttuuritoiminnan tuki- ja kehittämispolitiikka, Anita Kangas ja Kalevi Kivistö, Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:12
- Kuula, Arja (2001) Toimintatutkimus: Kenttätöytä ja muutospyrkimyksiä. Tampere, Vastapaino.
- Kyöstiö, Antero (2009) Kirjastoautotoiminnan historiaa: Peräkärystä monitoimiautoihin. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Kustannus, 711–737.
- Liikanen, Hanna-Liisa (2003) Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital-hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Suomen Mielenterveysseura. Otava. Keuruu.
- Liikanen, Hanna-Liisa (2010) Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Taiteesta_ja_kulttuurista_hyvinvointia.html. 20.11.2013.
- Liikanen, Hanna-Liisa (2014) Taidetta ja työn iloa! KULTA-tutkimus 2012-2013. Etelä-Savon rahasto. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset_ohjelmat_ja_hankkeet/hyvinvointi/liitteet/Anneli_Leppanen.pdf; <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OPM1.pdf?lang=fi>
- Liikkanen, Mirja (toim.) (2009) Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat. Gaudeamus, Helsinki
- López-Sintas, Jordi. & Katz-Gerro, Tally (2005) From exclusive to inclusive elitists and further: Twenty years of omnivorousness and cultural diversity in arts participation in USA. *Poetics* 33, 299–319.
- Muutoksen Suomi. Ihmiset muutoksen tekijöinä, instituutit ihmisten tukijoina. Antti Hautamäki (toim.) Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra. 2008. Helsinki.
- Mäkitalo, Tiina (2014) Taiteen perusopetuksen alueellinen saavutettavuus 2012, Aluehallintovirastojen peruspalvelujen arviointi. Etelä-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 28/2014.
- Niiranen Vuokko (1997) Kuntalaisten osallistuminen ja kunnallinen demokratia. Teoksessa Tuula Kivinen, Juha Kinnunen, Vuokko Niiranen ja Sari Hyvärinen (toim.) Kuntalaisten arviot ja osallisuus sosiaali- ja terveyspalveluihin. Kuopion yliopiston julkaisuja, 137–188.
- Pikkala, Sari (2006) Kunta kuntalaisosallistumisen edistäjänä. Kuntien demokratiatilinpäätös: Kuntademokratian toimintatavat. Kuntaliitto. Helsinki, 12-13. <http://www.abo.fi/student/me dia/10044/kuntakuntalaisosallistumisen edistajana.pdf>
- Pynnönen, Katja & Mitchell, Ritva (2012) Ikääntyvät ja ikääntyneet taiteen ja kulttuurin kentillä. 50+ -kulttuuribarometrin tuloksia. Cuporen julkaisuja 20.
- Ruuskanen, Petri, Selander, Kirsikka ja Anttila, Timo (2013) Palkkatyössä kolmannella sektorilla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 20, 9–10.
- Sarajärvi, Vesa (2010) "Tässäpä nämä kirjat – ja mitataanko verenpaine?". Kirjasto monipalveluautona. Pro gradu-tutkielma. Informaatiotutkimus. Oulun yliopisto.
- Sipilä, Maija, Bäcklund, Pia & Tyrväinen, Liisa (2009) Vaikuttamisen rajoilla. Onko koetulla luonnolla sijaa kaupungin suunnittelussa ja päätöksenteossa? *Alue ja ympäristö* 38: 1, 39–50
- Sokka, Sakarias & Kangas, Anita (2007). At the Roots of Finnish Cultural Policy: Intellectuals, Nationalism, and the Arts. *The International Journal of Cultural Policy*, vol 13, 185–203.
- Sokka, Sakarias, Kangas, Anita, Itkonen, Hannu, Matilainen, Pertti & Raisänen Petteri (2014) Hyvinvointia myös kulttuuri- ja liikuntapalveluista. KAKS Kunnallisalan kehittämissäätiö
- Staricoff, R., Duncan J. & Wright, M. (2003). A Study of the Effects of Visual and Performing Arts in Health Care. Chelsea and Westminster Hospital.
- Valtion hallinnon osallisuushankeen raportti (2000) Sisäasianministeriön julkaisusarja 9/2000
- Van Eijck, Koen (1997) The Impact of Family Background and Educational Attainment on Cultural Consumption: A Sibling Analysis. *Poetics*, Vol 25, 195–224.
- Vestheim, Geir (2010) Trapped in Liberal Democracy. A paper presented in ICCPR2010 conference.
- Viirkorpi, Paavo (1993) Osallisuus, yhteistyö, valta, muutos...- asuinalueen uusi suunnittelujärjestelmä. Suomen Kuntaliitto. Kuntatalon painatuskeskus, Helsinki, 22–24.
- Yli-Tepsa, Merja (2012) Lifespan singing. Working model for therapeutic singing group for the elderly. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto, musiikkiterapia.

Kotisivut:

- Kansalaisraati: <https://www.seinajoki.fi/seinajoenkaupunki/osallistujavaikuta/kansalaisraati.html>, 27.10.2013. Katso myös: http://www.ncrc.fi/files/5760/2013_147_tyoseloste_kansalaisraati_loppuraportti.pdf
- Kolmas lähde: <http://www.kolmaslahde.fi/ajankohtaista/118-raportti-hyvistae-kaeytaennoeistae-kulttuuri-liikunta-ja-nuorisoalojen-kolmannen-sektorin-hyvinvointipalveluissa>
- Kuule kansalaista: http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/04_hallinnon_kehittaminen/16818_fi.pdf
- OECD: <http://www.oecd.org/gov/focusoncitizenspublicengagementforbetterpolicyandservices.htm#Video>

Liite 1. Asiantuntijaryhmän jäsenet

Kirsi Kaunisharju, kulttuuriasiainneuvos, pj. (OKM)
Iina Berden, kulttuurisihteeri (OKM)
Lea Halttunen, kulttuurisihteeri (OKM)
Risto Järvelä, rakennusneuvos (OKM)
Tiina Kavilo, ylitarkastaja (OKM);
Marianne Koski, erikoisasiantuntija (Museovirasto)
Leena Laaksonen, ylitarkastaja (OKM)
Vivan Lygdbäck, kulturchef (Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur)
Kirsi Lähde, ylitarkastaja (OKM)
Esa Pirnes, kulttuuriasiainneuvos (OKM)
Heini Röyskö, kansainvälisen vaihdon sihteeri (OKM)
Päivi Salonen, kulttuuriasiainneuvos (OKM)
Katri Santtila, kulttuuriasiainneuvos (OKM)
Hannele Savioja, neuvotteleva virkamies (VM),
Viivi Seirala, projektikoordinaattori (OKM)
Petra Stenfors, ylitarkastaja (TEM)
Hannu Sulin, kulttuuriasiainneuvos (OKM)
Heli Talvitie, erityisasiantuntija (OKM),
Eeva Teräsvirta, erikoisasiantuntija (Museovirasto)
Mervi Tiensuu-Nylund, kulttuuriasiainneuvos (OKM)
Ditte Winqvist, erityisasiantuntija (Kuntaliitto)
Sari Virta, ylitarkastaja (OKM)

Anna Vilkuna (3.10.2011–14.5.2013, JYU)
Sari-Minna Havimäki (18.3.2013–, JYU)
Anita Kangas (JYU)

Liite 2. Toimintakokeilut ja niiden tavoitteet

Alajärven kaupunki: Kulttuurihautomo, Järvi- Pohjanmaa (Alajärvi, Soini, Vimpeli)	30 000 €	Kulttuurihautomo-toimintakokeilun tavoitteena on perustaa järvipohjalaisten, kulttuuritoimintaa harjoittavien yhdistysten ym. tahojen toimintaedellytyksiä parantava kulttuuri- ja yhteisöhautomo. Kokeilun aikana selvitetään kulttuuritoimijoiden nykytila ja toiminnan kehittämistarpeet. Toimijoiden tarpeita palvelemaan kootaan ohjeistus, josta paikallistason kulttuuritoiminnasta kiinnostuneet tahot löytävät vinkkejä toiminnan aloittamiseen ja kehittämiseen. Yhteistyöstä kiinnostuneiden tahojen kanssa kehitetään yhteiset toimintatavat sekä ostopalvelusopimismalleja.
Elias Lönnrot -seura (Generaattori-yhteisö ja Vaalan kunta): Kainuun kuntien kulttuuritoimen kehittäminen, Kainuu	58 500 €	Kokeilun tavoitteena on järjestää kulttuuripalveluja yli kuntarajojen. Kohtaamispaikkoina toimivat kainuulaiset kylät. Erityisenä pilottikuntana on Vaala, josta on mukana kunnan kulttuuritoimen kanssa valitut kyläyhteisöt. Kainuun kunnat voivat yksin tai usean kunnan toimesta tilata ja kierrättää ammattitaiteilijoiden ja taiteilijaryhmien esityksiä, tuotantoja ja näyttelyitä. Kokeilun aikana kuntia kannustetaan tilaamaan yhdessä sovittava esitys omaan kuntaansa sekä tarjoamaan kuntalaisilleen kuljetuksen toisen kunnan kulttuurisesityksiin tai -tapahtumiin.
Forssan kaupunki / Wahren-keskus: Kulttuuria yhteisvoimin, Forssan seutu	10 000 €	Forssan kaupungin viiden vapaa-aikatoimen yksikön (kirjasto, museo, kuvataidekoulu, kansalaisopisto ja musiikkiopisto) muodostama Wahren-keskus ja Forssan seudun 14 kulttuuriyhdistystä kokeilevat uutta tapaa järjestää yhdessä kulttuuritapahtumia seutukunnalla. Yhteisesti sovittujen periaatteiden mukaisesti yhdistykset tuottavat yhteistyössä kaupungin yksiköiden kanssa sisältöjä tapahtumiin. Kaupunki sitoutuu vastineeksi rahoittamaan tai muuten tukemaan yhdistysten toimintaa.
Jyränkölän Nuoret ry: KULT-tori, Heinola	30 000 €	Tavoitteena on nuorten osallisuuden lisääminen tapahtumien suunnittelusta toteutukseen. Nuoret tavoitetaan sosiaalisen median kautta ja heitä innostetaan tuomaan omat toiveensa ja ideansa tapahtumantuotantoon. Nuorten omaa aktiivisuutta tuetaan tarjoamalla heille mahdollisuus olla mukana tapahtumien suunnittelussa ja tuotannossa. Tapahtumat tavoittavat nuoret, kun he itse pääsevät vaikuttamaan sisältöihin. Facebook ja muu sosiaalinen media toimii tapahtumaehdotusten, keskustelun ja äänestysten kanavana, sekä esimerkiksi Youtube julkaisukanavana. Toimintakokeilu tähtää myös lasten- ja nuorten kulttuurin paikallisten toimijoiden saumattomaan yhteistyöhön.

Kangasalan kunnan kirjasto- ja kulttuuripalvelut: Kotiseutuni Kangasala - eväsretki kulttuuriin, Kangasala	25 000 €	<p>Kokeilun tavoitteena on vahvistaa kotiseutuidentiteettiä ja kannustaa kuntalaisia yhteistoimintaan ja osallistumaan kulttuuripalvelujen tuottamiseen. Hankkeessa järjestetään kulttuurikohtaamisia ja -tapahtumia, minkä pohjalta syntyy kangasalalaista kulttuuria käsittelevää materiaalia, tarinoita.</p> <p>Toiminnan kohderyhminä ovat lapset ja ikäihmiset, joiden välistä vuorovaikutusta halutaan kehittää. Pääosa toiminnasta keskittyy hankekauden aikana päiväkoteihin ja päiväkeskuksiin kunnan eri puolilla. Toimintakokeilu tarjoaa mahdollisuuden yhteisöllisyyden kokemiseen, sukupolvien kohtaamiseen, itsetunnon tukemiseen sekä tiedon ja kulttuurin siirtoon. Kokeilussa on mukana kunnan kulttuuritoimen lisäksi vanhustyö ja varhaiskasvatus, Kangasala-Opisto ja paikalliset kulttuuriyhdistykset, joihin yhteistyölinkkinä toimii kulttuuriyöryhmä.</p>
Kannonkosken-Kivijärven 4H-yhdistys ry: Kulttuuripolku, Kannonkoski ja Kivijärvi	25 000 €	<p>Kulttuuripolku on paikallisten kulttuurista ja taiteesta kiinnostuneiden henkilöiden yhteen saattamista, yhdessä visioimista ja toteuttamista. Kulttuuripolku pyrkii tuomaan taidetta ja kulttuuria arkeen yllättäviinkin paikkoihin, lähelle asukkaita ja luomaan paikallisille toimijoille mahdollisuuksia ja resursseja kulttuurin toteuttamiseen. Lisäksi ostopalveluina voidaan tuoda paikkakunnalle sellaisia taide- ja kulttuurimuotoja, joita alueella ei ole ennen nähty, esim. tuliteatteria. Kulttuurivierailijoiden ja paikallisten toimijoiden kohtaamista ja yhteistyön viriämistä tuetaan.</p>
Keuruun kaupungin kulttuuritoimi: Kulttuurimajakka - oppia ja elämyksiä kulttuurista, Keuruu	25 000 €	<p>Kulttuurimajakan tarkoituksena on saattaa kulttuuri luontevaksi ja pysyväksi osaksi lasten ja nuorten arkea ja eri hallintokuntien rakenteita. Erityisesti painotetaan lasten oman ja itse luodun kulttuurin edistämistä. Toiminnasta esimerkkinä kulttuurin portaavat, ikäryhmiin</p>
Kontiolahden kunnan kulttuuritoimi: Kulttuurikulkurit kylässä, Kontiolahti	55 000 €	<p>Toimintakokeilulla tuo kulttuuria ja taidetta lähemmäksi ihmisten elinympäristöä, myös syrjäisemmille alueille. Kokeilulla herätetään kyliä ja kyläläisiä huomaamaan omat voimavaransa. Kyläyhdistysten roolia kulttuuripalveluiden tuottajina määritetään ja vahvistetaan. Kulttuurikulkurit, ammattitaiteilijat, innostavat kyläläisiä omaehtoiseen tekemiseen. Taidelähtöiset menetelmät otetaan käyttöön myös ikäihmisten palvelutaloissa, joiden henkilökunnalle kulttuurikulkurit tarjoavat koulutusta niiden käytöstä. Kulttuuripalveluiden kiertoa kylissä vahvistetaan.</p>

Korsnäs kommun / Biblioteket: Korsnäs kulturmatta – rum för kulturen, Korsnäs	10 000 €	Korsnäs kulturmatta -toimintakokeilu lisää kuntalaisten mahdollisuuksia osallistua kulttuuritoimintaan. Kaikki asukasryhmät mutta erityisesti eri maista tulleet uudet asukkaat pyritään huomioimaan kokeilussa. Saavutettavuutta lisätään viemällä toimintaa kyliin, kehittämällä kunnan palveluita ja järjestämällä kuljetuksia kulttuurin äärelle. Kulttuurimatkoja tehdään maakunnan sisä- ja ulkopuolelle esityksiin ja näyttelyihin, myös kunnan sisällä tarjotaan kuljetuksia kulttuuritapahtumiin. Elokuvatoiminnan uudelleenkäynnistäminen on kokeilun pitkántähtäimen tavoite, jonka ensiaskel on elokuvanäytökset kylissä. Luovan kirjoittamisen perinteitä jatketaan yhteistyössä Ordkonst i Korsnäs -ryhmän kanssa.
Kulttuuriuosuuskunta Kiito: Kolme toivomusta Akaasta, Akaa	12 000 €	Kolme toivomusta Akaasta on yhteisötaideprojekti, joka koostuu kolmesta esittävän taiteen työpajasta ja kolmesta kulttuuriklubista syksyn 2012 ja kevään 2013 aikana. Kulttuuriuosuuskunta Kiito järjestää jokaisessa Akaan kolmessa taajamassa (Toijala, Viiala, Kylmäkoski) työpajan, jossa ryhmälähtöisiä menetelmiä käyttäen esityksellistetään osallistujien toivomuksia ja unelmia liittyen yhteiseen asuinpaikkaan. Kulloinenkin työpaja huipentuu esitykseen kulttuuriklubissa. Kerran jokaisessa taajamassa järjestettävä klubi on avoin kaikenikäiselle yleisölle, ja työpajaryhmän lisäksi esiintyjiksi kutsutaan paikallisia osajia yli taajamarajojen. Myös yleisön toivomukset tulevat kuulluiksi ja nähdyiksi muun muassa mahdollisuutena kirjoittaa ne toivomuskirjaan, joka luovutetaan Akaan kaupungin päättäjille toimintakokeiluvuoden päätteeksi. Tavoitteena on juurruttaa yhteisötaiteellinen ajattelu ja toiminta osaksi Akaan hyvinvointipalveluja tai jopa hyvinvointipalvelumuodoksi itsessään. Tärkeimmät yhteistyökumppanit ovat Akaan kaupungin perusturvatoimi, maankäyttö- ja kaavoitusyksikkö, kulttuuripalvelut, sekä Rasin koulun vanhempaintoimikunta ja Viialan MLL.
Kulttuuripalvelu Kaiku Ky: Härkää sarvista! Luumäki	25 000 €	Härkää sarvista! tähtää uudenlaisen yhteistoimintamallin kehittämiseen. Lähtökohtana on yhden yrityksen (Kaiku) ja kunnan (Luumäen kunta) jo olemassa oleva yhteistyö kunnallisen kulttuuritoimen järjestämisessä. Mallia kehitetään edelleen laajentamalla yhteistyöpohjaa. Uudessa toimintamallissa korostuu asukkaiden ja yhteisöjen kuuleminen kulttuuritoimintaa suunniteltaessa ja järjestettäessä. Luumäen kunnan, Kulttuuripalvelu Kaiku Ky:n sekä kuntalaisten edustajista koostuvan Käskassara-ryhmän avulla kehitetään myös tappiotakuujärjestelmää yhdistysten ja yhteisöjen tapahtumatuohtantoa varten. Kehittämistyötä testataan mm. järjestämällä yhteistyötapahtumia, joissa erilaiset toimintatavat ja toimijatahot (yritykset, yhteisöt, julkinen sektori) kokeilevat yhteistyön sujuvuutta käytännössä.

Kulttuuriyhdistys Mikkolan Navetta ry: Vapaa kulttuurituotantopaja Paku, Pälkäne, Kangasala	25 000 €	Paku on kuntarajat ylittävä, yhteisöllisen kulttuurituotannon malli. Kolmannen sektorin toimijat tuottavat yhteistyökumppaniensa kanssa sisältöjä, joita viedään sinne, missä kulttuuripalveluja tarvitaan: esim. kouluihin, vanhainkoteihin ja muille erityisryhmille. Pälkäne ja Kangasala ovat mukana ensivaiheessa 2012-13, jolloin solmitaan yhteistyösopimukset kuntien kanssa. Samalla kehitetään Pakun jatkuvuutta turvaavaa rahoitusmallia
Lohjan kaupunki: Kulttuuripolku, Lohja, Nummi-Pusula, Karjalohja ja Siuntio	15 000 €	Kulttuuripolun keskeisenä tavoitteena on vahvistaa Lohjaan liittyvien kuntien Nummi-Pusulan, Karjalohjan ja Siuntion kulttuurityötä, jotta koko uuden Lohjan alueella olisi mahdollisuus tasa-arvoisiin palveluihin. Kulttuuria on tarkoitus sekä viedä monin keinoin eri puolille kuntaa että parantaa taajamien ja kylien asukkaiden liikkumista kulttuuritarjonnan ääreen. Kokeilussa korostetaan yhteistyötä taiteen perusopetusta antavien tahojen ja kolmannen sektorin kanssa. Erityistä painoarvoa suunnittelussa ohjataan omaehtoisien (mm. näytelmäkerhot, kulttuuriyhdistykset, kotiseutuyhdistykset) kulttuurityön kehittämiseen. Toimintakokeilun tavoitteena on paikallisen identiteetin rakentaminen.
Oikeesti jotakin -verkosto: Kummitaiteilija, Aura, Kaarina, Lieto, Masku, Mynämäki, Naantali, Nousiainen, Paimio, Raisio, Rusko, Sauvo ja Turku	14 000 €	Kummitaiteilija-mallissa etsitään avoimella haulla kiertävän taidetyöpajan toteuttajaksi taiteilijaa tai työryhmää. Verkosto määrittelee vuosittain yleisöryhmän, jolle se hakee työpajan toteuttajaa. Oikeesti jotakin -verkosto myöntää parhaalle idealle kummitaiteilija-statusen. Kummitaiteilijoiden päämääränä on tuoda taidetta erityisesti sellaisten ihmisten elämään, joiden kulttuuritarjonta on syystä tai toisesta tavallista niukempaa. Kummitaiteilija työskentelee hyvin vaihtelevissa toimintaympäristöissä ja olosuhteissa. Kokeiluvaiheessa mukana ovat perhepäivähoidon, avoimen päivähoidon ja kotona hoidettavat lapset hoitajineen. Toimintakokeilussa on mukana Oikeesti jotakin -verkoston 12 kuntaa, joissa on yhteensä noin 313.600 asukasta.
Orimattilan kaupungin kulttuuritoimi: Elävää kuvaa etsimässä, Orimattila	4 500 €	Elävää kuvaa etsimässä -kokeilun tarkoitus on rikastuttaa elokuvateatterittoman pikkukaupungin kulttuurielämää uudella, monipuolisella, vuorovaikutteisella ja helposti lähestyttävällä tavalla. Hankkeen ideana on tuoda elokuvia erilaisiin paikkoihin sekä erilaisten yhteisöjen saataville siten, että mukana olevat yhteistyötahot pääsevät vaikuttamaan elokuvan esittämipaikkaan sekä itse katsottavan elokuvan valintaan. Yhteistyötahoina ovat paikalliset seurat ja yhdistykset laidasta laitaan. Esimerkiksi urheiluseuran kanssa voidaan kokoontua uimahallille katsomaan heidän valitsemaansa elokuvaa ja samalla seura pääsee esittelemään toimintaansa ja järjestämään muuta oheisohjelmaa elokuvayleisölle. Kokeilun toteutuksesta ovat yhteisesti vastuussa Orimattilan kulttuuri- ja kirjastotoimi.

Oulaisten kaupungin kulttuuritoimi: Kulttuurikuraattori, Oulainen	25 000 €	Kokeilun perusajatuksena on työhyvinvointia tukevan kulttuuri- ja taidetoiminnan käynnistäminen julkisen ja yksityisen sektorin työyhteisöissä yhdessä järjestöjen kanssa. Samalla pyritään kehittämään kulttuuritoimen resurssitilannetta nykyistä paremmaksi. Tavoitteena on, että kulttuurista tulee vähitellen olennainen osa erilaisten työpaikkojen työhyvinvointitoimintaa. Lisäksi hankkeen avulla luodaan malli kolmannen sektorin vapaaehtoistoimijoiden motivoinnille ja jaksamiselle.
Posion kunnan kulttuuritoimi: Posion tarinat - itse tehtyjä kulttuuripalveluja paikallistarinoista, Posio	22 000 €	Posion toimintakokeilussa rakennetaan paikallistarinoista kuntalaisia osallistavia kulttuuripalveluja, joita kierrätetään kylältä toiselle. Esitystuotoilla tuetaan kyläkulttuuria. Toimintakokeiluun osallistuvat kyläyhdistykset sekä kaiken ikäiset musiikin, tanssin ja teatterin harrastajat. Tarinat yhdistävät koko hanketta. Valkaman palvelukeskuksessa ja muutamissa kylissä käynnistetään ikääntyvientariniipiirit, joissa paikalliset ja omakohtaiset tarinat ovat paitsi osa muisteluja myös kulttuurituotteiden perusta. Ikääntyvien omia tarinoita työestetään esitettäväksi osana kylämusikaalin kaltaisia paikallisia kulttuurituotteita. Lisäksi tarinoista rakennetaan tarinapolkuja.
Seinäjoen kaupungin kulttuuritoimi: Iloa kulttuurista, Seinäjoki	30 000 €	Kokeilun tavoitteena on asukkaiden osallistumismahdollisuuksien lisääminen ja kulttuuripalveluiden parantaminen käyttäjäpalautteen perusteella. Myös ei-asiakkaiden palautteen saaminen eri tahojen järjestämistä kulttuuripalveluista on tärkeää kehitystyössä. Kokeilun painopiste on asiakasfoorumitoiminnassa, jonka tarkoituksena on antaa palveluiden käyttäjille mahdollisuus osallistua kulttuuripalvelujen suunnitteluun. Kulttuuritoimen ideana on rakentaa kokonaisuus, joka tarjoaa kulttuuria eri väestöryhmille tukemalla osallistamista, osallistumista, saavutettavuutta sekä lisäksi madaltaa kynnystä kulttuurin äärelle. Kulttuurin pariin kannustetaan mm. harrastajaystävä toiminnalla. Koulutettujen vapaaehtoisten harrastajaystävien on tarkoitus piristää kotona asuvia ikäihmisiä sekä tukea heitä yhdessä harrastusten ja kulttuuripalvelujen pariin.
Sodankylän kunnan kulttuuritoimi: Kotimusiikki, Sodankylä	25 000 €	Toimintakokeilussa tarjotaan sekä kotona että palvelutaloissa asuville vanhuksille musiikillisia hetkiä. Ryhmissä matkataan elämäнкаaarella musiikin siivittämänä, muistella ja keskustella elämäнкаaaren kulusta sekä päivän polttavista kysymyksistä. Ryhmät ovat ikäihmisille hyvinvointia edistävää ja ylläpitävää toimintaa. Yhtenä tavoitteena on kotona asumisen mahdollistaminen myös kulttuurin avulla. Kotimusiikki-ryhmät kokoontuvat lähinnä Sodankylän sivukylissä mm. kylätaloissa. Tavoitteena on saavuttaa ne ikäihmiset jotka eivät vielä osallistu muihin toimintoihin tai joille osallistuminen on vaikeaa esimerkiksi liikkumisongelmien vuoksi.

<p>Suomen elokuvakontakti ry: Kuntalevitys, valtakunnallinen</p>	<p>40 000 €</p>	<p>Toimintakokeilussa luomme kuntayhteistyöverkoston tarjoamalla ja tuottamalla valmiita näytöskokonaisuuksia eri kohderyhmille. Näytöskokonaisuudet sisältävät mm. teemoitettuja näytöksiä kohdeyleisölle, opetus- tai keskustelunavausmateriaaleja, ohjeita kohderyhmätiedotukseen sekä tietopaketin näytöksen järjestämisestä. Näytöksiä voi järjestää elokuvateattereissa sekä kunnissa, joissa ei ole teatteria. Työskentelemme tiiviissä yhteistyössä kuntien kanssa, keräämme aktiivisesti palautetta ja toiveita. Tavoitteenamme on luoda uusi Suomen kattava esityspaikkaverkosto ja tarjota mahdollisimman monelle kunnalle edullista elokuvakulttuuripalvelua.</p>
<p>Toholammin kunta: Leffoja Lampille, Toholampi</p>	<p>4 000 €</p>	<p>Leffoja Lampille -kokeilun tarkoituksena on luoda Toholammille erityisesti lapsille ja nuorille suunnattua elokuvaesitystoimintaa. Yhteistyössä ovat mukana kunnan nuoriso-, kirjasto-, päivähoito- ja kulttuuritoimen lisäksi Mannerheimin lastensuojeluliiton Toholammin yhdistys sekä nuorista kuntalaisista koostuva nuorisovaltuusto. Toiminnan päämäärä on laajentaa kunnan kulttuuritarjontaa ja tarjota yhteisöllisiä elokuvakokemuksia. Projektin aikana käynnistetään elokuvatoiminta ja juurrutetaan toimintatavat niin, että toiminnasta saadaan pysyvä osa kunnan palveluita.</p>
<p>Ähtärin kaupungin kirjasto- ja kulttuuritoimi: Kulttuurikumppanuus – kollektiivisia kohtaamisia kirjastoautolla, Ähtäri</p>	<p>40 000 €</p>	<p>Kulttuurikumppanuus tavoittelee saavutettavuuden lisäämistä ottamalla käyttöön liikkuvan palvelun, kulttuurikirjastoauton, ja kehittämällä tiedonvälitystä ja yhteistyötä. Ähtärissä toteutetaan uudenlainen kulttuurin lähipalvelun malli yhteistyössä kulttuuri-, kirjasto-, nuoriso- ja liikuntatoimen, kansalais- ja musiikkiopiston, kolmannen sektorin sekä yritysten kesken. Toiminnan keskiössä ovat Pirkanlinnan kulttuurikeskus ja kirjastoauto, jonka laitteiden ja sisältöjen kautta kulttuuripalvelut tavoittavat myös haja-asutusalueilla olevat eri-ikäiset kuntalaiset. Pirkanlinnassa järjestettävät musiikki- ja teatteriesitykset sekä luennot viedään haja-asutusalueelle kirjastoautolla joko kokonaisuudessaan, trailerina tai pienimuotoisina live-esityksinä. Samalla laajennetaan myös Pirkanlinnassa järjestettävien kurssien ja työpajojen vaikutusalueita. Kirjastokorttiin lisätään sovellus, jonka avulla asiakas voi täydentää kirjastokorttinsa kulttuurikäyntikortiksi. Kulttuurikäyntikortin käyttäjä saa etuuksia, kuten alennuksia pääsylipuista ja ensitietoa tapahtumista. Kulttuurikäyntikortin avulla seurataan kävijämäärien kehitystä kirjastossa, kirjastoautossa, kulttuuritapahtumissa, museoissa, taidenäyttelyissä jne. Saatujen tietojen avulla voidaan todentaa kulttuurin vaikuttavuutta.</p>

Liite 3. Haastattelujen aikataulut vuonna 2013

TOUKOKUU		KESÄKUU		HUOMIOT
3	09:30 - Alajärvi	3	12:00 - Seinäjoki	
4		4	12:00 - Ähtäri	Su 26.5. Tampere yöjuna Rovaniemelle
5		5	10:00 - Korsnäs	
6	09:00 - Heinola 14:00 - Orimattila	6		
7	12:00 - Luumäki	7	08:30 - Pälkäne 14:00 Lohja	
8	09:30 - Keuruu	8		
9		9		
10		10		
11		11	09:00 - Sodankylä	Ti 11.6. Sodankylä: Skype-haastattelu
12		12		
13	11:00 - Kontiolahti	13		
14	9:00 - Kajaani	14		
15		15		
16		16		
17		17	07:00 - Helsinki 13:00 - SEK	
18		18		
19		19		
20	11:00 - Naantali	20		
21	09:00 - Forssa 14:00 - Akaa	21		
22	09:00 - Kangasala	22		
23		23		
24		24		
25		25		
26		26	10:00 - Kannonkoski- Kivijärvi	
27	10:00 - Posio	27		
28	09:00 - Oulainen 14:00 - Toholampi	28		

Liite 4. KUULTO-kysely, Jyväskylän yliopisto, kulttuuripolitiikka

KUULTO – Kuntien kulttuuritoiminnan kehittämishankkeen toimintakokeilujen päätavoitteena on ollut luoda sellaisia järjestelyjä ja rahoitusmalleja, joiden avulla voitaisiin lisätä kuntalaisille tarjottuja kulttuuripalveluja ja taata niiden jatkuva saatavuus ja mallintaa palvelujen tarjoamisen poikkihallinnollisia ja kunnan ulkopuolisten kanssa toteutettuja monitoimijuuteen pohjaavia käytäntöjä. Toiseksi tavoitteena on ollut luoda malleja asukkaiden vaikuttamiselle palveluja kehitettäessä.

Kyselyn tarkoituksena on kartoittaa toimintakokeiluissa testattujen mallien toimivuutta kulttuuripalvelujen saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi. (Kyselyä voi käyttää runkona loppuraportille.) Voitte lisätä kyselylomakkeeseen viittauksia dokumentteihin ja liitteisiin vastauksianne täydentämään. Vastatkaa kysymyksiin mahdollisimman monisanaisesti ja tarkasti.

TOIMINTAKOKEILUN HAKIJARYHMÄN YHTEISESTI TÄYTETTÄVÄ KYSELYLOMAKE

I Yleistä pohjatietoa toimintakokeilusta

1. Ketkä ovat osallistuneet toimintakokeilun toteutukseen?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

2. Keitä toimintakokeilulla on pyritty tavoittamaan? (laita kohderyhmät järjestykseen sen mukaan, keitä tavoitettiin parhaiten)

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

3. Kuvaile tiloja, paikkoja, yhteistyökumppaneita ja verkostoja, joissa ja joiden kanssa toimintakokeilua on toteutettu?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

4. Mihin tarpeeseen toimintakokeilulla lähdettiin vastaamaan?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

5. Mitä muuta toimintakokeilulla on lähdetty saavuttamaan?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

6. Mihin ongelmaan/ongelmiin toimintakokeilulla haettiin ratkaisua? (osion lopussa on aiheeseen liittyen puu, jonka toivomme teidän täyttävän)

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

7. Oletteko pysyneet alkuperäisessä toimintasuunnitelmassanne? Miltä osin jouduitte muuttamaan hakemuksenne (alkuperäinen suunnitelma on meillä jo aineistona) suunnitelmaa toteutusvaiheessa? Miksi?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

8. Mitä tavoitteita ja osa-tavoitteita kokeilullenne asetitte aloittaessanne sen?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

9. Millaisia toimenpiteitä tavoitteisiin pääsemiseksi on kokeilun aikana tehty?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

10. Miten toimintakokeiluun osallistuneiden mahdollisuuksia osallistua on vahvistettu? (vaikutus- ja kehittämismahdollisuudet)

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

11. Mihin toimijatahoihin olitte yhteydessä toimintakokeilua toteuttaessanne?

Päättäjät (millä tasolla?): Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

Eri hallinnonalat (mitkä?): Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

Yrityssektori (mitkä toimialat?): Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

Kolmas sektori (mitkä alat?): Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

Kuntarajan ylittävät toimijat (ketkä/mitkä?): Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

12. Millaisia vuorovaikutuksen keinoja ja konkreettisia käytänteitä teillä on ollut käytössänne?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

13. Miten olette keränneet palautetta toimintakokeilun aikana?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

14. Miten olette hyödyntäneet palautteen?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

15. Puumalli: tavoitteet ja toimenpiteet (täytähän tämän tai luo oma visuaalinen esitys tapahtuneesta)

TAVOITTEET (lyhyesti):

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

TOIMENPITEET (lyhyesti):

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

Voitte liittää oman mahdollisen visuaalisen esityksenne tähän:

II Toimintakokeilun toimintaa liittyvät

16. Millaisia uusia ratkaisuja kulttuuripalvelujen saavutettavuuden ja saatavuuden lisäämiseksi olette testanneet toimintakokeilussanne? (voitte liittää tähän myös tilastollista materiaalia tapahtumista)

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

17. Mitkä näistä testaamistanne käytänteistä olette todenneet toimiviksi? Mitkä taas eivät ole olleet toimivia?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

18. Millaisia muutoksia olette kokeilullanne saaneet aikaan kunnan kulttuuripalveluissa/kunnan kulttuuritoiminnassa? (sisällöllisiä tai rakenteellisia)

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

19. Mihin tai keihin muutokset ovat kohdistuneet?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

20. Millaisia uusia tapoja olette löytäneet kulttuuripalvelujen organisointiin?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

21. Onko kuntanne kuntaliitoskunta? Jos on, mitä hyviä käytäntöjä toimintakokeilunne tuotti kuntauudistusta ajatellen?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

22. Mitä vaikutuksia kuntauudistuksella oli? (myönteisiä tai ongelmallisia)

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

III Toiminnan esteet, kulttuuripalvelujen saavutettavuuden (ja saatavuuden) lisäämiseksi

23. Millaisia ongelmia/esteitä/vastustavia asenteita olette toimintakokeilunne aikana kohdanneet? Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

24. Millaisiin kunnan/kuntien hallintokäytäntöihin ja toimintaan liittyviä esteitä olette huomanneet?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

25. Mitä keinoja olette löytäneet näiden esteiden voittamiseen?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

26. Oletteko kohdanneet ylitsepääsemättömiä esteitä? Mistä luulette näiden esteiden rakentuvan?

Mitä muutoksia olisi tapahduttava, jotta nämä esteet poistuisivat?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

27. Numeroi tärkeysjärjestyksessä (1-3) kulttuuripalvelujen saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi kohtaamanne esteet

TOIMINNAN ESTEET	NUMEROI 1-3
Käyttäjädemokraattiset esteet (kuntalaisilla on ollut liian vähän mahdollisuuksia vaikuttaa, jne.)	
Kunnan sisäisen yhteistyön esteet (päättöksenteossa, jne.)	
Alueelliset esteet	
Lainsäädännölliset esteet	
Hallinnon toimintatapoihin liittyvät esteet	
Sosiaaliset esteet Mitkä?	
Toiminnan organisoinnin esteet Mitkä?	
Muut esteet Mitkä?	

28. Millä tavoin kulttuuripalvelujen saavutettavuutta on toimintakokeilunne aikana pyritty lisäämään?
Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

IV Toiminnan tulokset

29. Onko toimintakokeilun aikana kehitettyjä toimintatapoja saatu vakiinnutettua? (kerro myös miten jatkuvuus on varmistettu taloudellisesti jne.)

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

30. Miten toimintakokeilussa kehitetyt uudet toiminnot ja käytännöt lisäävät tai vahvistavat kuntanne kulttuurista tasa-arvoa ja osallisuutta? Entä alueellisesti?

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

31. Millaisia tuloksia olette saavuttaneet? (luettele tärkeysjärjestyksessä kokeilun kaikki tulokset, luokittele)

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

32. Miten toiminta jatkuu?

Henkilöstöresursseina:

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

Tilaratkaisuina:

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

Hallinnollisina käytänteinä:

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

Yhteistyönä:

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

33. **Kommentteja**

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

34. **Täytä taulukko**

KOKEILURAHA:	
JAKAUMA (henkilöstökulut jne.)	TULOKSET (kategorisoitu osallistujamäärä)
KUNNAN OMA PANOSTUS	

Liite 5.

Wahren-keskus
Kulttuurista yhteisvoimin-projekti / Kuulto-hanke
Projektityöntekijä Noora Oluikpe
2013

Wahren-keskuksen ”Perheluotaimet”

Kulttuuriluotainsovellus kulttuuripalveluiden kehittämiseen

Kulttuuriluotaimet

Kulttuuriluotaimet (engl. cultural probes) ovat tutkimusmenetelmä, jonka avulla kartoitetaan ihmisten yksityisiä kokemuksia, haaveita, unelmia ja toiveita. Tietojen keräämiseen käytetään huolellisesti suunniteltua materiaalipakettia eli luotainpakettia (engl. probe kit), joka jaetaan osallistujille itseraportointia varten. Tyypillisiä luotainpaketin osia ovat esimerkiksi päiväkirja, postikortit ja kartat, joiden käyttöön ohjataan erilaisin tehtävin.

Kulttuuriluotainten nimi viittaa menetelmän toimintatapaan, jota voidaan metaforisesti verrata avaruus- ja syvänmerenluotainten toimintaan. Luotain lähetetään ennestään tuntemattomalle alueelle, josta se sitten ajan kuluessa alkaa palauttaa keräämäänsä materiaalia takaisin tutkijoille. Kulttuuriluotainten yhteydessä tuntemattomana alueena nähdään erityisesti ihmisten arkielämä sen yksityisine kokemuksineen, joita on haastavaa lähestyä perinteisin tutkimusmenetelmin.

Kulttuuriluotaimille ominaista on niiden arvoituksellisuus ja yllätyksellisyys. Niillä ei pyritä etsimään vastauksia tiettyihin tutkimuskysymyksiin, vaan niiden avulla ohjataan tutkimusta uusille urille. Tarkoituksena on tutustua ihmisten ajatus- ja kokemusmaailmoihin erilaisten suunnitteluprosessien aikana eli tehdä tutkimusta suunnittelun kautta (engl. research through design) lisäämällä kommunikaatiota esimerkiksi tutkijan ja tutkittavan tai suunnittelijan ja käyttäjän välillä. Kulttuuripalveluita suunnitellessa osapuolina ovat esimerkiksi virkamiehet ja kuntalaiset.

Luotainmateriaali inspiraation rikastajana

Kulttuuriluotaimilla kerätty materiaali, lyhyemmin luotainmateriaali, on luonteeltaan subjektiivista ja kerroksellista. Luotainmateriaalia käytetään tyypillisesti suunnitteluprosessissa sellaisenaan, jotta se olisi mahdollisimman autenttista. Jos luotainmateriaalia muokataan, se tehdään lähinnä materiaalin käyttämisen helpottamiseksi esimerkiksi valikoimalla kuhunkin suunnitteluprosessin osaan soveltuvaa materiaalia tai digitalisoimalla ja puhtaaksi kirjoittamalla osia materiaalista. Myös osallistujien anonymiteettia voidaan suojella poistamalla epäolennaisia henkilökohtaisia tietoja.

Parhaiten luotainmateriaali soveltuu avuksi suunnitteluprosessien alkuvaiheeseen, jossa on tarkoituksena etsiä uusia näkökulmia, ajatuksia ja ideoita. Luotainmateriaalia käytetään inspiraation rikastajana. Se ei sovellu yleistysten tai tutkimusjoukkoa koskevien analyysien tekemiseen, vaan tarkoituksena on päinvastoin murtaa stereotyyppistä ajattelua ja siirtyä yleisen alueelta yksityisen alueelle. Kulttuuripalveluiden yhteydessä

tarkoituksena on nostaa etusijalle kuntalaisten arkielämän tarpeet eli siirtyä palvelukeskeisestä suunnittelusta kohti ihmiskeskeistä suunnittelua.

Ensimmäiset kulttuuriluotaimet

Ensimmäiset kulttuuriluotaimet suunniteltiin EU-rahoitteiseen Presence-projektiin 1990-luvun lopulla. Kulttuuriluotainten kehittymistä ohjasivat taiteen traditiot, joiden avulla teknologian suunnitteluprosesseihin haluttiin tuoda uutta näkökulmaa vallitsevan teknillistieteellisen näkökulman ohelle. Huomiota kiinnitettiin erityisesti esteettiseen vaikuttamiseen ja suunnittelun kulttuurisiin merkityksiin. Vaikutteita otettiinkin niin surrealismista ja dadaista kuin psykologiasta ja situationistien vallankumouksellisista tempauksistakin.

Presence-projekti toteutettiin yhteensä kolmessa eri maassa, Norjassa, Alankomaissa ja Italiassa. Tavoitteena oli tukea ikäihmisten aktiivista elämää tietyissä valituissa yhteisöissä, kunnissa tai kaupunginosissa, lisäämällä heidän osallisuuttaan yhteisön arkeen. Kulttuuriluotaimilla kerättyä kokemuksellista tietoa käytettiin osana uudenlaisten vuorovaikutuksellisten teknologioiden suunnitteluprosessia.

Ensimmäisen kulttuuriluotainsovelluksen päämääränä oli oppia ymmärtämään kunkin paikallisen yhteisön kulttuuria. Suunnittelijat uskoivat, että mielekkäiden ja käyttökelpoisten teknologioiden kehittämiseksi kohderyhmä pitäisi oppia tuntemaan henkilökohtaisesti. Kulttuuriluotainten alkuperäisenä tarkoituksena oli siis suunnittelijoiden ja kohderyhmän välisen vuorovaikutuksen lisääminen. Vain näin uskottiin päästävän käsiksi sellaisiin haluihin ja tarpeisiin, jotka eivät nouse esille esimerkiksi tilastollisesta materiaalista.

Jotta sukupolvien välinen kuilu saatiin kurrottua umpeen, ikäihmisiä koskevat stereotyyppiset mielikuvat ja oletukset oli murrettava. Suunnitteluun etsittiin näkökulmia, jotka palvelisivat kohderyhmän ja muun yhteisön välistä sujuvampaa ja tasavertaisempaa vuorovaikutusta. Uusien teknologioiden avulla ikäihmiset voisivat osallistua näkyvämmiin yhteisönsä arkeen. Haasteena oli tuoda heidät esille uudessa valossa. Erityistarpeiden ja vaatimusten sijaan haluttiin löytää sellaisia kosketuspintoja, joissa ikäihmisten arvokkuus koko yhteisön arjelle tulisi näkyväksi.

Ensimmäisten kulttuuriluotainten merkittävin tulos – kulttuuriluotainten isänä pidetyn William Gaverin haaveilema uusi tila suunnittelulle – löytyi ikäihmisten aikatauluttomasta arjesta, jonka tahtia ei enää määritä työelämän aikataulut. Oikein kanavoituna tällainen arjen vapaus mahdollistaa elämyksellisen ajankäytön, jonka keskiössä ovat oman elinympäristön tutkiskelu, ihastelu ja uusien havaintojen tekeminen. Tulosten myötä kulttuuriluotaimiin yhdistyi käsite Homo Ludens, leikkisä ihminen. Leikkisän ihmisen ihmisyyttä eivät määritä äly ja saavutukset. Leikkisyyttä edustavat esimerkiksi uteliaisuus, vaihtelusta innostuminen, elinympäristön tutkailu, kekseliäisyys, ihastelu ja ihmettely.

Presence-projektissa haluttiin herätellä ikäihmisiä havaitsemaan ja myös arvostamaan elämyksellisiä mahdollisuuksia omassa elinympäristössään, niin sosiaalisessa kanssakäymisessä, kaupunkitilassa kuin luonnossa liikkuessakin. Leikillä ja leikkisyydellä nähtiin olevan merkittävä rooli omaan itseen ja elinympäristöön sitouttavana tekijänä, joka auttaa oppimisessa ja oivaltamisessa. Leikki johdattaa luovuuteen ja mahdollistaa asioiden tarkastelun uudesta perspektiivistä. Gaverin mukaan leikkiä ei tulisikaan nähdä ainoastaan lapsuuteen kuuluvana ajankuluna. Sen sijaan sitä tulisi arvostaa samalla tavalla kuin suunnitelmallisuutta, logiikkaa ja opiskeluakin.

Muotoiluntutkimus ja luotaimet tutkimusmenetelmänä

Suomessa kulttuuriluotaimia on sovellettu ja kehitetty erityisesti muotoiluntutkimuksessa. Gaverin jalanjäljissä kulkeva muotoilija Tuuli Mattelmäki on väitöskirjassaan määritellyt luotaimia tieteellisenä tutkimusmenetelmänä muotoiluntutkimuksen teorioihin perustuen. Hän korostaa luotainten ihmiskeskeistä lähestymistapaa ja yhdessä kollegansa Katja Battarbeen kanssa hän käsittelee luotaimia myös empaattisen suunnittelun kautta.

Mattelmäki rinnastaa Bruce Hanningtonin sekä Elizabeth Sandersin ja Ulay Dandavaten näkemykset siitä, millaisiin kategorioihin ihmiskeskeisen suunnittelun menetelmiä voidaan jakaa. Kolme eri kategoriaa tekevät pesäeroa perinteisten, sovellettujen ja innovatiivisten menetelmien välille. Perinteisiä menetelmiä ovat esimerkiksi markkinointitutkimukset, kyselyt ja haastattelut, sovellettuja menetelmiä etnografiset menetelmät ja innovatiivisia menetelmiä puolestaan erilaiset luovat ja osallistavat menetelmät.

Merkittävimmät erot eri kategorioiden välillä havaitaan, kun tarkastellaan käyttäjien osallistumisen tapaa suunnitteluprosessin aikana. Perinteiset menetelmät tarjoavat käyttäjille mahdollisuuden tulla kuulluiksi. Sovelletut menetelmät puolestaan asettavat käyttäjät havainnoinnin kohteeksi – toisin sanoen heille tarjotaan mahdollisuus tulla nähdyiksi. Innovatiivisten menetelmien avulla sananvalta annetaan käyttäjille. Kuulemisen ja havainnoinnin sijaan keskitytään luomaan mahdollisuuksia tutkittavan omaan, vapaaseen ilmaisuun.

Perinteisiä ja sovellettuja menetelmiä yhdistää niiden ongelmalähtöisyys. Tutkijan ja tutkittavan roolit ovat selkeät: tutkija asettaa kysymykset ja tutkittava tarjoaa vastaukset. Innovatiivisia menetelmiä käytettäessä tästä perinteisestä asetelmasta päästetään irti. Kulttuuriluotaimet lukeutuvat innovatiivisiin menetelmiin.

Gaver perustelee uudenlaista tutkimusotetta epätietoisuuden arvokkuudella. Hänen mukaansa on olemassa tutkimuksen alueita, joita ei voida tavoittaa valmiiden tutkimuskysymysten avulla. Tutkimuskysymykset perustuvat aina tutkijan ennakkoasityksiin asioiden tilasta, joten ne oletusarvoisesti sulkevat ulkopuolelleen uudet ja yllättävät näkökulmat. Ongelmalähtöisyys ja kaavamainen tutkimus ohjaavat vastaajia helposti ennakkoitujen, joko soveliaiksi tai tutkijan kannalta hyödyllisiksi koettujen vastausten antamiseen.

Kulttuuriluotaimia soveltaessa akateemisen tutkimuksen rakenne rikotaan lisäämällä luotaintehtäviin surrealista epävarmuutta. Surrealismi ja dadaismi estävät tutkijaa kysymästä suoria kysymyksiä ja jättävät myös tutkittavalle epäselväksi sen, millaisia vastauksia tulisi tuottaa. Luotainpaketilla kannustetaan vastaajia lähtemään tutkimusmatkalle omaan elinympäristöön ja omaan mieleen. Tehtyjä havaintoja raportoidaan luotainpaketin tehtävien avulla. Luotainpaketti asettaakin tutkimukselle tietyt puitteet, jotta lopputulos ei olisi kaoottinen. Samoilla taiteen traditioihin perustuvilla keinoilla, joilla totuttu rakenne rikotaan, toisaalta siis luodaan myös tutkimukselle uudenlainen rakenne.

Poikkeava lähestymistapa – erityisesti vastaamisen mahdollinen kepeys – saattaa herättää vastaajissa epävarmuutta. Kulttuuriluotaintutkimuksen aikana nousee herkästi esiin kysymykset siitä, mitä tutkimuksella tavoitellaan ja mikä on oikea tapa tehdä luotaintehtäviä. Tutkijan vastuulla onkin johdatella tutkittava turvallisesti tämän epävarmuuden läpi ja taata se, että kulttuuriluotaimen käytetty aika on ollut merkityksellistä. Osallistujille annetaan lupa toteuttaa itseään omalla tyylillä. Sekä luotaintehtäviä että tutkimukseen liittyvää kommunikointia ja tiedottamista suunniteltaessa merkittävään rooliin nousee empaattisuus.

Empaattinen lähestyminen

Empatia on kykyä asettua toisen asemaan. Kulttuuriluotaimiin empaattisuus yhdistyy empaattisen suunnittelun kautta, jossa nähdään tärkeänä esimerkiksi muotoilijan kyky tavoittaa käyttäjän kokemusmaailma. Kulttuuriluotaimilla pyritään luomaan aitoa vuorovaikutusta kohderyhmän ja suunnittelijoiden välille, jakamaan kokemuksia ja löytämään yhteisiä mielenkiinnonkohteita.

Empaattinen lähestymistapa syntyy siitä, että erilaisuutta tai jopa vierautta pystytään tarkastelemaan pelot-
ta ja ennakkoluulottomasti. Onkin hyvä huomata, ettei ole pakko pystyä kuvittelemaan olevansa ”tuo toinen” tai samaistumaan kaikkeen toisen kokemaan. Tutkijan tehtävänä on kehittää omaa empaattista ymmärrystään niin kohderyhmäänsä kuin siihen kuuluvia yksilöitäkin kohtaan. Osallistujia kannustetaan empaattisten ja asiallisten vastausten antamiseen. Näin voidaan synnyttää molempia osapuolia kunnioittava, ymmärtäväinen vuoropuhelu.

Kulttuuriluotaintutkimuksessa arvot ja asenteet ilmaistaan erityisesti luotainpaketin välityksellä. Henkilökohtaisia ja yksityisiä tietoja kysyttäessä myös tutkijan on tietyissä rajoissa avattava omaa yksityisen aluettaan

ja annettava osallistujille jotakin vastineeksi avoimuudesta. Tämä tarkoittaa käytännössä, että osallistujat saavat jo tutkimuksen kuluessa pieniä vinkkejä siitä, mitä ollaan yhdessä luomassa. Luotainpaketin kauniilla visuaalisella ilmeellä ja lahjamaisuudella herätellään ihmisten luovuutta ja kykyä tarkastella omaa elinpiiriään uusin silmin.

Kulttuuripalveluiden yhteydessä empaattinen lähestymistapa tarkoittaa ensisijaisesti sitä, että virkamiehet tunnistavat olevansa myös kuntalaisia. Suunnittelutyötä ei enää tehdä ylhäältä alaspäin (engl. for people), virkamiehiltä kuntalaisille, vaan palveluita suunnitellaan ja kehitetään yhteisistä lähtökohdista käsin, yhdessä kuntalaisten kanssa (engl. with people). Virkamiesten rooli asiantuntijana nousee esille, kun on aika varmistaa käytännön toteutusten lainmukaisuus tai siirtää yhteistyön kautta syntyneitä tuloksia strategiatyöhön.

Empaattisuuden tavoittamiseksi käytännön työskentelyssä voidaan luopua liiasta virallisuudesta ja byrokratian esille tuomisesta. Voidaan esimerkiksi välttää lomakkeiden, virkanimikkeiden, poliittisen jargonin tai muun ammattikielen käyttöä. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan pimentää taustaorganisaatiota tai häivyttää kulttuuripalveluiden näkyvyyttä, ainoastaan helpottaa kommunikaatiota. Tuttavuudesta huolimatta asiallinen, organisaation imagoon sopiva linja tulee säilyttää, eikä ole tarkoituksenmukaista olla tungetteleva.

Kulttuuria yhteisvoimin -projektin synty

Vuodesta 2010 asti Forssan kaupungin yleisistä kulttuuripalveluista on vastannut Wahren-keskus. Wahren-keskus on taloushallinnollinen yksikkö, joka koostuu viidestä kaupungin vapaa-aikatoimen palveluyksiköstä. Nämä viisi palveluyksikköä ovat kansalaisopisto, kaupunginkirjasto, kuvataidekoulu, museo ja musiikkiopisto, joilla jokaisella on oma esimiehensä. Yksiköt vastaavat itsenäisesti omasta perustoiminnastaan ja sen kehittämistä. Yhdessä hoidetaan yleisen kulttuuritoimen työtehtäviä, joihin kuuluvat esimerkiksi kulttuuritoimen tapahtumien järjestäminen, kulttuuritilojen hallinnointi, kaupungin näyttelytoimen organisointi sekä yhteistyö seutukunnan muiden kulttuuritoimijoiden kanssa.

Forssassa yleisen kulttuuritoimen tehtäviin on käytössä yhteensä 0,35 henkilötyövuotta. Maakunnan sisällä tarkastellen yleiseen kulttuuritoimeen käytettyjen henkilötyövuosien määrä on vähäinen, erityisesti kaupungin kokoon suhteutettuna. Kulttuuritoimen hoitaminen yhdistelmävirkojen turvin on johtanut tilanteeseen, jossa koetaan ongelmalliseksi sekä yleisen kulttuuritoimen että oman toimialan peruspalvelujen asianmukainen toteuttaminen alimitoitetuilla resursseilla. Yleinen kulttuuritoimi vaatisi lisää aikaa ja tekijöitä ollakseen elinvoimaista, mutta jo nykyiselläkin panostuksella viranhaltijoiden huoli omien yksiköidensä kehittämisestä on kasvanut sietämättömäksi.

Vastauksia tämän koetun kuormittavuuden purkamiselle oli tarpeen löytää, joten selvitystyö projektoitiin. Kuulto-hankkeen myötä Kulttuuria yhteisvoimin -projekti sai tuulta purjeisiinsa. Kuulto-hankkeen tavoitteet olivat samansuuntaiset kuin Forssan paikalliset näkemykset kulttuurityön uusista suunnista. Tavoiteltu useiden toimijoiden välinen yhteistyö ja poikkihallinnollisuus oli Forssassa Wahren-keskuksen myötä jo iduillaan. Myös kolmatta sektoria edustavien kulttuuriyhdistysten kanssa työskentelystä oli jonkin verran kokemusta. Koettiin kuitenkin, että yhteiselle tekemiselle olisi löydettävä selkeämpiä toimintamalleja ja että yhteistyö tulisi saattaa osaksi kaupungin kulttuurityön pysyviä käytäntöjä.

Vallitsevan tilanteen haastavuus oli tullut kaikille osapuolille selväksi, joten katse käännettiin kohti uusien mahdollisuuksien kartoittamista. Kehittämisen kohteeksi määriteltiin ”tekemisen tavat”, koska näihin vaikuttaminen olisi ainakin jossain määrin mahdollista taloudellisista resursseista riippumatta. Kuulto-hanke ja sitä varten tehty taustatutkimus vahvistivat erityisesti käsitystä siitä, että asukkaiden ja palveluiden kohtaamista tulisi tarkastella kokonaisuutena ja sektoreihin perustuvia tehtävänjakoa purkaa yhteistyön tehostamiseksi.

Kulttuuriluotaimia soveltamassa

Linkki kulttuuripalveluiden ja kulttuuriluotainten välille syntyi Forssan kaupunginkirjastossa, kun Wahren-keskuksen Kulttuuria yhteisvoimin -projektia käynnistellessä nousivat esiin Tampereen yliopiston informaatio-tutkimuksen ja interaktiivisen median laitoksella käytettävät uudet tutkimusmenetelmät. Kulttuuriluotaimet herättivät mielenkiinnon, koska ne lupailivat työskentelylle uusia suuntia. Palveluiden sisältöjen kehittämiseen, markkinointiin tai varsinaiseen tapahtumatuotantoon liittyvää taustakartoitusta oli tehty aiemminkin. Sen sijaan palveluiden suunnitteluprosessien analyttisempi ja kuntalaisia osallistava tarkastelu oli uutta.

Menetelmä herätti paljon kysymyksiä ja epävarmuutta, koska projektin päämääränä ei ollut uusien teknologioiden kehittäminen. Suurimpana haasteena olikin selvittää, miten kulttuuriluotaimet toimisivat, kun niiden alkuperäisestä kontekstista luovuttaisiin tietoisesti. Miten tulokset näkyisivät kuntalaisille, jos ei uusina teknologioina? Mitä prosessin tuloksena käytännössä syntyisi? Varmoja vastauksia näihin kysymyksiin ei aikaisemman tutkimuksen valossa osattu antaa. Sovellukselle asetettiinkin sekä maltillisia että haastavampia tavoitteita, joita olisi mahdollista tämentää prosessin edetessä.

Lähin vastaava kulttuuriluotaintutkimus löytyi Tanskan Århusista, jossa kulttuuriluotaimia on sovellettu useampaankin otteeseen yleisten kirjastojen palveluiden kehittämiseen. Århusin raportissa kulttuuriluotainten etuina mainittiin asiakkaiden sitouttaminen palveluiden kehittämiseen sekä nuorten tavoittaminen. Wahren-keskuksessa päätettiin lähteä etsimään samansuuntaisia kokemuksia. Toivottiin, että sovelluksen myötä syntyisi aito ja jaettu, uusi kokemus kuntalaisten kanssa työskentelystä. Hieman uhkarohkeastikin hypättiin kohti ”Gaverin arvaamatonta”.

Perheluotainten suunnittelu

Kesällä 2012 Wahren-keskus toteutti Kulttuuria yhteisvoimin -projektiin liittyvän toivekartoituksen 24 lounaishämäläiselle perheelle kulttuuriluotaimia apuna käyttäen. Wahren-keskuksen yksiköiden ja Louna-kirjastojen ehdottamat, puhelimitse esihaastatellut perheet kutsuttiin alkutapaamiseen Forssan kaupunginkirjastoon heinäkuun alussa. Perheet saivat mukaansa paperikasseihin kootut luotainpaketit, jotka sisälsivät itseraportointiin perustuvia tehtäviä. Materiaalin tuottamiseen annettiin aikaa yksi kuukausi.

Kulttuuria yhteisvoimin -projektin toiminnallisena kehittämiskohteena oli kuukausittainen Kehrämmön perhelauantai -tapahtuma, jonka kohderyhmälle perheluotaimet suunnattiin. Kyseessä oli pilottitutkimus, jonka tuloksia testattaisiin yksittäisen tapahtuman toteuttamisessa. Kauaskantoisempaan suunnitelmana oli käyttää tuloksia ja luotainprosessista kertynyttä kokemusta laajemminkin forssalaisten kulttuuripalveluiden kehittämistyössä. Perheluotaimet suunniteltiin niin, että niitä voisi myöhemmin soveltaa pienellä muokkauksella myös muille kohderyhmille (esim. senioreille) täydentävien ja vertailevien tulosten saamiseksi.

Ennen perheiden rekrytointia käytiin arvokeskustelua siitä, mikä on perhe ja millaisia perhearvoja kulttuuripalvelut voivat tukea ja nostaa esille. Perheen määrittely käsitteenä haluttiin jättää osallistujien tehtäväksi. Perheenjäseniksi sai laskea esimerkiksi isovanhempia, ystäviä, lasten kummit tai vaikkapa perheen lemmikit. Arvoissa kannustettiin monikulttuurisuuteen ja moniarvoisuuteen, suvaitsevaisuuteen ja tasa-arvoon. Suunnittelutyössä otettiin huomioon myös Forssan lapsiystävällisyysohjelma.

Perheluotainten suunnittelu aloitettiin palaverissa Wahren-keskuksen yksiköiden esimiesten kanssa. Lounaishämäläiset perheet päätettiin etsiä viiden lähikunnan alueelta, niin kutsutulta Forssan talousalueelta, suhteutettuna väljästi kuntien asukaslukuun. Osallistujia oli Forssasta kolmesta (13), Tammelasta neljä (4), Jokioisista kolme (3), Humppilasta ja Ypäjältä molemmista kaksi (2) perhettä. Perheenjäseniä oli yhteensä mukana hieman yli sata, joista 57% oli lapsia. Lapsista 37% oli alle kouluikäisiä (0-6 -vuotiaita) ja 38% teini-ikäisiä (11-18 -vuotiaita). Perheistä neljällä oli alle 2-vuotiaita lapsia ja kahdella aikuisia, kotoa poismuuttaneita lapsia. Osallistujiin on laskettu yksi isovanhempi.

Perheiden vanhemmista 63% oli syntyjään kotoisin Lounais-Hämeestä, 24 % muualta Suomesta ja 13% Suomen ulkopuolelta. Syntyperäisistä lounaishämäläisistä 20% oli elämänsä aikana asunut myös Lounais-Hämeen ulkopuolella. Yhteensä kuudessa perheessä oli yksi tai useampi äidinkielenään muuta kuin suomea puhuva perheenjäsen. Maantieteellisesti näillä perheenjäsenillä oli juuria niin Aasiassa, Afrikassa, Etelä-Amerikassa kuin muissa Euroopan maissakin.

Elämyksiä laajemmalle kohderyhmälle

Perheluotaimia suunnitellessa ihmiskeskeisen suunnittelun ajatuksia muokattiin kulttuuripalveluiden suunnitteluun soveltuviksi. Kulttuuripalveluiden tavoitteita tarkasteltiin uudenlaisesta näkökulmasta. Sen sijaan, että kulttuuripalveluilla lähdetäisiin vastaamaan osallistuvien perheiden kulttuuripalvelujen tarpeisiin, kulttuuripalvelut nähtiin yhtenä mahdollisena väylänä muiden keinojen joukossa vastata kaikenlaisiin kuntalaisten arjessa ilmeneviin tarpeisiin ja toiveisiin. Nämä tarpeet ja toiveet ovat olemassa riippumatta siitä, millaisia kulttuuripalveluja kunta tarjoaa tällä hetkellä tai teoreettisesti ottaen voisi tarjota.

Luotaintyöskentelyssä kohderyhmä valikoituu sekä sen mukaan, kenelle suunnittelutyön tulokset halutaan kohdistaa että millaisiin ilmiöihin tai ”kulttuureihin” halutaan perehtyä. Esimerkiksi Gaverin tutkimusryhmän Presence-projektissa kohderyhmänä olivat ikäihmiset. Heitä ei valittu sen perusteella, olivatko he käyttäneet tiettyä palvelua tai sovellusta aiemmin vaan tarkoituksena oli tutustua heidän kulttuuriinsa ja arkiseen elämäänsä, jotta heidän vuorovaikutustaan muun yhteisön kanssa voitaisiin voimistaa.

Myöskään Wahren-keskuksen perheluotaimia rakentaessa merkitykselliseksi ei koettu sitä, ovatko osallistajat kulttuuripalveluiden käyttäjiä vai ei-käyttäjiä. Kenen tahansa elämästä tai arjesta voidaan löytää jotakin merkityksellistä ja inspiroivaa. Huomiota kiinnitettiin siihen, millaista palvelua haluttiin lähteä toteuttamaan ja millaisia ”kulttuureita” Kehräämön perhelauantai -tapahtumassa haluttiin lähteä toisintamaan. Ajattelu perustuu voimakkaasti elämysten suunnitteluun.

Perheluotainten kohderyhmä valikoitui sekä tapahtuman kohderyhmän että Forssan lapsiystävällisyysohjelman perusteella. Perheluotaimilla kerätty inspiroiva materiaali auttoi ymmärtämään lounaishämäläistä perhekulttuuria sekä sitä, millaisista kokemuksista alueen perheiden arki koostuu. Tällaisen tiedon pohjalta oli mahdollista lähteä kehittämään tapahtumaa elämykselliseen suuntaan. Perhemäistä tunnelmaa, perheiden elinvoimaa ja monivivahteista lounaishämäläistä arkea ovat tervetulleita kokemaan kaikki, perhetaustastaan tai kotipaikkakunnastaan riippumatta. Suunnittelutyön tavoitteena oli lisätä tapahtuman kiinnostavuutta niin alkuperäiselle kohderyhmälle kuin muillekin kohderyhmille, niin kuntalaisille kuin myös vierailijoillekin.

Toimintatapojen uusiutumisesta

Pilottitutkimuksen myötä Wahren-keskuksessa havaittiin, että Perheluotaimet ovat vastanneet hyvin monentyyppisiin kysymyksiin. Ensinnäkin vastauksia löytyi Kehräämön perhelauantajien sisältöjen kehittämiseen. Toiseksi luotainprosessi itsessään oli uudenlainen kokemus kuntalaisten kanssa yhdessä tekemisestä. Menetelmän empaattisuus heijastui myös virkamiesten välisiin keskusteluihin sekä uudisti kunnan ja yhdistysten välistä yhteistyötä. Kolmanneksi syntyi kokemus siitä, mitä tutkimuksen tekeminen suunnitteluprosessien kautta voi parhaimmillaan olla. Tutkimuskysymysten puuttuessa vastauksia oli mahdollista ammentaa koko prosessista kokonaisvaltaisesti.

Forssassa arvaamattoman etsiminen johti sen oivaltamiseen, että ”tekemisen tapoja” tulee uudistaa perusteellisemmin ja katse pitää suunnata arvoihin, asenteisiin ja rakenteisiin. Kulttuuria yhteisvoimin -projektin tulosten tiimoilta käynnistyykin lopulta Kulttuuriavain-projekti, jossa lähdetään selvittämään, miten kulttuuriluotaimin kerättyjä tuloksia voidaan siirtää kunnan strategiatyöhön. Kulttuuriavain-projektiin kannusti kokemus siitä, että kulttuuriluotainten soveltaminen edistää pitkäjänteistä ja yhteisöllistä kulttuuripalveluiden

kehittämistyötä, madaltaa kuntalaisten kynnystä osallistua ja murtaa lukkiutuneita käsityksiä siitä, mitä kunnalliset kulttuuripalvelut voivat olla.

Lähteet:

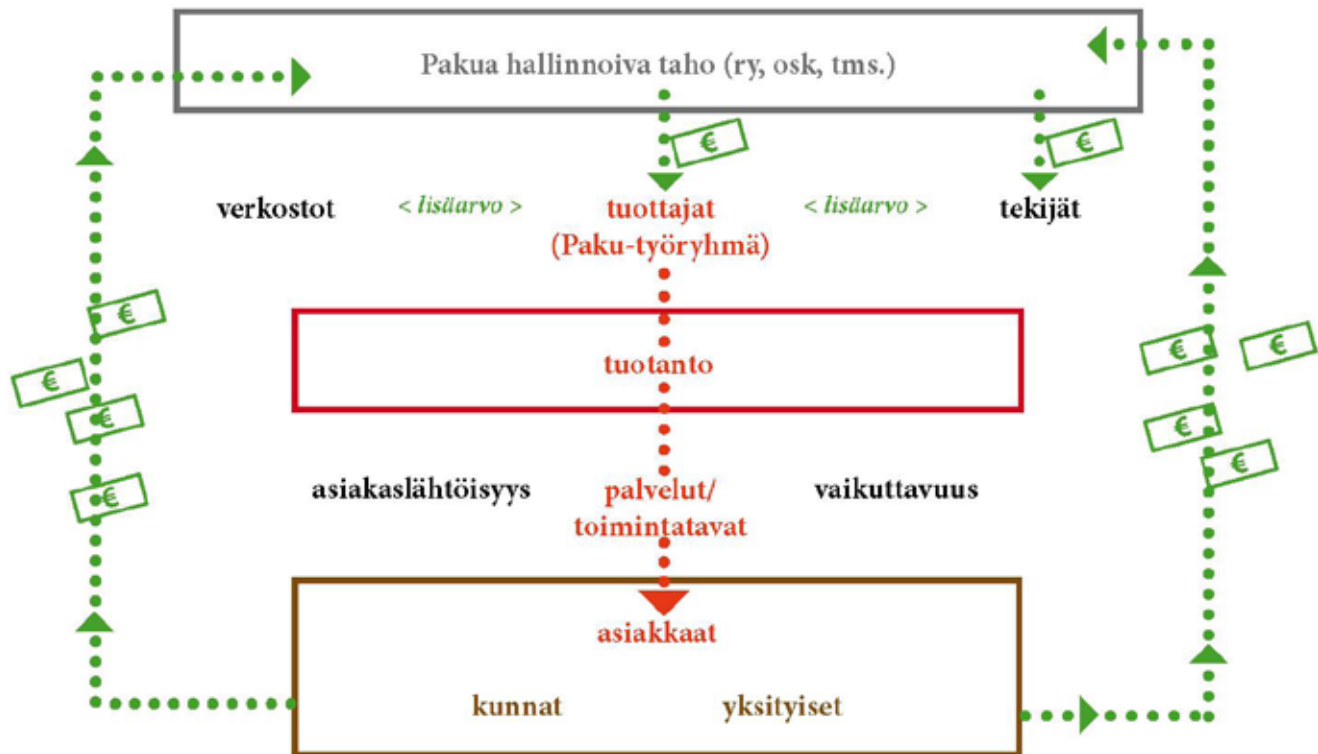
- Crabtree, A. Hemmings, T. Rodden, T. Cheverst, K. Clarke, K. Dewsbury, G. & Rouncefield, M. 2003. Designing with care: Adapting Cultural Probes to Inform Design in Sensitive Settings. Proc OZCHI 2003 (2003)
- Gaver, W. Boucher, A. Pennington, S. & Walker, B. 2004. Cultural Probes and the Value of Uncertainty. Interactions 11 (5). ALM Press, New York, NY, 53-56.
- Gaver, W. Dunne, T. & Pacenti, E. 1999. Design: Cultural Probes. Interactions 6 (1), ALM Press, New York, NY, 21-29.
- Mattelmäki, T. 2006. Design Probes. University of Art and Design in Helsinki, Helsinki.
- Mattelmäki, T. 2006. Muotoiluluotaimet. Käänt. Teknologiateollisuus ry. Helsinki: Teknologiainfo Teknova. Teknologiateollisuuden julkaisuja; 7/2006.
- Mattelmäki, T. & Battarbee, K. 2002. Empathy Probes. Paper presented at the PDC2002. 23.-25.6.2002. Malmö, Sweden.

Liite 7.

Vapaa kulttuurituotantopaja Paku toimii nyt yhdistyspohjaisena työryhmänä. Jatkossa muunlainenkin organisaatiomalli on mahdollinen. Tähtäimessä on toimiva hallinnoinnin tapa.

Alla esitetyssä mallissa pääosa julkisesta rahoituksesta tulee palvelujen ostajilta. Rinnalla voi olla perusrahoitus joltain taholta. Pakun toiminnan kuntarajoja ylittävä luonne on huomioitava rahoituksessa.

Paku tuo lisäarvoa yhteistyökumppaneilleen

Paku tekee vaikeasti hahmotettavat palvelukokonaisuudet helposti vastaanotettaviksi. Se tarjoaa palveluja ja toimintatapoja, joita ei sellaisenaan olisi muuten ostettavissa.

Asiakas saa hyödykseen moniammatillisen työryhmän ylläpitämän yhteistyöverkoston. Palvelut ovat omaleimaisia ja asiakkaan ja kokijoiden tarpeisiin sovitettuja. Tärkeimpänä tavoitteena on vaikuttavuus. Asiakslähtöisyys tarkoittaa tehokasta tarpeiden havaitsemista. Paku-työryhmä kehittää ympäristöönsä sopivia tiedonhankinnan ja viestinnän tapoja.

Palvelutuotannossaan Paku voi hyödyntää verkoston jäsenten taloudellisia ym. resursseja. Verkoston jäsenet puolestaan saavat Pakusta kumppanin maaseutumaisella alueella.

Paku voi hyödyntää erilaisia työsuhteita joustavasti. Myös vapaaehtoistyötä voidaan käyttää, jos sitä on tarjolla ja se on palvelun sisällön kannalta perusteltua. Byrokratiaa ja kiinteitä kuluja on vähän, joten palvelut tuotetaan kustannustehokkaasti.

Kuvio3. Vapaa kulttuurituotantopaja PAKU.

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja -sarjassa vuonna 2014 ilmestyneet

- 1 Suomalaisen koulutusjärjestelmän kehitys
1970–2030
- 2 Oppimisen ja hyvinvoinnin tuki. Selvitys
kolmiportaisen tuen toimeenpanosta
- 3 Toiminta- ja taloussuunnitelma 2015–2018
- 4 Osallisuus, palaute, seuranta; Kuntien
liikuntatoimien nykykäytännöt
- 5 Drop-out vai throw-out?; Tutkimus lasten ja
nuorten liikuntaharrastusten kustannuksista
- 6 Tutkimus- ja innovaationeuvoston toiminnan ja
vaikuttavuuden arviointi
- 7 Cultura Cooperation in the Barents Region;
Strategy 2014–2018
- 8 Taikalamput näkyvät ja vaikuttavat;
Lastenkulttuurin taikalamppuverkoston
keskusten vuosien 2009–2013 toiminnan
vaikuttavuuden arviointi
- 9 Miesten ja naisten tasa-arvon edistäminen
liikuntapolitiikassa; Hyviä käytäntöjä Suomessa,
Ruotsissa ja Norjassa
- 10 Opiskelijatutkimus 2014.
Korkeakouluopiskelijoiden toimeentulo ja
opiskelu

Opetus- ja kulttuuriministeriö
Undervisnings- och kulturministeriet
Ministry of Education and Culture
Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-286-9 (PDF)
ISSN-L 1799-0343
ISSN 1799-0351 (PDF)

